

Rodica Colta
Doru Sinaci
Ioan Traia

CĂPRIOARA.
Monografie

Editor: Ioan Matiuț

Tehnoredactor: Călin Chendea

© Editura MIRADOR

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COLTA, RODICA

Căprioara : monografie / Rodica Colta, Ion Traia, Doru Sinaci. - Arad : Mirador, 2011

ISBN 978-973-164-096-9

I. Traia, Ioan

II. Sinaci, Doru

908(498 Căprioara)

Editura MIRADOR
acreditată CNCSIS cod 339

ISBN 978-973-164-096-9

Rodica Colta

Doru Sinaci

Ioan Traia

CĂPRIOARA

Monografie

Arad,
2011

Cuvânt înainte

Mai există foarte puține locuri pe Pământ în care omul ar putea să trăiască în chip natural, fără nici un suport material venit din partea lumii civilizate. Căprioara este unul dintre ele. Peșterile, unde s-au descoperit urme de locuire umană cu zeci de mii de ani înainte, sunt la fel de primitive și acuma. Pădurile din marginea satului, laolaltă cu cele din jurul Bulzei, Căpâlnășului și Făgetului sunt din ce în ce mai cunoscute în literatura de specialitate sub numele de „Bucovina Banatului”, iar bogățiile acestora sunt fără egal: lemn, fructe de pădure, bureți, vânat cât încape și izvoare cu apă cristalină. Apoi Mureșul – cu tot ceea ce înseamnă acest râu care a marcat dezvoltarea economică a părții centrale și răsăritene a continentului european – și-a revărsat și încă își mai revărsă cornul abundenței peste acest ținut binecuvântat de bunul Dumnezeu cu toate cele necesare traiului îmbelșugat. Nu întâmplător daniile regale din perioada medievală timpurie menționează Căprioara înaintea tuturor celorlalte localități din Banatul de nord-est, ca aparținând urmașilor lui Cianadinus. Dar atestarea documentară n-are nimic în comun cu vechimea de locuire, deoarece la Căprioara s-a locuit neîntrerupt. Aici vechimea se măsoară cu pasul eternității, mai ales că cercetările arheologice scot la lumină mărturiile ale locuirii umane din paleoliticul mijlociu și chiar înainte. Dacii au locuit aici și au făcut transporturi de sare pe Mureș, iar cetatea de la Săvășin – poziționată din punct de vedere strategic tocmai pentru a controla Mureșul – stă mărturie în acest sens pentru viitorime. Romanii, este lucru dovedit, au folosit și ei apa Mureșului pentru transportul sării, iar Legiunea a XIII-a Gemina își avea garnizoana puțin mai jos pe firul apei, la Bulci. Precum se știe, de jur-împrejurul castrelor, romanii construiau și forturi de apărare sau puncte de observație. Unul dintre acestea era, cu siguranță, la Căprioara. Altfel nu se explică tezaurul de bani de argint descoperit aici încă din veacul al patrulea al primului mileniu creștin, fapt care vine să dovedească atât continuitatea de locuire de după retragerea aureliană, cât mai ales puternica activitate economică ce se derula pe firul Mureșului în ceea ce privește transportul sării din inima Transilvaniei, către teritoriile din centrul continentului și, apoi pe Tisa și pe Dunăre, spre teritoriile romano-bizantine din Balcani. Aur și sare nu se găsea – după cum nu se găsește nici astăzi – în toată partea centrală și răsăriteană a Europei decât în Transilvania, iar transportul bolovanilor de sare s-a efectuat vreme de două milenii, până la dezvoltarea rețelelor de cale ferată, pe râul Mureș, pe lângă localitatea Căprioara. Tot de la Căprioara porneau și două drumuri terestre ale sării, unul către Margina – cetatea în care s-a născut mama lui Iancu de Hunedoara și bunica lui Matei Corvin – și celălalt spre Făget, vatră folclorică în care Banatul se mai găsește și astăzi în stare pură. Tot de sorginte bănățeană este și dezvoltarea politică ulterioară a localității Căprioara, care a stat în umbra a două mari modele ce au amprentat ultimele trei sferturi ale secolului al XIX-lea: Eftimie Murgu și

Alexandru Mocioni. Primul va rămâne de-a pururi în conștiința colectivă ca fiind „Căpitanul Banatului”, iar cel de-al doilea ca fiind cea mai complexă personalitate a românilor bănățeni și ardeleni din toate timpurile: om politic, bancher, gazetar, muzician, filosof și mecenar. În toate aceste domenii nu doar că a excelat, ci a fost deschizător de drumuri: întemeietorul primului partid politic național românesc din Banat, Transilvania și părțile ungurene, întemeietorul primelor bănci populare românești din Banat și Transilvania, întemeietorul primului ziar românesc în capitala Imperiului, la Viena, primul mare compozitor român de muzică de cameră din România, primul filosof care argumentează doctrina națională, iar despre activitatea de sponsor, cea mai bună recomandare i-o dă Vasile Pârvan, care scrie negru pe alb că „Alexandru Mocioni este cel mai mare binefăcător al românilor de peste munți”. Cine nu crede, n-are decât să meargă și să se închine la Catedrala Mitropolitană din Sibiu, făcută aproape în exclusivitate din banii Mocioneștilor. Cu așa modele politice și culturale, căprioarenii și-au păstrat, nealterat, caracterul românesc până în zilele noastre. Aici, la Căprioara, la fel ca peste tot în Banatul de nord-est, n-a rezistat decât ceea ce a fost curat românesc, lucru care i-a stârnit admirația eruditului Bogdan Petriceicu Hașdeu, cel care considera acest rezervor etnic ca reprezentând o continuitate neîntreruptă a neamului românesc, un veritabil cuib de românitare.

Pentru cei trei autori, Monografia Căprioarei a reprezentat o adevărată provocare. Pe de o parte, obositoarea satisfacție a ineditului – cu luni de cercetare în arhive și la fața locului – determinată de lipsa unor lucrări similare în spațiul limitrof. O excepție onorabilă în acest sens o reprezintă doar zona Făgetului, unde abordările monografice nu lipsesc, precum și valoroasa teză de doctorat a domnului Petru Ursulescu despre Banatul de nord-est în secolele X-XVI, care ne-a fost recomandată cu atâta căldură de către distinsul Academician Ioan Aurel Pop. Un al doilea prilej de satisfacție pentru autori îl reprezintă beneficiul muncii în echipă. Și nu ne referim la tandemul Rodica Colta – Doru Sinaci, deja rodat în județul Arad prin elaborarea monografiilor de la Șepreș și Micălaca, ci la realizarea unei echipe de lucru cu un confrate din Timișoara, cum este cazul lui Ion Traia. Nici nu se putea altfel în cazul de față, deoarece, urmând succesiunea supunerii administrative, Căprioara a stat mai mereu în subordinea autorităților din Banat. În fine, un al treilea prilej de satisfacție vine din partea „fiilor satului”, care au inițiat de fapt acest demers. De la Timișoara, profesorul Pavel Dehelean, directorul Casei de Cultură a Municipiului de pe Bega, iar de la Arad, Nicolae Ioțcu, președintele Consiliului Județean Arad, cel care a inițiat Colectivul Monografic Județean de pe lângă Centrul Cultural Județean Arad, organism științific ce coordonează această acțiune privind elaborarea monografiilor de localitate. Încă de anul trecut, cei doi distinși căprioareni au stat alături de autorii Monografiei de față din toate punctele de vedere. Iar dacă sunt astăzi mulțumiți, la fel ca toți ceilalți locuitori din Căprioara, prezenți și viitori, atunci satisfacția noastră este fără de măsură.

Capitolul I.

CADRUL NATURAL

Valea Mureșului a constituit și constituie o adevărată arteră de legătură, prin care câmpia pătrunde adânc în munte, sub forma golfurilor depresionare, ceea ce a condiționat și dezvoltarea unei intense activități agricole. A format de asemenea culoare de legătură între așezări, confirmând pendularea continuă a populației și a bunurilor materiale și culturale¹. Localitatea Căprioara este situată în nord-estul Banatului și face parte din punct de vedere administrativ din județul Arad, comuna Săvârșin. Are ca poziție geografică următoarele valori de coordonate: 45°98' latitudine nordică; 22°27' longitudine estică. Localitatea se învecinează la est cu hotarele satului Valea Mare și Căpâlnaș, la sud cu hotarele județului Timiș, la vest cu hotarele județului Hunedoara iar la nord cu Valea Mureșului.

Relieful și structura geologică

În partea de nord a râului Timiș se întind dealurile Lugoșului, Lăpugiului, depresiunea Făgetului și dealurile Lipovei, parte componentă a Dealurilor Piemontane Bănățene.

Relieful satului Căprioara este dominat de Defileul Mureșului, care pătrunde adânc în Dealurile Lipovei. Aceste dealuri, constituie o treaptă puternic denivelată față de Munții Poiana Ruscă. Geneza acestei trepte este atribuită unor vaste delte, puse în evidență prin depozite de molasă argilonoisipoasă, precum și suprapunerii materialelor conurilor de dejecție cărate de torenții din Munții Poiana Ruscă. În aceste depozite friabile văile și-au decupat culoare largi în care apele meandreează suspendând interfluvii largi cu pante domoale².

¹ V. Velcea, I. Velcea, Oct. Mândruț, *Județul Arad*, București, 1979, p.7.

² Ibidem, p. 30.

Relieful carstic

În microzona Căprioara, Bazinul Căpriorișca, s-au format mai multe peșteri:

Peștera cu Izlaz pe Valea Căpriorișca;

Peștera Gaura Scrofi, (cod speologic 3021/2) pe Valea Dienes;

Peștera lui Adi, (cod speologic 3022/6) localizată în Munții Poiana Ruscă, carstul de la Căprioara, malul din stânga Mureșului, bazinul Văii Fundata.

Peștera lui Duțu, situată în fondul forestier administrat de Romsilva RA – Filiala Silvică Arad –Ocolul Silvic Valea Mare, la limita cu județul Hunedoara, pe Valea Fundata. În peșteră se găsesc colonii de chiroptere.

Peștera Sinesie, (cod speologic 3024/2), situată în pășunea comunală la extremitatea sud-estică a satului. În peșteră se găsesc colonii de lilieci (*Myotis myotis*) și au fost depistate fragmente de oase de *Ursus spelaeus* și fragmente de ceramică din Neolitic.

Ultimele două fac parte din grupul ariilor protejate din județul Arad.

În perimetrul localității există și o carieră de marmură, care conține rocă metamorfică de mezozonă, constituită din calcit re-cristalizat (calcar cristalin) de culoare galben, cafeniu. Repartiția ne-uniformă a culorilor formează în masa marmurei diferite desene (vinișoare, dungi, pete, desene cu aspect breicios etc.), care dau o frumusețe caracteristică rocii.

Cele mai mari altitudini ale Dealurilor Lipovei se găsesc în partea de est, însă rareori depășesc 300 de m. Terenurile mai ridicate, cu nivelul apelor freactice aflate la o adâncime mai mare, au fost folosite pentru stabilirea așezărilor omenești. Întreaga vale a Mureșului se caracterizează printr-un număr mare de bălți și cursuri părăsite, fapt datorat tot pantei destul de mici, ce a favorizat mult acțiunea de meandrare și de apariție a cursurilor părăsite. Formarea solurilor în această unitate de relief a fost influențată de adâncimea mică a nivelului freatic și ca urmare predomină lacoviștele, care prin drenare au devenit foarte fertile. Evident că luncile cursurilor de apă oferă, atât prin soluri, cât și prin prezența apelor freactice la mică adâncime, terenuri bune pentru practicarea agriculturii. Densitatea mare a așezărilor omenești aflate de-a lungul principalelor văi, dovedește existența unor condiții optime de locuire datorită topoclimei, apei freactice ușor exploatabile, terenurilor arabile (în lunci și pe terase) și pășunilor de pe versanți și culmi. Geneza și evoluția tipurilor de sol sunt legate în mod direct de condițiile de climă și de vegetație, de etajarea reliefului și de influența apelor freactice, precum și de intervenția

omului. Referitor la situația solurilor din hotarele Căprioarei trebuie precizat faptul că solurile nu se prezintă sub forma unor fâșii continue, ci sunt fragmentate de soluri intrazonale specifice condițiilor bioclimatice locale.

Clima

Nuanța locală a climei temperat-continentală specifică întregului ținut este dată de masele de aer maritime din vest, cu un grad ridicat de umiditate, apoi de influența ușoară a maselor de aer subtropicale și cu o oarecare pondere de masele de aer continentale din est. Rezultanta acestor interferențe definește regimul elementelor climatice (temperatura aerului, precipitațiile, presiunea și umiditatea atmosferică). Din analiza repartiției spațiale a temperaturii aerului s-a constată că în urmă cu 30 de ani temperaturile medii anuale erau de 8-9°C. Temperaturile medii pentru cea mai rece lună a anului (ianuarie) se situau în zona Căprioarei între -4°-1°C iar temperaturile medii pentru cea mai caldă lună a anului (iulie) oscilau între 18°și 21°C. Relieful condiționează acumularea maselor de aer rece pe văi și pe culoarele largi de vale, pantele și zonele înalte fiind invadate în schimb de aer mai cald.

Precipitațiile au valori mai ridicate pe culoarul Mureșului, ajungând la peste 700 mm. În general se remarcă valori maxime în luna iunie ca o consecință directă a dominației vânturilor de vest. E bine să menționăm că amplitudinile maxime dintre valorile extreme se înregistrează în zonele mai înalte tot ca rezultat al circulației maselor de aer. Factorii care determină frecvența, durata și viteza vânturilor sunt legați de circulația generală a atmosferei, de configurația reliefului, de etajarea acestuia și de dispoziția culoarelor de vale, care poate produce devierea maselor de aer și schimbarea vitezei lor de deplasare.

Precipitațiile. Indici cantitativi caracteristici la stația Săvârșin³:

Stația	Media anuală (mm)	Media lunară maximă (mm)	Media lunară minimă (mm)
Săvârșin	749	VI: 94,8	II: 38,3

³ V. Velcea, I. Velcea, Oct. Mândruț, *op.cit.*, p. 42.

Apele

Principalul râu care trece prin hotarele localității Căprioara este Mureșul, care în perioada de primăvară-vară deseori inundă satul și hotarele sale. Valea Mureșului prezintă un curs foarte meandrat ca rezultat al pantei reduse și a numeroșilor afluenți atât de pe versantul nordic, cât și de pe cel sudic. În sectorul de vale îngustă a Mureșului de la Căprioara, patul aluvial are lățimea de 0,500-0,700m și Mureșul este adâncit cu circa 3-3,50 m. Acest sector al Mureșului din arealul localității Căprioara este un sector de defileu, aici Valea Mureșului prezintă un curs meandrat cu numeroase despletituri în bazinețe, dar și sectoare puternic adâncite; tocmai această alternanță generează caracterul de defileu. Afluenții mici din acest sector influențează mai puțin colectorul principal. Printre principalii afluenți ai Mureșului se numără și pârâul Căprioara⁴.

Regimul de variație al apelor freatice este în funcție de cel al precipitațiilor, la care se adaugă alimentarea subterană provocată de infiltrațiile laterale din râuri. Adâncimea medie a orizontului freatic variază între 1 și 3 m, drenajul acestuia fiind orientat spre axele văilor care l-au intersectat sau spre zona mai joasă. Din punct de vedere al potabilității aceste ape sunt calcaroase, datorită faptului că în perimetrul satului se găsesc importante rezerve de roci utile, calcare jurasice compacte.

Vegetație, floră, faună

Interpretarea vegetației în ansamblul ei denotă relațiile directe și indirecte cu mediul în care s-a dezvoltat și a evoluat. Silvostepa pătrunde tentacular pe Valea Mureșului copiind cu multă fidelitate configurația reliefului. Silvostepa, așa cum o dovedesc și documentele cartografice vechi, a luat locul pădurilor și în prezent ea a fost înlocuită în cea mai mare parte cu culturile de câmp. Pâlcurile de păduri care se întâlnesc la contactul cu dealurile sau în lungul văilor sunt formate din stejarul pedunculat, ulmul, jugastru. Acestea li se adaugă arbuștii, păducelul, lemnul cânesc, sângerul, porumbarul. Zona pădurilor de stejar are forma unui areal compact. În trecut pădurile erau mult mai extinse. În pădurile de stejar se întâlnesc pâlcuri de cer, gârniță și gorun. În lungul Văii Mureșului sunt păduri de stejar în amestec cu frasin, ulm, pajiști cu iarbă moale, coada vulpii și pir ce alternează cu terenuri agricole.

⁴ V. Velcea, I. Velcea, Oct. Mândruț, *op.cit.*, București, 1979, p. 50.

La acestea se adaugă cu o pondere ridicată esențe albe: sălcii, răchite, plopi, anini. Prezența acestor fâșii de pădure se explică prin condiții de umiditate mai ridicată a solului și mai ales prin lentila de apă superficială care se întâlnește în depozitele de luncă⁵.

Peisaj faunistic din perimetrul Căprioarei

⁵ Ibidem, p. 59.

Repartiția faunei pe teritoriul Căprioarei este strâns legată de atributele factorilor naturali, care pot asigura condițiile optime de viață. Astfel avem în pădurile din arealul Căprioarei, lupi, mistreți, vulpi, bursuci, căprioare, veverițe și diferite alte specii de rozătoare, șobolani, șoareci. Dintre păsări în acest areal trăiește prepelița, graurul, eretele alb, fazanul, privighetoarea, pițigoii și dumbrăveanca. Pe terenurile umede și cu lăstărișuri se întâlnește sitarul și potârnichea. În pădure trăiesc șopârle și șerpi.

Pe cursul Mureșului se întâlnește știuca, cleanul, iar pe fundul nisipos se mai întâlnește și mreana, somnul etc. În bălțile aflate în apropierea Căprioarei apar specii caracteristice apelor stătătoare ca babușca, bibanul, carasul, plevușca, crapul. Avifauna o formează rațele, găștele sălbatice, stârcii și lișițele.

Peisajul culoarului Mureșului rezultat din îmbinarea unor factori fizico-geografici diferiți (Valea Mureșului, arealele forestire, versanții Dealurilor Lipovei, văile afluenților, resursele piscicole ale Mureșului), reprezintă, în ansamblul său, o importantă atracție turistică, potențată și de existența în apropierea Căprioarei a castelelor sau a parcurilor dendrologice de la Căpâlnaș și Săvârșin.

Capitolul II.

ISTORICUL MICROZONEI CĂPRIOARA

Perioada străveche și veche

Banatul de nord-est, prin care definim microzona din care face parte și localitatea Căprioara, se constituie într-un areal cât se poate de interesant în ceea ce privește locuirea umană. Chiar și astăzi, resursele naturale ale zonei permit o locuire tradițională, care păstrează încă preocupări ancestrale. Vânătoarea și pescuitul, bunăoară, sunt la îndemâna oricărui contemporan, la fel cum este și adăpostul carstic sau refugiul în pădure. Această „Bucovină a Banatului”⁶, care include arealul Căprioara-Căpâlnaș-Bulza-Groși-Făget-Margina, cu extensia firească pe Valea Mureșului către Birchiș-Bata-Bulci-Lipova, reprezintă un teritoriu omogen, care nu poate să fie studiat decât ca atare.

Toate aceste localități se înserează pe un traseu istoric comun, caracterizat în primul rând de parcursul Mureșului, dar și de toate beneficiile sau repercursiunile care izvorăsc din vecinătatea cu cea mai importantă cale de transport din această parte a Europei.

Referitor la satul Căprioara, întreaga sumă de factori pedoclimatici – climatul cu nuanțe mediteraneene, regimul termic, pluviometric, așezarea pe valea unui râu important cum este Mureșul – au concurat la crearea unor condiții de habitat sedentar continuu, începând din zorii istoriei.

Cercetările arheologice în formele endorcarstice din Banat au o tradiție îndelungată, prin intermediul lor fiind descoperite urme de locuire ale omului în peșteri și avene.

Peșterile au fost primele adăposturi naturale, unde omul primitiv și-a organizat viața. Datorită condițiilor geografice și speo-climatice favorabile, peșterile au fost folosite ca loc de refugiu, ca adăpost, cât și ca loc de cult.

⁶ Petru Ursulescu, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2005, p.9.

În microzona Căprioara, mai ales în Bazinul Căpriorișca, cercetările arheologice făcute au scos la iveală urme de locuire ale omului primitiv, încă din perioada paleoliticului. Astfel avem descoperiri la peșterile:

a) Peștera lui Sinesie sau Sânesie, (cod speologic 3024/2), localizată în Munții Poiana Ruscă, carstul de la Căprioara, malul din stânga Mureșului, bazinul Văii Căpriorișca. Materialele arheologice recoltate aici aparțin neoliticului și epocii medievale.

b) Peștera cu Izlaz, localizată în Munții Poiana Ruscă, carstul de la Căprioara, malul din stânga Mureșului, bazinul Văii Căpriorișca. În peșteră s-au făcut descoperiri monetare.

c) Peștera Gaura Scrofi, (cod speologic 3021/2) localizată în Munții Poiana Ruscă, carstul de la Căprioara, malul din stânga Mureșului, bazinul Văii Dienes. În cavitate s-a descoperit materiale arheologice din neolitic și eneoliticul târziu.

d) Peștera lui Adi, (cod speologic 3022/6) localizată în Munții Poiana Ruscă, carstul de la Căprioara, malul din stânga Mureșului, bazinul Văii Fundata. Din cavitate s-au recoltat materiale arheologice din paleolitic, neolitic și epoca medievală⁷.

Din cele mai vechi timpuri omul a putut supraviețui ca specie numai datorită muncii sale, muncă exprimată prin confecționarea unor unelte și arme, precum și prin folosirea mijloacelor, pe care natura i le pune la dispoziție. Paralel cu acest efort s-a dezvoltat treptat și capacitatea de a gândi a omului, în lupta permanentă cu mediul înconjurător. Primele unelte au fost obiecte naturale, pe care omul abia dacă mai avea nevoie să le modifice, ca să servească nevoilor sale. Unealta se îmbunătățește pe măsură ce făuritorii devin mai dibaci, prin acumularea moștenirii trecutului. Datorită mai ales echipamentului său, omul, reacționează și acționează asupra lumii exterioare, își extrage din ea subzistența și îi evită primejdiile. Pentru omul preistoric condițiile de mediu au fost factori de constrângere hotărâtori pentru încheierea vieții sociale. Apărarea omului față de sălbăticia mediului natural putea fi asigurată numai în grupuri de viețuire domestică. Acesta a fost începutul organizării vieții sociale, care, pe măsură ce omul a putut să asimileze în folosul său propriu mediul natural, s-a perfecționat, în sensul obținerii unei anumite autonomii economice și sociale. Acesta este tabloul rezumativ al vieții omului din paleolitic, care a trăit perioade lungi de timp în împrejurimile satului Căprioara.

⁷ Sabin Luca, *Arheologie și istorie II. Descoperiri în Banat* Ed. Economică, Sibiu, 2005, localități litera C, poz.111.

Introducerea modului de viață specific neoliticului nu aparține vechilor populații autohtone. Într-adevăr, trecerea la condițiile de viață ale neoliticului – când se începe cultivarea plantelor cerealiere, creșterea animalelor domestice și se inventează ceramica – nu a fost rezultatul creativității populațiilor locale epipaleolitice ci a altor populații, care au venit, într-un lent proces de migrație din sudul Peninsulei Balcanice, aducând și în spațiul carpato-danubiano-pontic cuceririle capitale de ordin economic⁸.

Începând cu mileniul al VI-lea î. Hr., odată cu apariția primelor culturi specifice epocii neolitice, caracterizate prin apariția uneltelor de piatră șlefuită, a unor meșteșuguri casnice (olărit, țesut), prin perfecționarea unor noi unelte și arme, s-a ajuns la o modificare de structură a îndeletnicirilor, prin introducerea cultivării primitive a plantelor și domesticirea animalelor. Toate acestea au determinat o schimbare organizatorică prin formarea triburilor gentilice, ale căror așezări, de obicei deschise, le găsim în special pe malul cursurilor de apă. De asemenea numeroasele descoperiri arheologice din microzona Căprioara, care cuprinde un areal mai amplu, situat atât în partea dreaptă a Mureșului cât și pe partea stângă, dezvăluie un număr mare de așezări, cu un anumit dinamism intern, ceea ce indică un spor de populație ridicat, rezultat al condițiilor de viață.

În peșterile din jurul satului Căprioara s-a descoperit material aparținând culturii Coțofeni, cea mai importantă cultură de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului⁹. Este vorba despre material ceramic, însă prezent în cantitate insuficientă pentru schițarea unei imagini complete a vieții acestei populații, cristalizată prin contopirea elementelor etnice și culturale ale marii formațiuni culturale Sălcuța IV – Herculane – Cheile Turzii și care a ocupat treptat o arie foarte întinsă.

Ceea ce caracterizează această cultură de tranziție spre epoca bronzului este tocmai lipsa în totalitate a obiectelor de bronz, și puținătatea uneltelor, armelor și podoabelor de aramă.

În ceea ce privește ceramica, au fost identificate 26 de tipuri de vase, ornamentate prin incizare, imprimare, ceramică canelată, în relief, dar și pictată, după arderea vaselor în cuptor. Amintim despre frecvența ceștilor și a cănilor, precum și a vaselor cu fundul ascuțit și a amforelor, apoi a torților late – în special la cești – și de multe ori supraînălțate, și a buzei piezișă a

⁸ V. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.23.

⁹ *** *Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*, Ed. Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999. p.48.

unora dintre ele. Statuetele de lut ars, antropomorfe și zoomorfe, sunt rare (ca de altfel în toate culturile acestei perioade), printre cele mai importante remarcându-se acelea cu capul în formă de disc ușor pieziș.

Cât privește împunsăturile succesive și impresiunile cu șnurul pe ceramică, ele sunt considerate acum mai degrabă procedee tehnice pentru fixarea încrustației, decât ornamente propriu-zise. Se decorează în special buza vaselor, umărul, partea bombată a corpului și aproape întotdeauna și torțile. Motivele principale sunt triunghiurile (simple sau hașurate), benzile hașurate, benzile incizate, uneori așternute cu pictură albă, motivul „*ramurilor de brad*” și acela al „*căpriorilor*”, unele rare motive spiraliforme și, pe lângă altele mai puțin frecvente, șirurile de impresiuni, „*boabe de linte*” aplicate pe suprafața vaselor sunt întâlnite de-a lungul întregii evoluții a culturii Coțofeni. Din punct de vedere cronologic, cultura Coțofeni se situează în a doua jumătate a mileniului III î. Hr.¹⁰.

În a doua jumătate a mileniului al II-lea î. Hr. și la începutul mileniului I î. Hr., descoperirile arheologice scot la iveală o cultură complexă, creată de triburile nord tracice din Câmpia Banatului, care preia elementele culturilor Periam – Pecica și Vatina, ce o preced, modificându-le treptat și amalgamându-le, până la cristalizarea culturii materiale specifice începutului epocii fierului.

Numărul mare de descoperiri, faptul că în afară de necropole cu sute de morminte, au fost descoperite sanctuare de cult și așezări întinse – de regulă nefortificate – ne îndreptățesc să sugerăm existența unui grup compact de triburi, a unei uniuni de triburi, al cărui nucleu se afla în zona centrală a Banatului. Faptul că în această zonă armele sunt foarte rare ne face să credem, că timp de mai multe secole, cel puțin zona centrală a Banatului, nu a fost afectată de pătrunderea unor populații străine, această zonă fiind protejată de însăși uniunea tribală amintită. Astfel, se explică de ce în Banat descoperirile de natură scitică sunt ca și inexistente, tăria uniunii de triburi protodacice VI-V î.Hr., împiedicând penetrația elementelor războinice scitice în acest teritoriu¹¹.

Alte descoperiri arheologice legate strict de hotarul localității Căprioara sunt încadrate între secolele III și IV d. Hr., când Dacia a devenit provincie romană. Astfel în punctul numit „*Dealul Babei*”, la S.E. de localitate, cercetările

¹⁰ V., Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.55

¹¹ Fl. Medeleț, *Considerații geoistorice*, apud. Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Județul Timiș*, București, 1979, p. 75.

de suprafață și un sondaj de proporții reduse au permis identificarea unei construcții rectangulare cu ziduri de piatră datând din epoca romană. În anul 1875 în „Peștera cu Islaz” din Căprioara s-a descoperit într-un vas, un tezaur compus din 85 de monezi de argint. Patru drahme de Apollonia, provenind din acest tezaur au intrat în Magyar Nemzeti Muzeum, iar patru drahme de Dyrhachium în Muzeul Banatului din Timișoara, împreună cu trei fragmente din vasul de lut, care avea forma unei cești înalte cu pereții drepți¹².

Pe lângă aceste descoperiri, avem o mulțime de dovezi indirecte, care probează continuitatea viețuirii oamenilor în această microzonă din jurul satului Căprioara. Câteva descoperiri arheologice din perimetrul microzonei au scos la iveală așezări din perioada neoliticului târziu sau eneoliticul timpuriu până în perioada feudalismului timpuriu.

Astfel, la Birchiș, pe teritoriul satului au fost descoperite, fără precizări topografice mai exacte:

a) cinci inele de aur, cu patru muchii mai înguste la capete (greutate totală 245 gr.), întrebuițate ca monete-inele, datare probabilă, sfârșitul epocii bronzului. În prezent se găsesc la Kunsthistorisches Muzeum din Viena.

b) un fragment de conductă de material ceramic din epoca romană, aflat acum la Muzeul Banatului din Timișoara¹³.

La Bulci, la est de sat, a fost semnalat un tumul din epoca bronzului, în punctul numit „Dâmbul lui Roman”. Din mantaua acestuia au fost culese fragmente ceramice specifice culturii Mureș.

2. Pe teritoriul satului, fără precizări topografice, s-au descoperit materiale arheologice din epoca romană: pietre fasonate, un capitel, numeroase cărămizi și țiglă, cărămizi cu ștampila LEG XIII GEMINA, chiar un sarcofag roman.

3. La vest de sat, în locul numit „Cetate” sau „La Mânăstire”, s-au făcut săpături arheologice în perioada 1976-1989. A fost identificat un nivel de locuire aparținând culturii Baden, unul hallstattian târziu și unul dacic. Într-un nivel atribuit epocii romane au apărut ceramică romană provincială, fragmente de terra nigra, cărămizi de padiment și de hypocaustum, tegule cu ornament de casetă de bronz. Peste vestigiile romane s-a suprapus o așezare fortificată din secolele X-XII, suprapusă la rândul ei de un complex monastic benedectin, compus dintr-o biserică și anexe, datând de la sfârșitul secolului al XII-lea. (Abația de Bulci, menționată documentar la 1207 și care inițial

¹² *Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*, Ed. Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999. p.48

¹³ *Ibidem*, p.44

a fost o mănăstire ortodoxă). Complexul a fost distrus de turci la jumătatea secolului al XVI-lea¹⁴.

La Căpâlnaş, sub „*Valea Groşului*”, s-au semnalat o serie de movile, iar, pe strada Bisericii, urmele unei cetăţi. Au fost descoperite numeroase fragmente arhitectonice medievale.

2. La locul numit „*Coasta Ciurnic*”, între şoseaua care duce la Făget şi drumul spre Groşi, se află o mică fortificaţie patrulateră (65/60), înconjurată de un val şi şanţ (spre interiorul fortificaţiei, posibil un turn din epoca feudală).

3. Pe dealul Bănănau sau „*Cetate*”, se văd urmele unei cetăţi feudale cu ziduri de piatră şi mortar, precum şi un şanţ mare. Turnul de la punctul anterior ar fi putut aparţine de această cetate în apropierea căreia se află¹⁵.

În perioadele, când nu s-au efectuat săpături la Bulci¹⁶, echipa de cercetători a efectuat periegeze în împrejurimi, la nord şi la sud de Mureş. Cu acest prilej, pe lângă sondaje efectuate la cetatea dacică de la Vărădia, a fost depistată o aşezare dacică pe dealul numit „*Cetate*” de la Săvârşin. Ceea ce, însă, prezintă interes deosebit este întărirea sub formă de pătrat, rotunjită la colţuri, cu laturile de 42 x 42 metri, aflată la sud de râul Mureş, în hotarul localităţii Căpâlnaş, comuna Birchiş, la baza nordică a interfluviului creat prin îngemănarea Dealurilor Lipovei cu cele ale Bulzei. Respectiva întăritură a fost cercetată de arheologul clujean I.H.Crişan, care a opinat în favoarea datării ei din perioada de început a feudalismului. Ştefan Ferenczi şi Mircea Barbu susţin că întărirea a putut fi şi un „burgus” roman, aflat la o trifurcaţie de drumuri.¹⁷ Ambele păreri sunt îndreptăţite, deoarece locul a prezentat, încă din vechime, importanţă strategică. Astfel, pornind de la acea întăritură spre direcţia est-sud, pe un drum de pământ, cu pante line, printre dealuri, se ajungea – prin traversarea unor locuri şi sate cu nume de veche rezonanţă românească (Dealul Moşului, Dealul Bucureştilor, satele Groşi şi Zorani) – la cetatea Margina. Tot de acolo începea un alt drum, spre sud, care traversa Dealurile Lipovei şi ajungea la cetatea Făget, atestată documentar pentru prima dată la mijlocul secolului al XVI-lea. În sfârşit, cel de-al treilea drum urma direcţia nord-est, până la Valea Mare, iar de acolo aproximativ paralel cu malul sudic al râului Mureş – prin Căprioara, Pojoga, Grind – până

¹⁴ *Ibidem*, . p.47.

¹⁵ *Repertoriul arheologic al Mureşului inferior, judeţul Arad*, Ed. Orizonturi Universitare, Timişoara, 1999. p.48

¹⁶ *Ibidem*, pp.26-28.

¹⁷ Şt. Ferenczi, M. Barbu, *Cercetările arheologice de la Bulci şi împrejurimi*, în Ziridava, X, (număr festiv), Editura Muzeului Judeţean Arad, 1978, p.67-80., p.72.

la Dobra, pe care un ghid latinesc al Transilvaniei de la începutul secolului al XIX-lea o numea „*oppodum militare Dobra*.”¹⁸

Confruntând părerile specialiștilor în arheologie, conform cărora fortificațiile medievale își plasează „*începuturile în cadrul formațiunilor prestatale*”, iar apariția acestora a precedat în timp „*constituirea propriu-zisă a domeniilor*” lor¹⁹, cu ceea ce a transmis tradiția orală din satul Căpâlnaș, se poate afirma că în acel loc a existat un vechi punct de apărare autohton.

Mai târziu, odată cu instaurarea feudalismului maghiar, izvoarele documentare menționează posesiunea Zaad (*possesio Zaad*), în 1427, iar în 1479 târgul și cetatea Zadya (*oppidum, castelum Zadya*).²⁰ Existența acestora este cu siguranță anterioară primei atestări documentară, după cum rezultă din două acte de hotărnicie, ambele datate 20 iunie 1371, care indică existența posesiunii Zaad în hotarul satului Căpâlnaș, unde a efectuat I.H. Crișan și cercetarea arheologică.

În legătură cu numele târgului și castelului Zadya, istoricul Csánki Deszö susține că „indiscutabil la început la fost Zaad (Szad)” – mai apropiat ca pronunțare de limba sa maternă, dar fără înțeles în contextul lexicului acesteia – iar „pronunțarea românească l-a schimbat în Sadia (Szadia).”²¹ Punctul de vedere exprimat de istoricul maghiar pare lipsit de temeii, deoarece diecii cancelariilor maghiare fie că din neștiință stâlceau numele românești, folosind grafia specifică regatului, fie că uneori traduceau înțelesul unor cuvinte autohtone în limba maghiară. În cazul de față se poate vorbi sau de prezentarea în grafie maghiară a cuvântului românesc „Sat” (în latină – *fossatum*), sau a toponimului slav „Sad” (slavă – livadă, grădină) care s-a format în decursul unei îndelungate conviețuiri româno-slave. Atestarea târgului și a cetății Sadia, cu o sufixare specific românească, nu lasă vreo umbră de îndoială asupra faptului că întăritura cu pricina nu ar fi anterioară înstăpânirii maghiare în zonă. De fapt, chiar și astăzi în conștiința locuitorilor din Căpâlnaș mai stăruie numiri topice din vecinătatea așezării, care pot aminti de Sadia: Sădișor, Livezile, Livezile Mici, Livada.”

Revenind la perioada străveche și veche, în a doua jumătate a mileniului al III-lea î Hr., odată cu apariția uneltelor de cupru caracteristice perioadei

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Rusu A.A. *Geneza domeniilor cetăților din Transilvania (sec.XI-XIV)*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie XXIII, 1980, Cluj-Napoca, 1980, p.57.

²⁰ Csanki D. *Magyarország történelmi földrajza a Huniadiak korában*, vol.I, Budapesta, 1890-1912, p.762.

²¹ Ibidem.

eneoliticului, se prefigurează și în această microzonă, ca de altfel în întregul Banat, epoca bronzului care se va întinde până în primele secole ale mileniului I î Hr²². Caracteristicile epocii bronzului sunt: apariția meșteșugarilor specializați (unelte și arme din bronz); dezvoltarea mai rapidă a agriculturii; relații sociale întemeiate pe familia de tip patriarhal și conturarea mai fermă a elementelor de proprietate privată; începuturile unui comerț ce depășește simple raporturi de schimb intertribale de vecinătate. Toate acestea sunt fenomene care însoțesc destrămarea treptată a orânduirii comunei primitive. Apar primele cete militare și primele uniuni tribale, care cuprind teritorii relativ întinse, încep să apară, pe plan social, primele elemente de aristocrație tribală. Descoperirile arheologice de la Bulci, dar mai ales așezarea de la Săvârșin, atestă existența așezărilor fortificate cu val de pământ și șanț a căror menire era aceea de a controla căile comerciale înfiripate de-a lungul râului Mureș și care permiteau schimbul produselor metalurgiei bronzului din această zonă²³.

Se pare că această uniune de triburi va dăinui sau se va reface spre sfârșitul primei epoci a fierului, după ce la mijlocul acestei perioade întâlnim și la Săvârșin, localitate aflată în imediata apropiere a Căprioarei, o așezare fortificată cu mai multe nivele de locuire.

La Săvârșin, în stânga șoselei Arad-Deva, în arealul localității, se află Dealul Cetății (Cetățuia, Czukorhegy) care constituie principala zonă de interes arheologic. Descoperiri întâmplătoare de material ceramic dacic între anii 1969 și 1978 (I. Dohangie, E. Pădureanu, M. Zdroba, M. Barbu) au determinat în cele din urmă începerea săpăturilor sistematice în 1979. Pe platoul din deal (suprafața circa 0,25 ha) au fost descoperite urmele unei așezări Coțofeni: două semibordeie cu podini de lut, vetre de foc și pereți din chirpici precum și un bogat material ceramic specific. Așezarea a fost distrusă de un incendiu devastator. Cele mai multe și mai importante urme de locuire provin însă din a doua vârstă a fierului și aparțin civilizației dacice. Grosimea redusă a stratului de locuire indică o folosire temporară a fortificației, care cronologic se încadrează între secolele II îHr. și începutul secolului al II-lea dHr.

În campaniile 1985-1986, în sectorul sud estic, au fost dezvelite 6 morminte de incinerare, dispuse pe o suprafață de 20 m². În unul din morminte s-a descoperit resturi de oase calcinate depuse într-un coif de fier

²² Gh. Lazarovici, *Despre eneoliticul timpuriu din Banat*, în „Tibiscus”, serie nouă, IV, istorie-arheologie, Timișoara, 1975, p. 9.

²³ Fl. Medeleț, *Considerații geoistorice*, apud. Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Județul Timiș*, Ed. R.S.R., București, 1979, p. 74

acoperit cu o strachină. În ciuda stării de conservare precare, coiful poate fi încadrat tipologic în seria celor celtice (analogii la Hațeg, Apahida, Ocna Sibiului). Piesa de la Săvârșin reprezintă o variantă simplificată, lipsită de ornamente deosebite. Mormântul aparține unei căpetenii militare și poate fi datat în secolul IV îHr., ca și restul necropolei. Materialul arheologic provenit din așezare reprezintă în mare majoritate ceramică²⁴.

Existența movilelor de pământ, la Bulci (un tumul pe „*Dâmbul lui Roman*”), Căpâlnaș (o serie de movile pe „*Valea Groșului*”), precum și la Căprioara în hotarul satului în punctul „*Trei Gomili*” dovedește prezența omului în această zonă din cele mai vechi timpuri. Numărul mic al movilelor cercetate sistematic ne obligă la prudență în a emite judecăți definitive. Problemele legate de scopul ridicării acestor movile de pământ, cât și modul folosirii lor au constituit preocupări constante în literatura istorică mai veche. Scopul ridicării acestor movile a născut numeroase ipoteze, ele au fost socotite fie formațiuni naturale, fie ridicături artificiale (opere ale omului) folosite pentru așezarea unor posturi de pază și supraveghere. Unii istorici le consideră movile – semn pentru drumuri și vaduri – fără să conteste că majoritatea au totuși un caracter funerar. În general există convingerea că movilele de pământ din Banat, pot fi morminte (curgane), așezări tell sau movile de observație. Încheind această succintă trecere în revistă a diferitelor păreri exprimate privind scopul ridicării movilelor de pământ, vom adăuga că în Banat se întâlnesc tell-uri ce se aseamănă cu movilele artificiale de pământ prin dimensiune și formă, mai ales în zonele cu o agricultură intensivă. În concluzie, putem spune că movilele de pământ din Banat au avut, ca și cele din alte zone ale țării noastre, o destinație primară căreia odată cu scurgerea timpului i s-au adăugat și alte destinații secundare. Cu prilejul cercetării mai multor tumuli din diferite zone, conținând inhumatii cu ocru din perioada de tranziție sau de la începutul epocii bronzului s-a constatat utilizarea lor pentru mai multe înmormântări succesive, în aceeași epocă²⁵. Datarea movilelor de pământ a cunoscut numeroase variante. Referitor la descoperirile din perimetrul satelor Căprioara, Căpâlnaș și Bulci se poate observa extensiunea mare în spațiu și timp al fenomenului tumular, care acoperă o largă secvență cronologică cuprinsă între etapa finală a epocii neolitice, perioada de tranziție de la începutul epocii bronzului și până-n perioada dacică.

²⁴ *** *Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*, Ed. Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999. p.106-109.

²⁵ Florin Medeleț– Ion Bugilan, *Contribuții la problema și repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în „Banatica”, Reșița, 1987, p. 93

Premisele culturii materiale geto-dacilor și, implicit, desfășurarea firului istoric al acestui neam pot fi urmărite până în mileniul al II-lea îHr. în plină epocă a bronzului. Cultura Basarabi reprezintă una din complexele sinteze ale culturii materiale geto-dace, fenomen ce oglindește realități de ordin etno-istoric și îndeamnă la interpretarea unor fenomene culturale într-un context istoric mai bine conturat.

Aria culturii Basarabi cuprinde întreg Banatul, locuirile culturii se întâlnesc mai ales în regiunile de șes și ale marilor râuri (Mureș), mai puțin în zonele de dealuri. Tabloul sincretic și unitar, pe care ni-l oferă cultura Basarabi în întinsa ei arie de dezvoltare, constituie în mare măsură oglinda unei unități etnice, desigur și spirituale a triburilor ce locuiau în aria respectivă. Difuzarea accelerată a elementelor de cultură materială de la o comunitate la alta implică contacte din ce în ce mai strânse între membrii acestor comunități și o circulație mai intensă în cuprinsul întregii arii carpato-dunărene, fenomen care explică în mare parte sincretismul cultural, care putea favoriza impunerea unei limbi unice, pentru aceste comunități. Așa ne putem imagina apariția limbii geto-dace la începutul epocii fierului și pe care o putem presupune generalizată în faza culturii Basarabi. Conștiința unei limbi comune, existența unor obiceiuri și credințe comune, a unei genealogii comune a dus cu siguranță la formarea unei conștiințe etnice comune majorității triburilor nord-tracice. De asemenea cultura Basarabi precede cu puțin momentul în care geto-dacii sunt menționați de scriitorii greci, prin care se consacră în izvoare scrise acest popor ca unitate etno-istorică în lumea tracă. Data de la care putem vorbi nominal de geți și de daci este mai mult sau mai puțin convențională, fiind determinată de momentul în care aceste noțiuni etnice apar prima oară în izvoarele scrise și deci de posibilitatea de a interpreta în termeni istorici, factici, datele oferite până la acea vreme aproape exclusiv de arheologie. Este însă de crezut că geto-dacii constituiau o unitate etno-istorică distinctă în lumea tracă încă de multă vreme. Caracteristicile etnice, premisele structurii lor sociale și spirituale se formaseră mult înainte de a lua Herodot știință despre geți²⁶.

Cea de-a doua vârstă a fierului (La tene) perioada dezvoltării și înfloririi civilizației daco-getice, demonstrează pe teritoriul Banatului existența acelorasi fenomene ce caracterizau în a doua jumătate a mileniului I îHr., întregul teritoriu al țării noastre și care a constituit vatra unitară de formare a statului

²⁶ Vladimir Dumitrescu, Alexandru Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1988, p. 87-91.

centralizat și independent a lui Burebista în secolul I î Hr., stat ce va dăinui până la începutul secolului al II-lea d. Hr.

O oarecare limpezire a realităților existente în Banat, în comunitățile dacogetice o poate aduce și descoperirile numismatice de pe teritoriul Banatului din perioada preromană.

În cele ce urmează vom prezenta câteva din descoperirile monetare din microzona Căprioara, de interes pentru cercetarea noastră. Cele 85 de monede de argint descoperite la Căprioara în „Peștera cu Îzlaz”, pe moșia familiei Wodianer, în anul 1875, aflate într-un vas de lut, de culoare cărămizie erau în mare lor majoritate drahme de Apollonia și de Dyrrhachium. Dintre acestea 4 drahme emise de orașul Apollonia au ajuns la Magyar Nemzeti Muzeum, Budapesta, iar 4 drahme emise de orașul Dyrrhachium, împreună cu 4 fragmente din vasul în care au fost găsite au ajuns, prin donația administratorului Ferencz Kiss, la Muzeul Banatului Timișoara. Fragmentele ceramice au fost casate pe la 1900, iar monedele (inventarul numismatic al muzeului I-613) nu au putut fi identificate în depozit. Ulterior, cu un creion roșu, s-a notificat în vechiul inventar că între cele patru piese ar fi și monede emise de orașul Apollonia²⁷.

La Săvârșin s-a descoperit în așezarea de pe „Dealul Cetății” o monedă de argint, o imitație locală după dragma emisă în timpul lui Meniskos Philadamon (Dyrrhachium). Puținele probleme ce se desprind din materialul relatat, pe care le consider doar niște observații preliminare, dar care colaborate cu datele arheologice, istorice și geografice privind microzona cercetată, precum și corelarea lor cu istoria ținuturilor înconjurătoare permit formularea unor concluzii de o oarecare credibilitate. În primul rând distribuția pe hartă a descoperirilor numismatice conturează existența unor zone de mare concentrare umană. Una din aceste zone este și zona cheilor Mureșului. Restrânsă geografic, dar importantă cantitativ, datorită mulțimii descoperirilor numismatice, această zonă trebuie pusă în legătură cu existența unui șir de cetăți dacice pe malurile Mureșului (Șoimoș, Vărădia de Mureș, Săvârșin). Cetatea de la Săvârșin funcționa încă din secolul IV î Hr. Tezaurele, precum și descoperirile singulare de monezi pot contura realitatea economică a societății geto-dace din Banat, descoperirile monetare reflectând atât marile căi comerciale care uneau Dacia cu ținuturile de vest și sud-vest, cât

²⁷ Florin Medeleț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, epoca Latene*, în *Analele Banatului*, serie nouă, arheologie-istorie, III, Ed. Museion, București, 1994, p.256.

și circulația monetară internă în zone bine delimitate, a căror existență este susținută și de descoperirile arheologice din Banat. Cât privește marile căi comerciale, Banatul a făcut legătura cu marea arteră comercială care pornea de la Marea Adriatică urcând pe văile Naronei și Bosnei și coborând apoi pe Sava navigabilă (Strabon, Geogr. VI, 6, 10), până pe Dunărea mijlocie²⁸.

Literatura de specialitate vorbește despre perioada secolului I îHr. – secolul I d Hr. ca despre o „*criză de argint*” generată de cauze multiple, în primul rând prin batere de monede datorită intensificării schimbului intern pe bază de monedă, apoi prin confecționarea obiectelor de podoabă și în particular cauza imediată a fenomenului a fost explicată prin monopolizarea aurului de către stat. Această monopolizare ar fi dus la înlocuirea lui în viața economică internă cu argintul, ducând totodată la creșterea sferei de utilizare a argintului și la intensificarea exploatării sale, care a avut ca efect epuizarea pentru moment a resurselor de argint din Dacia accesibile nivelului tehnic existent la acea dată, declanșându-se astfel „*criza de argint*”. Lipsa de metal a avut ca rezultat apariția unor monede din aliaj inferior, a căror compoziție cuprindea un procent de argint care varia de la 33% până la simple urme. De asemenea, greutatea monedelor scade brusc ajungând uneori sub 6g în loc de 13g cât prevedea sistemul tradițional dac. Atât calitatea inferioară a aliajului cât și scăderea bruscă a greutății monedelor va duce în cele din urmă la încetarea acestor emisiuni monetare, contribuind, pe lângă alți factori la adoptarea sistemului monetar al denarului roman, trecerea la noul sistem fiind ușurată de pătrunderea masivă în Dacia a drahmelor de Dyrrachium și Apolonia. Din sec. II îHr., pătrund și circulă pe teritoriul Daciei în număr mare tetradrahme de tip Macedonia Prima și ale insulei Thassos, precum și drahme din Apolonia și Dyrrhachium. Parte din ele se găsesc în tezaurele îngropate și ascunse și în secolul următor, împreună cu denarii romani republicani care încep să circule în Dacia puțin după sfârșitul sec. II dHr.

Exploatarea aurului și a argintului, prelucrarea lor în ateliere specializate în executarea unor tipuri de obiecte de orfevrărie specifice Daciei, precum și baterea de monedă reflectă condițiile social-economice ale unei societăți aflată în plină ascensiune și dezvoltare. Existența monedelor, în cantități relativ însemnate, presupune implicit admiterea existenței unei producții de mărfuri corespunzătoare, precum și a unui anumit stadiu de dezvoltare a societății geto-dacice, societate a cărei organizație statală nu îmbrăcase

²⁸ Florin Mededeț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului în epoca Latene*, în „Analele Banatului”serie nouă, arheologie-istorie, III, Ed. Museion, București, 1994, p.299.

forma unui stat sclavagist de tip clasic²⁹. Marile descoperiri de monede din microzona cercetată confirmă cele spuse anterior și probează existența unor așezări cu potențial, atât din perioada preromană cât și din perioada romană a Daciei.

Se știe că Banatul a făcut parte integrantă din provincia Dacia, el fiind încă înainte de anul 106 d.Hr. unul din traseele prin care civilizația romană a pătruns în Dacia intracarpatică. Valea Mureșul inferior a devenit odată cu ocuparea Daciei de către romani, un teritoriu de graniță, deoarece, la nord de râu erau dacii liberi din Crișana. Acest lucru face, ca în perioada imediat următoare, obștile de tradiție geto-dacică să nu fie admise în acest areal, fiind mutate mai în interiorul provinciei. Pe granița Daciei romane s-au înmulțit castrele și fortificațiile de proporții mai reduse, ce adăposteau unitățile militare dislocate pe frontieră.

Soluția găsită pentru întreținerea acestor unități militare a fost acordarea de pământuri ca „*territorium*.” Acest lucru a fost cu atât mai necesar, cu cât numărul formațiilor de pază a graniței era destul de mare, datorită persistenței în zonă a unui pericol latent extern (sarmații-iazigii). Așadar, ni se pare demn de crezare faptul că, în câmpia din nordul Banatului, în perioada primilor ani de ocupație romană, s-au acordat teritorii trupelor auxiliare, a căror misiune consta în apărarea zonei respective. Cât de întinse erau loturile și cine le lucra nu știm cu exactitate. Un indiciu oarecum edificator îl reprezintă fondul de date arheologice referitoare la castrele și fortificațiile mai reduse identificate sau doar presupuse pe aceste locuri. Pe malul stâng al Mureșului inferior erau (sau li se presupune existența) fortificațiile de la Bulci, Lipova, Aradul Nou, etc³⁰.

Soluția aleasă impunea ca unitățile romane de la Bulci, Lipova etc., pe lângă îndatoririle militare, să cultive terenul din apropierea castrelor și să adune furajele pentru cai și vite. Mai târziu, aici au fost aduși coloniști, sau s-au stabilit veteranii romani, iar când s-au relaxat relațiile în interiorul provinciei, în aceste teritorii a venit și populația dacă. Coloniștii și autohtonii au contribuit în egală măsură la edificarea de așezări sătești și gospodării rustice organizate după modelul roman, înfiripând și „*la țară*” o bază pentru împământenirea civilizației și a limbii latine³¹. Astfel au fost descoperite așezări autohtone în microzona noastră de interes la Căprioara, în punctul numit „*Dealul Babei*”, unde au fost depistate urmele unei construcții

²⁹ A. Bejan, *Bogățiile Daciei preromane*, în „Tibiscus”, Timișoara, 1974, p. 97-98.

³⁰ L. Marghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. II, Ed. Facla, Timișoara, 1980, p. 45

³¹ Ibidem, p. 67.

rectangulare cu ziduri de piatră din epoca romană³². De aceea acest teritoriu a cunoscut de timpuriu un intens și temeinic proces de romanizare, retragerea aureliană lăsând în urmă o populație daco-romană puternic ancorată în Banat, fapt demonstrat de numeroasele descoperiri arheologice și numismatice care o atestă, cât și de politica împăraților romano-bizantini de stăpânire a malului nordic al Dunării și de control efectiv al zonei din interior.

Așezările apărute în epoca stăpâniri romane, fie că aveau un caracter urban, rural, militar sau civil, sunt locuite de o populație autohtonă numeroasă. Rețeaua strânsă de legături comercial-economice dintre ele, precum și dinamismul de ansamblu al vieții social-economice din aceea perioadă de mai bine de 165 de ani, constituie temeiuri puternice ce determină înflorirea deosebită pe care o cunosc așezările în veacurile următoare părăsirii Daciei de către administrația romană. Așezările atestate arheologic ale obștilor autohtone daco-romane, care prin cultura lor materială trădează asimilarea nivelului tehnologic și economic al imperiului roman, iar prin dimensiunile lor mari, prin amplasarea lor în zone deosebit de fertile, demonstrează intensitatea deosebită a procesului de romanizare desfășurat aici, precum și rolul important pe care acest ținut al țării noastre l-a jucat în complexul proces de formare a limbii și poporului român.

Descoperirile monetare deosebit de numeroase, cât și descoperirea unor impresionante așezări în mai multe alte localități sunt elocvente, făcând dovada existenței unei populații stabile cu o prosperă viață economică caracterizată prin dezvoltarea puternică a agriculturii, creșterii animalelor, meșteșugurilor și comerțului. Superioară ca structură socială, politica și juridică organizării populațiilor migratoare, care pătrund începând din secolele III-IV și pe teritoriul analizat, începând cu sarmații, continuând cu goții, gepizii, avarii, slavii, iar mai târziu cu bulgarii, maghiarii, și pecenegii, populația autohtonă supraviețuiește valurilor succesive³³.

Referitor la Banatul postroman, se desprind două aspecte: în zona dintre Dunăre și Timiș așezările daco-romane din secolele III-IV d. Hr., confirmă prezența populației autohtone daco-romane, aflate în direct contact cu lumea romană de la sudul fluviului; în ceea ce privește zona dintre râurile Timiș și Mureș surprindem aici aceleași așezări daco-romane în care populația autohtonă continuă să dezvolte vechile forme de organizare economică și

³² Sabin Luca, *Arheologie și istorie II. Descoperiri în Banat* Ed. Economică, Sibiu, 2005, localități litera C, poz.111.

³³ Florin Medeleț, *Considerații geoistorice*, apud. Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Județul Timiș*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 76-77

social-politică, continuând un mod de viață existent înainte de 271 d. Hr., dar surprindem și prezența sporadică a sarmaților, datorită faptului că zona vestică de câmpie a fost mai expusă contactelor cu populațiile migratoare stabilite în imediata vecinătate. De aceea nu trebuie exclusă, în așezările de secolele III-IV d. Hr., îndeosebi în cele apărute după retragerea aureliană, apariția într-un mediu predominant daco-roman (ulterior românesc) a unor elemente sporadice aparținând acestor populații alogene (sarmați, gepizi) penetrate în spațiul în care își au maximum de concentrare, fiind absorbite rapid în mare masă autohtonă³⁴.

Numeroasele urme materiale descoperite în microzona cercetată, datând din secolele IV-X d.Hr. ca și bogata circulație monetară, de după retragerea aureliană, vorbesc de continuitatea viețuirii populației daco-romane și infirmă categoric teza evacuării totale a populației de la nordul Dunării, o dată cu retragerea administrației. Teritoriile din nord-estul Banatului (unde se găsește satul Căprioara), cele din nordul Olteniei și cele din sud-vestul Transilvaniei au constituit primele și cele mai însemnate regiuni ale formării poporului român, reprezentând în același timp „*acea parte a țării de cea mai sigură continuitate daco-romană în nordul Dunării*”³⁵.

Migratori, continuitate, etnogeneză

Din materialul prezentat reiese clar că, în secolul IV-lea d. Hr., descoperirile arheologice sunt din ce în ce mai puține, astfel încât tezaurul monetar descoperit la Căprioara capătă o importanță deosebită, mai ales fiindcă atestă continuitatea de locuire pe acest teritoriu după retragerea aureliană. Drahmele descoperite aici indică permanența schimburilor comerciale care se făceau pe principala rută comercială a zonei, respectiv pe Mureș și pe drumurile terestre paralele, situate de o parte și de alta a râului.

Abordarea acestei perioade istorice este mai complexă și depășește cadrul acestei lucrări, dar o minimă explicație este binevenită, deoarece în acest „*întunecat mileniu*” s-au conturat evenimente majore în istoria poporului român. În primul rând, năvălirea popoarelor migratoare în mod evident a convulsionat așezările rurale ale populației daco-romane, destabilizându-le și obligându-le să se replieze, în funcție de împrejurări, din calea năvălitorilor,

³⁴ A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 69.

³⁵ Dr. Nicolae Secară, *Valori ale arhitecturii populare românești*, Ed. Facla, Timișoara, 1987, p.14.

fie părăsindu-și vetrele, fie concentrându-se în anumite zone, până la stabilirea unor raporturi normale în relațiile cu migratorii. Informațiile documentare demonstrează necesitatea – pentru conducerea politică migratoare – creării de condiții optime pentru viața și apărarea populației autohtone. Relativa bunăstare a autohtonilor se repercutează pozitiv asupra propriei lor bunăstări. Acest lucru este surprins de documentele, care vorbesc de bogăția satelor și numărul mare de locuitori al acestora³⁶.

„Barbarii – arată Nicolae Iorga – n-au gonit pe romanii balcanici acum formați în veacul al III-lea ca și galo-romanii cu o figură distinctă bine determinată din apus, iar cercetările arheologice au dovedit peste tot conviețuirea migratorilor dominatori și războinici cu populația autohtonă sedentară, agricolă și creștină pe întreaga durată a migrațiilor. Reprezentând mase războinice ce stăpâneau vaste teritorii, ale căror centre de greutate au fost întotdeauna în afara hotarelor vechii Dacii, populațiile migratoare (goți, huni, gepizi, avari) au exercitat asupra teritoriului românesc o dominație politico-militară periodică și de la distanță și nu una efectivă și de durată”³⁷.

Pulsațiile lumi barbare își aveau, fără îndoială, originea printre triburile asiatice, ale căror mișcări se repercutau din trib în trib până la frontierele lumii civilizate.

Pericolul valurilor succesive le-a resimțit din plin și imperiul roman, care, în fața violenței incursiunilor migratoare, s-au repliat în sudul Dunării, dar menținând încă un cvasi-control asupra teritoriilor părăsite. Situația în fosta provincie Dacia romană s-a caracterizat prin: ruralizarea populației, pentru a se sustrage mai ușor incursiunilor migratoare; existența obștilor sătești destul de bine organizate, care-și plăteau tributul față de stăpânii nomazi mai mult nominali; populații daco-romane care în cursul veacurilor vor asimila din plin anumite populații migratoare; influențe culturale reciproce ale autohtonilor și alogenilor; predominanța și continuitatea populației autohtone sedentare cu o organizare socială mereu mai întărită după trecerea fiecărui val migrator; influențele Bizanțului, lucru absolut firesc pentru autohtonii de pe teritoriul Banatului romanizat, care vedeau în imperiu o sursă regeneratoare și un sprijin constant în apărarea integrității lor etnice. Sursele documentare surprind o intensă locuire a Banatului mai ales în zonele de deal și de păduri, impusă firește de condițiile vitrege ale fluctuațiilor politice determinate de valurile migratoare. După încetarea pericolului cauzat de popoarele migratoare, în

³⁶ A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 101

³⁷ Dr. Lucian Chișescu, *Cetăți de lemn și de pământ-centre ale unor formațiuni statale românești în sec. VI-IX*, în „Analele Banatului”, I, Timișoara, 1981, p.27.

special după dispariția kaganatului avar, s-a produs o substanțială creștere a numărului și a suprafeței ocupate de așezările autohtone. În urma campaniilor din anii 795-796 organizate de Carol cel Mare, care au condus la dezmembrarea kaganatului avar, și a impunerii supremației bulgare până la râul Tisa (803-814), populația băștinașă din zonă profită de situația nou-creată și revine, treptat, la vechile vetre de locuire.³⁸

În această perioadă grea, bulversantă, încep să apară elemente care vor caracteriza întreaga evoluție a băștinașilor. Existența proprietății private alături de cea colectivă (pășunile, izlazul, pădurile), precum și existența în cadrul comunității sătești teritoriale a familiei a creat, alături de alte elemente evolutive, cadrul necesar acumulării de bunuri materiale, premise ale diferențierii sociale. Descoperirile arheologice făcute confirmă aserțiunile propuse. Nu lipsesc din acest ansamblu arheologic nici mărturiile legăturilor de tot felul cu piața de desfacere a imperiului bizantin, relații reliefate îndeosebi prin descoperirile numismatice (monede), acest mijloc universal de schimb având în Banat o bună frecvență. Descoperirile de monede de la Căprioara, de la Făget³⁹ sau de la Săvârșin se înscriu în ansamblul mărturiilor privind utilizarea sistemului bani-marfă, propriu doar localnicilor, ei fiind aceia ce foloseau moneda de schimb, într-o societate în care de sute de ani, mărfurile se obțineau prin mijlocirea monedelor. Printre descoperirile arheologice pentru perioada postromană și feudală timpurie face parte și descoperirea de la Bulci.

Condițiile geografice, istorice și economice au permis continuarea unei forme de viață stabilă în microzona cercetată, oarecum ruralizată ca urmare a decăderii vieții urbane în urma loviturilor migratorilor, dar sigur neîntreruptă, căci niciodată o populație nu-și părăsește vatra de locuire atunci când beneficiază de condițiile unui standard normal de trai, pentru a o schimba cu alta, mult mai vitregită din punctul de vedere al resurselor de viață⁴⁰.

³⁸ Petru Ursulescu, *op.cit.*p.25.

³⁹ În toamna anului 1957, cu ocazia efectuării lucrărilor de asfaltare a drumului național Lugoj-Ilia-Deva, la o distanță de aproximativ 1,5 km de orașul Făget – localitate aflată aproximativ în centrul zonei cercetate – a fost descoperit un alt tezaur monetar, datând tot din secolul al IV-lea p.Hr. El este format din 29 de monede de bronz: Constantin cel Mare (11 exemplare), Constans (5 exemplare), Constantinus II (13 exemplare). Faptul pune în evidență continuitatea procesului de etnogeneză românească și într-un spațiu geografic eminentemente păduros, unde a trăit o populație romanizată de condiție socială modestă. Dovada o constituie circulația monedelor de bronz, de valoare mai mică, ce au putut aparține unei populații rurale pașnice, retrase spre zonele mai ferite de contactul cu primele popoare migratoare așezate pe teritoriul Banatului. (*ibidem*, p.24.)

⁴⁰ Dr. Nicolae Secară, *Valori ale arhitecturii populare românești*, Ed. Facla, Timișoara, 1987, p.14.

După retragerea aureliană, primele informații scrise despre Banat ne parvin din partea lui Priscus Panaites Retorul, învățat care s-a născut la Panion, în sudul Traciei și a trăit la Constantinopol. În anul 448 Priscus Panaites Retorul face parte din delegația trimisă de către împăratul bizantin Theodosius al II-lea la curtea regelui hunilor, Attila, iar fragmente din scrierile lui s-au păstrat în excerptele făcute de un alt împărat bizantin, Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959)⁴¹ Cronicarul Priscus, însoțind delegația bizantină, ajunge la curtea lui Attila⁴², unde stă la masă lângă un barbar care vorbea limba „aușonilor” și pe care el, romanul, a înțeles-o. Evident, este vorba despre un grai latin sau cât se poate de apropiat de limba latină, de fapt proto-româna în formare. B.P. Hașdeu precizează că sufixul „oiu”, relatat în text, se rostește la bănățeni și la macedoromâni „oiu” (strigoi-strigoniu), derivând din sufixul latinesc „oneus”. Ca atare, preciza Hașdeu, vechiul cuvânt bănățean „aușoniu” este de trei ori romanic: prin tulpina „avus” și prin sufixele „us” și „oiu”⁴³. Ca o întărire a precizărilor lui Hașdeu, menționăm faptul că sufixul „oiu” este utilizat și astăzi în Căprioara, existând atât cuvinte compuse cu el, cât și porecle (Strigoniu – poreclă a familiei Sinaci).

O altă mențiune despre românii bănățeni provine de la împăratul bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959), care, în cunoscuta sa lucrare „*De administrando imperio*”, elaborată la sfârșitul primei jumătăți a secolului al X-lea, face referiri la populația latinofonă aflată în spațiul balcano-dalmano-carpato-dunărean. „*Ei se numesc romani și acest nume l-au păstrat până astăzi*” – preciza Constantin al VII-lea Porfirogenetul, menționând totodată și faptul că latinii din imperiul bizantin se numesc „romei”⁴⁴

În concluzie, se poate spune că pe teritoriul Banatului contactul cu populațiile migratoare, deși a influențat și a înfrânat uneori viața comunităților autohtone, prin asimilare și prin simbioza populației romanizate cu migrații s-a ajuns la o sinteză comună, iar procesul complex de asimilare etnică și

⁴¹ Ștefan Pascu, V Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol.II, Feudalismul, Editura științifică București, 1958, pp.41-42, cf. Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor*, tom.I, Editura pentru literatură, București, 1967, pp.127-129.

⁴² Pornind de la același text, B.P. Hașdeu localizează curtea lui Attila ca fiind undeva în apropiere de Vârșeț, conform toponimelor menționate de cronicarul Priscus. (vezi B.P. Hașdeu, *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, Extras din Analele Academiei Române, seria a II-a, tom.XVII, Memoriile Secțiunii Literare, Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, București, 1896, pp.37-49).

⁴³ Petru Ursulescu, *op.cit.*, pp.30-31.

⁴⁴ Porphyrogenitus C, *De administrando imperio*, cap.XXIX, apud. Armbruster A., *Romanitatea Românilor, Istoria unei idei*, Editura enciclopedică, ediția a II-a, București, 1993, p.25.

lingvistică a noilor veniți s-a soldat cu încheierea procesului de etnogeneză românească.

Voievodatul bănățean înainte și în timpul cuceririi maghiare

Investigația arheologică a așezărilor a dus la obținerea unor foarte interesante date privind intensitatea de locuire în anumite secole și economia folosirii spațiului disponibil pentru vatra satului, terenul agricol și cel rezervat pășunatului. Aceste descoperiri arată existența unor concentrații omenești foarte clar delimitate în teren, situate îndeosebi pe văile cursurilor de apă. Dacă în urmă cu câteva decenii se conturau pe aria bănățeană doar trei asemenea concentrații de localități din secolele VIII-XII d. Hr. (în zona Cenadului, pe valea Dunării și în ținutul metalifer din județul Caraș-Severin) acum dispunem de date cu mult mai complete. S-a stabilit astfel că procesul de constituire a aglomerărilor în anumite microzone sătești s-a conturat încă din secolele IV-VI d.Hr., amplificându-se pe parcursul veacurilor următoare, mai ales după secolul al VIII-lea d.Hr. Asemenea concentrații microzonale sunt cunoscute actualmente și pe văile râurilor Mureș, Timiș și Bega, reprezentând veritabile nuclee etnoculturale – temeinic legate de aria teritorială pe care s-au dezvoltat în decursul timpului – și dăinuind peste veacuri ca trainice mărturii de continuitate a poporului român⁴⁵.

Moștenirea fundamentală preluată de la poporul dac, în afara contribuției sale etnice, lingvistice și culturale, este transmiterea directă la populația daco-romană, apoi la români a formei sale specifice de organizare economică și social-politică, obștea sătească teritorială, care-și dovedise valabilitatea și în timpul stăpânirii romane. După retragerea armatei și a oficialităților romane, organizarea de stat sclavagistă impusă de cuceritori a dispărut fără urme de pe pământul dacic, orașele au dispărut și ele, viața s-a ruralizat în întregime iar forma de organizare a întregului popor rămas la nord de Dunăre a redevenit obștea sătească. Continuitatea obștilor de pe teritoriul țării noastre, de la getodaci până la fondarea statelor feudale însemna continuitatea poporului român în Dacia ca popor așezat, teritorializat, permanent legat de pământ⁴⁶.

La început, obștile daco-romane și apoi românești erau formate din oameni liberi și aveau conducere colectivă, alcătuită din adunarea „oamenilor buni și

⁴⁵ L. Marghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. II, Ed. Facla, Timișoara, 1985, p. 193-194

⁴⁶ P.P. Panaitescu, *Obștea târânească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 20

bătrâni”. Treptat, într-o anumită perioadă de timp, conducerea colectivă a obștii este preluată de conducători individuali (juzi sau judeci, de la latinescul *judex*)., *Magistratul care împărțea dreptatea sub vechiul stejar*-arată N. Iorga – și *judeca după vechea cutumă nescrisă se numea jude (judex). El devine un agent politic după retragerea ordinii imperiale*. Iar pentru omul de rând, *omul roman, românul, vorbind romana (românește), pământul era pentru el patria, țara, în aceste sate al cărui nume latin este sata, semănături, sau fossata, teritoriu înconjurat cu șanțuri*⁴⁷.

Apariția primelor fortificații de pământ, aveau rolul de a proteja în caz de primejdie obștiile care le-au construit, dar în același timp deveneau reședințe ale conducătorilor uniunilor de obști locale, tinzând să dețină și rolul de centre economice ale organizațiilor teritoriale. Sub aceste auspicii s-au produs în decursul timpului diferențieri și stratificări sociale, datorită existenței posibilităților de însușire a unor părți din produse și bunuri de către persoane sau familii cărora li s-au încredințat diverse atribuții în conducerea respectivelor comunități sătești. Procesul s-a accentuat pe măsură ce obștiile locale din sud-vestul țării noastre (Banat) s-au putut debarasa de obligațiile față de factorii militari, ce au dominat vremelnice. Odată cu dispariția Kaganatului avar, avuția mereu sporită a obștii oferă noi posibilități de cumul și deci o accentuare mai vădită a diferențierii economice și sociale. Condiții conjuncturale prielnice, o anumită acalmie a valurilor migratoare, sporul demografic, întărirea elementelor de conducere ale obștilor a dus la deplina statuare a claselor sociale. Toate aceste mutații petrecându-se relativ lent în viața social-economică a obștilor sătești, au anunțat zorii unei noi orânduiri sociale bazate pe raporturi de dependență economică și politică. Cetățile ridicate în Banat în secolele IX și X, precum și rezultatele cercetărilor arheologice de la Ilidia – unde ni se înfățișează clar începuturile asocierii dintre puterea politică și cea ecleziastică de tradiție bizantină – documentează pasul important săvârșit pe calea întemeierii unor formațiuni politico-economice mai evolute decât organizarea în obștii: cnezatul și voievodatul⁴⁸. Destrămarea relațiilor sociale din cadrul obștii, ca urmare a diferențierii și stratificării sociale, a creat o aristocrație capabilă, prin poziția socială și funcții, să participe activ la viața politică a comunității. Din cadrul acestei aristocrații se va detașa conducătorul politic și ulterior conducerea dinastică, trăsătură fundamentală a societății feudale⁴⁹.

⁴⁷ Nicolae Iorga, *Histoire des roumains et de leur civilisation*, București, 1922, p. 28

⁴⁸ L. Marghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. III, Ed. Facla, Timișoara, 1985, p. 196

⁴⁹ A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 104

Această succintă prezentare a realităților sociale, politice și confesionale existente în Banatul prefeudal este absolut necesară demersului nostru istoric, deoarece lămurește mai deplin realitățile existente în microzona cercetată. Cu atât mai mult cu cât informațiile documentare privind perioada voievodatului bănățean și a cuceririi maghiare sunt deseori inegale. Momente ale evoluției societății bănățene în perioada studiată au fost consemnate în două cronici: Cronică notarului anonim al regelui Bela al III-lea „*Gesta Hungarorum*” și „*Legenda Sfântului Gerhard*” (Legenda Sancti Gerhardi episcopi). Ambele vorbesc despre formațiuni românești pe cuprinsul bănățean, cu care vreme de mai bine de o jumătate de secol s-au purtat lupte pentru a le aduce sub ascultarea regatului panonian al ungarilor.

Așa cum relatează cronicarul anonim, țara stăpânită de voievodatul Glad se întindea de la Cetatea Ursua (Orșova) până la Mureș, iar la vest până în zona dunelor de nisip de la Deliblata și mlaștinile de pe malul stâng al Tisei inferioare, așa cum ar rezulta din amplasarea cetății Keve (localizată la Kúvin), fortificație pe care Glad a fost nevoit să o cedeze ungarilor. În timpul luptelor, Glad va fi succesiv înfrânt pe Timiș, la Keve și Ursua. Înfrângerea ducelui Glad nu s-a soldat cu anexarea „țării” sale de către regatul ungar, ci doar cu acceptarea suveranității arpadiene. Luptele acestea au scos în evidență mulțimea satelor din ținut și numărul considerabil de locuitori ai respectivelor sate, existând de asemenea în cadrul voievodatului așezări fortificate și cetăți, unele menționate în documente (Ursua, Horom, Keve-Cúvin), altele relevate de descoperirile arheologice (Vladimirescu, Bulci)⁵⁰. Acea masă a autohtonilor români reprezenta rezerva umană care i-a permis lui Glad să nu se considere definitiv înfrânt, ci să accepte o suveranitate a cărei durabilitate în timp nu era deloc certă. Cu siguranță că tot datorită densității de locuire a ținutului n-a fost posibilă nici așezarea în cuprinsul bănățean a triburilor ungare, fapt sugerat prin absența urmelor de locuire de factură maghiară din cursul secolului al X-lea pe cuprinsul Banatului⁵¹.

Cunoscut în repertoriul arheologic bănățean prin urme de factură romană, satul Bulci, aflat în apropierea Căprioarei, a dat la iveală și o serie de vestigii care atestă aici o așezare fortificată, construită, după toate probabilitățile, la sfârșitul secolului al X-lea, sau în prima jumătate a veacului următor, deci în timpul voievodatului bănățean. Dedesubtul unui val de pământ ridicat probabil în epoca medievală, s-a aflat o rețea de grinzi carbonizate ce formează o palisadă. La acest nivel au apărut și fragmente ceramice constând

⁵⁰ A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p.107.

⁵¹ L. Marghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, Ed. Facla, Timișoara, 1985, p.198

din recipiente de tip borcan cu decorul din linii văluite, aplicate sub buză și deasupra umerilor recipientelor. Pe un fund de vas e imprimată o marcă de aspect circular în interiorul căreia se întretaie trei diametre-marcă de meșter ce își află analogii în privința formei între însemnele de acest gen de pe ceramica românească din secolele XI-XII d. Hr. Nu lipsesc nici căldările de lut. Recipiente de un asemenea tip sunt prezente în spațiul carpato-dunărean al secolelor X-XI d. Hr. Făcând o comparație cu palisada din bârne surprinsă la Vladimirescu, e de admis, chiar fără ca săpătura să se fi încheiat, că în acest loc a existat o fortificație din lemn și pământ ridicată de autohtonii de pe valea Mureșului. Evident că în apropierea acestei întărituri se afla și o așezare rurală, din a al cărui perimetru e foarte plauzibil să provină ceramica amintită mai sus⁵².

Incursiunile maghiare constituiau acte obișnuite ale unui popor migrator aflat în faza prestatală de organizare tribală, în căutarea unui spațiu vital. Implicarea ungarilor în conflictele din apusul Europei, înfrângerea lor drastică din partea germanilor la Sechfeld lângă Augsburg (955), dificultățile din interiorul societății maghiare în curs de stratificare și organizare feudal-statală, au concurat la păstrarea autonomiei voievodatului lui Glad și la conservarea sa pe parcursul secolului al X-lea.

Potrivit Legendei Sfântului Gerhard, voievodatul bănățean era condus la începutul secolului al XI-lea de un urmaș al lui Glad, Ahtum. Lucrarea îl caracterizează pe Ahtum ca pe un, „*conducător foarte puternic*” „*slăvit în virtutea și puterea sa*”, vasal al imperiului bizantin, Ahtum fusese botezat după credința ortodoxă în cetatea Vidinului. Politica sa de independență față de statul maghiar se baza, alături de alianța cu Bizanțul, pe „*mulțimea ostașilor mai numeroși decât ai craiului*” pe capacitatea economică (avea turme și herghelii, moșii și curți numeroase), pe sprijinul intern al populației și al nobilimii (i se închina lui toată țara).

Legenda Sfântului Gerhard ne-a parvenit în două variante: „*legenda maior și legenda minor*”. Trebuie să facem constatarea că, partea care se referă la supunerea Banatului s-a născut și s-a păstrat în preajma episcopiei catolice de Cenad, a cărei întemeiere coincide și este în strânsă legătură cu întâmplările povestite, ceea ce sporește veridicitatea istorică a legendei. Sâmburele ei istoric se poate sintetiza astfel: În prima jumătate a veacului al XI-lea asupra Banatului stăpâna un duce (voievod), cu numele Ohtum (Ahtum). Scaunul de domnie se afla la „*Urbs Morisena*” (Cetatea Mureșului). Ohtum, stăpânind cursul inferior al Mureșului, vămuia corăbioarele cu care

⁵² ibidem, 1985, p.24-25.

regele maghiar își transporta spre Ungaria sarea scoasă din ocnele din Ardeal. Ștefan I, regele maghiar, porni războiul împotriva lui Ohtum, care fu biruit și ucis prin trădarea unui supus al său, pe care legenda îl numește cu forma latinizată Chanadinus. Numele adevărat pare a fi cel păstrat la Anonimus, Șunad, din care s-a născut numele nou pentru „*Urbs Morisena*” ungureșcul Csanad. Cele mai vechi acte papale îl scriu Cenad, așa cum sună și astăzi în graiul românilor din partea locului⁵³.

Dacă voievodatul bănățean, atestat pe la sfârșitul secolului al IX-lea, nu a putut să-și continue evoluția prea multă vreme din cauza cuceririi maghiare, nu același lucru îl putem afirma despre instituțiile autohtone pe care și-a clădit el existența. Acțiunea de cucerire a Banatului nu a avut semnificația unei „*cuceriri politico-instituționale, deoarece latinitatea și românitatea au iradiat mereu, îmborsăvând și fortificând zonele românești de margine*”⁵⁴ Deși Banatul nu este menționat în izvoarele medievale cu numele de „Țară”, precum Hațegul, Făgărașul sau Maramureșul, toponimele și antroponimele păstrate până astăzi indică o organizare românească fără echivoc. *Ohaba*, ca termen juridic, avea semnificația de „proprietate scutită de dări față de domnitor”⁵⁵. Etimonul său slav, „*ochabiti*”, se traduce prin „*imunitate, scutire*”. Și instituția românească a *crainicilor* a funcționat în Banat, numele de Crăiniceanu existând și astăzi în satul Căpâlnaș. De asemenea funcțiile de „jitar” sau „gornic”, care se păstrează până în zilele noastre.

Mutațiile intervenite în sistemul de alianțe al voievodatului bănățean, ca urmare a dispariției primului țarat bulgar (1018), a zdrobirii de către bizantini și cumani a puterii pecenege la sfârșitul secolului al XI-lea și a schimbărilor produse în politica dinastiei Comnenilor față de Ungaria, mai ales pe timpul domniei regelui Bela al III-lea (1172-1196), au dus la integrarea Banatului, în a doua jumătate a secolului al XII-lea, în sistemul comitatelor regale maghiare. Înglobarea voievodatului bănățean a lui Ahtum în structurile statului arpadian a fost un proces îndelungat și anevoios. Teritoriile ocupate trebuiau administrate. Problema administrării unui ținut, a armonizării intereselor centrale cu rezistențele locale, a organizării și coordonării activităților și eforturilor locale, a constituit o sarcină grea pentru regatul maghiar, mai ales în situația creată după moartea regelui Ștefan I. Anarhia internă declanșată de

⁵³ Victor Motogna, *Banatul românesc în epoca migrațiunii popoarelor barbare*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana,” Timișoara, iul-aug., 1943, p.552.

⁵⁴ Pop I.A., *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XVI*, Editua Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p.27.

⁵⁵ Dragomir S. *Câteva urme ale organizației de sat slavo-române*, în Dacoromânia, I, 1920-1921, Cluj, 1921, p.149.

lupta pentru tron dusă de urmașii regelui, combinată cu răzvrătirile anticatolice și antifeudale din 1046 și 1063 au slăbit mult un stat aflat încă în demarajul instituționalizării sale, permițând numeroase amestecuri externe, ne referim la tendințele expansioniste ale germanilor, la intervențiile sporadice ale pecenegilor, la imixtiunile bizantine.

Atestarea localității Căprioara. Cătunele și tradiția de locuire.

În timpul ducelui Geza (972-997) se depun eforturi stăruitoare în vederea înlocuirii instituțiilor de sorginte tribală cu cele după model vest-european. Urmașul acestuia, Ștefan I cel Sfânt (997-1038), prin impunerea creștinismului de rit apusean ca religie oficială de stat și a recunoașterii sale ca rege, consolidează regatul maghiar, iar politica de cuceriri spre răsărit dobândește un caracter mai organizat. În acest context, în 1002-1003 este supus voievodatul transilvănean al lui Gyla, cu reședința la Alba Iulia, iar un sfert de secol mai târziu împărtășește aceeași soartă și cel bănățean condus de Achtum, prin trădarea principalului său sfetnic, Csanadinus. Dispariția lui Achtum, în 1028, ar putea marca începutul celei de-a doua etape a cuceririi teritoriilor bănățene. În locul voievodatului bănățean desființat, regele Ștefan I cel Sfânt a creat comitatul Cenadului, numit așa ca semn de prețuire a sprijinului primit din partea lui Csanadinus în vederea înlăturării lui Achtum de pe scena politică a vremii... Desființarea voievodatului bănățean nu a atras după sine și dizolvarea anumitor forme de organizare a societății autohtone. Dimpotrivă, regalitatea maghiară, din considerente ce țineau de consolidarea graduală a propriilor structuri de putere, a avut chiar interesul să tolereze existența pe mai departe a unor instituții ale populației autohtone și să le adapteze nevoilor proprii. De aceea, o mare parte din cnezimea bănățeană și-a putut păstra proprietățile și privilegiile, care s-au bucurat mult timp de o recunoaștere tacită din partea regalității, fiind consfințite prin tradiție, pe baza aceluși „ius valahicum”. În același sens, nu este lipsit de importanță a se preciza că elemente elitare ale societății autohtone din neamul Csanadinus sau din anturajul acestuia, au devenit exponenți ai intereselor noilor stăpâni, beneficiind de întinse proprietăți în întregul Banat, de la Dunăre până pe Valea Mureșului. Așa este cazul unei familii din neamul lui Csanadinus, reprezentată prin banul de Severin, Teodor. Acesta, încă la sfârșitul secolului al XIII-lea deținea întinse posesiuni în zona Voiteni (la sud de Timișoara) și în părțile actualului oraș Făget.⁵⁶

⁵⁶ Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, vol.III, Budapesta, 1882, p.117.

În aceeași situație se afla și moșia Căprioara (Kaprevar) din această zonă, care este menționată la 1256 ca fiind una dintre proprietățile „străvechi” ale familiei Csanad de Telegd.⁵⁷ Așadar, prima atestare documentară a localității Căprioara este din anul 1256, și precizează termenul de „*Noghkeschkes*” ca aparținând domeniului Cenad (1256 prima mențiune documentară, *Noghkeschkes*, dom.Cenad, M.I.206, apud. Suciu, I., op.cit.121).⁵⁸ Din acest punct de vedere, comparativ cu celelalte localități din vecinătate, Căprioara se bucură de o atestare extrem de timpurie. Ținând cont de faptul că localitatea Căprioara se găsește pe malul Mureșului, râu care reprezenta în acea vreme o veritabilă frontieră naturală, nu este exclus ca cei din marea familie de Cenad să-și fi consfințit proprietatea cu limita de hotar, Căprioara bucurându-se de acest privilegiu documentar.

Atestarea documentară relativ târzie a comitatelor, ca forme politico-administrative (Timișul – 1177) este și dovada rezistenței vechilor forme de organizare autohtonă – cnezatele, care au contribuit și ele la această încetinelă organizatorică. În toată această perioadă, comunitățile românești continuă să se dezvolte, dominația maghiară fiind mai degrabă nominală, concretizată prin stăpânirea unor așezări întărite (cetăți) și unele dări în natură, plătite de populația românească prin intermediul cnezilor (chinezilor) locali. În rivalitatea existentă între Ungaria și statele din sudul Dunării regalitatea maghiară s-a folosit permanent de instituția cnezială a românilor din Banat, care pe lângă drepturile de judecată asupra supușilor din satele pe care le stăpâneau și de scutirile fiscale de care beneficiau, aveau și obligații militare față de puterea centrală. Rosturile militare pe care le-au îndeplinit cnezii din Banat în secolele XIV-XV au fost condiționate atât de statutul lor social juridic, cât și de poziția geografică pe care o ocupau, aceea de provincie de graniță, așezată în calea năvălirilor dușmane. Stăpânirea ungară asupra Banatului se întărește la începutul secolului al XIII-lea prin introducerea politicii de dani regale în defavoarea populației locale. Domeniile donate împreună cu locuitorii lor devin dependente de stăpânirea feudală, laică sau ecleziastică nou formată.

Biserica catolică își începe activitatea de misionariat în această perioadă și tot acum se înmulțesc lăcașele de cult (mănăstirile), adevărate focare de propagandă catolică, fapt ce duce inevitabil la asuprairea religioasă a românilor

⁵⁷ Idem, *op.cit.*, vol.II/1, Budapesta, 1884, p.220.

⁵⁸ Suciul Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol.I, A-N, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, p.126 (1256, poss. Nagkeschkes).

ortodocși, prin intensificarea politicii de convertire la catolicism, mai ales odată cu declinul bisericii bizantine.

Atribuirea de către regii maghiari a unor proprietăți în folosul elitei societății autohtone nu trebuie să surprindă, deoarece în prima jumătate a secolului al XI-lea și chiar mai târziu, modelul de organizare economic, social și politic al populației băștinașe „reprezenta o fază mai evoluată față de societatea noilor veniți”⁵⁹, abia desprinsă din stadiul de organizare tribală. Concomitent cu atitudinea tolerantă față de modelul de organizare al autohtonilor, regalitatea maghiară se prevealează de biserica catolică și de nobilimea catolicizată, ca principale instrumente ale stăpânirii feudale. Astfel, din inițiativa regelui Ștefan cel Sfânt, se înființează în 1030 Episcopia catolică a Cenadului, cu scopul de a iradia creștinismul de rit apusean spre ținuturile de răsărit ale Banatului, dar și de a fi un potențial sprijin în acțiuni de cucerire spre teritoriile românești de la sud de Carpați. În același spirit tolerant față de aspirațiile băștinașilor și ale conducătorilor lor, regele Ștefan îngăduie continuarea activității călugărilor greci, care propovăduiau credința creștină de rit ortodox.⁶⁰.... După moartea regelui Ștefan, ofensiva autorităților maghiare spre Banatul de nord-est continuă, dar intensitatea ei a fost în strânsă legătură cu frământările interne prin care a trecut statul feudal, cu dominația pecenegă asupra Transilvaniei și, nu în ultimă instanță, cu rezistența populației băștinașe față de noii veniți.

Lupta pentru putere dintre gruparea de interese reprezentată de regele Petru (1038-1041, 1044-1046), urmașul lui Ștefan – care urmărea consolidarea catolicismului și transformarea regatului maghiar într-un stat centralizat – și cea care dorea revenirea la vechiul sistem de organizare social-politică și la tradițiile de sorginte păgână, a oferit posibilitatea clasei elitare a societății autohtone din Banat de a se situa pe o poziție ostilă față de ideea unui stat puternic centralizat. Tocmai de aceea, în „vechea cetate mureșană” (urbs Morisena) se constituie un centru de putere ostil regelui Petru.⁶¹

Pe de altă parte, atacurile conjugate ale pecenegilor și cumanilor din timpul regelui Solomon (1063-1074), au constituit o nouă stavilă în calea expansiunii maghiare în Transilvania și chiar în Banat⁶². Situația se stabilizează, însă, în

⁵⁹ Horedt K., *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1959, Editura Academiei R.P.R., p.112.

⁶⁰ Vezi *Legenda Sancti Gerhardi Episcopi*, cap.X, în Suciș I.D., Constantinescu R., op.cit. p.30.

⁶¹ Horedt K., op.cit.p.116.

⁶² *Istoria României* (tratat), vol.II, Editura Academiei R.P.R București, 1962, p.72.

timpul regelui Ladislau I cel Sfânt (1077-1095), când pecenegii și uzii (o ramură a cumanilor) suferă lovituri repetate și decisive, care nu le mai permit să constituie un pericol serios în calea expansiunii feudalismului maghiar spre răsărit, deci și spre ținuturile Banatului de sud-est. Este foarte probabil ca acești ultimi migratori, în urma înfrângerilor, să se fi răspândit în masa populației bănățene. În această privință stau mărturie numeroase toponime și antroponime de origine pecenego-cumană atestate pe teritoriul Banatului în documentele secolelor al XIII-lea – al XVI-lea, dintre care doar câteva au putut fi depistate în aria de cuprindere a zonei cercetate: Uzesth, Basa-Havas și Uza⁶³, sau Wlzanesth și Hewgesth, toate plasate în districtele românești Margina, Mănăștiur și Fârdea.

Deși culoarul Mureșului a prezentat un interes major pentru statul maghiar – deoarece pe acest râu se aducea sarea cu plutele din Transilvania spre Banat și Ungaria – abia începând cu secolul al XII-lea se poate vorbi de un control mai eficient asupra lui. Respectiv, din momentul în care vechile relații feudale autohtone vor începe să cedeze locul celor de model vest-european, preluate de regalitatea maghiară.

Lipsa izvoarelor documentare, cu referire la zona Banatului de nord-est pentru secolul al XII-lea, nu oferă posibilitatea de a putea emite judecăți de valoare certe în privința modului în care a pătruns feudalismul de model vest-european. Este posibil ca spre sfârșitul acestui secol autoritățile regatului să-și fi putut impune un control mai eficient asupra întregii zone, din moment ce din marele comitat al Cenadului s-au desprins altele, precum Timișul, atestat la 1172-1175, Carașul, la 1200, Aradul, la 1214 și, nu în ultimă instanță, Banatul de Severin, organizat în 1230 de regalitatea maghiară în urma luptelor purtate cu țarul româno-bulgar Ioan Asan al II-lea pe scheletul unei „Țări a Severinului” ce ființa încă din secolul al VI-lea.

După toate probabilitățile, în jurul anului 1200 – când se încheie cea de-a doua etapă a cuceririi politico-instituționale a Banatului – zona de nord-est și o parte a extremității răsăritene a comitatului Arad aparțineau Banatului de Severin.

Prima informație scrisă despre pătrunderea feudalismului de tip vest-european în zonă datează din anul 1225, când s-au pus bazele mănăstirii benedictine din așezarea Bulci, aflată pe un grind din stânga cursului râului Mureș.⁶⁴ Desigur, această mănăstire a fost înzestrată de la începutul creării

⁶³ Răuț O., *Originea toponimului Timișoara și a hidronimului Bega* în „Studii de limbă literatură și folclor”, vol.III, Reșița, 1977, Caietele „Banatica”, Ed. Societatea de științe filologice din România, Filiala Reșița, Seria filologie, vezi harta de la p.155.

⁶⁴ Csanky D. *op.cit.*, vol.I, Budapesta, 1890, p.783.

sale cu proprietăți, care în anul 1367 au ajuns să se extindă până la Lipova și Covăsânt (Kovasz), în podgoria Aradului. Totuși, la 1225, când este întemeiată abația benedictină de la Bulci⁶⁵ încă nu se știe cu siguranță dacă aceasta a fost o creație exclusivă a ordinului benedictin sau o preluare a unei mănăstiri ortodoxe. Cercetările arheologice efectuate în acest loc în perioada 1976-1978 au scos la iveală urme de ceramică autohtonă de la sfârșitul secolului al X-lea și din secolele al XI-lea și al XII-lea care sunt anterioare stabilirii călugărilor benedictini.

Culoarul Mureșului a constituit o zonă de vital interes pentru stăpânirea maghiară, fiind cea mai lesnicioasă cale de transport a sării din Transilvania spre Ungaria.

Începând cu secolul al XIV-lea se constată o adevărată explozie de atestări documentare ale așezărilor bănățene. Ea nu poate fi pusă nicidecum pe seama unei populări masive, ci doar pe momentul în care aceste așezări omenești intră în sfera relațiilor de producție de tip feudal. Ca urmare, documentele vorbesc despre multe așezări libere de servituți feudale, care își trăiesc viața independent de feudal sau stat, plătindu-și obligațiile prin intermediul cnezilor locali. Atestarea lor documentară este sintetizată sub șapte aspecte: satul este dăruit (unei) unor familii; se reînnoiesc actele de proprietate asupra satului; ieșirea din statutul de devălmășie a proprietarilor; neînțelegerile dintre proprietari; abuzuri ale unor feudali din jur; încheierea de acte între vii-vânzări, cumpărări, donații, schimbări de posesiuni; moartea posesorului, mutații în privința proprietăți funciare⁶⁶.

Încă din timpul epocii antice, dar mai ales în perioada medievală se constată importanța vadurilor apelor de hotar, direcția oricărei campanii militare era hotărâtă de vadurile de la Dunăre, Tisa, Mureș, vaduri în strânsă legătură cu marile drumuri de uscat, drumuri ce duceau de-a lungul cursurilor de apă la pasurile sau porțile de trecere prin munți. Drumurile și rețeaua de cetăți și turnuri de apărare care le străjuiau constituia o problemă majoră în organizarea militară a teritoriului Banatului medieval. Datorită poziției pe care o ocupa Căprioara și satele din jurul ei este mai mult decât o presupunere că aceste localități făceau parte integrantă a lanțului de apărare a vadurilor de pe Mureș. Descoperirile de la Căpâlnaș, Bulci vin să confirme în mod grăitor această aserțiune. Cea dintâi atestare documentară a satului Căprioara

⁶⁵ Ferenczi Șt. Barbu M., *Cercetările arheologice de la Bulci și din împrejurimi*, în „Ziridava”, X, (număr festiv), Muzeul Județean Arad, Arad, 1978, vezi ilustrațiile de la p.72-79.

⁶⁶ Ion Hațegan, L. Savulov, *Banatul medieval*, în „Analele Bantului”, serie nouă, Timișoara, V, 1997, p. 194

apare într-un document din anul 1256. Acest an, la care face referire direct toată istoriografia de până acum, atât cea maghiară, cât și cea românească, este menționat în legătură cu proprietatea asupra acestui teritoriu a familiei Cenad, de fapt continuatoarea lui Csanadinus, sfetnicul care-l trădează pe voievodul bănățean Ahtum în anul 1028. Însă, ceea ce este deosebit de interesant în ceea ce privește abordarea noastră monografică vine exact din studierea informațiilor care ne parvin dinspre reputatul istoric maghiar Márki Sandor referitor la prima atestare a Căprioarei.⁶⁷ Toate documentele citate, sau cele ulterioare, ne vorbesc despre Căprioara ca „străveche proprietate a familiei Csanad (Cenad)”.

Mai mult, istoricul maghiar face referiri la existența a unsprezece „cătune” pe văile și dealurile de pe teritoriul din jurul actualei localități Căprioara, toate aceste cătune aparținând familiei Csanad în anul 1256. Acest tip de locuire este caracteristic localităților de deal și de munte, cu precădere în zonele puternic împădurite, cum este cazul Căprioarei și a depresiunii Făgetului.⁶⁸ În partea de răsărit a Căprioarei, cam pe unde se varsă în Mureș Valea Peștișului se afla *cătunul Marian*. Cel mai probabil că era o aglomerare de gospodării în apropierea Mureșului, deoarece tot din această sursă aflăm și faptul că aici exista și un brod – comp, în limbajul istoricului maghiar – pentru trecerea Mureșului. Este cătunul cu cea mai mare vizibilitate, fiind și cel mai expus din acest punct de vedere. Un alt cătun se afla cam în dreptul localității Ilteu, de pe cealaltă parte a Mureșului, pe Valea Fundății și se numea *cătunul Fundata* (*Szomorufalva*, cum îl denumește istoricul maghiar). La sud de cătunul Fundata este localizat *cătunul Recea – Hidegfa* – denumit așa probabil din cauza pădurilor care-l înconjurau. Cătunul Recea se afla în extensia către localitatea Bulza a Căprioarei. În apropierea carierei de piatră de la Pojoga găsim localizat *cătunul Gineș – Gyosan*, în forma maghiarizată pe care ne-o oferă Márki Sandor. Probabil că denumirea acestui cătun vine și de la *valea Ginișului*, care curge pe teritoriul satului vecin, Bulza.

Pe valea Cuiășului găsim *cătunul Cocini – Desznod* – denumit probabil așa din cauza îndeletnicirii gospodarilor de aici cu creșterea porcilor. Legat de creșterea porcilor, trebuie să facem precizarea că, în zona Căprioarei, aceste animale creșteau oarecum în semi-sălbăticie, ghinda și jirul din păduri fiind un aliment extrem de consistent și aflat din belșug. Chiar și conscripțiile imperiale

⁶⁷ Márki Sándor, *Arad vármegye es Arad szabad Kiraly város története*, I, Arad, 1892, p.111

⁶⁸ Gheorghiu Teodor Octavian, *Locuirea tradițională rurală în zona Banat-Crișana*, Timișoara, Eurobit 2008, p.25.

de după anul 1700 fac o diferență cât se poate de clară între porcii crescuți prin păduri, cu ghindă și cu jir și porcii crescuți cu porumb, în gospodărie.⁶⁹ Mai departe, pe valea Peștișului se găsea *cătunul Peștiș*, iar istoricul maghiar mai vorbește și despre *cătunul Gertiniș*, pe care-l denumește *Gyertyanós*, dar pe care nu l-am putut localiza. Se prea poate ca Marki Sandor să încurce denumirile, deoarece în localitatea Căpâlnaș chiar există *holda Gerginiș*. Pe de altă parte, având în vedere apropierea dintre cele două localități, n-ar fi exclus ca Gertiniș-Gerginiș să facă parte efectiv din domeniul comun Csanad. Tot înspre Căpâlnaș se găsea și *cătunul Olcuța*, ca de altfel și *cătunul Kadruszo*, pe care l-am localizat ca fiind în zona Fântâniei Isâniei, fapt pentru care localnicii îl cunoșteau sub denumirea de *cătunul Isâniei*. Pe valea Dobârleasca se afla *cătunul Dobârleasca* – denumit de istoricul maghiar *Dobrodin*, cu toate că în toponimele specific Banatului de nord-est Dobârlești-Dobârleasca figurează ca fiind denumiri străvechi românești⁷⁰ – iar pe valea Căprioara se găsea, evident, *cătunul Căprioara*, cel care avea să dea și denumirea viitoarei localități reunite. Referitor la aceste cătune, trebuie să facem câteva precizări. În primul rând, toate cătunele menționate de către Marki Sandor în monumentală sa lucrare despre istoria comitatului Arad, scrisă în două volume, între anii 1892-1895, figurează și astăzi în memoria colectivă a localnicilor ca denumind locuri de țarină, ohabe, văi sau pâlcuri de pădure. Această permanență toponimică, veche de peste un mileniu, ne indică faptul că din cele mai vechi timpuri arealul Căprioara a fost locuit de români. Cu mici excepții, toate denumirile sunt denumiri vechi românești, păstrate până în zilele noastre. În lucrarea sa monografică privind Banatul de nord – est în secolele X-XVI, cercetătorul Petru Ursulescu face o analiză minuțioasă din punct de vedere toponimic a zonei la care ne referim. O a doua problemă legată de cătunele din Căprioara se referă la perioada lor de existență, înainte de unificare localității sub forma ei de astăzi. Atât Marki Sandor, dar și Ștefan Pascu și alți istorici români consacrați sunt de părere că acest tip de organizare, pe cătune, a fost utilizat până la sistematizarea localităților. Desigur, nu în cazul Căprioarei, localitate aflată pe malul Mureșului și având o importanță esențială în ceea ce privește plutăritul și transportul sării. Ținând cont de importanța strategică covârșitoare a râului Mureș, atât ca și cale de transport,

⁶⁹ Ciuhandu Gheorghe, *Românii din câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940.

⁷⁰ Ursulescu Petru, *op.cit.* tabelul de la p.66, poziția 14. Căprioara, denumiri traco-dacogete (Balta Popii), denumiri latine (La Căprioara, Valea Peștișului, Valea Fundăturii-Fudății, Fântâna Isâniei), denumiri slave (Dealul Viilor, Șopot), denumiri vechi românești (Dobârlești, La Frunți, Zideasca, Crainicului, Unghiul Mare).

dar și ca frontieră naturală considerabilă pentru acele timpuri, putem deduce că localitatea Căprioara a fost permanent în atenția factorilor de putere. Cea mai bună dovadă o reprezintă, de fapt, chiar atestarea sa documentară deosebit de timpurie. Din acest punct de vedere, probabil că pe la mijlocul secolului al XIV-lea cătunele încep să-și piardă din importanță, vatra satului începând să se configureze pe actualul amplasament. Plutăritul reclama multă forță de muncă, disponibilă în permanență pe malurile Mureșului, atât în perioada de navigație, cât și în restul anului, când se efectuau reparațiile ambarcațiunilor.

Începând cu secolele XIV-XV, satele feudale bănățene, inclusiv Căprioara, se aflau într-o situație de tranziție sub impactul noilor rânduieli feudale de tip occidental aduse de regalitatea maghiară. Alte atestări documentare ale localității Căprioara apar în anii 1332 și 1337, de data aceasta sub denumirea de Kaprevar (Doc.C.,b.III 417, Anjou, III 320, Ortway, Okl. 47-48, Pesty, Krasso, III, 426, Cs.I, 773, Gy.I.179).⁷¹

Pătura superioară a populației autohtone reprezentată prin cnezi, stăpânii tradiționali ai satelor, suferă mutații. O parte a cnezilor a fost integrată feudalității regatului, acești cnezi fiind asimilați nobililor, iar o parte a lor a decăzut la condiția juzilor sătești. În Banat cnezii și-au păstrat în general statutul tradițional de mici feudali aflați în stăpânirea condiționată a satelor, având anumite obligații de natură economică și militară față de comitele de Timiș, reprezentantul puteri regale în zonă. Prefacerile suferite de cnezi au constituit, desigur, un proces social de durată, cu intensități diferite de la o zonă la alta. Este dificilă încadrarea unor reprezentanți ai feudalității locale în categoria nobililor sau a cnezilor. În toată această perioadă, pe lângă prefacerile de natură socio-juridică cunoscute de feudalitatea românească din Banat, s-a petrecut și un proces de polarizare a acesteia, care poate fi surprins în izvoarele epocii⁷².

În Banatul aflat sub ocupație maghiară au existat forme administrative autonome numite districte, dintre care 8 și-au păstrat anumite privilegii date de regii maghiari până la ocuparea provinciei de turci, iar altele și-au pierdut aceste privilegii în cursul timpului.

Dintre districtele Banatului numai cele 8 pomenite în diploma lui Ladislau V Postumul din anul 1457 au reușit să-și păstreze străvechile lor libertăți, datorită rolului important pe care l-au avut românii de aici la apărarea

⁷¹ I.D.Suciu, R.Constantinescu, op.cit. p.121.

⁷² Viorel Achim, *Adunările obștești ale districtului Caransebeșului în secolul al XIV-lea*, în „Banatica”, 9, Reșița, 1987, p. 371

granițelor sudice ale regatului ungar. În celelalte districte, fiind izolate, a început să se infiltreze elementul străin, iar funcționarii regali au încălcat sistematic vechile drepturi ale românilor. Acest fapt s-a datorat și poziției geografice pe care aceste districte o ocupau în cadrul Banatului, ele fiind situate în partea vestică, au căzut primele dominației maghiare.

Documentele feudale care certifică noile relații feudale, bazate pe proprietate și raporturi de aservire de către feudali ai locuitorilor ne sunt de mare folos în cercetarea istoricului satului Căprioara. O problemă esențială a rolului pe care feudalitatea locală l-a jucat în cadrul comunității bănățene o constituie ascendența sa cnezială, datată din perioada premergătoare pătrunderii maghiare în Banat. E greu să putem explica existența nobilimii române din Banat așa cum apare ea în documente începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dacă nu acceptăm ideea anterioarei sale existențe cneziale, ce presupune, conform mărturiilor documentare atât calitatea de posesor de pământ și oameni, cât și dreptul de jurisdicție asupra satelor cneziale. A ne imagina că stăpânirea maghiară a nivelat toate structurile sociale românești așezând deasupra lor o suprastructură nouă, nu justifică ascensiunea nobilimii române bănățene. Acest principiu logic ce-și dovedește valabilitatea în numeroase cazuri de sate din Banat, privind ascendența nobilimii locale românești de la statutul de cnez local la cel de cnez înnobilit, nu-și găsește corespondența în ceea ce privește realitățile satului Căprioara. Domnia regilor maghiari angevini și mai ales cea a lui Ludovic I, a însemnat pentru Banat epoca unui masiv proces de deposedare a cnezilor români de satele pe care le dețineau, proces al cărui beneficiari au fost în principal demnitari regali din anturajul regelui sau slujbași regali din zonă. Consider că este necesar să definim ce înseamnă, în condițiile timpurilor respective, noțiunea de danie. Actul de danie relevă conferirea unei stăpâniri ereditare asupra moșiei și dreptul de jurisdicție asupra oamenilor de pe moșie. Ei aveau dreptul, „*de a judeca orice fel de pricini în afară de trei și anume: tâlhărie, furtul și focul*”⁷³. Jurisdicția nobiliară apare astfel limpede definitivă și legată indisolubil de dreptul de proprietate asupra unei moșii.

O altă proprietate feudală din imediata vecinătate a localității Căprioara aparținea cetății Sadia (Szadia) – Căpâlnașul de astăzi – și cuprindea o importantă parte a versantului nordic al Dealurilor Lipovei. Așa cum rezultă din documentele vremii, ea se desfășura undeva în hotarele actualelor așezări Căpâlnaș, Birchiș, Virișmort, Bacamezău și Ostrov⁷⁴, mărginindu-se spre

⁷³ *Documenta Romaniae Historica D.R.H C Transilvania*, vol. X, București, 1977, p. 161

⁷⁴ *Ibidem*.

nord cu râul Mureș și posesiunea cetății Vărădia, iar spre apus cu proprietatea mănăstirii Bulci. Spre sud, avea hotar comun cu moșia Icușul de Jos, așa cum rezultă din două acte de hotărnicie din 20 iunie 1371. Nu este exclus ca în prima jumătate a secolului al XV-lea, domeniul acestei cetăți să fi înglobat și proprietatea Căprioara, ambele constituite în hotarele vechiului district Căpâlnaș (Kapolna), atașat vremelnic, în anul 1439, de Iancu de Hunedoara întinsului său domeniu.”

O altă mențiune deosebit de interesantă legată de vecinătatea sudică a localității Căprioara ne parvine tocmai din Țara Românească unde, în anul 1359 domnitorul Țării Românești, Nicolae Alexandru alege definitiv între Roma și Constantinopol, nemulțumit de faptul că papalitatea nu-i recunoaște domnia asupra țării, decât ca vasal al regelui Ungariei. Probabil că Neagu Djuvara și alți istorici contemporani (Daniel Barbu) au dreptate atunci când afirmă că cel de-al doilea nume al domnitorului – Nicolae, obținut în decursul domniei – ar fi un nume de botez în rit ortodox.

La 29 august 1359, regele Ungariei Ludovic I de Anjou (1342-1382) – care inițiază o puternică politică de propagandă catolică⁷⁵ – „ținând seama de vrednicia credincioaselor slujbe⁷⁶” ale fraților Carapciu, Stanislav, Neagu și Ladislau-Vlaicu – fiii lui Ladislau, fiul lui Yarna – boieri pribegi din Țara Românească, le donează moșiile Recaș și Chizătău, din comitatul Timiș⁷⁷. În document se consemnează că frații Zărnești, aflați în conflict cu Nicolae Alexandru Basarab, domnul Țării Românești, în momentul când acesta refuza să recunoască autoritatea regelui Ungariei, au părăsit „toate bunurile și moșiile lor aflătoare în Țara Românească”⁷⁸, punându-se în slujba regelui.

Remarcăm faptul – extrem de interesant – că boierii transfugi din Țara Românească împroprietăriți lângă Făget, sunt așezați pe fostele proprietăți ale unor boieri români deposedați de către tatăl regelui Ludovic I, Carol Robert de Anjou. Moșiile Recaș și Chizătău au aparținut românilor Nicolae și Ioan, fiii lui Filip, care au fost deposedați de rege datorită „lipsei de credință”. De fapt, n-au acceptat să treacă de la ortodoxie la catolicism. Prin urmare, putem trage concluzia că boierii din Țara Românească care le-au luat locul erau deja convertiți la catolicism și n-au acceptat, probabil, presiunea domnitorului Nicolae Alexandru de a trece la ortodoxie. Oricum, simpatice vremuri, mai

⁷⁵ Păclișanu Z., *Propaganda catolică între românii din Ardeal și Ungaria înainte de 1500*, în „Cultura creștină”, 1920, p.12.

⁷⁶ Pesty Fr., Ortway T., *Oklevelek Temesvarmegye es Temesvar varos tortenetehez*, vol.I, Bratislava, 1896,p.45., în Petru Ursulescu, *op.cit.*p.108.

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.*

ales că împrăștiarile pe motiv absolut confesional se petreceau în imediata vecinătate a Căprioarei. Dania regală din 22 septembrie 1365, care o întărește pe cea inițială din 29 august 1359, ne oferă și câteva repere privind situația proprietăților nobiliare din părțile Făgetului: „*cum villis, Padushauasa, Margina, Ikuspataka, Wechepataka, Endredpataka vocatis, cum terris, molendinis, alpibus montibus, silvis ceterisque eorum fructuositatibus et utilitatum integritatibus ac pertinencus*” (trad. „cu satele Muntele Padeș, Margina, Valea Icuș, Valea Veța, Valea Endred, cu pământurile, moșiile, morile, munții, pădurile și celelalte ale lor aducătoare de foloase și cu toate folosințele și cele ce țin de ele.”)⁷⁹

Referitor la obligațiile sătenilor din Căprioara și din localitățile din jur față de domnii de pământ și de autoritățile statului, cea mai importantă obligație bănească pe care proprietarii de sesii o aveau de achitat stăpânului feudal era censul, sau birul pământului. De regulă, el avea valoarea de un florin pentru o sesie, iar când în socoteli figurează nume colective de iobagi se înregistrează venituri mai mari.⁸⁰ El se plătea în două rate inegale: primăvara, la Sfântul Gheorghe (23 aprilie) sau la Rusalii (iunie) și toamna, fie la Sfântul Mihai (29 septembrie), fie de Sfântul Martin (11 noiembrie). Așa cum rezultă din analiza înscrisurilor domeniului, ratele de primăvară ale censului erau mai mici comparativ cu cele ce erau achitate toamna. De plata censului erau scutiți cnezii, străjile, minerii, spălătorii de aur, micii meșteșugari și cei ce nu dețineau pământuri.⁸¹ Preoții ortodocși nu erau scutiți de cens, ei trebuind să-l plătească în fiecare an, la 26 octombrie, de Sfântul Dumitru (Sâmedru).

Darea regală (*dica regia*) sau taxa extraordinară (*taxa extraordinaria*), era destinată regelui sau, după caz, marelui senior, dacă acesta din urmă o concesiona sau avea autoritatea de a o impune cu de la sine putere. Deoarece Gheorghe de Brandenburg a fost nepotul de soră al regelui Vladislav al II-lea, iar după moartea acestuia a avut calitatea de unchi al noului rege, Ludovic al II-lea, se înțelege că taxa din zonă era percepută în sarcina margrafului de Brandenburg.

Darurile sau „*daturile*” reprezentau taxe în natură care se colectau de mai multe ori pe an: de Paști, de Sângeorz, Ispas, Sânmartin sau de Crăciun. Ele constau în pâine (*panem*), spată de porc afumată (*scapulium*), carne de fript (*osatura*), ouă, un sestar de ovăz și un car de fân, precum și câte un țap (*edum*

⁷⁹ Pesty Fr. *op. cit.*, vol.III, p.72.

⁸⁰ Pascu Șt. *op.cit.*p.153-154.

⁸¹ Pataki I. *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, pp.24-25.

castratum) și un cerb lopătar (*dama*) de fiecare așezare. Cnezii erau scutiți de aceste dări pe considerentul că aveau obligația de a transporta darurile la curtea seniorului. Registrele anilor 1516-1517 evidențiază faptul că dările în natură au avut o evoluție constantă, raportată direct la numărul de sesii.

Dijmele din semănături sau din vin figurează în socoteli fie ca o completare a censului, fie ca dijmă sau nonă din produse.⁸²

O sarcină care greva asupra familiilor de iobagi din zona Căprioarei și Făgetului era dijma sau „datul din porci”. Ea trebuia onorată de sărbătoarea Sfântului Martin (11 noiembrie) și cuantumul său varia în funcție de suprafața pădurilor de stejar și de fag din ținut. Îndeobște se dădea câte un porc la fiecare 10 porci aflați în posesie, iar cnezii satelor dădeau un porc indiferent de numărul porcilor pe care-l dețineau. O altă obligație era datul oilor. *Quinquagesima ovium* însemna o oaie la cincizeci aflate în posesie, după cum îi spune și numele.

Sub ocupația turcească (1552-1716)

Răscoala lui Gheorghe Doja, crunt înăbușită de nobilime, apoi aplicarea unor legi prin care țaranii sunt legați de pământ, deopotrivă cu anarhia feudală tot mai accentuată slăbesc în mod vădit capacitatea de apărare a regatului maghiar în fața expansiunii turcești. Înfrângerea Ungariei feudale de către otomani în bătălia de la Mohacs (1526) a fost urmată de luptele pentru stăpânirea Transilvaniei și a Banatului între Ioan Zapolya și Ferdinand de Habsburg, încheiate cu victoria celui dintâi. După moartea lui Zapolya (1540) și transformarea Ungariei centrale în pașalâc turcesc cu centrul la Buda (1541), Banatul a trecut sub autoritatea principatului autonom al Transilvaniei. După campania din 1551-1552, încheiată cu asediul și cucerirea Timișoarei de către turci (26 iulie 1552), Banatul de câmpie a fost transformat în pașalâc cu centrul la Timișoara, în vreme ce regiunea de munte a fost organizată ca Banat al Lugoșului și al Caransebeșului și a rămas pe mai departe sub autoritatea principilor transilvăneni.

Pașalâcul de Timișoara a cuprins inițial patru sangeacuri: Timișoara, Lipova, Cenad și Moldova, fiecare cu un sangeacbei în frunte și cu un aparat administrativ, fiscal, religios și militar. Numărul sangeacurilor cuprinse în vilayetul Timișoarei a fost fluctuant, în decursul celor 164 ani de ocupație, aceste teritorii administrative mai mici, fie s-au adăugat la vilayetul Timișoarei,

⁸² Ibidem.

fie au fost luate și cuprinse în alte vilayete. Principalul dregător al vilayetului era begler-beiul, având rangul de pașă cu două sau trei tuiuri. Pe lângă comandanții importanților unități militare, au fost instalați numeroși slujbași care asigurau administrația locală: defterdarul cu reședința la Timișoara conducea încasarea birurilor și dijmelor; în fiecare sat se afla un serdar, cu atribuții administrative și judecătorești.

Potrivit tradiției musulmane, întregul teritoriu al pašalâcului se afla în proprietatea sultanului. Pământul cel mai fertil se afla în administrația fiscoasă (hasuri vizirale) și asigura aprovizionarea garnizoanelor. Altă parte era împărțită în feude, aflate în folosința demnitarilor civili și militari și în feude religioase (vacuf) pentru întreținerea moscheelor, școlilor, spitalelor și așezămintelor publice.

În imediata vecinătate a localității Căprioara, în arealul care face obiectul studiului nostru, la 1548 este amintit Bekes Jacob⁸³, proprietarul domeniului Fagyath și al cetății de aici, fără însă a se vorbi despre originea și construcția cetății. Ținând seama de faptul că el era urmașul castelanului Hunedoarei, Ioan Bekes, care deținea și demnitățile de castelan la Mănăștiur și Margina, era posibil ca cetatea Făgetului să fi fost construită în dependența cetății și domeniului Hunedoarei.⁸⁴

La 26 august 1552 turcii ocupă cetatea Timișoara și apoi alte puncte strategice importante pentru Banat și Transilvania: Lipova, Cenad, Valea Mureșului, inclusiv localitățile-cetăți de la Bulci, Căpâlnaș sau Căprioara. Începând de acum, Căprioara este amintită în documentele vremii tot mai des ca fiind cetate, cel mai probabil un fort militar situat undeva pe malul Mureșului. Garnizoana turcească este amintită în anul 1554⁸⁵. Garnizoana avea un dublu rol: de a supraveghea zona și de a menține ordinea și a liniști populația exasperată de jafurile practicate de mercenarii generalului Castaldo... În această atmosferă tulbură, plină de violență și de incertitudine, apare tot mai des amintită cetatea Făgetului, situată în centrul evenimentelor, trecând alternativ în mâna turcilor, principilor ardeleni sau generalului imperial Gheorghe Basta.⁸⁶

⁸³ Fr.Pesty, *Krasso varmegye tortenete*, I/1, Budapesta, 1884, p.148.

⁸⁴ Iosif Pataky, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. 139 și 148.

⁸⁵ Fr.Pesty, *op.cit.*, p.149.

⁸⁶ Dumitru Tomoni, *Cetatea Făgetului în timpul stăpânirii otomane*, în *Vilayetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, pp.129-140.

Operațiunile oștilor otomane din Banat, din a doua jumătate a anului 1551 și cele ce au urmat în 1552 au fost mult ușurate de aversiunea pe care populația românească de aici a manifestat-o față de trupele de mercenari austrieci. Excesele la care s-au dat acestea au fost recunoscute chiar de conducătorul lor, generalul Gianbatista Castaldo. Astfel, în iulie 1552, el îi scria următoarele lui Maximilian de Habsburg, moștenitorul tronului Austriei: *„Purtarea necuviincioasă a mercenarilor germani a înfuriat pe ardeleni – termenul desemnează întreaga populație a principatului, deci și pe bănățeni n.n. – într-atâta, încât nici moartea noastră, a tuturor, nu i-ar mulțumi. Văd limpede căci au venit numai spre stricăciunea țării... Țăranii s-au ascuns în păduri și s-au adunat laolaltă pentru ca să-și apere viața și averea contra oamenilor noștri, care, în lipsa lefei, sunt nevoiți să jefuiască, ca să nu piară de foame. Nu trece o zi fără pâruială și uciderile din o parte și din alta sunt la ordinea zilei.”*⁸⁷ Profitând de această situație, turcii vor interveni cu forțe sporite în vara anului 1552 și la 27 iulie cetatea Timișoarei s-a predat. La auzul veștii despre căderea Timișoarei, comandantul trupei de mercenari de la Lipova, spaniolul Aldana, a părăsit cetatea, retrăgându-se în Transilvania. În felul acesta turcii au putut să intre nestingheriți în cetatea Lipovei. Recuperarea cetății Lipova a constituit doar premisa extinderii stăpânirii turcești asupra unei treimi din teritoriul Banatului de nord-est, cuprins între clina nordică a Dealurilor Lipovei și râul Mureș. Succesiv, vor intra în stăpânirea unor garnizoane otomane cetatea Șoimoș, precum și alte cetăți din ținut: Vărădia, Sadia și Căprioara.

Importanța strategică excepțională a Văii Mureșului face ca cetățile de aici – Căprioara, Căpâlnaș, Vărădia, Bulci, Șoimoș, Lipova, Arad, Cenad – să fie permanent în atenția cuceritorilor. Mureșul era o frontieră naturală de primă mărime, dar și un culoar de transport fluvial la fel de important. Trecerea localităților-cetăți de la Valea Mureșului de la o stăpânire, la alta devenise o adevărată tradiție pentru acele vremuri tulburi. La fel de frecvente erau și tâlhăriile propriu-zise, săvârșite de către oștenii mercenari angajați în aceste lupte, care de cele mai multe ori nu erau plătiți cu regularitate. Prin urmare, erau executate adevărate expediții de pradă, ca pe vremea marilor migrații, bunurile întâlnite în cale fiind confiscate fără multă vorbă. Din documentele vremii aflăm că Sofi Sinan, beglerbegul vilaetului Timișoarei protestează pe lângă principele Transilvaniei arătând că la începutul anului 1594 cinci cete de tâlhari – haiduci conduși de Gesty Ferencz n.a. – au devastat localitățile

⁸⁷ Dragalina P., *Din istoria Banatului Severin*, vol.II, Editura autorului, Caransebeș, 1900, p.15.

Margina, Făget și cele din jurul acestora (Căpâlnaș, Căprioara), pricinuind pagube mari. Vitele furate au fost duse în Transilvania, peste Mureș, fiind valorificate pe piețele de acolo sau, pur și simplu, sacrificate pentru carne.

Tot în acel an, 1594, turcii părăsesc cetățile Făget, Căprioara, Sadia (Căpâlnaș), Vărădia și Bulci, refugiindu-se la Timișoara. Spre a diminua încordarea dintre principele Sigismund Bathory și Imperiul Otoman, principele Transilvaniei predă iarăși cetățile turcilor.⁸⁸

Una dintre cele mai glorioase pagini ale luptei creștinilor împotriva musulmanilor se desfășoară în imediata vecinătate a localității Căprioara, la Făget. Pe 12 august 1595, cu o zi înainte de bătălia de la Călugăreni, în care Mihai Viteazul obținea o victorie zdrobitoare împotriva turcilor, Gheorghe Borbely, numit la 27 mai 1595 ban de Caransebeș-Lugoj, după ce cucerește Bocșa, apare în fața cetății Făgetului, care era apărată de 200 de turci. Convinși că nu vor rezista, turcii negociază predarea cetății. Trimis să cerceteze zona, Ioan Lugossy, viitorul căpitan al Lipovei, aduce vestea că pașa din Timișoara, cu vreo 8.000 de soldați venea în ajutorul cetății de la Făget.⁸⁹ Pentru a nu ajunge între două focuri – al celor din cetate și al turcilor care se apropiau de cetate – banul a luat hotărârea de a-i aștepta pe turci la aproximativ 2.000 de pași vest de cetate, pe linia actualelor sate Begheiu Mic și Bichigi. Bătălia s-a dat pe 13 august 1595. Amândouă taberele luptă cu mare îndârjire, dar la un moment dat turcii reușesc să rupă liniile de apărare. În fața acestei situații, Borbely, dovedindu-și calitățile de bun strateg, trimite un corp de 100 de sași, ascunși după deal, pentru a ataca din flanc. Acest atac al „legiunii negre” – numit așa după culoarea îmbrăcăminții – combinat cu atacul frontal al lăncierilor din centru, produce panică în rândul turcilor, punându-i pe fugă. În același timp, garnizoana din cetate, prin aruncarea în aer a „prăvăriei și a altor fortificații”, încearcă să facă joncțiunea cu oastea turcească venită în ajutor, dar acțiunea eșuează, întreaga garnizoană fiind măcelărită.⁹⁰ Izvoarele istorice sunt unanime în sublinierea obținerii de către bănățeni a unei victorii de prestigiu.⁹¹

Istoricul bănățean Ion Sârbu, prezentând cu nedisimulată admirație victoria de la Făget, considera că aceasta era răspunsul prin faptă dat de „*voinicosul Borbely îngâmfatului pașă de Timișoara*”.⁹² Nobilul italian Cosimo Capponi

⁸⁸ Petru Ursulescu, *op.cit.*, p.178.

⁸⁹ *Ibidem*, p.151.

⁹⁰ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin, 1-3*, Caransebeș, 1899-1902, p.50.

⁹¹ Radu Păiușan, Corneliu Sav, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în SIB, 9, 1983, p.24.

⁹² Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, Timișoara, 1976, p.185.

– aflat în slujba principelui Transilvaniei – relatează într-o scrisoare trimisă marelui duce de Toscana, Ferdinand de Medici, că turcii înfrânți la Făget au fost fugăriți și uciși ca niște pui de găină și chiar pașa Ahmed din Timișoara a fost nevoit să se ascundă într-o pădure.⁹³ Dacă ar fi să dăm crezare relatărilor, pe câmpul de luptă turcii ar fi pierdut mii de oameni, căzând în aceste lupte begul de Gyula și Cenad și fiind luați prizonieri begul de Lipova și cel de Ineu.⁹⁴ În raportul înaintat aceluiași mare duce de Toscana de către un oarecare Giovan Piere Giordano se aprecia la 10.000 de oameni pierderile otomane de la Făget,⁹⁵ cifră ce pare exagerată, deoarece Cosimo Capponi consideră că întreaga armată era de 9-10 mii de ostași, din care ar fi căzut în luptă cam două treimi. Și Sigismund Bathory, printr-o scrisoare trimisă din Alba-Iulia îl informa pe ducele de Toscana că „venind pașa de Timișoara cu begul de Lipova și cel de Ineu și alți vecini, cu 8000 de cai tari ca să ajute numita cetate și să-i alunge pe ai noștri, s-a ajuns la bătălie cu ei din mila lui Dumnezeu au fost ruși și o bună parte tăiați în bucăți, rămânând prizonieri doi begi, de Lipova și de Ineu, cu multe căpetenii. Pașa s-a salvat cu greu cu al doilea cal și se crede că a fost găsit în niște mlaștini, dar deocamdată nu este verificat.⁹⁶ Cetatea a fost puternic distrusă, rămânând multă vreme în ruină, deși sunt amintiți în continuare castelani la Făget. Vestea victoriei obținute de Gheorghe Borbely la Făget și a masacrului garnizoanei de aici a înspăimântat garnizoanele turcești din cetățile Șoimoș, Șiria, Cenad, Arad, Lipova, Căpâlnaș și Căprioara, care au predat aceste cetăți fără prea multă rezistență.

La 23 decembrie 1596, Sigismund Bathory donează o serie de posesiuni din zona Făgetului cancelarului Ștefan Ioszika și fraților săi. La 24 mai 1597, același Sigismund Bathory donează comitelui Hunedoarei Ștefan Torok (Turcu) districtul Margina, cu 43 așezări aparținătoare și districtul Mănăștiur, cu 31 de așezări. La punerea în posesie a celor doi nobili au fost de față și făgețenii Ioan Câmpu, ofițer în cetate, Ștefan Bekeș, castelan și Micu Iancu, fost castelan al cetății Făgetului în anul 1596.⁹⁷ Aceleași posesiuni – districtele Margina și Mănăștiur – se atribuiau și lui Valentin, fiul lui Ioan Torok cel Tânăr, care împreună cu Ștefan beneficia de veniturile realizate

⁹³ *Călători străini despre țările române*, 3, București, 1971, p.257.

⁹⁴ Fr.Pesty, *op.cit.*p.152.

⁹⁵ *Călători străini despre Țările Române*, III, București, 1971, p.538; vezi și A.Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, 4 (1593-1595), București, 1932,p.268.

⁹⁶ A.Veress, *op.cit.*p.263.

⁹⁷ Al.Rădulescu, *Cetatea medievală a Făgetului (II)*, în *Clio*, II, 1-2 Timișoara, 1993, p.54.

din locurile de arătură, lucrute și nelucrate, lunci, locuri de pășune, păduri, crânguri, munți, văi, vii, dealuri, râuri, locuri de pescuit și mori.

În perioadele de ocupație turcească, locuitorii din Căprioara au fost siliți să se adapteze împrejurărilor. Cel mai probabil că au fost păstrate și cătunele ca refugii de locuire, fiind mult mai ferite din calea armatelor de ocupație, dar nu trebuie să pierdem din vedere nici specificul dominației otomane în părțile Banatului de nord-est. Desele schimbări de stăpânire produceau pagube considerabile în rândul sătenilor din Căprioara și din localitățile învecinate, toate administrațiile încercând să obțină un profit maxim într-o unitate de timp cât mai mică. Țăranii de pe timarurile turcești erau la început liberi din punct de vedere juridic, însă legile sultanului Soliman Magnificul le-au îngăduit posibilitățile de plecare de pe un domeniu pe altul sau în orașe. Fugarii puteau să fie returnați și după 15-20 de ani. Erau obligați să nu lase loturile în paragină, ci să le cultive, iar dacă doreau să le părăsească trebuiau să-și găsească înlocuitori și să plătească în prealabil o sumă compensatorie. Țăranii erau obligați la 1/10 din produsele agricole și din animalele mici față de spahii care percepeau aceste redevențe în bani. Mai exista o taxă numită „banul miresei”, dată cu ocazia căsătoriei, tinerii intrând, cu această ocazie, în rândul contribuabililor. Față de stat, cele mai apăsătoare erau muncile la întreținerea drumurilor, repararea fortificațiilor, construcția podurilor.

Vămile încasate la vadurile și punctele de trecere de peste Mureș erau calculate după marfa transportată. Veniturile pescuitului din speciile mai fine de pește pescuit, jumătate sau contravaloarea trebuia predată vameșilor. Din peștele obișnuit se plătea una din nouă părți, iar din cel ordinar, una din zece părți... Peștele fiind o marfă căutată și la turci, se pedepsea cu strășnicie pescuitul clandestin. Morile plăteau „fertaliul” (uiumul), un sfert din vama încasată, care era de una din nouă, ulterior una din a zecea parte a măcinișului. Morile de apă erau scutite de alte taxe. „Darea pe lumină” se percepea la crășmele care serveau băuturi alcoolice.⁹⁸

Fiscalitatea era încasată, evident, de către Spăhie (spahiu), dar mulți concesionau, arendau, această îndeletnicire fie către cneazul localității, fie către o altă persoană de încredere. Fiscul, cadiul sau spahiul care arenda drepturile cneazului contra unei anumite sume de bani, urmărea ca acesta să fie destul de bogat, pentru a reprezenta o garanție. Deseori, concesionarea se făcea cu girul rudelor.

⁹⁸ Nicolae Săcară, Florin Ban, *Considerații administrativ-fiscale cu privire la perioada ocupației otomane în Banat (1552-1716)*, în *Vilaetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, pp.93-115.

Pașalâcul din Timișoara, după ce a fost complet organizat, era împărțit în șase sandjacuri și anume:

1.Sandjacul Giulei (cuprinzând părți din județele Arad, Timiș, un colț din Bihor);

2.Sandjacul Ineului (părți muntoase din județul Arad);

3.Sandjacul Lipovei (cele două laturi ale Mureșului, până la Aradul de astăzi, nordul județului Caraș-Severin, din care făcea parte și localitatea Căprioara);

4.Sandjacul Cenad (partea nordică și nord-vestică a județului Timiș, câmpia județului Arad);

5.Sandjacul Timișoarei (centrul județului Timiș, parte din Caraș-Severin);

6.Sandjacul Moldovei (sudul județului Timiș și Caraș-Severin);

În vara anului 1602, pașa Timișoarei, Bektaş, ajutat de o importantă oaste venită din Anatolia, pornește spre Valea Mureșului pentru a-l alunga pe Basta din Transilvania. La 7 august cucerește cetatea Lugojului și apoi se îndreaptă spre Făget. Atacul turcilor este combinat cu cel al tătarilor. Pentru a putea face față atacului inevitabil, la 23 octombrie 1602 Ștefan Bekes îi trimite o scrisoare socrului său, prin care îi prezintă situația disperată în care se află și-i solicită 50 de pedestrași și 6 tone de praf de pușcă.⁹⁹ În decembrie 1602 a început asediul cetății Făgetului de către turci. Oastea condusă de Bektaş pașa era formată din 500 pedestrași și 250 de călăreți, dispunând de 20 de tunuri.¹⁰⁰ Ștefan Bekes fiind plecat la Alba Iulia pentru a participa la Dietă, cetatea a fost apărată cu multă vitejie de soția sa. După moartea castelanilor Balaș și Kendefy în timpul asediului, cetatea a fost ocupată de către turci, iar îndrăzneța femeie, grav rănită, este luată prizonieră, reușind să scape din captivitatea otomană.¹⁰¹ Turcii n-au rămas multă vreme în stăpânirea cetății, deoarece în anul 1603 au fost alungați de oastea generalului Gheorghe Basta, cetatea reintrând în stăpânirea lui Ștefan Bekes. Având în vedere importanța strategică a cetății Făgetului, în primăvara anului 1606 principele Transilvaniei, Ștefan Bocskay (1604-1606), îi încredințează căpitanului suprem al Lipovei, Ioan Lugasy, supravegherea lucrărilor de refacere a acesteia.¹⁰² Într-o scrisoare pe care i-o trimite beglerbegului Timișoarei, Memy Pașa, Ioan Lugasy

⁹⁹ Traian Birăescu, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1934, Anexa 11.

¹⁰⁰ Patriciu Dragalina, *op.cit.* p.89.

¹⁰¹ Fr.Pesty, *op.cit.*,p.153.

¹⁰² Costin Feneșan, *Câteva documente din timpul stăpânirii turcești în Banat*, în *Tibiscus*, 4, 1975, p.186.

motiva necesitatea reparării cetății prin oprirea numeroaselor tâlhării care se petreceau în această zonă. În realitate, se încerca oprirea deselor incursiuni de jaf pe care beglerbegul Timișoarei le făcea în zona Lipovei. După moartea lui Bocskay, noul principe al Transilvaniei, Sigismund Rakoczi (1606-1608) va continua întărirea garnizoanei de la Făget cu oameni și material de război.¹⁰³ Sigismund Rakoczi va instala la Făget și un nou castelan, în persoana lui Martin Torok, căruia îi va da în stăpânire și satele Coșteiu și Hyghed, din apropierea Lugojului. În anul 1608, noul principe al Transilvaniei, Gabriel Bathory (1608-1613) îi dă cetatea Făgetului lui Vesselenyi Baltasar, cetatea făcând parte de această dată din comitatul Arad. Mai mult, Gabriel Bathory instalează aici și o garnizoană compusă din trupe proprii.¹⁰⁴ Orientarea antihabsburgică a noului principe al Transilvaniei, Gabriel Bethlen (1613-1639), avea să conducă la momentul anului 1616, când Dieta Transilvaniei hotărăște ca cetatea Lipovei să fie cedată turcilor. Deoarece comandantul de atunci al cetății, Pavel Keresztesi, tergiversează aplicarea acestei hotărâri, a fost nevoie de intervenția oastei princiare pentru a ocupa cetatea și a o preda turcilor. În același an au fost predate și cetățile Margina, Sintești, Făget și Mănăștiur.

În anul 1660, cunoscutul călător și istoric turc Evlyia Celebi ajunge și în zona Banatului de nord-est. Din păcate, ne parvin destul de puține informații din această sursă despre zona noastră de interes, călătorul turc făcând doar o descriere succintă a cetății Făgetului, descriere pe care o redăm în cele ce urmează: *„A fost construită (cetatea n.n.) de o femeie cu numele de Tilen... E o construcție în formă pătrată, frumoasă și tare. La apus se află o poartă care dă spre câmpie. Are un dizdar, trei sute de ostași aleși și material de război îndeajuns; e acoperită în întregime cu șindrilă, dar nu are piață și bazar sau altceva. Este doar un turn de serhat (cetate de graniță n.n.)”*

Un eveniment deosebit de important pentru Banatul de sud-est a avut loc în anul 1695, când Sublima Poartă a pus pe picior de egalitate pe țărănul român din Banat cu acela otoman, recunoscând printr-o iradea dreptul de proprietate a celui dintâi și dreptul de a moșteni, din tată în fiu, lotul muncit până acum în schimbul zeciuielii. Această primă „împroprietărire” în Banat a revoluționat producția și cultura agricolă, dar mai ales a produs o fierbere de nedescris în rândul țărănimii în ținuturile învecinate Banatului, la aflarea știrii că aici țărănul a ajuns bun stăpân pe pământul lui.. Scopul urmărit de către

¹⁰³ *Ibidem*, p.187.

¹⁰⁴ Fr. Pesty, *op.cit.*, p.154.

otomani a fost pe deplin atins. Împroprietărirea aceasta a adus, într-un singur an, peste 9.000 de familii de emigranți în Banat, în majoritate români.¹⁰⁵

Banatul de nord-est sub dominația habsburgică

Prin pacea de la Karlowitz, din 26 ianuarie 1699, Banatul a fost lăsat pe mai departe sub stăpânire turcească. Prin același tratat s-a hotărât și dărâmarea tuturor cetăților din Banat, cu excepția celor de la Timișoara și Arad. La Făget, lucrările de demolare a cetății au fost coordonate de către generalul austriac de origine italiană Luigi Fernando Marsigli, căruia îi datorăm mai multe însemnări din acea perioadă, măsurători și planuri ale cetății, făcute cu pricepere și seriozitate. Executarea propriu-zisă a demolării, în anul 1701, a fost încredințată comandantului suprem al străjilor și ostașilor aflați în subordine. Potrivit instrucțiunilor, demolarea trebuia să fie una generală, pentru ca cetatea să nu mai poată servi turcilor în nici un fel pentru o eventuală apărare. Astfel, toți parii ce constituiau palisada trebuiau să fie tăiați și arși, șanțurile de apărare care înconjurau cetatea să fie astupate cu pământ, iar zidurile să fie dărâmate.¹⁰⁶ Tot în această perioadă au fost, se pare, distruse și cetățile-forturi de la Căprioara și Căpâlnaș, în noile condiții de putere acestea pierzându-și importanța strategică de până atunci.

După cucerirea Banatului, Habsburgii au socotit provincia drept bun nou dobândit, ocupat în temeiul dreptului războiului (*iure belli*), astfel încât aici n-a fost recunoscut și luat în considerare nici un titlu de drept privat sau public anterior anului 1716. Provincia pusă sub autoritatea nemijlocită a forurilor centrale vieneze (Camera Aulică, Consiliul Aulic de război, Comisia Neoacvistică) în calitate de domeniu al Coroanei și Camerei, a fost încredințată unei Administrații a Țării (Landesadministration) în frunte cu un guvernator militar¹⁰⁷.

Odată cu cucerirea habsburgică, Banatul devine domeniu al coroanei, deci proprietatea personală a împăratului de la Viena, care administrează și exploatează economic provincia prin funcționarii săi în spiritul ideilor mercantile. Lipsa proprietăți nobiliare feudale – vechea nobilime maghiară și română a plecat din Banat odată cu căderea lui sub turci, iar spahii turci au

¹⁰⁵ Nicolae Săcară, Florin Ban, *op.cit.*, p.113.

¹⁰⁶ Liviu Groza, *Cetatea Făgetului în scrisorile și planurile contelui Marsigli*, în *La curțile dorului*, Făget, ½ 1996, p.4.

¹⁰⁷ J.J.Ehler, *Banatul de la origini până în prezent– 1774*. Ed. Facla Timișoara, 1982, p 172.

părăsit provincia, atunci când habsburgii au ocupat Banatul – au fost premise care au ajutat la realizarea dezideratelor mercantile bazate pe o politică economică de stat, dirijată și puternic centralizată. Țărănimea bănățeană avea obligații feudale și statale numai față de împărat, astfel că situația iobagilor autohtoni era mult mai bună, decât în celelalte provincii unde domnea bunul plac al feudalilor.

Imediat după ocuparea Banatului, administrația militară și-a început munca de organizare și pentru a putea evalua posibilitățile exploatareii fiscale a provinciei se va executa, încă din cursul anului 1717 o conscripție generală a Banatului. Această conscripție va fi completată în anii următori, prin elaborarea unor hărți detaliate ale ținutului, care va cuprinde toate așezările locuite sau părăsite ale Banatului. În conscripția din 1717 Căprioara apare și făcea parte din districtul Lipova și avea 19 case¹⁰⁸.

Bazat pe planuri meticuloase, s-a făcut împărțirea administrativă și teritorială, Banatul fiind organizat în districte, având în frunte administratori districtuali, iar satele ca și înainte rămâneau sub conducerea cnezilor locali, iar mai multe sate erau administrate de un obercnez.

Războiul turco-austriac din 1737-1739 a avut consecințe dezastruoase asupra provinciei. Răscoala izbucnită în condițiile războiului austro-turc, a avut un răsunet slab printre contemporani, atenția acestora fiind reținută mai degrabă de operațiunile militare ale celor două armate, ceea ce a făcut ca acțiunile răsculaților să fie ascunse în umbra războiului, unele dintre ele fiind chiar confundate cu cele ale trupelor turcești. Confuzia a fost favorizată de prezența, în unele cazuri, ale răsculaților alături de turci, dat fiind că, la acea vreme, lupta împotriva Imperiului habsburgic-desigur cu țeluri diferite-constitua un fragil numitor comun. Răscoala a izbucnit spontan, fără pregătiri prealabile și fără a avea o conducere unitară, manifestându-se sub diferite forme, dar îndreptate clar împotriva stăpânirii austriece, stăpânire ce se dovedea mai aspră și mai nemiloasă decât cea turcească. Represaliile au fost dure, multe sate fiind arse iar locuitorii uciși¹⁰⁹. Operațiunile militare, răscoala care a urmat după aceea, foametea, precum și ciuma, au provocat grele pierderi de vieți omenești și de bunuri. Odată pacea instaurată, regimul de la Viena s-a străduit să reorganizeze aparatul administrativ, cu scopul ca provincia să poată face față multiplelor sarcini ce i-au fost impuse. Războiul de succesiune la tronul habsburgic, izbucnit îndată după urcarea pe tron a

¹⁰⁸ Ion Lotreanu, *Monografia Banatului*, Timișoara, 1935, p.115

¹⁰⁹ Eleonora Calincof, *Atestări documentare privind caracterul antihabsburgic al răscoalei populare din Banat din anii 1737-1739*, în „Banatica”, VI, Reșița, 1985, p. 226.

împărătesei Maria Tereza, a adâncit dificultățile în care se zbătea imperiul ca urmare a lungilor și istovitoarelor operații militare din războiul încheiat prin pacea de la Belgrad (1739). În vederea acoperirii cheltuielilor prilejuite de izbucnirea luptelor cu Prusia, Curtea din Viena a sporit contribuția în toate provinciile imperiului. Nici Banatul nu a fost exceptat de la acest efort, deși urmările dezastruoase ale războiului cu turcii mai erau încă simțite.

Meticuloasa administrație habsburgică a consemnat și sarcinile impuse Banatului într-un număr impresionant de acte printre care și o conscripție din anul 1743. Importanța ei deosebită constă în faptul că este cel dintâi document în care ni se dezvăluie pe larg unele realități din provincia Banatului, la numai câțiva ani după războiul cu turcii. Astfel, cunoaștem acum aproape toate așezările locuite, dimpreună cu sarcinile fiscale respective. Dar ceea ce trebuie reținut îndeosebi în acest document este faptul că a fost consemnată pentru prima oară și naționalitatea locuitorilor din fiecare așezare în parte. În această conscripție apare și Căprioara, sat locuit de români din districtul Lipova¹¹⁰.

Până în 1751, Banatul s-a aflat sub administrație militară, din acel an s-a introdus administrația civilă austriacă, menținută până în anii 1778-1779, când Banatul este încorporat Ungariei.

Încă de la începutul stăpânirii Banatului, Curtea de la Viena și-a concentrat atenția spre o dezvoltare într-un ritm mai viu a economiei bănățene. Realitățile bănățene permiteau în mare măsură realizarea obiectivelor economice preconizate: existența unui pământ fertil, posibilitatea de a mări suprafețele agricole prin drenări, asanări, îndiguiuri, un subsol bogat și mai ales forță de muncă la îndemână – țăranii bănățeni au devenit iobagi ai Împăratului, cu obligații de robotă pe lângă multe altele. Pentru Curtea din Viena era imperios necesară dezvoltarea economică a acestei provincii pentru a putea asigura într-un timp foarte scurt, aprovizionarea și întreținerea numeroaselor trupe din garnizoanele bănățene și a celor aflate în marș, dată fiind importanța Banatului în sistemul militar habsburgic. De asemenea se urmărea întreținerea aparatului de stat, sau furnizarea de materii prime pentru provinciile din vest precum și obținerea unor venituri pentru erariul ce alimenta numeroasele războaie din secolul al XVIII-lea¹¹¹.

Colonizarea era o cerință care decurgea din însăși statutul Banatului de provincie aflată la granița imperiului. Pe lângă obiectivele generale, colo-

¹¹⁰ Bujor Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în „Anuarul Institutului de Istorie” Cluj, 1970, p.38.

¹¹¹ Aurel Tintă, *Colonizări habsburgice în Banat 1716-1740*, Timișoara, Editura Facla, 1972, p.31

nizările germane au avut și obiective imediate determinate de condițiile istorice din acea vreme. Acestea erau de natură economică, politico-militare și religioase. Colonizarea s-a făcut în primul rând cu scopul asigurării brațelor de muncă, pentru a putea valorifica mai bine și mai eficient resursele naturale existente. Bineînțeles că pe lângă aceasta s-a urmărit și întărirea elementului german în zonă, cât și creșterea influenței catolice printre autohtoni, sperând în posibilitatea germanizării și catolicizării băștinașilor, politică fără eficiență în sânul populației bănățene, foarte tenace în a-și păstra credința străbună.

Mulți coloniști au fost însă așezați în satele românești repartizându-li-se pământurile cele mai fertile, fiind în același timp scutiți de contribuție și de alte sarcini obștești. În împrejurimile satului Căprioara au fost foarte puține sate colonizate, doar satul Bulci a fost colonizat, în anul 1771, se pare că pe considerentul că aici a existat din vechime biserică romano-catolică, altfel condițiile mai grele de viață din zonă nu a stimulat o politică agresivă de populare cu element etnic german.

Un episod dramatic din timpul răscoalei lui Horia s-a petrecut în apropierea Căprioarei. O adresă din 25 aprilie 1785 a Consiliului Locumtenențial al Ungariei către mitropolitul de Carloviț comunică numele și faptele unor clerici români din Banat și Transilvania, părtași la răscoala lui Horia. Citez documentul care descrie faptele preotului din Săvârșin așa cum au arătat cercetările judecătorești: „*Preotul din Săvârșin, popa Alexandru, este învinuit de următoarele: Ieșind înaintea gloatei de răsculați venite din Ardeal, a stat de vorbă cu ei, apoi, scoțându-și căciula, a rostit de față cu toți Tatăl Nostru și sfârșind rugăciunea, a binecuvântat, după obiceiul credinței sale, pe răsculați, urându-le îndeplinirea celor dorite cu noroc, cerându-le să ducă la capăt ce se apucaseră a face, din care pricină s-a întâmplat că, spărgând castelul, l-au dărâmat, l-au jefuit și l-au ars, iar norodul din Săvârșin, văzând cărdășia preotului, s-a alăturat răsculaților și, lăsând deoparte orice teamă, a luat parte cu turbare la împărțirea celor jefuite și la măcel*”¹¹².

Anexarea Banatului la Ungaria a fost un eveniment cu consecințe istorice importante pentru această provincie. Bazându-se pe drepturile istorice, nu etnice, deoarece la ocuparea Banatului de austrieci nu exista populație maghiară în această provincie, Dieta maghiară va revendica în mod constant anexarea Banatului la Ungaria. Strădaniile depuse de nobilimea maghiară pentru a obține din partea Curții vieneze încorporarea Banatului la Ungaria, invocând situația provinciei anterioară anului 1552, s-au lovit de împotrivirea

¹¹² I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 449.

Curții vieneze, prin invocarea de ius belli (drept al războiului) extins și asupra cuceririlor habsburgice din anii 1716-1718. Într-un moment critic pentru împărăteasa Maria Tereza în urma războiului de șapte ani, Dieta reușește să obțină introducerea administrației comitatense. Banatul este încorporat Ungariei și este organizat, administrativ și politic în comitate. Instaurarea administrației comitatense în comitatul Timiș s-a făcut la 22 iunie 1778 și s-a stabilit împărțirea comitatului în patru plase: Timișoara, Sânanndrei, Lipova și Vârșeț. Căprioara a făcut parte din plasa Lipova¹¹³. Prin încorporarea Banatului la Ungaria, unitatea provinciei era împărțită între administrația germană, dirijată de Consiliul de război din Viena pe teritoriul celor trei regimente de graniță și administrația comitatensă, care se introduce în partea încorporată Ungariei prin înființarea comitatelor Timiș, Caraș și Torontal¹¹⁴. În teritoriile supuse administrației maghiare se reintroduce forma de proprietate feudală, reglementându-se prin Urbariul din 1780 raporturile dintre proprietarii feudali și țăranii iobagi. PREDIILE ȘI MOȘIILE STATULUI SUNT VÂNDUTE, ÎMPREUNĂ CU TITLURILE NOBILIARE, CREÂNDU-SE ASTFEL, O NOUĂ NOBILIME FEUDALĂ ÎN BANAT.

Fenomenul cel mai de seamă pentru istoria națională a românilor bănățeni l-a constituit apariția unui grup compact de nobili macedo-români (odată cu cumpărarea de domenii și înnobilarea), ridicați din rândul negustorilor bogăți, dintre care mulți s-au identificat cu idealul național românesc și au patronat inițiative cu caracter național. Apariția acestei nobilimi noi, de avere și funcție, deosebită de cea ereditară, reprezintă un fenomen specific doar Banatului. Spre deosebire de vechea nobilime, ea tinde să se atașeze noilor solidarități în curs de constituire, burgheze și naționale, integrându-se confesiunii din care făcea parte, grupului social din care s-a ridicat și comunității naționale cu care se identifică. Datorită educației, puterii economice sau politice pe care o acumulează, își va asuma un rol important în opera de patronaj cultural național, în mișcarea politică, colaborând la formarea elitelor națiunii asuprite.

O astfel de familie nobiliară a fost și familia Mocioneștilor, care a jucat un rol deosebit în viața politică, bisericească, culturală și economică a Banatului. Prin iscusința și hărnicia lor își agonisesc averi considerabile. Bunăstarea materială și serviciile ce le aduc noii patrii, fac posibilă pătrunderea și ascensiunea lor în clasa privilegiată a nobililor. Unul din urmașii familiei, Andrei obține în anul 1780, de la împăratul Iosif al II-lea, moșia Foeni, ca donație mixtă, adică plătită în parte cu bani-70000 florini.

¹¹³ N. Iliesiu, *Caiete VII*, mss, în Arhiva Muzeului Banatului, fila 631

¹¹⁴ Ibidem

Birchiș, Bulci, Capâlnaș, Foeni și Vlaicoveț – iată cinci localități în care membrii familiei Mocioni și-au clădit, la jumătatea secolului XIX, frumoase castele și conace înconjurate de întinse parcuri. Astăzi se mai păstrează doar trei, unul fiind distrus în 1918, cel din Birchiș, iar altul rămânând, după 1918, în Banatul Sârbesc. În aceste reședințe de familie, Mocioneștii și-au crescut copiii, au adunat prețioase colecții de artă, au constituit biblioteci și au primit vizitele unor figuri de seamă ale vieții politice și culturale a timpului.

În anul 1774 guvernatorul de atunci al Banatului, contele de Clary și Altringen, a fost înlocuit cu baronul Iosif de Brigido. Noul guvernator – preluând administrarea unei provincii ale cărei realități îi erau cu desăvârșire necunoscute – a dispus întocmirea unei documentații de sinteză, care să-i ofere nu numai posibilitatea unui prim contact cu stările de fapt din Banat, ci în același timp soluții concrete pentru elaborarea programului de reforme administrative preconizat de Curtea vieneză. E mai mult ca sigur că baronul de Brigido a apelat în aceste împrejurări la serviciile unui funcționar superior al Administrației bănățene, Acesta a fost J. J. Ehler, care a primit sarcina întocmirii unui raport amănunțit asupra tuturor problemelor care confruntau în acea vreme conducerea imperială din Banat. Din această sinteză concepută prin anii 1773-1774 și apărută prin grija și traducerea reputatului istoric Costin Feneșan în anul 1982, se desprind informații bogate despre situația economică, demografică și administrativă a Banatului din acea vreme. Astfel aflăm că satul Căprioara, în anul 1774 făcea parte din punct de vedere administrativ din districtul Lipova, cercul Capâlnașului și era un sat locuit de români¹¹⁵.

Reformele lui Iosif al II-lea, precum și edictul de toleranță au contribuit la întărirea Bisericii ortodoxe din Banat, poziția economică a preoțimii române se va consolida, preoții putând să-și întrețină copiii la școli înalte, contribuind hotărâtor la întărirea păturii intelectualității române bănățene, cu rol benefic în mișcarea culturală și națională.

Războiul din 1788-1789 a cauzat Banatului mari pagube materiale și multe sacrificii umane, morți, răniți și robiți.

Împăratul Leopold la 5 martie 1791 înființează la Viena, „*Cancelaria aulică ilirică*” care avea în grijă coordonarea și îndrumarea națiunii ilirice (românii și sârbii) pe toate planurile vieții de stat. Dieta maghiară se vede silită, prin articolul 27 din 1791 să acorde toate drepturile civile și politice confesiunii ortodoxe din Ungaria. În anul 1792 mitropolitul și episcopii ortodocși intră

¹¹⁵ J.J.Ehler, *Banatul de la origini până în prezent*– 1774. Ed. Facla Timișoara, 1982, p 138..

cu drepturi depline în Dieta Ungariei, iar unii dintre episcopi sau mireni sunt numiți consilieri intimi ajungând în casa magnaților (senat)¹¹⁶.

În preajma revoluției pașoptiste în istoria Căprioarei, intervine o schimbare care va influența viața localității până în 1918.

La 2 iulie 1844 negustorul Wodianer Samuel este înnobilit de împărat și cu această ocazie primește Căprioara ca danie regală, cu dreptul de a o introduce în titulatură.

Blazonul de baron de Căprioara al acestei familii a fost un scut împărțit diagonal de o bârnă cu două frunze de tutun; sus pe fundal roșu un vultur negru deasupra cu o stea cu 6 brațe; jos, pe fundal albastru, 3 bărbați într-o barcă pe apă. Decorația scutului – un cocoș. Acoperitoarea: aur-roșu, aur-albastru.

De la Wodianer Samuel domeniul a fost moștenit de al doilea fiu, Albert, mare moșier, care va fi înnobilit la rândul lui, în 1886. De religie catolică, el s-a căsătorit cu Zsofia, fiica baronului Aczel Peter din Ineu. Cuplul a trăit mai mult la Budapesta, domeniul Căprioara fiind condus de un administrator.

Referitor la acești ani premergători revoluției, trebuie să mai spunem că tensiunile politice, sociale și religioase au crescut în Banat, nobilimea având tendința de a înăspri exploatarea, autoritățile încercând să impună în administrație și școală limba maghiară și iscând în felul acesta conflicte înverșunate cu populația de limbă română și sârbă.

Pe plan religios, românii urmăreau emanciparea bisericii române, separarea ierarhiei bisericești și constituirea unei ierarhii autohtone independente. Programul pașoptist din Banat prevedea: emanciparea bisericii ortodoxe române din Banat, emanciparea socială prin înlăturarea marii proprietăți feudale și unificarea politică a națiunii, prin unirea tuturor românilor într-un stat puternic, unitar și independent.

Revoluția din 1848-1849 a rezolvat una din contradicțiile politice ale imperiului – iobăgia – care a fost desființată de parlamentul maghiar. După înfrângerea revoluției, guvernul habsburgic pentru a evita noi tulburări aplică împrumutarea. Țăranii sunt acum proprietarii de drept ai pământului pe care îl aveau sub formă de sesie iobagială, obligațiile feudale fiind desființate, principala piedică în calea dezvoltării relațiilor capitaliste în economie fiind astfel înlăturată. Locuitorii din Căprioara și din localitățile bănățene învecinate au participat și ei la evenimentele revoluționare din anii 1848-1849. Astfel, ca urmare a planurilor privind înființarea unui Căpitănat al Banatului, în frunte cu Eftimie Murgu, în perioada 10-15 iulie 1848 încep

¹¹⁶ N. Iliesiu, *Caiete VII*, mss, în Arhiva Muzeului Banatului, fila 645.

recrutările de voluntari pentru armata populară, acțiune la care participă și locuitorii satelor Căpâlnaș, Birchiș și Căprioara.¹¹⁷ În 8 martie 1849 au avut loc lupte intense la Zam și la Săvârșin, lupte la care au participat și locuitorii din Căprioara, care nu puteau rămâne indiferenți la evoluția evenimentelor.¹¹⁸ În tradiția orală din Căprioara mai există și astăzi „povestea” conform căreia Eftimie Murgu a venit la Căprioara și a dormit o noapte în casa preotului din localitate. Nu există nici un document scris în acest sens, dar există două evenimente istorice indubitabile. Primul eveniment se referă la faptul că în anul 1848, la 24 iunie, Eftimie Murgu este ales deputat de către românii din trei circumscripții electorale: Oravița, Lugoj și Făget. Or, din acest punct de vedere, venirea lui Murgu la Căprioara, la Căpâlnaș și la Birchiș este cât se poate de credibilă. Al doilea eveniment se petrece la începutul lunii august a anului următor, 1849, când Eftimie Murgu pleacă de la Arad, pe Valea Mureșului, să se întâlnească cu Avram Iancu, pentru ca să-i comunice un mesaj din partea revoluționarilor maghiari.¹¹⁹ Și în acest caz popasul la Căprioara ar fi putut să fie pe deplin justificat, mai ales că brodul de pe Mureș funcționa și în acele vremuri, iar peste munți, pe la Ilteu, tabăra lui Avram Iancu era cât se poate de accesibilă.

Banatul de nord-est în perioada Dualismul (1867-1918)

Anii 1849-1850 au fost pentru românii bănățeni și ardeleni anii protestelor și a cererilor vane. În această perioadă, s-a manifestat și o puternică tendință de unificare a națiunii, tendință ce s-a concretizat mai ales în *Petiția generală din 13 februarie 1849*, semnată de 7 reprezentanți ai Transilvaniei și 3 reprezentanți ai Banatului, prin care se cerea unificarea tuturor românilor din Imperiul Habsburgic într-o națiune independentă cu o administrație proprie. Însă, așa cum se cunoaște, prin Constituția din 4 martie 1849, bănățenii au fost scindați în Voivodina Sârbă și Banatul Timișan care aparțineau de Austria, realitate care va dăinui până în anul 1860.

Spre sfârșitul epocii noului absolutism, în anul 1859, se întâmplă două evenimente deosebite care determină apropieri la fel de deosebite. Primul eveniment a fost Unirea Principatelor, iar al doilea, războiul austro-franco-piemontez soldat cu înfrângerea Austriei, realitate care a facilitat o apropiere

¹¹⁷ *** *Aradul, permanență în istoria patriei*, Arad, 1978, p.260.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 263; Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, pp.36-41.

¹¹⁹ Silviu Dragomir, *op.cit.*, pp.235-236.

a împăratului de aristocrația maghiară. Acesta a realizat faptul că sistemul de guvernare absolutist nu mai este unul agreat, prin urmare trebuia căutată o formulă mai potrivită cu imperatiile momentului. Prin emiterea Diplomei din octombrie 1860, se ajunge astfel la inaugurarea unei noi epoci numită liberală sau constituțională. Un prim pas spre înfăptuirea acestui program îl constituie reorganizarea senatului imperial, datând din 1851 și având 15 membrii și vot consultativ. Acum senatul are 45 de membrii și, fapt sugestiv, noii senatori nu au fost numiți ca exponenți ai națiunii căreia îi aparțineau, ci ca reprezentanți ai țărilor de coroană. Frunzașii români au aflat despre tratativele dintre austrieci și unguri în privința Banatului, motiv pentru care Andrei Mocioni, în ședința din 24 septembrie 1860 a propus o nouă reformă în care se vorbea despre: egalitatea între națiunile conlocuitoare și subvenționarea în mod egal de către stat a confesiunilor. Cu această ocazie, el a subliniat faptul că factorii principali sunt popoarele, iar, cu ocazia unei audiențe la împărat, a accentuat că nu s-ar putea legitima în nici un chip introducerea administrației maghiare în Banat unde populația constă mai vârtos din români și în număr mai mic din sârbi și din germani. S-a așteptat foarte mult de la conferința de la Timișoara din data de 18-19 noiembrie 1860, prezidată de către episcopul unit Alexandru Dobra; moțiunea adoptată era aproape aidoma cu programul lui Murgu de la 1848, dar așa cum remarca G. Barițiu încorporarea Banatului la Ungaria fusese deja decisă la Viena și era una din condițiile sine qua non pentru o mai strânsă apropiere de Ungaria, respectiv de aristocrația maghiară, de care împăratul avea atâta nevoie pentru succesul politicii sale. Astfel, nici memoriul din decembrie 1860, semnat de peste 12.000 de intelectuali, negustori și meseriași din Banat, nici jalbele și doleanțele sârbilor în frunte cu patriarhul Raiacici nu și-au găsit ecoul așteptat. Prin patenta din 27 decembrie 1860 împăratul Franz Joseph I a decis, împotriva voinței românilor și a sârbilor, anexarea Banatului la Ungaria.

În realitate, publicarea diplomei imperiale din 20 octombrie 1860, prin care, așa cum s-a mai amintit, se instaurează sistemul liberal de guvernare, s-a declanșat în întreg imperiul habsburgic un puternic reviriment al mișcărilor naționale. În noul context în care se află acum monarhia, popoarele caută să profite de „*dezghețul*” survenit, fie pentru a-și largi autonomia politică de care se bucuraseră înainte de revoluție, fie pentru a obține o asemenea autonomie. Această tendință se lovește însă, pe de-o parte de rezistența cercurilor conducătoare habsburgice care subscriu la o politică cu țeluri centralizatoare, iar, pe de-altă parte, de tendințele de supremație ale națiunilor așa-numite „*istorice*”.

Actul fundamental din octombrie, chiar dacă recunoaște egalitatea tuturor popoarelor istorice și neistorice nu preconizează autonomia și federalizarea lor, ci doar pe aceea a vechilor provincii de coroană. Soarta ansamblului actelor care poartă numele de „*Diploma din Octombrie*” depindea de atitudinea nobilimii maghiare, una din cele mai puternice entități sociale din imperiu, după burghezia și nobilimea germană. Aceasta însă, profitând de controlul său asupra administrației și justiției, ceea ce constituia un puternic atu, atât împotriva guvernului vienez, cât și împotriva naționalităților, se afirmă de la început ca fiind adversară a noii politici. Considerând concesiile care i s-au făcut prin actele fundamentale liberale ca tot atâtea semne de slăbiciune ale habsburgilor, ea se pronunță pentru o restitutio in integrum a legilor din 1848, inclusiv uniunea Transilvaniei cu Ungaria¹²⁰. Pe scurt, în anul 1861, elita maghiară refuză compromisul cu habsburgii. Aceasta este și cauza dizolvării dietei maghiare întrunită la Pesta din aprilie până în august 1861. Nobilimea maghiară refuză să acorde națiunilor nemaghiare autonomia administrativă pe care o revendicau. Singura concesie pe care este dispusă să o facă este posibilitatea folosirii limbilor naționale pe planul administrației locale. Din acest motiv, ea se va găsi în fața unei duble opoziții, aceea a Vienei și a celorlalte naționalități, dornice să-și creeze un cadru constituțional care să le asigure o dezvoltare mai liberă a entității lor naționale. Rând pe rând, croații, românii, sârbii și slovacii trec la stabilirea programului politic propriu în contextul noilor împrejurări ivite. Românii din imperiu au primit diploma cu mari speranțe. Acțiunea politică românească începe să se înfirișeze încă din vara anului 1860 în atmosfera nouă creată de dezbaterile senatului imperial. În cadrul dezbaterilor, contestarea cea mai vehementă și argumentele cele mai solide au fost aduse de către delegații români împotriva încorporării Transilvaniei și a Banatului la Ungaria. Analizând situația, delegatul bănățean în înaltele foruri maghiare, Andrei Mocioni remarcă faptul că situația naționalităților era una foarte îngrijorătoare, întrucât preconizata egalitate în drepturi era un paravan frumos în spatele căruia se făceau mai ușor atacurile la viața politică națională a poporului român. Încheierea pactului dualist austro-ungar a însemnat compromisul latifundiaților maghiari cu dinastia habsburgică.

În urma creării statului dualist în 1867 și prin desființarea, în 1872, a regimentelor grănicerești, întregul Banat a trecut sub administrația Ungariei. Dualismul a însemnat o înăsprire a aspirării naționale și sociale, fiind o frână în dezvoltarea națională și democratică a popoarelor din Austro-Ungaria¹²¹.

¹²⁰ Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei. 1863-1864*, Cluj-Napoca, 1979, p.74

¹²¹ M.Bizerea, *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români*, în „Tibiscus”, Timișoara, III, 1975, p.20-21

În această perioadă se vor produce două evenimente care vor marca profund viața bănățenilor: Unirea Pricinpatelor (1859) și cucerirea independenței de stat a României (1877). Bănățeni vedeau în unitatea și consolidarea statului român o sursă regeneratoare și un sprijin constant în apărarea integrității lor entice. Multe manifestări de solidaritate s-au desfășurat în momentele Unirii, iar în timpul războiului de independență în orașele mari ale Banatului s-au format comitete care colectau bani și ajutoare pentru răniți; mulți bănățeni apar pe listele de subscripții.

Proclamarea dualismului în anul 1867, împotriva voinței poporului român va avea drept consecință firească organizarea politică a românilor bănățeni. S-a conturat tot mai mult în rândul frunțașilor politici români și ai altor naționalități ideea că numai sprijinindu-se pe popor și cu ajutorul opiniei publice din întreaga Europă se puteau obține rezultatele dorite în lupta lor pentru dreptate socială și națională. La conferința de la Timișoara, la inițiativa lui Alexandru Mocioni, pe data de 7 februarie 1869 se înființează Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria. Este primul partid politic modern al românilor în adevăratul sens al cuvântului, fiind constituit după cele mai moderne structuri politice europene contemporane. Pentru aceasta, tânărul doctor în drept și în filosofie Alexandru Mocioni, face o excursie de documentare de un an de zile în cele mai dezvoltate țări europene, pregătindu-se astfel pentru cariera politică pe care avea să o urmeze. Începând de acum, locuitorii din Căprioara, Căpâlnaș, Birchiș, dar și din celelalte sate bănățene de pe Valea Mureșului vor avea în Alexandru Mocioni de Căpâlnaș un politician de o anvergură considerabilă. Este, alături de A.C. Popovici, cel care întemeiază doctrina politică națională modernă a românilor transilvăneni, implicându-se pe multiple planuri în ridicarea nivelului de dezvoltare al românilor din Transilvania. Scopul principal al programului partidului era combaterea dualismului austro-ungar, dar în platformă mai erau și revendicări liberale și naționale. Noul partid a participat prin deputații săi la sesiunile Dietei din 1869-1872 și 1872-1875, remarcându-se prin propunerile progresiste ce le susțineau în discutarea legilor.

Deși frunțașii bănățeni au fost împotriva înaintării Memorandului în 1892, ceea ce a dus chiar la demisia lui Vicențiu Babeș de la președinția Partidului Național Român, totuși ei se vor solidariza cu Comitetul Central al Partidului Național Român, în procesuat dând prin aceasta un exemplu strălucit de loialitate și solidaritate românească¹²².

¹²² I.D. Suciuc, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p.148

Una din sarcinile importante ale conducătorilor politici români din Banat va fi aceea de a acționa pentru unificarea națiunii conform programului revoluționar pașoptist. Datorită obstacolelor puse de guvernele de la Viena sau de guvernele dualiste, unificarea nu s-a putut realiza decât după multe stăruințe și în mai multe faze. Prima fază se realizează în 1865, prin înființarea Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, când biserica română se emancipează de sub tutela Mitropoliei de la Karlovitz, constituindu-se o singură biserică greco-ortodoxă română în imperiu, cu excepția Bucovinei care prin episcopul Hakman s-a opus, împiedicând prin actul său unificarea bisericească a românilor din Austro-Ungaria. Al doilea moment de unificare a națiunii se face pe plan economic, în 1872, când fruntașii români din Banat și Ardeal înființează banca „*Albina*” din Sibiu. Al treilea moment al procesului de unificare a națiunii îl avem în 1881, când prin congresul de la Sibiu, se decide fuzionarea celor două partide: Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria și Partidul Național al Românilor din Transilvania, alegându-se un singur comitet central, cu sediul la Sibiu și în acest fel s-a realizat unitatea pe plan politic. Ultimul moment de unificare a națiunii din cadrul monarhiei austro-ungare îl constituie congresul „*Astreii*” de la Lugoj, din 1896, când se hotărăște extinderea activității „*Astreii*” și în Banat, prin înființarea de filiale în toate orașele și comunele mai importante¹²³.

Toate manifestările naționale ale românilor bănățeni, întreaga lor gândire politică și stare sufletească demonstau, cum afirma marele patriot bănățean Vicențiu Babeș, că România a devenit „*un soare al cărei raze*” încălzeau și luminau „*pe toți românii din țările vecine*”¹²⁴.

În contrast cu realitatea sistemului de stat austro-ungar, guvernul de la Budapesta s-a axat de la început, pe principiul Ungariei uninaționaliste, oficializând mai vechea politică de asimilare prin maghiarizare¹²⁵. Desigur, și alte imperii care au ținut sub stăpânirea lor unele popoare au folosit metoda desnaționalizării acestora, însă rar s-a întâmplat ca ea să fie ridicată la rangul de politică de stat și să fie promovată cu atâta brutalitate așa cum au procedat oficialitățile și grofii unguri. În vasta acțiune concepută să-i materializeze planurile desnaționalizării, Parlamentul de la Budapesta a votat legi prin care s-a decis până și maghiarizarea numelor familiilor, satelor și orașelor din Banat. Năzuința unității și solidaritatea națională se vor amplifica tot mai mult, ca replică la toate măsurile represive ale autorităților maghiare.

¹²³ Ibidem, p.147

¹²⁴ „*Albina*”, an 5, Viena, 1870, nr. 46, din 4/16 iunie p.17, apud Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Timișoara, 1992, p.23

¹²⁵ E, Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p.110.

Intelectualii satelor sunt acuzați că, „*turbură și răzvrătesc*” populația, fac o educație, „*antipatriotică*” – din punctual lor de vedere – tineretului sătesc, că bibliotecile populare și școlare sunt pline de cărți românești interzise¹²⁶.

Începutul secolului al XX-lea aduce o nouă asprime în politica națională promovată de cercurile conducătoare maghiare. Legea naționalităților este și mai des încălcată, legile presei înscriu noi sancțiuni drastice împotriva redactorilor ziarelor românești. Presa românească a fost supusă unor continue presiuni, cenzura maghiară interzicând orice încercare de susținere sau promovare a intereselor naționale românești. Arătând condițiile în care poate să scrie un redactor român, Simion Bărnuțiu îi scrie lui Valeriu Braniște: „*La fiecare vorbă ce o scriu țin înaintea ochilor codul penal și îmi închipui că la spatele meu stă jandarmul! În vremurile de astăzi numai așa poate să scrie un redactor român*”¹²⁷.

În perioada post memorandistă, între anii 1895-1905, activitatea Partidului Național Român, cunoaște un vremelnice declin. Este perioada frământărilor interne, care a avut și o latură pozitivă, aceea a clarificării pozițiilor principiale și tactice ale diferitelor grupări, clarificări ce vor duce la întărirea partidului și la relansarea sa în activitate. Această perioadă ce poate fi apreciată și de criză, s-a datorat – în principal – diferitelor orientări interne din cadrul partidului, cât și amestecului formațiunilor politice din România care, uneori subordonau intereselor de partid lupta națională a românilor bănățeni și ardeleni. Orientarea bănățeană care s-a constituit ca o grupare aparte în cadrul partidului, a fost apreciată de o parte a istoriografiei românești ca „*moderată*”. Acești „*moderați*” și-au câștigat aderenți în rândul țărânimii și intelectualității rurale din Banat; ei n-au acceptat niciodată colaborarea cu guvernele maghiare, după cum n-au permis nici amestecul partidelor politice din România în problemele partidului. Bănățenii și-au urmat calea proprie, care va cunoaște corecturi doar în momentul în care se impuneau cu necesitate. În ceea ce privește poziția față de partidele din România, relevăm faptul că fruntașii bănățeni nu se opuneau ajutorului celor din România, dar nu înțelegeau să se subordoneze liberalilor sau conservatorilor și să le servească acestora ca masă de manevră în lupta pentru putere. De altfel, bănățenii sunt singurii din cadrul Partidului național care nu au acceptat subvenții din partea partidelor politice din România¹²⁸.

¹²⁶ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Timișoara, 1992, p.25

¹²⁷ V. Braniște, *Amintiri din închisoare*, Ed. Minerva, București, 1972, p. 180.

¹²⁸ Radu Păiusan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Ed. de Vest, Timișoara, 1993, p.14

Începutul secolului al XX-lea găsește Partidul Național Român în fața unei opțiuni majore, activismul politic adică participarea românilor la luptele electorale pentru alegerile parlamentare. Bănățenii se declară pentru „*activism*” și se încadrează și ei în acest curent ridicat de masele populare¹²⁹.

Pasivitatea politică a fost înfrântă anterior când la 6 iunie 1903 dr. Aurel Vlad este ales deputat al cercului Dobra, cu programul Partidului Național, dar fără încuviințarea comitetului partidului. Numai în 1905 Comitetul executiv al Partidului Național Român în ședința de la Sibiu hotărăște abandonarea pasivității și intrarea în lupta parlamentară. Alegerile parlamentare din anul 1905 și următoarele au demonstrat însuflețirea țărănii conduse de „*apostolii*” satelor, preoții și învățătorii, care suplineau cu succes, lipsa unor organizații de partid locale.

În perioada luptelor electorale de la începutul secolului XX-lea, Căprioara făcea parte din cercul electoral parlamentar Făget, împreună cu localitățile Căpâlnaș și Birchiș. Din punct de vedere politic, locuitorii din Căprioara, Căpâlnaș, Birchiș și Bata au votat cu candidații propuși și susținuți de către familia Mocioni¹³⁰. În anul 1905, în cercul electoral Făget a candidat cu program național român dr. Aurel Munteanu, avocat în Orăștie. În timpul campaniei electorale, dr. Aurel Munteanu a parcurs toate așezările mai importante ale cercului, ajungând și la Căprioara. Scrutinul electoral a avut loc în 26 ianuarie, la Făget. Informațiile documentare relevă că țărani au fost aduși cu jandarmii în tabăra guvernamentală, că oamenii de încredere ai candidatului național român, în momentul când au intenționat să plece prin sate înaintea alegătorilor, au fost opriți de către organele administrației de stat, să iasă din Făget. Românii au protestat, dar până s-a ridicat opreliștea s-au terminat alegerile. În Căpâlnaș alegătorii români care voiau să meargă la Făget să voteze cu candidatul român au fost închiși de jandarmi și au fost eliberați numai după intervenția înflăcăratului luptător național român dr. Constantin Manea, avocat în Lugoj. În Birchiș, însuși dr. Manea a fost atacat de vreo 30 bătăuși electorali unguri, aduși din alte părți. În felul acesta, candidatul național român a fost înfrânt într-un cerc cu 1322 alegători, din care aproape 1000 români¹³¹.

În alegerile electorale din anul 1906, din partea Partidului Național Român a candidat dr. Aurel Cosma, avocat la Timișoara. S-au întâmpnat, din

¹²⁹ Ibidem, p.44

¹³⁰ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1939, p.129.

¹³¹ Ioan Tomole, *Românii din Banat în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 2000, p.39.

păcate aceleași mașinațiuni murdare ale organelor de stat, care prin presiuni, bătăi și chiar folosind armele au obținut victoria candidatului ungar.

În alegerile generale din anul 1910, românii din cercul electoral parlamentar al Făgetului nu și-au prezentat candidat electoral, renunțând la luptă. Explicația acestei atitudini o găsim în faptul că, numericeste, alegătorii naționali români erau puțin peste numărul alegătorilor străini, iar pe o colaborare cu alte naționalități nu se putea conta¹³².

Luptele electorale au scos în evidență necesitatea votului universal, egal, direct și secret. Mișcarea pentru vot universal a fost o constantă în lupta națională a românilor, la începutul secolului al XX-lea, ea fiind, de altfel, problema principală a vieții politice românești până la primul război mondial. Deputații bănățeni au dus o activitate susținută pentru vot universal și în parlamentul din Budapesta¹³³. În toată perioada până la primul război mondial românii bănățeni au fost nevoiți să-și desfășoare lupta electorală nu pe baza votului universal ci pe baza votului censitar introdus în Ungaria la mijlocul secolului al XIX-lea. Evident că acest fenomen a nedreptățit populația bănățeană, privată de dreptul de a vota, deoarece nu întrunea condițiile impuse de votul censitar, fenomen ce s-a repercurSIONAT negativ asupra mișcării naționale a românilor bănățeni.

Dacă oficialitățile din Ungaria încercau să apere injustiția socială și națională prin măsuri dure, românii se străduiau să-și cucerească drepturile istorice prin bună înțelegere cu poporul maghiar. În sensul celor spuse sunt edificatoare cuvintele lui Valeriu Braniște: „*Politica noastră nu este condusă de ură contra maghiarilor, ci de dragoste pentru interesele de existență națională a poporului român. Dragostea aceasta ne îndeamnă la cea mai rezolută rezistență contra tendințelor utopiste de desnaționalizare sprijinite de politica de stat a Ungariei, dar dragostea aceasta e mult prea curată și sfântă decât să se poată profana prin manifestații de ură*”¹³⁴.

De altfel, și în rândul unor reprezentativi oameni de cultură și știință unguri s-au exprimat opinii pentru colaborarea și dezvoltarea unor acțiuni menite să ducă la apropierea și mai buna cunoaștere dintre cele două popoare, în pofida atmosferei de presiune promovată de autoritățile din Austro-Ungaria¹³⁵.

¹³² Ioan Tomole, *Românii din Banat în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 2000, p.44.

¹³³ Radu Păiusan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Ed. de Vest, Timișoara, 1993, p.48.

¹³⁴ „Drapelul” nr. 16 din 8/21 februarie 1905.

¹³⁵ *Teroarea hortisto-fascistă în nord-vestul României*. București, 1985, p. XXXI.

Declanșarea primului război mondial, în vara anul 1914, a adus un șir de suferințe și privațiuni populației din Banat, fără deosebire de naționalitate. Un foarte mare număr de bărbați, din toate localitățile, sunt mobilizați și trimiși pe câmpurile de luptă, în timp ce campaniile de rechiziționare a produselor agricole se desfășurau fără încetare, familiile de țărani rămânând adeseori și fără strictul necesar. Autoritățile revin mereu cu noi ordonanțe, prin care dispun aspre pedepse împotriva celor care ascundeau produsele agricole și refuzau să le predea statului¹³⁶.

În toată perioada războiului, dar în special după intrarea României în război, în 1916, autoritățile austro-ungare au instaurat un regim de persecuție împotriva românilor. Sub pretextul de „*spionaj în favoarea României*” de „*sentimente daco-române*”, *înaltă trădare*” sau „*agitații contra statului*”, un număr mare de fruntași români din toate straturile sociale au fost puși sub pază politică, domiciliu forțat, au fost deportați în lagărele din vestul Ungariei sau întemnițați la Seghedin, Arad, Caransebeș, Cluj¹³⁷.

Sacrificiile populației românești din Banat, au fost foarte mari, 20% din românii mobilizați au murit pe front, în închisori, în deportări sau acasă în urma rănilor. Mulți au fost dați dispăruți sau au rămas invalizi. Pierderile de vieți omenești au îndoliat și nenumărate familii din Căprioara, unde au rămas multe văduve și orfani de război. Tributul de sânge în primul război mondial a fost de 26 de eroi. Între cei morți au fost și următorii, menționați în cronică parohiei Căprioara cu numele:

1. Caucariu Ioan
2. Nistor Vasilie
3. Toma Ioachim
4. Crețu Alexandru
5. Suciu Ioan
6. Tomșa Vasilie
7. Dehelean Petru
8. Lăpugean Ioan

Marea Unire și perioada contemporană

Unirea Transilvaniei și Banatului cu România din 1918 a fost rodul luptei și jertfei a zeci de generații și ea a consfințit un ideal de dreptate, ce bătea

¹³⁶ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Timișoara, 1992, p.33.

¹³⁷ Ibidem, p.34.

de mult la porțile istoriei, ce venea să încoroneze, prin entuziasta hotărâre de la Alba Iulia, luptele și suferințele de veacuri ale unei națiuni martirizate, în stare să înfrunte cu uimitoare tenacitate noianul de primejdii, fără să-și fi pierdut speranța într-o viitoare izbăvire.¹³⁸

Marea Unire de la 1 decembrie 1918, prin care s-a făurit statul național român, a fost rezultatul final, al unui întreg proces istoric, iar Alba Iulia simbolizează cetatea istorică a unirii românilor.

În comuna Căprioara, sfințirea steagului Gărzii naționale române din localitate, de către preotul Iuliu Lăzărescu, s-a făcut în 23 noiembrie 1918. La acest act a luat parte mult popor, care, după sfințire, a depus jurământul de credință consiliului național roman. În aceeași zi, comanda gărzii naționale române a fost preluată de locotenentul Ioachim Marta, trimisul Consiliului Național Roman Central de la Arad, constituit în casa lui Ștefan Cicio-Pop. Însuflețirea poporului a fost la culme, din comună s-au pregătit mulți să meargă la adunarea națională. Memoria satului Căprioara vorbește și azi despre o delegație de 10 fruntași din sat, care au plecat la Marea Adunare de la Alba Iulia, conduși de Ioachim Marta.¹³⁹

Meritul pentru susținerea ordinii și înființării gărzilor naționale române de pe Valea Murășului, partea bănățeană, i-a revenit căpitanului Alexandru Drăgoi din Valea-Mare¹⁴⁰.

Mișcarea națională din Banat s-a manifestat cu adevărat hotărâtor, ca o forță politică de o înaltă capacitate organizatorică, cu ocazia alegerilor delegaților pentru Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918. În localitățile stabilite ca centre de circumscripții electorale, au participat, pe lângă bărbații de încredere aleși în fiecare sat, și un mare număr de locuitori din satele învecinate. Spiritul de ordine și disciplină au caracterizat aceste adunări populare. S-au redactat, cu mare grijă, procesele verbale și protocoalele, pentru a se putea dovedi legalitatea alegerilor; au fost eliberate delegaților credenționale și mandate, întărite cu sigiliul comunei și cu zeci de semnături.

Potrivit documentelor vremii, în 15/28 noiembrie 1918, la Birchiș, în cercul electoral Făget-Birchiș reprezentanții poporului român au ales pentru Marea Adunare Națională Română din 18 noiembrie/1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia, ca delegați ordinari, pe domnii:

¹³⁸ I Lupaș, *Importanța istorică a zilei de 1 decembrie*, p.11, apud Ioan D. Godea, în „Românul”, Timișoara, 2001, p.57

¹³⁹ Pr.Mihai Mili, *Istoricul parohiei din Căprioara și istoricul bisericii din parohia Căprioara*, 2p. mss.

¹⁴⁰ Vezi „Românul” (Arad), an. VII, nr.18 din 17/30 noiembrie 1918.

1. Intelectual părintele Laurențiu Barzu.
 2. Dimitrie Bulzan (Birchiș) 3. Ion Tomșa (Căpâlnaș) 4. Eugen Spinanțu (Căprioara) 5. Iustin Mihailovici (Ostrov) ca membrii ordinari, iar delegați supleanți pe domnii: 1. Toma Becicherechean (Țela) 2. Eftimiu Diac (Bata) 3. George Catincea (Pojoga) 4. George Murărescu (Bacăul de Mijloc) 5. Solomon Modoș (Virișmort), încredințându-i ca la Marea Adunare Națională Română cu deplină putere să reprezinte poporul român din cercul electoral Făget-Birchiș.

Au semnat mandatul Dimitrie Budiu notarul adunării și Laurențiu Barzu președintele adunării¹⁴¹.

Ca o concluzie referitoare la acest măreț act istoric, constatăm că de la Căprioara a participat ca delegat oficial la Marea Adunare de la Alba-Iulia, Eugen Spinanțu. Având în vedere faptul că, până la alegerile din 1923, primarii localităților erau, îndeobște, cei care avuseseră mandatul cetățenilor să-i reprezinte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, se pare că la Căprioara primul primar din România Mare să fi fost chiar Eugen Spinanțu.

Spre sfârșitul anului 1918, armatele sârbești au trecut prin satul Căprioara ajungând până la Zam-Hunedoara, cu intenția de a ocupa întreg Banatul, însă, în scurt timp, a venit armata franceză, care, la sfârșitul anului 1918 și începutul anului 1919 a obligat armata sârbească să se retragă mult în sudul Mureșului.

Tot în anul 1919, înainte de venirea armatei române, deoarece vechea Gardă națională a fost desființată de sârbi, s-a înființat o nouă Garda națională, pentru paza și ordinea în sat. Comandantul acestei gărzi din Căprioara a fost localnicul Dobrei Ioan.

Nu putem trece cu vederea, din respect față de adevărul istoric, nici evenimentele mai puțin plăcute petrecute în câteva localități de pe Valea Mureșului – Căpâlnaș, Birchiș, Bulci, Bata și Țela – la care au participat și locuitori din Căprioara, evenimente care au condus la prădarea castelelor aparținând familiei Mocioni. În prima săptămână a lunii noiembrie 1918, castele din Căpâlnaș, Birchiș și Bulci au fost vandalizate, iar cel din Birchiș a fost pur și simplu mistuit de flăcări. Cum Alexandru Mocioni murise în anul 1909, la Birchiș, descendenții acestei nobile familii de intelectuali și patrioți români n-au reușit să stăpânească masele de români bănățeni.

Referitor de aceste evenimente, avocatul familiei Mocioni, George Dobrin, avea să noteze: „*S-au întâmplat lucruri de necrezut. Oamenii de pe*

¹⁴¹ 1918 la Români. Documentele Unirii, București, 1989, vol VIII, p. 154.

Valea Mureșului trăiesc în închipuirea că a încetat orice ordine de drept și lor le sunt permise toate."¹⁴²

În anul 1921 avea să fie aplicată și în Căprioara reforma agrară.

Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a fost adoptată în 30 iulie 1921, după ce, cu câteva zile mai înainte-17 iulie – fusese definitivată și votată cea pentru vechea Românie. Cu aceasta s-a încheiat așa-numita etapă a legiferării reformei agrare, ce a durat aproape patru ani¹⁴³. În Banat, exproprierea s-a făcut pentru cauza de utilitate publică, spre deosebire de vechea Românie, unde se făcea pentru cauza de utilitate națională.

Obiectivele urmărite prin expropriere au fost: sporirea și completarea proprietăților rurale ori a izlazurilor și pădurilor comunale, inlesnirea dezvoltării industriei naționale, ușurarea traiului din orașe, etc.

Numărul persoanelor care au solicitat împrumutarea și au fost îndreptățiți din satul Căprioara a fost de 146, care au fost și împrumutate cu 1-2 iughere după cât pământ au avut înainte de aplicarea reformei agrare¹⁴⁴.

A mai fost împrumutată biserica cu 3 iughere, iar școala de stat cu 7 iughere, de asemenea comuna a primit din suprafețele expropriate 1716 iughere izlaz și 1365 iughere de pădure, iar un număr de 6 localnici români au primit loturi de case¹⁴⁵.

La 1923, primarul comunei Căprioara – care a avut statut de comună rurală în componența plasei Birchiș și județului Caraș-Severin – a fost Ioachim Moisescu, a lui „Vrose”, cum îi spuneau localnicii. În jurul anului 1938, a funcționat ca primar Pavel Spinanț (n.1907– m.1949). Un alt primar cunoscut al comunei Căprioara din perioada interbelică a fost Sinaci Ioachim – sau „moșu Naiba”, cum a rămas în conștiința căprioarenilor – primar care, alături de Tamșa Nicolae și Ienciu Serafin au asigurat funcția la primăria din Căprioara, după cum s-au rotit la putere liberalii, țărăniștii, cuziștii, etc.. Oricum, Ienciu Serafin este ultimul primar, înainte de desființarea comunei rurale Căprioara.

¹⁴² Liviu Botezan, Constantin Enea, *Acțiuni revoluționare ale țărănimii din județul Arad în preajma Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia*, în *Ziridava*, VII, Arad, p.388.

¹⁴³ D. Șandru, *Evoluția lucrărilor de expropriere și împrumutări operate în baza legilor de reformă agrară din 1921*, în „*Studii. Revistă de istorie*”, București, tom. 25, 1972, nr. 2, p.283.

¹⁴⁴ Traian Birăescu, *Aspectul reformei agrare în jud. Severin*, în *Banatul de altădată*, vol I, Timișoara, 1944, p.604-607.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p.608-609.

Căprioreni și-au adus jertfa lor de sânge și în cel de al doilea război mondial, când din localitate au murit 28 de eroi.

În memoria morților din cele două războaie în 1975 s-a ridicat peste drum de biserică o troiță de lemn.

Revenind la teritoriul analizat, până la *Legea de unificare administrativă* din 1925, au rămas în vigoare, în general, vechile hotare. În județul Caraș-Severin au loc doar schimbări de nume, plasa Mureș fiind redenumită Birchiș.

Punerea în practică a prevederilor noii Constituții (1923) s-a făcut prin *Legea pentru unificarea administrativă* din 14 iunie 1925 (promulgată prin Decret Regal nr. 1972 / 13 iunie 1925, publicată în *Monitorul Oficial* nr.128 din 14 iunie 1925). Aceasta conținea doar prevederile de bază, nu și împărțirea propriu-zisă pe județe. Noua împărțire administrativă a fost publicată începând cu octombrie 1925 și a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 1926. Împărțirea propriu – zisă, pe județe și comune, a fost promulgată prin Decretul Regal nr. 2465, și a fost publicată în M.O. nr. 220 din 7 octombrie 1925. În actul publicat în *Monitorul Oficial*, se arată chiar în articolul 1 că „județele Caraș-Severin și Timiș-Torontal rămân în forma lor actuală până la o nouă cercetare”.

Organizarea celor două județe avea să fie realizată abia în decembrie 1925, prin Decretul Regal nr. 3840 din 21 decembrie, publicat în M.O. nr. 284 din 23 decembrie 1925. Decretul prevedea doar cele două județe, Caraș, cu reședința la Oravița, și Severin, cu reședința la Lugoj. Județul Severin era format din plășile Beghei (Balint), Birchiș, Lugoj, Făget, Timiș, Caransebeș, Teregova și Orșova, plus comunele menționate din plasa Bozovici, însă fără comuna Gârâna (Wolfsberg)¹⁴⁶. Căprioara făcea parte din județul Severin, plasa Birchiș.

Sub un nou regim politic, al Partidului Național-Țărănesc condus de Iuliu Maniu, care a înlocuit guvernul liberal Brătianu, *Legea de unificare administrativă* a fost schimbată cu *Legea pentru organizarea administrațiunii locale* din 3 august 1929 (promulgată prin Decretul Regal nr. 2721 din 29 iulie și publicată în M.O. nr. 170 din 3 august 1929). Principala noutate a legii din 1929 a constat din apariția a încă două nivele de organizare, adăugate celor existente: Directoratele Ministeriale, ca nivel suprajudețean, și satul, căruia i se conferă, în premieră, personalitate juridică, ca nivel subcomunal. Directoratele Ministeriale Locale au apărut din necesitatea de a avea un nivel regional al organizării administrative. Constituția din 1923 prevedea ca unități administrativ-teritoriale comuna și județul, astfel încât o organizare bazată pe

¹⁴⁶ *Ibidem*, p.225

regiuni administrative ar fi fost neconstituțională (după cum demonstraseră proiectele precedente de organizare pe regiuni). Directoratele Ministeriale Locale, în număr de șapte, activau ca organe deconcentrate ale autorității centrale, și erau compuse din directorul ministerial local și șefii serviciilor ministeriale locale, ca organe executive ale Guvernului. Între aceste servicii ministeriale locale, se numărau următoarele: interne, finanțe, instrucție publică, culte, agricultură, domenii, lucrări publice și comunicații, industrie și comerț, muncă, sănătate și ocrotire socială.

Județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Hunedoara au fost arondate Directoratului Ministerial de la Timișoara, a cărui funcționare (ca și în cazul celorlalte) a început la 1 ianuarie 1930¹⁴⁷.

Prin legi de modificare succesive, în total 11 între 1929 și 1934, s-a revenit practic la prevederile legii din 1925. Era însă nevoie de o lege nouă, care să pună ordine în haosul legislativ creat de numeroasele modificări ale legii administrației. Acest act normativ a apărut în 1936, din nou sub auspiciile liberale: *Legea administrativă* din 27 martie 1936, publicată în M.O. nr. 73 din acea zi. Se revine aproape în totalitate la prevederile legii de unificare din 1925, iar prefectul devenea iarăși reprezentantul Guvernului în județ și șeful administrației județene. Se instituie pentru prima dată Consiliul de Prefectură, ca organ consultativ la prefectului, format din șefii serviciilor publice deconcentrate. Regulamentul de aplicare al acestei legi a apărut abia la 18 februarie 1937, dar acesta a reprezentat un real progres, explicând cu maximă claritate atribuțiile proprii fiecărui serviciu și birou din cadrul administrației locale.

Legea nu a apucat să-și arate roadele, fiindcă regele Carol al II-lea a decis, la 10 februarie 1938, în contextul instabilității politice apărute ca efect al rezultatului alegerilor din 20 decembrie 1937 (când nici un partid nu a obținut suficiente voturi pentru a forma Guvernul), instaurarea regimului monarhic autoritar, numind în fruntea Guvernului pe Patriarhul Miron Cristea. Noul regim, de dictatură regală, a fost definitiv instalat în urma publicării unei noi Constituții, la 27 februarie 1938. Principala noutate este apariția ținuturilor, ca forme de organizare administrativă la nivel regional. Județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Hunedoara au fost incluse ținutului Timiș, cu reședința la Timișoara¹⁴⁸.

Nici această organizare nu a fost de durată. În urma evenimentelor externe, respectiv a debutului mării conflagrații mondiale și a Dictatului de la

¹⁴⁷ *Ibidem*, p.227

¹⁴⁸ *Ibidem*, p.231

Viena, regimul carlist a fost înlocuit, iar noul guvern, instalat la 4 septembrie 1940, a suspendat Constituția din 1938 și toate legile aferente, inclusiv cea administrativă. Se reintroduc prevederile legilor anterioare, printr-un nou act normativ, *Legea nr. 67* din 21 septembrie 1940. Județul redevine unitate administrativ-teritorială cu personalitate juridică, iar ținuturile sunt desființate. Împărțirea efectivă pe județe, plăși și comune s-a făcut puțin mai târziu, aceasta fiind preluată conform Recensământului din 1941. Se constată modificări minore față de organizările anterioare¹⁴⁹,

În 1950, autoritățile comuniste au luat decizia de a schimba din rădăcini organizarea administrativă din România, copiind modelul sovietic, cu o structură pe trei nivele: regiuni, raioane și comune. Localitățile urbane se divizau în orașe de interes republican, regional sau raional. Aceste prevederi erau conținute în *Legea nr. 5* din 8 septembrie 1950.

Comuna reprezenta o unitate administrativă și economică delimitată teritorial, alcătuită dintr-unul sau mai multe sate apropiate. Satul în care se găsea reședința sfatului popular comunal era centrul comunal. Comuna era subordonată direct raionului.

Regiunea Arad era formată din orașul de subordonare regională Arad (centrul regiunii) și cinci raioane: Arad, Criș, Ineu, Gurahonț și Lipova. Față de județul Arad din perioada interbelică, regiunea omonimă câștigă teritorii la sud de Mureș, în special în Dealurile Lipovei¹⁵⁰. Căprioara făcea parte din regiunea Arad, raionul Lipova.

În total, la nivel național existau 28 de regiuni. Numărul acestora era considerat probabil prea mare, astfel încât prin Decretul nr. 331 din 27 septembrie 1952, numărul regiunilor se reduce de la 28 la 18. Tendința de centralizare se manifestă și în anii următori, prin reducerea numărului de regiuni de la 18 la 16, instituită prin Decretul nr. 12 din 4 ianuarie 1956. Același decret modifică în sens pozitiv numărul raioanelor și al orașelor. Principala schimbare în Banat a fost dispariția regiunii Arad, ale cărei raioane sudice (Sânnicolau Mare, Arad și Lipova) au fost alipite regiunii Timișoara.

În cadrul regiunii Timișoara existau patru orașe de subordonare regională (Timișoara, Arad, Lugoj și Reșița) și 16 raioane, acesta fiind cel mai mare număr de raioane din această epocă, a regiunilor de tip sovietic. Căprioara făcea parte din regiunea Timișoara, raionul Lipova.

În 1960, regiunile Timișoara și Oradea își schimbă numele în Banat și, respectiv, Crișana, în urma promulgării Legii nr. 3 din 24 decembrie 1960.

¹⁴⁹ *Ibidem*

¹⁵⁰ *Ibidem*, p.235

Această lege marchează revenirea parțială la formele tradiționale de organizare administrativă a teritoriului românesc, și un prim pas spre desprinderea de sistemul sovietizat existent în deceniul al șaselea¹⁵¹.

În 1968 este revizuit întreg sistemul administrativ și se revine la județ ca unitate administrativă de bază. Se renunță la regiune și raion ca circumscripții administrative. Localitățile sunt organizate în municipii, orașe și comune. Noile reglementări au fost instituite prin Legea nr. 2 din 1968, publicată în *Buletinul Oficial* din 17 februarie 1968. Noua lege a fost ușor modificată în același an, prin Legea nr. 55 din 19 decembrie 1968. Prin legea nr. 2 din 1968 sunt create actualele județe Arad, Timiș și Caraș-Severin, în forma existentă și astăzi. Căprioara făcea parte din județul Arad, comuna Săvârșin.

¹⁵¹ *Ibidem*, p.241

Capitolul III.

PLUTĂRITUL ȘI TRANSPORTUL SĂRII PE MUREȘ

Vorbind despre Egipt și despre egipteni, Herodot afirma că această mare civilizație a omenirii este un dar al Nilului. Probabil că, păstrând proporțiile firești, nici noi n-am greși dacă am afirma că localitatea Căprioara este un dar al Mureșului, la fel ca toate celelalte așezări situate de-o parte și de alta a lui. Astăzi dispunem de dovezi istorice cât se poate de clare, conform cărora râul Mureș a reprezentat principala arteră de transport a sării din această parte a continentului, care pornea din bazinul transilvănean și ajungea până în Panonia, pe țărmurile Adriaticii, sau chiar la sud de Dunăre, în spațiul bizantin. Culoarul de transport Mureș – Tisa – Dunăre a funcționat, neîntrerupt, din vremea dacilor, până în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, când noile rețele de cale ferată au preluat și sarcinile transportului fluvial. Mureșul a fost, uneori, graniță de regate sau de imperii, dar întotdeauna a reprezentat calea de transport pe care venea una dintre bogățiile indispensabile ale vremii: sarea. Pe culoarul Mureșului găsim, fără a le căuta prea mult, primele cetăți dacice din zona noastră, după cum, tot pe Mureș și cam tot în aceleași locuri aflăm și cetățile, castrele sau punctele de observație romane. Pe Mureș se clădesc cetățile primelor voievodate românești și tot pe Mureș pătrund și armatele maghiare atunci când cuceresc Transilvania. Pe Mureș apar și primele mănăstiri catolice încredințate de către papalitate cu impozitarea și controlul transportului de sare, iar după ce turcii cuceresc Banatul, Mureșul devine un culoar de transport al sării, unanim acceptat atât de musulmani, cât și de către creștini.

După 1700, când administrația imperială austriacă cucerește aceste ținuturi, Mureșul devine „ruta de aur”, pe care se aprovizionează cu sare, lemn și alte mărfuri specifice transportului fluvial toată partea centrală și răsăriteană a imperiului. La toate aceste momente istorice – care se întind pe cel puțin două mii de ani – Căprioara a fost un martor implicat. În susul sau

în josul apei, tot ceea ce a ajuns „pe masa regelui, pe masa sultanului sau pe masa împăratului” a trecut prin Căprioara.

Căprioara este prima localitate atestată din toată zona Banatului de nord-est, figurând încă din anul 1256, ca posesiune a familiei Csanadinus, iar documentele vremii vorbesc despre această posesiune ca existând din vremuri mai îndepărtate. O posesiune străveche, românească, rămasă astfel până în zilele noastre. Deși originea numelui de Căprioara vine din latinul „caprea”, care se traduce prin „capră sălbatică” sau „căprioară” au existat și istorici maghiari care au asociat numele localității cu cuvântul „vár” sau „várad”, care ar însemna „cetate”¹⁵².

Cât despre existența unei cetăți la Căprioara, aceasta a existat cu siguranță. Probabil că la început a fost doar un punct de observație, având în vedere apropierea cetății dacice și, ulterior, romane de la Săvârșin, dar pe măsură ce transportul de sare pe Mureș s-a intensificat, astfel de întărituri construite pe malul râului au devenit tot mai dese. Aceste întărituri nu îndeplineau neapărat un rol militar, de apărare, cât mai ales satisfăceau o utilitate comercială legată de asigurarea debarcaderului, de descărcarea bolovanilor cu sare, de odihna corăbierilor și, mai ales, de transportarea sării pe drumurile terestre din interior. Dintre aceste „drumuri ale sării” sau ale sărarilor despre care vom vorbi mai jos, două – deosebit de importante pentru Banatul de nord-est – porneau tocmai de la Căprioara. Pentru a evidenția importanța transportului de sare pe râul Mureș pentru locuitorii arealului nord-bănățean, vom analiza două simboluri ale localității Căprioara care vorbesc de la sine despre trecutul așezării și despre viața oamenilor din aceste părți: sigiliul localității și blazonul baronilor Wodianer, proprietarii domeniului Căprioara din 1844.

Sigiliul localității Căprioara – atestat din anul 1785 – reprezintă o luntre cu catarg, ambarcațiune specifică pentru transportul sării pe râul Mureș.¹⁵³ Sigiliul este rotund și măsoară 30 mm, fiind aplicat pe un act datat din 1862.¹⁵⁴ În câmpul sigilar, pe valurile Mureșului, este o luntre cu catarg în dreapta și luntrașul în stânga, vâslind. Sus avem inițialele K.C. (KARASCHER COMITAT) și lateral B.D. (BERG WERKS DIRECTION). În exergă, între un cerc perlat pe interior și unul spicat în exterior este scrisă legenda în limba germană: GEMEINDE KAPRIOARA. 1795 (COMUNA CĂPRIOARA. 1795). Semnificația sigiliului este cât se poate de clară și simbolizează transportul pe

¹⁵² Csanki Dezso, *Magyarország tortenelmi foldoajza a hunyadiak koraban*, vol.I, Budapesta, 1890, p.773.

¹⁵³ Augustin Mureșan, Ioan Popovici, *Sigilii sătești și comunale din comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVII-XIX)*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2009, pp.53-54.

¹⁵⁴ D.J.T.A.N., *fond Prefectura Severin, Tribunalul comitatens*, dosar 3390/1862, f.20v.

râul Mureș.¹⁵⁵ Legat de acest tip de sigiliu, trebuie să facem precizarea că mai multe localități de pe malul Mureșului din județul Arad îl utilizau, desenele fiind absolut identice. Diferă doar inscripțiile referitoare la denumirea localității și anul de intrare în circulație. Este vorba despre localitățile Bacăul de Mijloc – fost Bacamezău – unde sigiliul cu barcă și velă apare din anul 1794, Ilteu, cu sigiliul pus în circulație în anul 1837 și cu un tipar sigilar din anul 1853, Lalașinț, din anul 1882, Ostrov, din anul 1795, Valea Mare, din anul 1795 și Virișmort, din anul 1794.¹⁵⁶ Utilizarea acestor tipare similare se înscrie în tendințele de organizare a teritoriului nord-bănățean de către autoritățile austriece, care, acolo unde localitățile riverane erau implicate în transportul sării pe Mureș, au impus acest simbolul sigilar pe sigiliu.

Mai târziu, după ce controlul fiscal a devenit mai sever și conscripțiile imperiale mai riguroase, luntrașii au avut obligația să aplice și pe casele de locuit o firmă, pe care era desenată barca cu velă și era trecut numele luntrașului. Probabil că în această obligativitate față de imperiali pentru inscripționarea caselor în ceea ce privește profesia trebuie căutată și deprinderea ulterioară a locuitorilor din Banat și Transilvania de a-și trece numele de familie pe frontonul caselor nou-construite.

Samuel Wodianer – Baron de Căprioara¹⁵⁷, cum se intitula acest nobil împrumutat în vara anului 1844 cu 3.370 iughere de pământ arabil, pășune, dar mai ales cu pădure în hotarul localității Căprioara¹⁵⁸, a avut trecut pe blazon – printre alte însemne heraldice – și o barcă în care vâsleau trei bărbați. Și în acest caz se scoate în evidență navigația și transportul mărfurilor pe râul Mureș, ca fiind principala ocupație a locuitorilor satului Căprioara. Înnobilarea baronului Wodianer cu domeniul Căprioarei a avut loc în condițiile în care autoritățile imperiale, de teama radicalizării discursurilor naționaliste ale nobilimii, încercau să impună o reglementare generală a situației proprietății

¹⁵⁵ Maria Vertan, *Sigilii de sate, comune și târguri din Banatul istoric (secolele XVIII-XIX)*, Editura Brumar, Timișoara, 2006, fig.110, idem *Sigilii sătești din comitatul Caraș în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea*, în Hrisovul XII (serie nouă), p.190.

¹⁵⁶ Augustin Mureșan, Ioan Popovici, *op.cit.*, pp.21-79.

¹⁵⁷ Samuel Wodianer primește localitatea Căprioara la data de 2 iulie 1844, iar la 11 iunie 1845 este numit oficial baron de Căprioara, fiind recunoscut ca nobil în comitatul Caraș, și în Ungaria

¹⁵⁸ Traian Birăescu, *Aspectul reformei agrare în județul Severin*, în *Banatul de altădată*, vol.I, Timișoara, 1944, pp.586-587. Baronul Albert Wodianer, fiul lui Samuel Wodiner deținea la Căprioara 72 iughere de teren arabil, 253 de iughere de izlaz și pășune., 177 iughere de tutun, probabil, deoarece are pe blazon și două frunze de tutun și 2.868 iughere de pădure.

funciare printr-o conscripție reală a pământurilor, prin comasarea și separarea proprietăților, delimitarea pământurilor țărănești de părțile de moșie exploatare în regie proprie (alodiaturi), precum și stabilirea mărimii sesiilor urbariale ale țărănimii în funcție de condițiile locale, astfel încât să se asigure mijloacele de trai și posibilitatea purtării sarcinilor publice. Baronul Wodianer primește odată cu titlul nobiliar și dreptul de a utiliza denumirea proprietății, încât pe toate documentele oficiale va apărea ca Wodianer „de Căprioara”.

Ambarcațiunea pentru transportul sării prezintă pe blazonul baronului Wodianer evidențiază o dată în plus importanța economică și socială a acestei îndeletniciri printre locuitorii satului Căprioara.

Începuturile și dezvoltarea plutăritului pe râul Mureș

Plutăritul este una dintre cele mai vechi îndeletniciri umane, mai ales atunci când ne referim la transportul mărfurilor de strictă necesitate. Începând cu monoxilele preistorice¹⁵⁹ și continuând cu plutele sau cu ajutorul corăbiilor mici transportul a fost practicat în vechime atât pe Dunăre, cât și pe râurile din interiorul Daciei. În acest sens a existat un colegiu al *nautarilor* atestat epigrafic la Viminacium¹⁶⁰ iar un altul la Axiopolis¹⁶¹. Acesta îi reunea pe toți *nautae universi Danubii*, adică pe corăbierii care navigau pe toată Dunărea. De asemenea, la Apulum¹⁶² este semnalat un *collegium nautarum* într-o inscripție pusă în onoarea lui Publius Aelius Strenus, patron al colegiilor fabricilor, centonarilor și corăbierilor, de către sclavul său Rufinus¹⁶³. Acest oficial de rang equestru din vremea împăratului Septimius Severus (193-211) avea o serie de atribuții municipale și publice, nu doar la Apulum, ci și la Sarmizegetusa și Drobeta: *sacerdos arae Augusti et duumviralis coloniae Sarmizegetusae augur coloniae Apulensis decurio coloniae Drobetae, patronus collegiorum fabrum, centonariorum et nautarum conductor pascui, salinarum et commerciorum*.

¹⁵⁹ O asemenea monoxilă se poate vedea astăzi la Muzeul orașenesc din Sebiș.

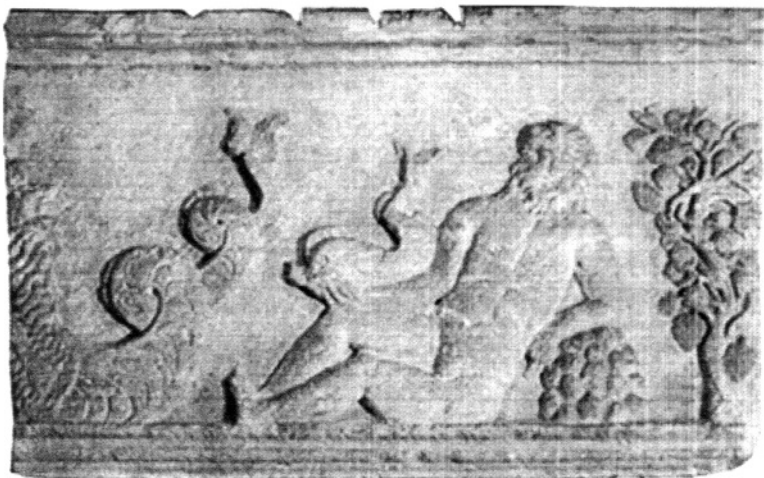
¹⁶⁰ Localitate care se găsește astăzi în Serbia. În perioada romană Viminacium era capitala provinciei Moesia Superior și era reședința Legiunii a VII-a Claudia.

¹⁶¹ Mihail Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, 1969, pp.156-157. Axiopolis este localitatea Cernavodă de astăzi.

¹⁶² Alba Iulia de astăzi.

¹⁶³ Viorica Suciuc, Gheorghe Anghel, *Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă*, Alba Iulia, iunie 2008, p.4

În anul 1943, cu prilejul unor săpături efectuate la Alba Iulia, în cartierul Partoș,¹⁶⁴ a fost descoperit un basorelief de marmură înfățișând un Genius nautarum. Divinitatea este înfățișată nudă, ținând în mâna stângă un corn al abundenței, iar cu dreapta celebrând o librație pe un mic altar, de pe care se ridică o flacără cu trei limbi. Capul zeițăii este acoperit cu o diademă, deasupra căreia se află o coroană, iar pletele sunt despărțite de o cărare la mijloc. O manta, atârnată de umărul stâng, acoperă partea inferioară a corpului și picioarele. Jos, în câmpul drept este reprezentat un om așezat într-o barcă, care se leagă de valuri.¹⁶⁵

Apulum. Zeitate fluvială simbolizând Mureșul

Tot în colecțiile Muzeului din Alba Iulia se păstrează și un fragment de friză descoperit în zona coloniei Nova Apulensis, care prezintă o zeitate marină nudă, așezată pe-o rână, pe fundul apei, cu brațul stâng sprijinindu-se pe o stâncă.¹⁶⁶ Cercetătorii sunt de părere că zeitatea de pe friza de la Alba Iulia ar putea reprezenta fie o divinitate fluvială, fie personificarea râului Mureș, care era navigabil în perioada romană și pe care se transporta sarea în cele două Moesii, în Dalmația și în sudul Panoniei. Piesa este încadrată cronologic în prima jumătate a secolului al III-lea d.Chr., în perioada de maximă înflorire a celor două așezări romane de la Apulum.

¹⁶⁴ Pe locul acestui cartier este atestat orașul roman Colonia Aurelia Apulensis, denumirea de Partoș provenind din latinul Portus, cunoscut în perioada medievală și sub numele de Maros Portus.

¹⁶⁵ Viorica Suciuc, Gheorghe Anghel, *op.cit.* pp.4-5.

¹⁶⁶ Ioan Berciu, C.L Băluță, *O zeitate fluvială la Apulum*, în *Apulum*, XII, 1974, pp.583-587.

Având în vedere că marea majoritate a plutașilor și corăbierilor de pe Mureș erau români – conform conșcripțiilor din secolul al XVIII-lea – ne putem permite să tragem concluzia că plutăritul este o îndeletnicire care s-a perpetuat printre autohtoni încă de pe vremea dacilor.

Aceste „drumuri ale sării”, atât cele fluviale, cât și cele terestre, s-au format în decursul timpului, iar în perioada stăpânirii romane ele au cunoscut o dezvoltare fără precedent. Mărturie în acest sens sunt cetăți dacice și romane înșiruite de-a lungul Mureșului, ca un lanț, pentru a asigura popasul transportatorilor și paza drumurilor. Drumul principal de transport al sării a fost pe Mureș. Plutele porneau din apropierea ocnelor de la Turda, apoi de la Uioara, pe drum întâlnindu-se cu sarea provenită de la Vințul de Jos și Ocna Sibiului.

Cea mai bună sare se extrăgea din salinile de la Turda, aceasta fiind o sare albă și tare. O serie de date confirmă faptul că țaratul bulgar își procura sarea necesară din Transilvania, drumul principal trecând pe apa Mureșului până la Szeghed și de aici, pe Tisa, până la Dunăre.¹⁶⁷ Nicolae Iorga arăta că, în jurul anului 890, pe Mureș se transporta sare înspre Balcani.¹⁶⁸ La aceleași concluzii ajunge și Aurel Decei, care precizează că sarea din Transilvania ajungea pe Mureș și pe Tisa la Dunăre, unde era descărcată la „Piatra Sării” – Slankamen – localitate situată chiar în locul unde Tisa se varsă în Dunăre. Drumul sării pe râul Mureș se găsea, la acea dată sub controlul lui Glad, respectiv al lui Ahtum¹⁶⁹. Însuși Anonymus povestește că Tuhutum aflase că în Transilvania se găsește aur și sare¹⁷⁰, fapt care ne dovedește că ocnele de sare erau exploatate intens în această zonă încă înainte de pătrunderea triburilor maghiare. Potrivit tradițiilor vremii, instituite de secole, voievozii din părțile Albei Iulii erau supuși obligației de a trimite sare pe râul Mureș stăpânului lor nominal din Panonia, fie că acesta era hanul avar – secolele VII-VIII – fie ducele maghiar (începând cu secolul al X-lea). Pe parcursul secolului al IX-lea, mai toate formațiunile româno-slave din acele locuri au fost nevoite să trimită, pe ruta Mureș – Tisa – Dunăre, sare bulgarilor de la Vidin, centru creștin de care erau legați.

¹⁶⁷ Kovách Géza, *Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII-lea*, în *Ziridava*, XII, 1980, pp.193-194.

¹⁶⁸ Nicolae Iorga, *Notes d'un historien relatives aux evenements de Balcan*, Academia Română, Bull. Sect. Hist: I, 1913, p.68.

¹⁶⁹ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei I*, Cluj-Napoca, 1971, pp. 28-32.

¹⁷⁰ Kovach Geza, *op.cit.*, p.194. Apud Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Budapest, 1977, cap.25.

Din *Legenda Sancti Gerhardi episcopi*, aflăm că voievodul bănățean Ahtum, a cărui oaste era mai numeroasă decât a craiului¹⁷¹, nesocotea puterea regelui Ștefan al Ungariei, vămuind plutele care transportau sare pe Mureș, prin ținutul său, în drum spre Ungaria.

Dincolo de conflictul teritorial și hegemonic propriu-zis, importanța controlării comerțului cu sare pe râul Mureș era covârșitoare. Sarea reprezenta, de departe, cea mai rentabilă afacere din Transilvania. Principii Transilvaniei realizau din monopolul sării un venit anual de 70.000 de florini, dublu față de cel pe care-l realizau din minele de aur, argint și mercur luate împreună.¹⁷² Plutașii aveau o situație privilegiată în cadrul domeniului princiar, fiind scutiți de robota iobăgească și de alte obligații. În schimb plăteau o sumă fixă, de 2 până la 5 florini pe an, meseria lor fiind considerată ca fiind una extrem de riscantă. Traficul cu sare pe Mureș necesita păstrarea albiei râului în permanență în stare de navigație, decolmatarea albiei și construirea unor porturi pe traseu. *Legenda Sfântului Gerard* vorbește despre porturile existente pe malul Mureșului, stăpânite de către Ahtum, acesta fiind de fapt principalul motiv al conflictului dintre voievodul bănățean și regele Ștefan I.¹⁷³ Chiar și în primele documente scrise, care se referă la Transilvania, găsim tratată problema sării, semn că acest domeniu era considerat ca fiind extrem de important în epocă.¹⁷⁴

Alte mențiuni, care vorbesc despre obligația locuitorilor din satele Șeitin și Sâmbăteni de a transporta sarea din porturile de vamă de pe Mureș, către mănăstirile și celelalte foruri ecleziastice din interior, apar în anul 1138.¹⁷⁵

Cartulariul din 1177, editat de către regele Bela al III-lea către capitlul Aradului, confirmă existența, lângă Arad, a portului „Esteuerd”. Mai la est, pe firul Mureșului se afla portul mănăstirii benedictine Bizere (Byzere – Bistra), unde de asemenea ancorau vasele cu sare și unde se plătea vamă.¹⁷⁶

¹⁷¹ *Legenda Sancti Gerhardi episcopi*, cap.X, în Suci I.D., Constantinescu R., *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol.I, Editua Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.45, apud. Petru Ursulescu, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2005, p.42. (lat. „unde precedebat in multitudine armatorum regem ac minime reputabat”).

¹⁷² Viorica Suci, Gheorghe Anghel, *op.cit.*p.10.

¹⁷³ Gluck Eugen, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum*, în *Ziridava*, VI, 1976, pp.96-99.

¹⁷⁴ În anul 1075, regele Geza I dăruiește mănăstirii Sfântul Benedict vama de sare provenită de la Turda. Vezi *Documente privind istoria României*, Seria C – Transilvania, I. București, 1951.

¹⁷⁵ *Ibidem*, pp.2-3, originalul în Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 2635.

¹⁷⁶ Geza Kovach, *op.cit.* p.195: „...indde ad montem et sic versus orientem et habet cum filiis

Un alt document, din 1183,¹⁷⁷ menționa faptul că abația de la Bizere precum și capitlul și prepozitul din Arad aveau dreptul la o treime din vama sării de pe vasele care coborau pe Mureș și se duceau până la Szeged. Tot din acest act aflăm că de aceleași drepturi se bucura și abația Nytra din Slovacia, ceea ce ne confirmă faptul că sarea din Transilvania, transportată pe Mureș, ajungea până pe teritoriul Moraviei Mari.¹⁷⁸ Mai mult, sarea transportată pe Mureș ajungea și în Croația, conform unui document din anul 1217 emis de către regele Andrei al II-lea, care acorda dreptul bisericii din Zagreb să ia în fiecare an sare în valoare de 50 de mărci de la slujbașii sărari care coborau cu plutele pe Mureș.¹⁷⁹ Făcând un calcul aproximativ referitor la cantitatea de sare atribuită bisericii din Zagreb, deducem o cantitate de 500.000 de kilograme pe an¹⁸⁰. Având în vedere faptul că vorbim doar despre o biserică, atunci putem considera că pe râul Mureș se transportau cantități considerabile de sare. Bula papală din data de 15 mai 1218, emisă de Papa Honoriu al III-lea, prin care acesta din urmă îi mulțumește reginei Iolantha de Courtenay pentru donația de 8.000 de mărci de argint¹⁸¹ făcută în favoarea pelerinilor care tranzitau Ungaria, din sarea transportată pe râul Mureș, evidențiază cât se poate de clar importanța strategică a acestui comerț la nivel european. Considerând că un bolovan de sare care se transporta pe Mureș cântărea între trei și cinci kilograme, putem estima că se transporta cam 10 – 15.000 de tone de sare anual.

Conform documentului din 20 august 1233, emis de Andrei al II-lea, drepturile anuale privind beneficiile din comerțul cu sare în comitatul Arad erau următoarele: abația din Bulci avea dreptul la 5.000 de bolovani de sare, mănăstirea din Chelmac (Eperyes) la 4.000, mănăstirea de la Bizere la 4.000,

Ecclesie de Geled, deinde cum praedio Bani, unque ad portum Esteuenrd, et ibi Ecclesie habet tertiam partem tributi, et sic revertitur ad priorem Metam per Morisium...” Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL.29.450, 31.121.

¹⁷⁷ *Ibidem*: „...Praeterea tres naves saliferas ea libertate, quam habent naves monesterii de Bisra in emendo et deferendo sale sive Orodini sive in Ciggedini servarii placuerit.” Vezi Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL.25.

¹⁷⁸ *Ibidem*. Actul de la 1183 va fi reînnoit și în anul 1211, cu aceleași privilegii acordate abațiilor și autorităților ecleziastice menționate.

¹⁷⁹ *Documente privind istoria României*, seria C, Transilvania, pp.162-163.

¹⁸⁰ Geza Kovach, *op.cit.*p.196.

¹⁸¹ O marcă de argint poate să fie echivalată la 400 de grame de argint, întreaga sumă acoperind o cantitate de 3.200 de kilograme, sumă considerabilă pentru acea vreme. Pentru comparație, menționăm faptul că, la 1330, Basarab I îi oferea lui Carol Robert de Anjou suma de 7.000 de mărci de argint în schimbul păcii.

iar capitlul din Arad la 2.000.¹⁸² Aceste cantități de sare sunt considerabile chiar și pentru acele vremuri, ceea ce ne permite să tragem concluzia că o parte din cantitatea cuvenită fiecărei abații era utilizată pentru achiziționarea materialelor de construcție, pentru ridicarea și consolidarea clădirilor și bisericilor monahale, pentru cumpărarea de manuscrise, mobilier etc.

Recentele descoperiri arheologice de la Frumușeni – Bizere confirmă aceste supoziții, ansamblul monahal scos la lumină evidențiind clădiri somptuoase, o biserică pavată cu un mozaic desăvârșit, debarcader și ziduri de apărare.

Însă, de departe, cea mai fulminantă dezvoltare datorată comerțului cu sare o va cunoaște Lipova, localitate care va deveni în perioada angevinilor vamă regală. Aici se vor construi depozite de sare, portul va fi mărit la proporții considerabile iar locațiile de vamă și clădirile destinate funcționarilor și militarilor vor fi lărgite. Datorită cantităților mari de sare, care vor fi tranzitate prin Lipova, aici se va înființa și o monetărie regală, iar în anul 1389 locuitorii Lipovei vor obține de la Sigismund de Luxemburg o arendă valorând o treime din vama sării.¹⁸³ Din punct de vedere financiar suma a fost considerabilă, contribuind la dezvoltarea orașului Lipova în anii care vor urma.

Una dintre cele mai interesante mărturii despre comerțul cu sare și despre transportul acesteia pe Mureș provine de la Hans Dernschwam „De Hradeczin” (1494-1568), care făcea, în 16 august 1528, un raport complex pentru Casa Fugger, deținătoarea, la acea vreme, a Cămerei de sare din Transilvania.¹⁸⁴ Din acest raport aflăm că toamna nu se transporta sarea pe Mureș cu plutele mari, deoarece apa era mai mică. *„După Paști, când încep apele Mureșului să crească, atunci mai ales se încarcă toate luntrele de la Decea, care ies din Transilvania și pornesc spre cămările anexe dinafară. Mai înainte trebuie trase din albie toate trunchiurile de-a lungul parcursului. Mai întâi se merge la Vințul de Jos, și Vurpăr, se numără cinci mile pe uscat de la Decea. Acestea sunt două mici târguri germane situate față în față ca Buda în fața Pestei. Voievodul Ianus¹⁸⁵, acum izgonit, le-a dat în schimb nu de mult lui Radu Vodă¹⁸⁶ din Țara Românească, primind pentru acestea un castel¹⁸⁷*

¹⁸² *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, Budapesta, 1909, vol. I, p.294, apud.Geza Kovach, *op.cit.*p.197.

¹⁸³ Arhiva Națională Ungară,. Budapesta, DL. 14.839, apud. Kovach Geza, *op.cit.*p.199.

¹⁸⁴ ***,*Călători străini despre Țările Române*, vol.I, volum îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1968, p.257.

¹⁸⁵ Ioan Zapolya.

¹⁸⁶ Radu de la Afumați.

¹⁸⁷ Cetatea Poenari.

în Țara Românească. Mai departe se trece pe lângă un castel, în care își are reședința voievodul Transilvaniei; e numit Deva, pe nemțește Diemrich, aparține țării. Apoi mai jos pe lângă un castel numit Varadia, apoi pe lângă un castel Șoimoș și după aceasta la Lipova, un castel și târg amândouă foste proprietăți ale contelui Jorgen, acum ale lui Radicz.¹⁸⁸ Aici este prima cămară. Se socotește 17 mile de la Vințul de Jos la vale, iar pe uscat 24 de mile de la Turda. Timișoara nu este departe de Lipova. Apoi urmează drumul mai departe pe apele Mureșului ieșind de la Lipova pe lângă un târgușor numit Arad, unde sunt franciscani Zocolanți și canonici.¹⁸⁹ Precum se vede, față de importanța economică și măreția cetății Lipova, Aradul era considerat, în acea vreme, un „târgușor”.

O altă mențiune documentară datează din anul 1550, de la Georg Reichersdorffer, care menționa în „Chorographia Transilvaniae” că Mureșul era un râu navigabil, pe care se transporta toată sarea din Transilvania și se depunea la Seghedin, apoi pe râul Tisa și Dunăre, până la Belgrad¹⁹⁰.

Alte mențiuni provin de la Georg Werner, care înaintează un raport pe lunile martie și aprilie 1552 către habsburgi, cu privire la veniturile de pe urma sării din Transilvania¹⁹¹. Din aceste rapoarte aflăm că plutașul care pornea în prima ambarcațiune, împreună cu oamenii săi, primea o plată suplimentară, indiciu că plutele navigau în coloană.

O luntre mare avea, în medie, lungimea de 15m și lățimea de 7,5m. Într-o astfel de luntre se putea transporta între 7.000 și 9.000 de bolovani de sare. Existau, de asemenea și bărci mai mici – care erau în proprietatea luntrașilor – și care transportau, în medie, între 400 și 500 de bolovani de sare, cu o greutate de 3-5 kg.

O altă mențiune, extrem de importantă, ne arată că marea majoritate a plutașilor erau români, la Alba Iulia existând chiar și un cartier al plutașilor (corăbierilor) români. Din câte cunoaștem, un astfel de cartier de plutași români s-a constituit și la Deva, un alt municipiu aflat pe cursul râului Mureș. Același lucru l-am descoperit și în Micălaca¹⁹², sat (devenit cartier) constituit în cea mai mare parte din plutași români.

¹⁸⁸ Sârbul Botic Radicz, partizan al lui Zapolya, care se afla cu oștenii săi în cetățile Lipova și Șoimoș.

¹⁸⁹ Călători străini... *op.cit.* pp.283-284.

¹⁹⁰ Ibidem, p.225, apud Suci Viorica, Anghel Gheorghe, *op.cit.* p.8.

¹⁹¹ Ibidem, pp. 23, 33-34,35,44,77.

¹⁹² Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca – Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2010.

Drumurile terestre ale sării din Banatul de nord-est

Înșiruirea de porturi și debarcadere, de-o parte și de alta a râului Mureș, nu era deloc întâmplătoare, ci făcea legătura cu drumurile terestre ale sării. Astfel, de la Căprioara, de la Bulci, Lipova, Arad, Cenad sau din alte locuri de debarcare, sarea era preluată de către căruțași, care o transportau înspre localitățile de interior.

Din acest punct de vedere, transportul terestru a fost la fel de important ca și transportul pe apă, existând numeroase „drumuri ale sării”, multe dintre acestea fiind amenajate încă din perioada stăpânirii romane. Nu în ultimul rând, trebuie să facem precizarea că și parcursul Mureșului era însoțit de două drumuri terestre paralele cu firul apei, unul pe partea dreaptă, iar celălalt pe partea stângă a râului.

„*Marele Drum al Sării*” este cunoscut sub această denumire în izvoarele diplomatice din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea¹⁹³. El pornea de la Micia (Vețelul de astăzi, de lângă Deva) spre direcția vest-sud-est, traversa culoarul Lăpugelor, ajungea la Margina (unde era consemnat un vechi loc de percepere a vămii), traversa pe direcția sud-vest clina nordică a Dealurilor Bucovățului până în dreptul localității Săceni, iar de acolo, pe lângă cetatea Jdioara (Jydowar), la Caransebeș, cu direcția culoarul Timiș-Cerna până la Dunăre și cetatea Vidin. Această veche arteră de circulație terestră a fost utilizată, încă de pe vremea stăpânirii romane, pentru transportul sării din Transilvania înspre provinciile de la sud de Dunăre, la fel cum a fost utilizată și în perioadele de stăpânire avară și bulgară asupra Banatului și a Transilvaniei. Sarea era utilizată ca hrană pentru oameni, cât și ca hrană pentru animale. Vitele și oile aveau nevoie de sare pentru a-și îmbunătăți alimentația și, cu ocazia unor sărbători de peste an – dar cu precădere toamna și primăvara – pășunile obștești erau curățate de tufe și de măracini și presărate, din loc în loc, cu bolovani de sare. De altfel, numeroase mențiuni în documentele vremii confirmă existența mai multor categorii de sare, în funcție de calitatea acestora sau de mărimea bolovanilor.¹⁹⁴

Primul Drum al Sării din Banatul de nord-est¹⁹⁵ pornea de la Căprioara (Kapevar) până la Căpâlnaș, iar de acolo, pe direcția sud-vest, prin localitățile

¹⁹³ Nicolae Densușeanu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I/2 București, 1887, Editura Academiei Române, Doc. 140, p.191.

¹⁹⁴ Kovách Géza, *Aspecte demografice în părțile Aradului până în secolul al XVIII-lea*, în Ziridava, XI, 1979, pp.278-285.

¹⁹⁵ Petru Ursulescu, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2005, pp.104-105.

Groși și Zorani, ajungea la cetatea Margina, unde se unea cu Marele Drum al Sării.

Acest drum, pe porțiunea cuprinsă între Nemeșești, Zorani și Groși, cu comunicare spre Temerești și cetatea Făget, mai este denumit și astăzi de către bătrânii acestor așezări „Drumul Sărarilor”

Drumul de la Căprioara la Căpâlnaș a cunoscut, de-a lungul timpului, două variante de acces. Prima, cea actuală, urmează firul Mureșului începând cu localitatea Valea Mare și ajunge la Căprioara „pe sub pădure”. Cea de-a doua variantă, numită de către localnici „peste deal”, era mult mai scurtă și era mai accesibilă pentru legătura cu varianta Groși-Zorani, mai ales dacă avem în vedere, că vechea vatră a satului Căpâlnaș urma drumul către Groși, pe lângă „Cucă”.

Al Doilea Drum al Sării¹⁹⁶ pornea de la Căpâlnaș și Birchiș, traversa culmea cea mai înaltă și păduroasă a Dealurilor Lipovei și ajungea la Făget. Este cât se poate de posibil ca și acest al Doilea Drum al Sării să fi avut portul de descărcare tot la Căprioara, zonă cu posibilități de debarcare mult mai ușoare. Un alt argument în acest sens îl reprezintă faptul că între Birchiș și Căpâlnaș nu există un drum pietruit care să facă legătura directă cu râul Mureș, pentru ca apoi să urmeze ruta către Făget. Chiar și astăzi, drumul care face legătura între Făget, Birchiș și Căpâlnaș se bifurcă la Dealul Mare, un fir coborând către Birchiș, pe variantă ocolitoare, iar celălalt mergând direct la Căpâlnaș și făcând în continuare legătura cu Mureșul la Căprioara.

Cel de-al Treilea Drum al Sării¹⁹⁷ pornea de la Bulci, spre Țela, trecea culmea rotunjită a Dealurilor Lipovei prin pădurea de lângă satul Dubești și mergea până la Ierșnic. De aici, drumul se bifurca. Unul cobora spre Topla-Pădurani-Răchita, trecea râul Bega și urma direcția sud-est până în satul Bucovăț, unde se întâlnea cu Marele Drum al Sării. Celălalt trecea prin Remetea și Mănăștiur – unde a fost atestat în prima jumătate a secolului al XVI-lea un loc de percepere a vămii – după care, peste Bega, făcea legătura cu Marele Drum al Sării, în apropiere de localitatea Săceni.

Cel de-al Patrulea Drum al Sării pornea de la Lipova spre direcția sud-vest și trecea prin localitățile Ususău – Dorgoș – Pătârș – Bruznic – Ohaba Română – Cladova-Bethausen, comunicând apoi direct, peste Bega, cu Marele Drum al Sării.

Menționarea acestor căi de comunicație prezintă o importanță deosebită, deoarece de-a lungul sau la încrucișarea acestora s-au constituit, în timp,

¹⁹⁶ Ibidem, p.105.

¹⁹⁷ Ibidem, vezi și O.Răuț, *Drumuri romane în Banat*, în Banatica, vol.IV, Editura Muzeului Județean Caraș-Severin, Reșița 1977

numeroase așezări și posesiuni nobiliare sau cneziale. Satul Căprioara, cu apartenențele sale din lunca Mureșului, a fost una dintre proprietățile „străvechii familii Csanad din Telegd”¹⁹⁸. Ea și-a pierdut proprietatea, probabil în perioada de interregnum ce a precedat ascensiunea primului angevin pe tronul Ungariei, pentru ca, la 1337, să reîntre în dreptul de a o folosi și de a o lăsa ca moștenire urmașilor. Cert este faptul că extinderea posesiunilor regale s-a făcut dinspre lunca Mureșului către ținuturile din interior, fapt ce confirmă importanța economică și strategică deosebită a acestei zone și, implicit, a transportului de sare. Din acest punct de vedere, tezaurile monetare descoperite la Căprioara, dar și în alte localități-porturi riverane Mureșului demonstrează faptul că aici se practica un comerț intens, indiferent de perioada istorică la care facem referire.

Convenția privind plutăritul pe Mureș din 10 ianuarie 1720

Un document extrem de important în ceea ce privește demersul nostru a fost încheiat în primii ani de dominație austriacă asupra Transilvaniei între Oficiul Împărătesc de Sare din Alba Iulia (*Caesareum Officium Carolinense Salinarium*) și comitatele și scaunele de pe marginea Mureșului (*Comitatus ac sedas Marusio adjacentes*)¹⁹⁹. Documentul nu numai că reglementează raporturile dintre imperiali, corăbieri și nobilii de pământ în ceea ce privește transportul de sare pe râul Mureș, dar va reprezenta și un adevărat „codex” pentru cei care se îndeletnicesc cu această activitate.

După cucerirea Transilvaniei de către Imperiul habsburgic, printre primele hotărâri care se iau sunt și cele referitoare la organizarea monopolului sării, cu tot ceea ce ține de această extrem de rentabilă activitate: extragere, exploatare minieră, transport terestru și naval, impozite, taxe, drepturi și obligații.²⁰⁰

La primul punct, Convenția privind plutăritul prevedea scutirea corăbierilor de încartiruirea și întreținerea militarilor, precum și de asigurarea transporturilor obligatorii pentru armată. Prin urmare, cei care erau înscrși în Registrul Corăbierilor erau scutiți de sarcinile militare curente, dar plăteau o taxă anuală de 1 florin și 30 de creițari pentru susținerea cheltuielilor obștești.

¹⁹⁸ Pesty Fr. *op.cit.*p.246.

¹⁹⁹ Vasile Ionaș, *Convenția referitoare la corăbierii de pe Mureș, încheiată în 10 ianuarie 1721*, în *Sargetia*, XI-XII, 1974-1975, pp.149-152.

²⁰⁰ Ioan Dordea, *Aspecte ale transportului sării pe Mureș în veacul al XVIII-lea*, în *Sargetia*, XV, 1981, pp.165-193.

Se pare că funcționarul imperial Ignat Haan și episcopul Gheorghe Martonffi au încercat, prin această convenție, să pună în acord interesul imperiului cu interesul domnilor de pământ în ceea ce privește recrutarea corăbierilor, deoarece la cel de-al doilea punct se prevede stabilirea, de comun acord, a numărului de zile de robotă între nobil și corăbier. În schimb, dacă acordul nu se realiza prin înțelegere, corăbierul era dator să-și răscumpere robota plătind proprietarului de pământ pentru sesia sa aceeași sumă ca și în cazul prestațiilor militare către stat: 1 florin și 30 de creițari, anual. De asemenea, corăbierul trebuia să-i dea nobilului decima din toate produsele, care erau dijmuite la acea vreme în Transilvania.

La punctul al treilea, Convenția stipula sumele de bani, pe care corăbierul trebuia să le plătească nobilului, în schimbul folosirii sesiei: 20 de creițari pentru fiecare trei coți de vie, 7 creițari pentru fiecare câblă semănată cu grâu sau alte cereale și câte 10 creițari pentru fiecare cal, bou, vacă sau zece oi care pășteau pe pășunea nobiliară.²⁰¹

Punctele 5 și 6 făceau referire la termenele la care trebuiau plătite aceste obligații bănești de către corăbier. Sumele care trebuiau achitate către stat se plăteau în două tranșe: jumătate în luna februarie și jumătate în luna decembrie. Bani datorați nobilului se achitau într-o singură tranșă, în luna decembrie. Dacă cineva întârzia cu plata, atunci acesta trebuia să depună o garanție (un gaj) până la achitarea sumei, garanție ce consta într-un animal: bou, cal, vită etc.

Calitatea de corăbier era reglementată la punctul al șaptelea din Convenție, care stipula că puteau deveni corăbieri doar jelerii, nu și supușii ereditari (iobagii). De asemenea, nu puteau deveni corăbieri nobilii cu o singură sesie. În schimb, erau exceptați de la aceste prevederi iobagii și nobilii care, deși aveau sau foloseau doar o singură sesie de pământ, puteau să facă dovada că lucraseră cel puțin patru ani ca și corăbieri (din anul 1717) și aveau suficientă experiență în acest domeniu. Această prevedere este una extrem de importantă, în ceea ce ne privește, deoarece începând cu acest act normativ, calitatea de corăbier avea să se moștenească în familie, procedura fiind chiar încurajată de către autoritățile imperiale. Vorbim, în termeni contemporani, despre o ucenicie la locul de muncă, alături de părinți sau de frații mai mari, astfel că meseria de corăbier nu mai necesita un termen de acomodare sau de învățare a deprinderilor după angajarea propriu-zisă.

La punctul 10 se prevedea posibilitatea ca iobagii și nobilii cu o singură sesie să poată obține câștiguri din transportul cu plutele, însă fără ca aceștia

²⁰¹ Ionaș, *op.cit.* p.151.

să se bucure de privilegiile corăbierilor și fără să fie scutiți de sarcinile impuse de către comitate. Nimeni nu putea să se considere corăbier în afara celor care erau înscriși în Registrul Corăbierilor, un document administrativ-imperial extrem de riguros, care trebuie să fie reactualizat în fiecare an, în luna ianuarie, când transportul pe apă înceta. Fiecare scaun și fiecare comitat păstra o copie a acestui registru, dacă pe teritoriul său erau recrutați corăbieri, iar prin cumularea datelor în luna ianuarie se centraliza efectivul.

La punctul 14 din Convenție găsim dreptul corăbierilor de a beneficia de locuri de folosință comună (pășuni și păduri). La început, folosirea acestora se făcea exclusiv cu acordul și încuviințarea juzilor, însă mai târziu pădurile și pășunile cu pricina au făcut obiectul posesoriatelor. De asemenea era reglementat și dreptul de măcelărit sau de crâșmărit, care era asemănător cu dreptul acordat și celorlalți iobagi.

La punctul 15, se vorbește despre sacrificarea în gospodăria a animalelor pentru folosință proprie, astfel încât să nu fie afectat șeptelul convenit cu autoritățile comitatense. Exista și o tradiție în acest sens, fiecare casă, în care locuiau plutași având obligația de a inscripționa acest lucru chiar pe poarta de la intrare, astfel încât recenzorii și autoritățile să cunoască faptul că aici locuiește un plutaș, care se bucură de toate drepturile conferite de lege. Atât la Micălaca, cât și la Bulci sau la Căprioara, elementul distinctiv era o tablă de lemn de dimensiuni destul de apreciabile²⁰², pe care era inscripționată o corabie cu velă, exact ca în sigiliul localității. De asemenea era trecut și numele plutașului titular, iar în ultima perioadă se trecea și numărul de ordine, pentru a facilita activitatea recenzorilor. Așezarea acestor tăblițe pe poarta caselor nu reprezenta doar o cerință venită din partea autorităților, ci și o certificare a poziției sociale, prin care fostul iobag anunța ieșirea din această stare și trecerea la o condiție superioară.²⁰³

Punctul 16 al Convenției reglementa numărul corăbiilor și organizarea acestora. Sarea era transportată la acea vreme cu 110 corăbii, fiecare corabie fiind deservită de 7 oameni. Șase erau vâslași, iar unul era cârmaci, cel mai probabil și responsabilul ambarcațiunii. Celor 770 de corăbieri care lucrau nemijlocit la transportul sării pe apă li se adăugau un „*judex nautarum*”, care își desfășura activitatea în portul de îmbarcare. Apoi mai existau patru conducători ai corăbierilor, fiecare dintre aceștia având în subordine un număr de 25 de echipaje, numiți „*magistri nautarum*” și cinci meșteri

²⁰² Un metru lățime și optzeci de centimetri înălțime, pentru a spori vizibilitatea.

²⁰³ Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca – Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2010.

însărcinați cu repararea navelor în port, în sezonul în care nu se transportau mărfuri. Convenția se încheie cu o serie de prevederi referitoare la judecata infracțiunilor săvârșite de către corăbieri. În cauzele criminale, de exemplu, judecata trebuia să fie făcută la trei zile de la comiterea faptei. Acest lucru putea fi prelungit la opt zile sau la maximum cincisprezece, dacă distanța față de un Oficiu de Sare era prea mare. Cu alte cuvinte, prezența la judecată a unui membru al Oficiului de Sare era absolut necesară. Pricinile mai mărunte erau lăsate la judecata conducătorilor corăbierilor – acei „*magistri nautarum*” – dar corăbierii nemulțumiți de sentință puteau să facă plângere la Oficiul de Sare. De asemenea, corăbierii aveau obligația de a participa împreună cu tot satul la prinderea răufăcătorilor, iar cei care nu se conformau acestei obligații erau amendați cu 200 de florini.

Alte Convenții nautice, precum cea din 10 ianuarie 1721 au fost încheiate în anii 1748, 1774, 1776, 1810 și 1811, periodicitatea acestora scoțând în evidență importanța majoră pe care imperialii o acordau transportului de sare pe Mureș. Convențiile nautice încearcă să soluționeze și neînțelegerile care se manifestă între domnii de pământ și corăbierii de pe domeniile acestora. Nobilii încercau să câștige cât mai multe foloase de pe urma corăbierilor, mai ales că aceștia din urmă beneficiau de o serie de privilegii, în vreme ce corăbierii nu mai acceptau condiția de servitute iobăgească pe care o reclamau domnii de pământ.²⁰⁴

Din Convenția nautică din anul 1774 aflăm că domnii de pământ îi impun pe corăbieri la fel de fel de obligații și taxe după bunul lor plac²⁰⁵. Mai mult, corăbierii solicită ca văduvele celor înecați, precum și familiile celor accidentați sau incapabili de muncă să fie ajutate de către stat. Având în vedere anul în care se solicită acest lucru, trebuie să recunoaștem faptul că între corăbieri se manifesta un spirit de solidaritate profesională cât se poate de avansat. Referitor la numărul corăbierilor, dintr-o conscripție din anul 1773 aflăm că numărul acestora era de 1.500, iar un an mai târziu, la acest număr se mai adaugă încă 800 de corăbieri, cel mai probabil din cauza solicitărilor tot mai mari de sare. Oricum, la 1848 pe Mureș circulau între 10.000 și 12.000 de corăbii, plute și alte tipuri de ambarcațiuni pentru transportul sării²⁰⁶.

Transportul sării pe Mureș încetează după anul 1868, când se dă în folosință calea ferată Alba Iulia – Arad, iar această cale de comunicație devine mult

²⁰⁴ Benjamin Bassa, *Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX*, în Sargetia VII, 1970, pp.141-149.

²⁰⁵ Viorica Suciu, Gheorghe Anghel, *op.cit.*, p.19.

²⁰⁶ Benjamin Bassa, *op.cit.*p.147.

mai avantajoasă pentru operatori. După această perioadă plutăritul devine doar o preocupare regională, pentru transportul buștenilor de exemplu.

Biserica de lemn din satul Tisa este transportată pe Mureș în sus

Legat de plutărit, un capitol aparte îl constituie transportul pe Mureș în sus a Bisericii de lemn din Chelmac, până la Burjuc, în județul Hunedoara. Biserica de lemn din localitatea Chelmac a fost ridicată în anul 1748. A fost pictată în anul 1793, iar în registrul de sus al naosului, lângă medalionul Pantocratorului, se găsește pictată scena tragerii pe roată a lui Horea.

În anul 1815, plutașii din satul Tisa, aparținător comunei Burjuc din județul Hunedoara, se înțeleg cu sătenii din Chelmac – care reușiseră să strângă bani pentru a ridica o biserică din piatră – să le vândă vechea biserică de lemn. Această practică de a vinde sau de a dona vechile biserici de lemn unor comunități mai sărace este frecvent întâlnită în spațiul ortodox românesc. Inclusiv biserica de lemn din localitatea Căpâlnaș a fost donată locuitorilor din satul Groșii de Banat din județul Timiș, fiind transportată cu căruțele pe Drumul Sării.

Revenind la biserica din Chelmac, aceasta a fost transportată pe Mureș în sus, cu plutele, până în localitatea Tisa. Distanța este de 65 de kilometri, iar traseul era Chelmac – Bulci – Căprioara – Tisa. Bătrânii spun că pentru tragerea plutelelor cu biserica pe Mureș în susul apei au fost utilizați un număr de 50 de boi. Cum transportul pe apă a unei biserici era un eveniment care nu avea cum să rămână neobservat, acesta s-a păstrat în memoria localnicilor. Despre plutăritul în susul apei, când plutele sau corăbiile erau trase pur și simplu cu animalele de tracțiune de pe mal, documentele vremii vorbesc ca despre o operație ce era practică doar în momente de mare nevoie. Îndeobște, plutașii evitau acest gen de sarcini, considerându-le ca fiind extrem de periculoase. Deși nu dispunem de informații certe în acest sens, având în vedere arealul în care s-a desfășurat transportul pe Mureș în sus a bisericii din localitatea Tisa, considerăm că este foarte posibil ca în această operațiune de anvergură să fi fost implicați și plutași din Căprioara. Poate chiar și săteni, care nu se ocupau cu plutăritul, dar dispuneau de animale de tracțiune și care să fi operat pe malul apei. Pe de altă parte, atât în amonte, cât și în aval, Căprioara era un loc de popas consacrat, aici existând toate anexele necesare pentru acostarea plutelelor, luntrelor sau a corăbiilor. Și nu vorbim doar despre schele de descărcare sau de efectuare a unor reparații, debarcadere sau alt gen

de dispozitive de ancorare, ci și despre posibilități de cazare și de hrănire a animalelor și oamenilor.

Legat de transportul unor obiecte de valoare pe Mureș, din documentele vremii aflăm că în perioada construirii cetății de la Alba Iulia (1715-1738), numeroase statui și inscripții romane descoperite cu ocazia săpăturilor pentru amenajarea fortificațiilor au fost transportate cu plutele pe Mureș. O parte dintre acestea au ajuns la Viena, iar o altă parte au dispărut undeva în jurul Aradului. Probabil că o drenare a râului Mureș ar scoate la lumină multe dintre aceste obiecte de valoare.

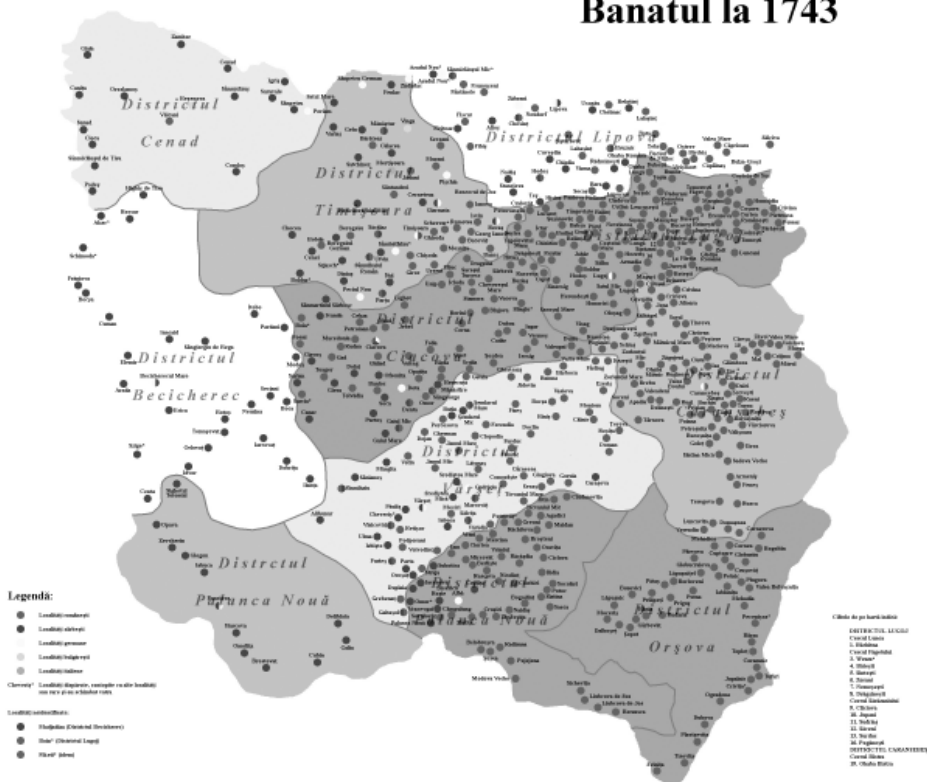
Din informațiile prezentate mai sus rezultă, cât se poate de clar, faptul că localitatea Căprioara este un dar al Mureșului, fiind legată organic de acest râu. Dezvoltarea localității de-a lungul istoriei, încă din vremea când făcea obiectul posesiunilor nobiliare de la 1256 și chiar mai timpurii, este în directă legătură cu transportul sării pe Mureș. Fie că vorbim despre Căprioara ca turn de observație încă de pe vremea dacilor și romanilor, fie că vorbim despre „cetatea Căprioarei” menționată astfel în documentele medievale târzii sau despre Căprioara ca proprietate nobiliară la 1844, un lucru rămâne cert: Căprioara și-a urmat destinul de localitate-port la Mureș, unde acostau și se descărcau plutele, corăbiile sau luntrele cu sare, pentru ca apoi bolovanii de sare să fie încărcăți în căruțe și transportați peste dealurile Făgetului pe Drumurile Sării.

Capitolul IV. POPULAȚIA

Imediat după ocuparea Banatului, administrația militară a dispus, o conscriere generală a Banatului.

În conscripția din 1717, Căprioara apărea înscrisă în districtul Lipova, cu 19 case. Dacă considerăm că, în fiecare casă, au locuit cel puțin 5 membri, obținem o populație apoximativă a satului de 95 locuitori.

Banatul la 1743

Harta etnică a Banatului în 1743. Căprioara apare ca localitate românească

Peste 26 de ani, în conscripția din 1743, Căprioara figurează ca așezare românească, cu o dare pe cap (la care erau supuși toți bărbații trecuți de 15 ani) de 16 de unități, o dare după avere 51 de unități, și o contribuție în bani, care trebuia plătită de întreaga comunitate, de 429 florini. Cifrele ne oferă o imagine a mărimii și puterii economice a satului.

Evoluția demografică

După cum reiese din cifrele oferite de recensăminte, din anul 1717 până în 1910, populația satului a cunoscut o curbă ascendentă, după care numărul locuitorilor a început să scadă iar această scăderea, care a fost determinată de mai mulți factori continuă și azi.

1717– 17 familii
 1786-145 familii
 1828-188 familii
 1851-750 locuitori
 1869-993 locuitori
 1880-909 locuitori
 1890-971 locuitori
 1900-970 locuitori
 1910-982 locuitori
 1922-877 locuitori
 1941-805 locuitori²⁰⁷

Structura etnică a populației din Căprioara în 1880, 1900, 1910, 1941

Anul	Români	Maghiari	Germani	Slovaci	Ruteni	Croați	Sârbi	Alții
1880	930	24	-	-	-	-	-	35
1900	923	28	9					10
1910	920	34	12	4		2		14
1941	797	1	4	-	-	-	-	-

²⁰⁷ Alexandru Roz, Kovách, Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1997, p-77

Structura confesională a populației din Căprioara în 1880, 1900 și 1910

Anul	Gr.ort.	Gr.cat.	Rom. cat.	Ref.	Evang.	Unit.	Izraeliți	Alții
1880	962	-	-	5	-	-	3	-
1900	923	1	32	5	4	-	5	-
1910	916	4	49	2	5	-	5	-

Structura populației pe categorii de vârstă în 1900 și 1910

Anul	0-5 ani	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60-	Nedecl.
1900	98	105	62	98	319	225	63	-
1910	125	86	29	76	342	244	84	-

Structura populației după sex și starea civilă în 1900 și 1910

Anul	Bărbați	Femei	Necăs.	Căsăt.	Văduvi	Divorțați
1900	500	470	412	480	78	-
1910	499	487	368	511	105	2

Situația actuală a populației comunei Săvârșin²⁰⁸

La ultimul recensământ, din anul 2002, comuna Săvârșin, în care este inclus și satul Căprioara, avea 3290 locuitori din care 48.72% bărbați și 51.28% femei. Persoanele sub 15 ani reprezentau 17.26% iar cele de peste 59 de ani reprezentau 28.45% din populația totală. În 2002 densitatea populației la nivelul comunei era de 13.4 locuitori/km². Structura populației pe sexe și vârstă, după limba maternă, precum și după etnie și confesiune se prezenta în 2002 în comună, conform recensământului, în felul următor:

²⁰⁸ Populația stabilă la 1.01.2009. Inf. Institutul Național de Statistică Arad.; Populația pe sexe și grupe de vârstă – județe, medii, municipii, orașe, comune. Recensământul populației și al locuințelor 2002.

Populația pe sexe și vârstă în comuna Săvârșin la recensământul din 2002

Grupe de vârstă	Total		Bărbați		Femei	
	Nr.pers.	%	Nr.pers.	%	Nr.pers.	%
Sub 15 ani	568	17,26%	319	9,70%	249	7,57%
15-59 ani	1786	54,29%	872	26,50%	914	27,78%
60 și peste	936	28,45%	412	12,52%	524	15,93%
Total	3290	100%	1603	48,72%	1687	51,28%

Structura etnică a populației în comuna Săvârșin la recensământul din 2002

Etnia	Nr.persoane	% față de total
români	3228	98,12%
maghiari	33	1,00%
romi	1	0,03%
ucrainieni	10	0,30%
germani	12	0,36%
turci	2	0,06%
sârbi	1	0,03%
bulgari	1	0,03%
alții	2	0,06%

Structura populației după limba maternă în comuna Săvârșin la recensământul din 2002

Limba maternă	Nr.pers.	% față de total
română	3235	98,33%
maghiară	29	0,88%
rromanes	1	0,03%
ucrainiană	9	0,27%
germană	11	0,33%
turcă	1	0,03%
sârbă	1	0,03%
bulgară	1	0,03%
alta	2	0,06%

Structura confesională a populației în comuna Săvârșin la recensământul din 2002

Confesiune/religie	Nr.pers.	% față de total
Ortodoxă	2771	84,22%
Romano-catolică	49	1,49%
Reformată	11	0,33%
Penticostală	308	9,36%
Greco-catolică	2	0,06%
Baptistă	74	2,25%
Adventistă de ziua a șaptea	48	1,46%
Musulmană	4	0,12%
Unitariană	1	0,03%
Evanghelică luterană	1	0,03%
Altă religie	5	0,15%
Religie nedeclarată	16	0,49%

În cadrul comunei, satul Căprioara apare înregistrat, la recensământul din 2002, cu 354 locuitori, fiind așezarea cu cea mai mare populație după Săvârșin.

După 7 ani, la 1 ianuarie 2009, populația stabilă a comunei Săvârșin, însuma 3139 persoane, 17.17% dintre acestea fiind sub 18 ani. Densitatea populației în limitele comunei era la acea dată de 12.8 locuitori/km².

Capitolul V. VIAȚA ECONOMICĂ

Principalele surse de venit ale locuitorilor din Căprioara au fost, din cele mai vechi timpuri, transportul de sare, agricultura, creșterea animalelor, producția de țuică, industria extractivă și cea forestieră.

Agricultura și creșterea animalelor

Agricultura până în 1918

Cucerirea Banatului de către habsburgi a însemnat implicit o mai bună organizare a provinciei, atât din punct de vedere economic, cât și administrativ, în vederea unei impozitării judicioase a populației, o importantă sursă de venit pentru Curtea de la Viena.

Statutul social al iobagilor, care formau majoritatea țăranimii, a cunoscut în Banat, de la o epocă la alta, anumite schimbări, în funcție de suprafața lotului în posesie, de cuantumul obligațiilor feudale și, mai ales, de stabilizarea lor.

Reglementarea suprafeței loturilor țăărănești s-a făcut în funcție de capacitatea de muncă a familiei.

În 11 ianuarie 1772 suprafața unei sesii întregi a fost stabilită la 37 iugăre (24 iugăre arător, 6 iugăre fânețe, 6 iugăre pășune și 1 iugăr loc de casă și grădină), a unei jumătăți de sesie la 21 iugăre (12 iugăre arător, 4 iugăre fânețe, 4 iugăre pășune, 1 iugăr intravilan), a unui sfertului de sesie la 13 iugăre (6 iugăre arător, 3 iugăre fânețe, 3 iugăre pășune, 1 iugăr intravilan) și a unei optimii de sesie la 8 iugăre (3 iugăre arător, 2 iugăre pășune, 2 iugăre fâneță și 1 iugăr intravilan)²⁰⁹.

Suprafețele care depășeau întinderea loturilor țăărănești au fost împărțite în moșii și arendate de administrația provincială prin licitație celor care

²⁰⁹ Aurel Țintă, *Contribuții în cunoașterea agriculturii și populației din Banat în secolul al XVIII-lea*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, 2, sub.redacția Acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, f.a. p.94

ofereau mai mult,²¹⁰ statul obținând astfel o nouă sursă de venit²¹¹. În plus, țărănimea a fost supusă la plata contribuției pentru nevoile militare, la robotă, la zeciuială și la încărtiruirea trupelor. Zeciuiala,²¹² care îi revenea împăratului în calitate de stăpân feudal, se dădea din cereale, animale, fân, vin, ceară, porci și miere.

Robota presupunea un anumit număr de zile de muncă, prestate în favoarea împăratului. Pe parcurs, robota a putut fi răscumpărată anual în bani.

Reglementarea urbarială din 1780, care a rămas în vigoare până la revoluția pașoptistă, a asigurat dreptul de intervenție al statului și a stabilit raporturile dintre țărani și proprietari.

Patenta imperială de desființare a iobăgiei, emisă la 22 august 1785, a avut efecte benefice, deși țărani au rămas pe mai departe în stare de iobăgie, ei și-au dobândit libertatea personală.

Până la revoluția din 1848, dieta Ungariei a garantat libertatea de strămutare, accesul la funcții, la justiție, la profesii, dreptul de a dobândi imobile, libertatea de a dispune de averea proprie, dreptul de răscumpărare a libertății, cu acordul proprietarului.

Toate acestea drepturi făceau ca iobăgimea bănățeană să aibă un statut mai bun decât cea din Transilvania.

Interesați de organizarea superioară a provinciei, guvernatorii Banatului au căutat mijloace pentru a spori randamentul muncii și producției, precum și diversificarea ocupațiilor populației. S-a introdus cultura cartofului, a orezului și s-au făcut ample lucrări de desecare a mlaștinilor și de canalizare a râurilor.

În acest sens este de presupus că și locuitorii satului Căprioara au participat la diverse lucrări, efectuate în vecinătatea satului, fiind obligați prin robotă să presteze lunar un număr de zile la marile lucrări de consolidare a cetăților, la amenajarea de drumuri sau poduri, la operațiile de desecare sau îndiguire.

După încorporarea Banatului la Ungaria (1778-1779), conform unui proiect mai vechi al lui Iosif al II-lea, fiscul imperial a pus în vânzare o serie de domenii camerale împreună cu prediile aparținătoare.

Sistemul de cultură practicat a fost, pe durată lungă, cel bienal: o parte a hotarului era semănată un an, iar cealaltă era lăsată să se odihnească.

²¹⁰ Bujor Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, XIII, Cluj, 1970, p.62

²¹¹ Fr. Griselin, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p.149.

²¹² Se lua a zecea parte din toate produsele, indiferent de recoltă.

Revoluția din 1848 a desființat iobăgia; iobagul a devenit proprietar pe sesia pe care o lucra, plătind despăgubirea stabilită de autoritățile austriece. Legile promulgate de guvernul maghiar după 15 martie și sancționate de împărat la 11 aprilie 1848 prevedeau desființarea dărilor iobăgești față de stăpânii de pământ, robotele și alte obligații.

Dar trebuie să facem precizarea necesară că numai acei țărani deveneau proprietari, care aveau deja din pământul urbarial o sesie întregă, o jumătate sau un sfert de sesie.

Odată cu Patenta Imperială din 1852, încep, și în Banat, comasările de hotare și separările de păduri și de pășuni. Comasarea proprietăților țărănești aflate, în majoritatea cazurilor, răspândite în mai multe loturi, a fost un proces absolut necesar în vederea introducerii unei economii moderne. Loturile mici ale gospodăriilor țărănești, răsfricate, împiedicau – în mare măsură – folosirea tehnicii moderne, cultivarea cu randament a plantelor cerealiere și industriale. Mai mult, prin deplasarea de la un lot la altul se pierdea un timp prețios, iar drumurile de acces spre loturile mici răpeau mari suprafețe de teren.

Totuși țărănimea s-a opus cu îndârjire oricărei reglementări, ceea ce a dus la tergiversare, procesul de comasare rămânând neterminat până la izbucnirea primului război mondial. Rezistența a avut de altfel, o bază reală, ținând cont de experiența negativă pe care țărănimea a acumulat-o de-a lungul secolelor în raporturile cu proprietarii feudali²¹³.

În sfârșit, ca urmare a creșterii populației, cât și din nevoia de dezvoltare economică, din a doua jumătate a secolului XIX, o parte întinsă din pădurile aflate în preajma satului au fost transformate în terenuri cultivabile sau pășuni. De asemenea, mari suprafețe de pământ au fost redade agriculturii prin lucrările de hidroameliorații, la sfârșitul secolului XIX-lea.

Din anul 1844 cea mai mare parte din domeniul Căprioarei a intrat din proprietatea erariului în cea a negustorului Wodianer Samuel, înnobilat cu titlul de Căprioara.

La moartea acestuia, domeniul a fost moștenit de cel de al doilea fiu al său, Wodianer Albert, căsătorit cu Zsofia, fiica baronului Acszel Peter din Ineu.

Baronul Wodianer Albert, deținea în anul 1895 în Căprioara o moșie de 3370 de iugăre, din care pământ arabil 72 de iugăre, 253 de iugăre izlaz și pășune, 2868 iugăre pădure și 177 iugăre alte culturi, însumând 69% din

²¹³ Lajos Kakucs, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, p. 72-73.

totalul hotarului comunal²¹⁴. Cum locuia la Budapesta, moșia era condusă de un administrator.

În aceste condiții, în 1897, din suprafața totală de 4877 de iugăre cât avea localitatea, terenurile deținute de micile proprietăți, inclusiv izlazul comunal, erau de 1507 iugăre, adică 31%.

Peste alți trei ani, în 1900, Căprioara apărea în conscripții cu 214 gospodării și cu 970 de locuitori. În acest an, din cele 4877 iugăre ale satului, 1707 iugăre reprezenta pământ deținut de mica proprietate, unei gospodării revenindu-i 7 iugăre, iar pe cap de locuitor ceva peste 1,6 iughere.

În sfârșit, înainte de reforma agrară din 1921, suprafața totală a hotarului satului Căprioara era împărțită în 625 iugăre arător, 221 iugăre grădini, 134 iugăre fânețe, 520 iugăre pășune și izlaz, 2885 iugăre pădure, 495 iugăre stuf, bălți, pământ neimpozabil.

Proprietățile agricole aparținând micilor proprietari însumau 507 iugăre arător, 214 iugăre grădini, 90 iugăre fânețe, 80 iugăre pășune și izlaz, 240 iugăre stuf, bălți pământ neimpozabil, în total de 1131 iugăre.

Proprietățile agricole domeniiale, vizate să fie expropriate, reprezentau 118 iugăre arător, 7 iugăre grădini, 44 iugăre fânețe, 1717 iugăre pășune și izlaz, 1360 iugăre păduri, 255 iugăre stuf, bălți, pământ neimpozabil, total 3501 iugăre.

Populația era formată din 853 de români, 3 germani și 1 maghiar, avea 220 de case, 274 locuitori plăteau impozit agricol și 7 locuitori plăteau impozit industrial și comercial.

Prin reforma agrară din 1921, în satul Căprioara au fost împroprietărite 146 de persoane cu 1-2 iugăre, după cât pământ au avut înainte de aplicarea reformei agrare²¹⁵.

În plus, așa cum am menționat deja, a mai fost împroprietărită biserica cu 3 iugăre, școala de stat cu 7 iugăre, comuna a primit din suprafețele expropriate 1716 iugăre izlaz și 1365 iugăre de pădure, iar un număr de 6 localnici români au primit loturi de case²¹⁶.

În ciuda unor limite, reforma agrară a avut efecte pozitive asupra vieții economice și sociale a satului, asupra țăranilor din Banat în general, care au reușit, într-un număr mai mare decât în perioada anterioară, să-și acopere

²¹⁴ Traian Birăescu, *Aspectul reformei agrare în jud. Severin*, în Banatul de altădată, vol I, Timișoara, 1944, p.586-587.

²¹⁵ Ibidem, 1944, p.604-607.

²¹⁶ Ibidem, p.608-609.

integral necesitățile din munca ogorului propriu. Bunăstarea din perioada interbelică a determinat îmbunătățirea condițiilor de viață, au apărut casele spațioase, cu mai multe camere, a crescut consumul de alimente de bază, s-a îmbunătățit instrucția.

Perioada comunistă

După venirea comuniștilor, câțiva ani, țăranii din Căprioara s-au întovărășit și au încercat să plătească cotele, care le-au fost impuse, în ciuda presiunilor la care au fost supuși pentru a intra în CAP.

C.A.P-ul s-a înființat în 1961 iar colectivizarea a fost încheiată în februarie 1962. Sediul C.A.P.-ului a fost în școala bătrână.

În cei peste 30 de ani, în care a funcționat (perioada 1962-1990), cooperativa agricolă a avut 3 președinți, primii doi pentru o perioadă foarte scurtă iar ultimul până la desființare:

Ivănanțu Ioan– 3-4 ani

Popescu Pavel-un an

Căucar Alexandru – până în 1990

Pe lângă culturile agricole, C.A.P-ul din Căprioara a preluat cuptoarele de var, o înființat o îngrășătorie de tăurași, de până la 300 de capete, și o secție de făcut araci pentru vie.

Piatra de var, luată de la carieră, era arsă în cuptoare și vândută în construcții. De asemenea tăurașii îngrășați în îngrășătoria C.A.P.-ului plecau la export. O producție importantă de marfă a realizat și secția de făcut araci, la care erau angajați oameni veniți din Vâlcea. Ei tăiau crengi de pe izlazul comunal, le coborau în sat, unde le fasonau și le tăiau la dimensiunea de 2 m. Apoi din acești araci făceau snopi și îi duceau la gară, unde erau încărcăți în vagoane și trimiși în Podgoriile din zona Panciu, cu care exista contract .

Toate aceste activități aduceau venituri importante Cooperativei Agricole de Producție și implicit satului Căprioara, fiindcă, în ciuda plății mici, o mare parte din localnici, mai ales femeile, au lucrat la C.A.P. până la pensionare.

După desființare, în 1990, fosta cooperativă s-a transformat în asociație agricolă, cu autoritate juridică dar nu a rezistat decât până în 1992, când s-a desființat definitiv, oamenii luându-și pământurile înapoi. O parte din grajduri și sediul C.A.P. a fost cumpărat de Pavel Dehelean, și transformat în fermă privată, alte grajduri au fost cumpărate și demolate pentru materialul de construcție.

În prezent fiecare își cultivă pământurile cu utilaje proprii.

Bălțata românească

Culturi de cartofi

Utilaje agricole

Veniturile din alcool

Fierberea țuicii a fost în Banat o industrie populară, care a adus importante venituri atât proprietarilor de cazane cât, și țăranilor care își asigurau, prin producția proprie de rachiu, o sursă de venit.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea existau deja distilerii comunale, cu o capacitate de fierbere mare. În rapoartele Camerei de Comerț și Industrie din Timișoara figurau, în anul 1881, un număr de 16.848 de distilerii, care produceau 521.420 hectolitri de țuică. Cele mai importante au fost cele din Ticvaniul Mare și Ticvaniul Mic, Brebu, Delinești, Zorlențul Mare, Căprioara, Ciudanovița, Giurgiova și Ilidia.²¹⁷

Aceste distilerii private au funcționat până la naționalizare, când au fost închise și preluate de stat. În localitatea Căprioara, cel mai mare cazan de fiert țuică particular a devenit cazan comunal, veniturile obținute de la cei ce fierbeau intrând la stat.

Industria extractivă

Extracția de marmură și de calcar a constituit o activitate importantă pentru locuitorii din Căprioara și în trecut, când carierele erau proprietate particulară. În perioada comunistă, aceste cariere de marmură reprezentau puncte de lucru și ele țineau de Întreprinderea de Marmură Simeria. Marmura s-a exploatat în cariere, prin tăierea de blocuri direct din masiv.

Blocurile de marmura galbenă de la Căprioara, de foarte bună calitate, era trimise, la export, în Japonia, Germania dar și la București, la Casa Poporului.

Înainte de 1990 șef de echipă a fost Popovici Simion, după 1990 Dehelean Dan (+ 2011).

După privatizarea Întreprinderii de Marmură Simeria, care s-a transformat în S.C. Marmosin S.A, carierele din Căprioara au fost și ele preluate de noua societate. Azi activitatea este întreruptă.

În anul 2000, primăria din Săvârșin concesionează o nouă exploatație către S.C. Eurocalc S.A., la Cariera Peștiș. Domeniul de activitate al S.C. Eurocalc S.A a fost extracția pietrei ornamentale și a pietrei pentru construcții.

²¹⁷ Lajos Kakucs, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, p.151

Societatea, cu sediu în Săvârșin str.Alba Iulia nr.133 A, are doi acționari, pe Coza Mircea și Chiorean Iuliu, ambii din Baia Mare. Cariera a funcționat în perioada 2000-2009 cu un număr de 12 angajați(muncitori și paznici), din care 9 din satul Căprioara. În 1 iunie 2009, societatea și-a suspendat activitatea pentru o perioadă de 3 ani²¹⁸.

Industria forestieră

Prezența pădurilor pe dealurile din hotarul Căprioarei a stimulat dezvoltarea industriei forestiere, oferind oamenilor din sat locuri de muncă. După naționalizare pădurea din Căprioara, organizată în parchet, a ținut de Sectorul Săvârșin, care aparținea de I.F.E.T. Arad . Pentru pregătirea în această meserie, o parte din oamenii din sat au fost trimiși la Școala silvică în Timișoara. Alături de localnici, anual, erau aduși la muncă la pădure, ucrainieni din Poienile de sub Munte.

În primii ani după naționalizare, pentru cei care lucrau la pădure au fost înființate S.A.M.-urile (magazine forestiere) de la care muncitorii luau săptămânal pâine, slănină, cârnaț, conserve, și plăteau la salar.

Tăierile de copaci s-au făcut inițial manual, cu fereastră, dar la scurt timp au apărut și drujbele. Materialul lemnos era folosit integral. Exista sortator. Se făceau bușteni, lemnul de 5 cm era pentru foc iar din cel de 5cm-2cm se făceau fascine, snopi, și acelea se foloseau la fabricarea pefeului.

Contracte importante avea IFET-ul cu Combinatul de celuloză de la Brăila, cu care parchetul din Căprioara avea plan de livrare. Se expedia în special lemn de fag.

După 1990 pădurea a trecut de la I.F.E.T Arad în proprietatea Ocolului silvic. Acum, cei care o exploatează sunt particularii. Pădurarii fac parchete de 1000 m³, marchează copacii și pun exploatarea la licitație.

²¹⁸ Inf. prof.Ramona Spinanț, secretar la S.C.Eurocalc S.A.

Capitolul VI. CULTURA TRADIȚIONALĂ

Cultura tradițională în satul Căprioara, atât ca tip de gospodărie cât și ca port, obiceiuri și grai, este una bănățeană, cu elemente specifice zonei etnografice Făget din nordul Banatului. Peste această amprentă puternică bănățeană s-au suprapus unele elemente ardelenе, care dau o notă particulară modelului cultural local.

Habitatul

Așezarea

Dacă pentru perioada medievală istoricii vorbesc despre mai multe cătune²¹⁹, care au sfârșit prin a se uni, sau despre o veche vatră a satului, care ar fi fost sus pe deal, Căprioara de azi este un sat care se întinde dinspre vest spre est, la poalele mai multor dealuri, despărțite de văi. De partea cealaltă, hotarul localității este flancat de Mureș. Așezarea este alcătuită din două străzi paralele, tăiate de patru străzi perpendiculare. Numărătoarea caselor începe din partea vestică, dinspre Căpâlnaș.

Stradă din Căprioara

²¹⁹ Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, II, 1895

Cimitirele satului

Satul are două cimitire, ambele foarte vechi²²⁰. Primul are o suprafață de 0,86 ha, este așezat pe deal, în partea de sud– vest a satului și este împrejmuit cu un gard de lemn.

Cimitirul din deal

Cimitirul din țarină, nu este împrejmuit

Cruce de piatră din cimitirul de pe deal

Cruce cu brațe scurte, pentru femeie

²²⁰ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p. 23. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

Al doilea, cu o suprafață de 0,58 ha, este așezat în partea de est a satului, în țarină.

În ambele cimitire, alături de vechile cruci din lemn sunt și cruci de piatră, unele cu fotografie, și, mai nou, și câteva cruci de marmură.

Însă specifice pentru satul Căprioara sunt crucile de lemn de la mormintele de femei, care au brațele mai scurte, forma lor amintind de trifoiul cu patru foi²²¹.

În ambele cimitire a fost amenajată câte o masă lungă, cu lavițe, pe care se pun coșurile cu bucate pentru sfințit, la Paștele morților.

Până în urmă cu două decenii cimitirile au fost curat ortodoxe, bapțiștii din sat înmormântându-și morții separat, lângă cimitirul de pe deal. Acum nu se mai ține seama de religia mortului, toți fiind înmormântați la un loc. Cele mai multe înmormântări se fac în cimitirul de pe deal.

Troițele

Rolul troițelor este și azi acela de a păzi intrările în sat, izvoarele, fântânile, răscrucile de drumuri și străzi, hotarele satului.

Pr. Grigorie Iacob menționa, prin anii 1950, în cronica parohială, prezența în hotar și în sat a patru cruci din lemn și a uneia din piatră, toate făcute pe cheltuiala unor credincioși din localitate.²²²

Crucea de piatră, așezată în sat, lângă vale, a fost ridicată de Ioachim Marta cu soția, nimeni alții decât părinții lui Alexandru Marta. Pe troiță se găsește următorul text: „*Această Sfântă cruce cu spesele economului Ioachim Marta și Marta soția sa și în numele familiei sale s-au făcut în Căprioara în Anul 1880*”.

Ulterior s-a mai ridicat, tot în sat, la colț de stradă, peste drum de biserică,

Troița ridicată de Ioachim Marta

²²¹ Preoteasa Cristina Suba

²²² Troițele și crucile de hotar nu au fost pictate și nici nu au avut pe ele vreo inscripție. vezi Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 23. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

Troiță ridicată în memoria eroilor din Căprioara căzuți în cele două războaie mondiale

o cruce de lemn, înaltă, având aplicată pe ea o icoană pe tablă, reprezentând Răstignirea Domnului.

Săpat cu dalta, pe cruce se poate citi următorul text: „*Această Sf. Cruce este ridicată în amintirea și cinstirea eroilor căzuți pe câmpul de luptă în războiul din 1914-1918 1941-1945 pentru apărarea țării și a pământului românesc. Ridicată la 1975.*”

Hotarul satului

Hotarul satului a avut o suprafață de 4877-4876 iugăre de pământ. Denumirile toponimice ale holdelor, așa cum s-au păstrat ele în memoria colectivă, sunt: Valea Mare, Lunca Popii, Balta, Unghiul Mare, Dealul viilor, Flueraș, Trei gomili, Dâmbul Tomii, Coliba neamțului, etc.²²³

Casa tradițională

Evoluția spațiului de locuit

Urmele celor mai vechi case de suprafață, în Banat, datează din perioada neolitică. Acestea au fost case monocelulare, cu pridvor și intrare pe latura scurtă. Pereții au fost construiți din împletitură de nuiete și pari, lipiți cu lut amestecat cu pleavă.²²⁴

Alături de bordeiele semiîngropate, modelul de casă monocelulară cu pridvor s-au păstrat până la finele secolului al XVII-lea.

Din secolul al XVIII-lea, în satele care aveau în vecinătate pădure și piatră din abundență, precum Căprioara („*la noi îi țara cu piatră*”²²⁵), materialul de construcție a fost schimbat, noile locuințe începând să fie construite din lemn de stejar, cioplit, și piatră.

²²³ Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului*, Timișoara, 1936, p.115

²²⁴ Nicolae Țăranu, *Tipologia locuinței țărănești de tradiție arhaică*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975, p.90

²²⁵ Inf. Marica Sinaci, n.1933

Temelia acestor construcții o constituiau *bulvanii*, așezați pe câte o lespede de piatră („*fundația era puțână*”²²⁶) sau direct pe pământ. Pereții erau construiți din *lobde* cioplite uniforme iar îmbinările la colțuri se făceau în tehnica *în cleșceie* și în *căței cu vișluitară*. În Căprioara au existat două tipuri de case bătrânești, care au supraviețuit, cu mici modificări, până în perioada interbelică. Primul tip a fost casa cu târnaț parțial și cu tindă retrasă, la care camera de locuit era de lățimea tinzii și a târnațului luate împreună. Al doilea tip a fost casa cu tindă retrasă și subtoaie.²²⁷ Târnațul, deschis, avea stâlpi de lemn. Ambele modele de casă aveau în tindă vatră liberă și coș deschis²²⁸. Uneori, în capăt, către grădină, mai era o cămară, neîncălzită:

„*Era uită, cum îi grajdu nost* (arată spre lemnele din care este construit grajdul), *atuncea era ca un coridor, zăcem târnaț... și atuncea aveam o sobă, o tindă și mai în capăt, cătă grădină mai era o sobă, era ca o cămară.*”²²⁹

Vechile vetre din tindă erau de formă rectangulară, construite din pământ bătut. În mod obișnuit ele aveau o suprafață de cca. 1,5 mp și o înălțime între 15 și 40 cm. Marginea celor mai multe era consolidată cu un parapet de piatră și cărămidă.²³⁰ Fumul era colectat de un coș deschis, construit din nuiele împletite, având forma unui trunchi de piramidă, susținut de patru stâlpi de zid, uniți cu bârne groase și cu arcuri de cărămidă numite *boitași*. Un element definitoriu al tinzii a fost firida, amenajată sub arcul colțului alăturat de peretele din spatele casei. Tinda era fără ferestre, încăperea fiind luminată doar de lumina focului.

Acoperișurile caselor de demult au fost în 4 pante, neobișnuit de înalte și acoperite cu paie. Aceste acoperișuri erau mai groase. Paiele se așezau cu furca de jur împrejur, pe cele patru laturi ale acoperișului, apoi se puneau între ele crengi, ca să se așeze și să se lege mai bine. Se puneau apoi alte paie și crengi, până când se ajungea la o grosime de 70-100 cm. Peste coama acoperișului se puneau *păianjeni*, făcuți din două crengi mai lungi, înnodate la capete, care țineau paiele până se mai așezau. Aceste acoperișuri, impregnate de fum, durau 100-150 de ani.

Cu vremea, alături de locuința cu două încăperi (cameră + tindă) și eventual cu cămară, a apărut și modelul de casă tereziană,²³¹ cu o „sobă mare”,

²²⁶ Ibidem

²²⁷ Subtoaia este spațiul deschis din fața tinzii, târnațul.

²²⁸ Casa cu vatră în tindă și cu soba din cameră încălzită din tindă o găsim pe o arie culturală largă balcanică.

²²⁹ Inf.Marica Sinaci, n.1933

²³⁰ Nicolae Țăranu, art.cit. p.94

²³¹ Modelul de casă cu trei camere este cunoscut și sub numele de casă franconă

de 5x5 m sau 6x5 m, spre uliță, cu o tindă și cu o „sobă mică”, spre grădină. Soba mare avea două ferestre mai mici spre stradă și câteodată și una spre curte. Ferestrele aveau obloane simple din scândură de brad. Tipul vechi de ușă era cu un singur canat, din scânduri masive, fixate în cuie.

Încălzirea acestor odăi s-a făcut cu ajutorul unor sobe oarbe, care aveau gura de alimentare și orificiul de evacuare a fumului în tindă („și soba era dă cărămidă, în casă,²³² da băgam lemne tot pă aclo pă la tindă”).

Odată cu mărirea caselor, de la două la trei încăperi, acoperișurile au suferit și ele transformări, începând să fie construite în două ape și să fie acoperite cu șindrilă sau cu țiglă-solzi. La casele acoperite cu șindrilă, leașurile se puneau începând de la capetele de jos ale căpriorilor, la distanțe egale, de 40-60 cm, după lungimea șindriei. Ele se montau orizontal, în sus, până la coamă.

Conform recensământului din 1900, la acea dată în Căprioara erau 214 case, din care 13 cu pereți de cărămidă și 201 din lemn. 2 dintre acestea erau acoperite de țiglă, 130 cu șindrilă și 82 cu paie.²³³ Zece ani mai târziu numărul caselor din sat a crescut la 238. Dintre acestea, 11 erau făcute din cărămidă, 1 din chirpici și 226 din lemn. Acoperișul la 26 era din țiglă, la 156 din șindrilă și la 53 din paie.²³⁴

Casa de cărămidă

Între cele două războaie mondiale în aspectul caselor din Căprioara intervine o nouă schimbare. Rând pe rând, oamenii cu anumite posibilități materiale încep să-și ridice case din cărămidă, de dimensiuni mari, pe fundații de piatră de râu. Aceste case, sunt formate din două construcții, plasate de o parte și de alta a porții, care este închisă în partea de sus de acoperișul ce se întinde pe toată lungimea construcției. Pe această poartă mare din scânduri, ornamentată în partea de sus cu motive florale și vrejuri, proprii stilului secesion provincial, se intră într-un coridor larg, ce dă în curte și care comunică, prin câte o ușă laterală, cu cele două corpuri ale casei, ce îl flanchează. Când casele construite se nimeresc a fi la colț, construcția se întinde pe ambele străzi. Ornamentele fațadei, geometrice sau florale, plasate în partea de sus a peretelui sau în perimetrul ferestrelor, sunt obținute din tencuială, vopsită în altă culoare decât restul construcției.

²³² Aici cu sens de cameră.

²³³ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.96-97

²³⁴ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.84-87

Din 1990, unele din casele interbelice sau din cele modificate în anii 1950-60 au fost modernizate după ultimele standarde în materie de locuință.

Casă de cărămidă netencuită.

Casă de cărămidă cu ornamente în tencuială

Casă pe două străzi

Detaliu de ornament

Interiorul casei tradiționale

Camera de la stradă, ținută curată pentru oaspeți, a fost în trecut mobilată cu două paturi, fiecare pe câte un perete. Între paturi, în dreptul ferestrelor, se afla masa și două lavițe lungi cu spezeze ornamentate cu motive geometrice traforate, ce flancau paturile. Până la apariția în casă a dulapului, hainele erau păstrate în lăzi de lemn, fără spinare, așezate în continuarea paturilor, spre tindă. Perete în perete cu tinda era soba oarbă. Paturile erau acoperite cu lipidee albe din bumbac țesute în 4 ițe, peste care se puneau lipidee de lână, cu motive geometrice („în *coțche*”), colorate în portocaliu, verde, roz, sau cu motive mari florale. Peste acestea erau clădite pernele. Pereții erau ornamentați cu farfurii de lut, pe lângă care se puneau „*tindeie*”(stergare) și mai recent cu fotografii, în rame țărănești, de sticlă.²³⁵

În tinda casei se găseau, în apropierea vetrei, o masă, stelaje cu vase pentru gătit și farfurii de pământ și canta cu apă.

„*Soba mică*” (camera mică) era mobilată ca și „soba mare” (camera mare), doar că mobilele erau mai simple. Aici se monta iarna războiul de țesut.

De la începutul secolului XX, mobilierul țărănesc din casă, mai ales la cei mai gazdă, a fost schimbat cu mobila „domnească” a vremii: paturi cu ornamente strunjite, de culoare închisă, dulapuri, oglinzi mare cu rame strunjite, șubloane, etc.

În sfârșit, după al doilea război mondial, de prin anii 1960-65, vetrele deschise dispar, fiind înlocuite de șpoherturi zidite, cu plită și cu dubă, în care se cocea pâinea. În camere apar mobilele combinate și bucătăriile vopsite, care mai pot fi văzute și azi.

Gospodăria

Anexele gospodărești

Curtea casei este și azi despărțită de uliță prin garduri masive, groase, prin piatră. În curte se găsesc grajdul cu șură, cocina, cotarca. Odinioară și grajdurile și cocinile erau construite din bârne, lipite cu pământ sau nu. Mărimea lor diferea, în funcție de numărul de animale, de starea materială a familiei. În grajd oamenii țineau vacile, boii și „caii de lucru”. Câteva grajduri vechi, din bârne, mai pot fi văzute în sat și azi.

De prin anii 54-55 au apărut în curți bucătăriile de vară (*cuina*). În prezent, în multe gospodării, aceste bucătării împreună cu grajdul și celălalte anexe încadrează toate laturile curții, transformând perimetrul într-o mică fortăreață închisă.

²³⁵ Inf.Maria Sinaci, n.1933

Unele din aceste curți au în interior fântâni cu roată, însă majoritatea sunt fără, satul având numeroase fântâni pe uliță, pe care le utilizează în comun.

Aceste fântâni au evoluat și ele, în timp, de la cele din care se scotea apa cu un cârlig, la cele cu cumpănă, ca să se ajungă la fântânile actuale, din beton, acoperite și cu roată. O parte din acestea au pereți din leături împletite, altele sunt închise cu fier forjat. În ambele cazuri, utilul se îmbină cu frumosul.²³⁶

Casele care nu sunt construite prea aproape de deal au în spatele curții o grădină de legume.

Poartă de casă închisă în construcție

Gard de piatră

²³⁶ Mircea Teleguț, *Fântâni țărănești în Banat*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975 , p.109.

Poartă veche

Grajd de piatră

Grajd din bârne lipite cu pământ

Curte închisă de construcții

Cuptor de pâine

Fântână cu roată, la stradă

Fântâni cu roată, la stradă

Ocupații tradiționale

Ocupațiile tradiționale în sat au fost agricultura, pomicultura și creșterea animalelor. Munca s-a desfășurat, secole de-a rândul, cu unelte tradiționale. Activitățile erau condiționate de calendarul popular. Oamenii nu lucrau în zilele de sărbătoare sau în zilele în care era interzis să faci anumite munci: „*Oaminii când o fost pământul lor, țâneau tăce sărbătorile.*”²³⁷

Agricultura

În Căprioara oamenii au semănat în trecut în mod tradițional grâu, porumb și cânepă. O parte din terenuri erau îngerășate prin gunoie.

Grâul

La grâu, semănatul se făcea toamna. Nu cumpărau sămânța. Semănau grâu din recolta lor. Semănatul se făcea cu mâna, aruncând semințele din sacul ținut pe umărul stâng, cu mâna dreaptă. Femeile, care aveau „*mână dă lucru*”, sămănau și ele. Când era copt, la Sâmpetru, grâul era tăiat cu secerea

²³⁷ Inf.Maria Popovici, n.1941

sau cu coasa. La coasă era o „*petrecătoare*” sau „coardă” ca să prindă spicele. Din spicele tăiate făceau snopii și îi legau cu nuiiele. Snopii erau așezați în cruci sau pari, în așa fel încât spicele să fie spre interior, ferite de ploi. Treieratul s-a făcut în vremurile de demult cu îmblăciul, înlăturarea paielor cu grebla și vânturatul cu site, dar nimeni nu își mai amintește. Amintirile oamenilor se opresc la batozele care băteau grâul. Erau aduse cu carul din Căpâlnaș. Fiecare familie aștepta cu grămada de snopi să-i vină rândul.

Tăiatul cu secera s-a practicat chiar și în primii anii de colectiv. Odată cu C.A.P-ul în localitate au apărut și combinele .

Porumbul a fost și el în trecut semănat cu mâna. De obicei se punea porumb pe locul unde fusese semănat cu un an în urmă grâu sau tot porumb. Dacă era semănat după grâu, miriștea se ara de două ori, odată toamna și odată primăvara. Semănatul conform tradiției se făcea „*când înfloreau porumbeii*” sau „*când înfrunzea stejarul, gorunul, fagul*”. Semănau atât femeile cât și bărbații. Boabele se aruncau tot la doi pași. Porumbul se săpa de două ori. La prima sapă se și rărea, iar la a doua se aduna pământul mușuroi în jurul rădăcinii.

Când era copt cucuruzul se aduna cu pănuși și astfel era dus acasă. Aici urma depănușatul, după care știuletele era lăsat la uscat și în final depozitat în cotărți confecționate din leături. Sfărmatul se făcea, după nevoi, cu o sfărmatoare din fier sau cu mâna.

Cânepa

O cultură nelipsită, chiar dacă nu ocupa suprafețe mari, a fost cea de *cânepă*. În Căprioara oamenii o cultivau unii în grădină alții pe holdă. Cănepa semănată în sat era de două feluri, de vară și de toamnă. Prima era mai albă și era mai subțire, pe când cea de toamnă, folosită pentru sămânță, avea tulpina mai groasă și era mai închisă la culoare. Când era coaptă era smulsă cu mâna, făcută mănunchiuri și dusă la moiat, fie în Mureș fie „*la valea aia care îi aci*”. În multe familii cei care înmuiau cănepa erau copii.²³⁸ Timpul de muiat era de două săptămâni, după care se spăla, se punea la uscat și era dusă acasă, pentru prelucrare. Cultivarea cănepii s-a practicat în sat cam până prin 1970.

Pomicultura

Dealurile au fost în trecut pline de livezi și fânețe. Pe lângă acestea oamenii au mai plantat pomi și în țarină, la marginea holdelor și în grădini.

²³⁸ Inf.Mărioara Căucar, n.1956

Căprioara era renumită mai ales prin cireșii care creșteau aici. Alături de aceștia mai erau pruni și meri. Prunele erau de mai multe soiuri: „*albe, mai roșii, mai vânațe*”. O parte din fructe erau vândute, altele erau uscate pentru iarnă dar cele mai multe erau adunate în căzi pentru rachiu.

Colectivizarea a distrus pomii de la marginea holdelor: „*Când o vinit colectivul prunii din țarnă i-o scos.*”

Viticultura

Cu toate că în perimetrul satului există un Deal al Viilor, oamenii nu-și amintesc să fi fost plantații de vii în Căprioara. Puțina vie care există și azi este plantată în curtea casei și ea este hibridă, adică o vie rezistentă, fără pretenții. Strugurii sunt folosiți exclusiv pentru consum propriu.

Creșterea animalelor

Oamenii din Căprioara creșteau și mai cresc și azi vaci din rasa Bălțata românească („*alb cu roșii*” și „*așe mai în galbăn*”), porci „*mănguliș*”, oi și cai.

În sat nimeni nu-și amintește să fi existat văcar. În trecut, „*fiecare o stat la vaca lui*”. Mai târziu au început să facă cu rândul, atâtea zile, câte vaci aveau. Porcii erau lăsați liberi și veneau seara singuri acasă. Caii erau împiedicați. Doar la oi erau ciobani. În general, între cele două războaie fiecare gospodărie avea câte 5-6 oi, pe care le țineau pentru lână, fiindcă iarna bărbații din sat purtau cioareci. Din spusele bătrânilor, cele mai multe oi le-a avut „*a lu Ciutărăina*”²³⁹.

Meșteșuguri sătești

Croitorii de lână dubită

În sat erau doi oameni, Popovici Gheorghe și Dumitru Sinaci, care făceau cioareci. Pentru șube și coțobăici se mergea la Valea Mare sau Căpâlnaș, iar cei care erau mai înstăriți la maistorii din Făget, care făceau șube pentru femei și coțobăici pentru bărbați, șiniarite.

Oloinițele

În sat au existat o oloiniță mare, cu presă, la care erau asociați Lăpugean Ioachim și Crista Ioachim și mai multe oloinițe „*din bătrâni*”, amenajate în perimetrul gospodăriei. În toate se făcea oloi de sămânță (dovleac). Cu

²³⁹ Ibidem

sămânța de floarea soarelui se duceau la Făget. În memoria satului, au rămas până azi numele acestor proprietari de oloinițe țărănești: Drăgan Ion, Popescu Ioachim și Sinaci Dumitru, tatăl Măricăi.

Aceste oloinițe erau formate dintr-un butuc mare, de păr, care avea în el o gaură. Semințele se decorticau prin pisare într-o piua manuală și se cerneau, după care făina rezultată se frământa cu puțină apă caldă iar aluatul se prăjea pe o lespede. După ce era prăjit, cașul obținut se băga într-un săculeț de lână și se introducea în gaura din butuc. Și erau două „găvolte” (pene din lemn) care se băteau cu maiul până când se strângea „cașul”. Uleiul curgea într-o troacă așezată dedesubt. Proprietarul oloiniței primea, după fiecare „caș”, un deț (decilitru) de ulei. Activitatea lor a încetat la naționalizare:

*„Când s-o format comunismu nu le-o mai dat voie. Tata, dă ciudă că viniră comuniștii și i-o sigilat (oloinița –n.n.) și or vrut să facă numa pântru ii, o zâs că dacă nu mânc io și nu mâncă satu, nu mâncăți nici voi.”*²⁴⁰

Mori pe apă cu o roată

În trecut, în Căprioara au funcționat trei mori de apă, două țărănești, pe Valea Peștișului – rămase de pe timpul Austro-Ungariei și cumpărate, după cum spun oamenii, de Onișan Alexandru, care a avut băgați morari – și una mai mare, pe Mureș, unde erau asociați Toderescu Ioachim, Hanciu Roman, Alexandrescu Dumitru și Drăgan. La toate trei, oamenii dădeau vamă, pentru măcinat, 10%.²⁴¹

După închiderea morilor din sat, oamenii au început să macine grâul la morile de stat din Făget, Căpâlnaș, Corbești.²⁴²

Cazane de fierț țuică

Satul a avut o tradiție în fierțul țuicii iar în localitate au existat mai multe cazane. Marica Sinaci își amintește, de pildă, că avea cazan „a lu Tripoane” pe ulița ce duce spre Săvârșin. Dintre aceste cazane, unul singur a fost mai mare, de cca. 500 l, a lui Alexandru Căucar, moștenit de la părinți, celelalte având capacitate de 150-200 l.

O parte din ele au activat până la naționalizare, când au fost interzise de stat. Mai târziu, „cazanul cel mare l-a luat colectivul și o fierț el pentru oameni și le dădeai uium”²⁴³.

²⁴⁰ Inf. Marica Sinaci, n.1933

²⁴¹ Inf. Pavel Avramescu, n. 1926

²⁴² Inf. Mariana Căucar, n.1956.

²⁴³ Inf. Pavel Avramescu, n. 1926

Ocupații casnice gospodărești

Prelucrarea lânii

Lâna de la oi a fost prelucrată, în trecut, în casă. Se tundeau oile apoi lâna era spălată, scărmanată de femeile din casă sau dusă la scărmanat, după care era toarsă și se țesea în război. „Pânza de lână” pentru cioareci, coțobăici și sumane era apoi cărată de bărbați, în spate, la „dubit”, la văioaga de lamarginea satului. În felul acesta materialul devenea mai flexibil și putea fi croit.

Prelucrarea cânepii

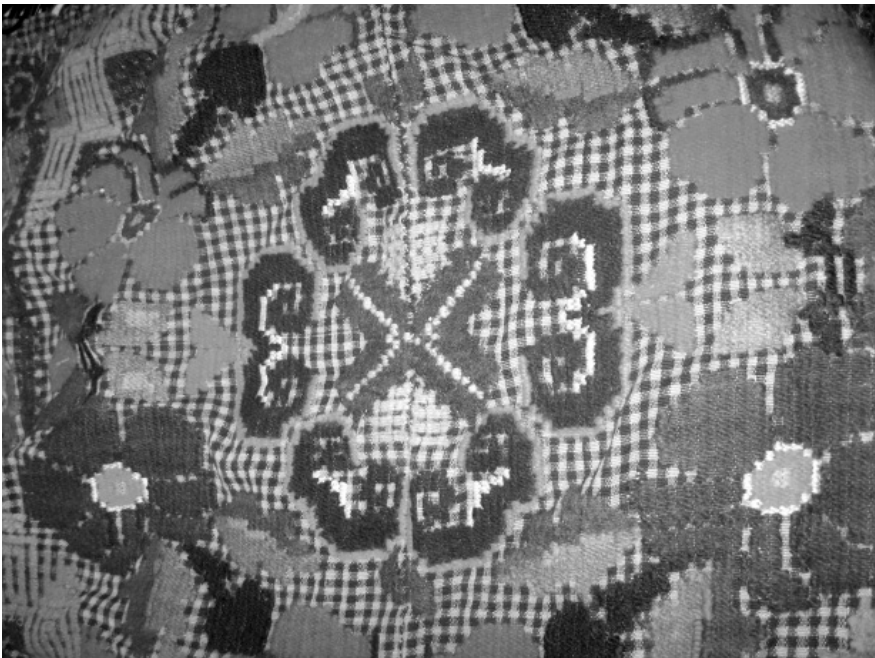
Odată adusă acasă cânepa ea era melițată. Adeseori melițau fetele de școală. După melițat, copiii dădeau foc la puzderia care cădea. Etapa următoare era „teptănatul” firelor, care erau împărțite, după lungime și calitate, în fuior, bărbie și câlți. Din fuior se torcea ață subțire pentru cămăși, spăcele, ștergere, lipidee. Din firele groase se țesea pânză de saci.

Torsul începea când se lăsa postul Crăciunului, adică atunci când se termina lucrul la câmp și activitățile cotidiene se mutau în casă. Se torcea numai luna, miercurea și joia, fiindcă celelalte seri erau socotite seri rele. În general, fiecare fată și femeie torcea la casa ei dar mai erau și case unde se adunau mai multe vecine. Când se termina de tors, firele erau puse pe rășchitor și făcute jirebii, care apoi erau albite. Apoi jirebiile erau depănate pe vârtelniță și se puneau războiul pentru țesut. Se făcea urzeala, se învelea și se nevedea.

Țesutul, cusutul

Țesutul pânzei de cânepă, bumbac și de lână se făcea în timpul iernii. Femeile țesau pânză în patru ițe pentru lipidee dar și pânză de lână pentru lipidee și haine. Fiecare dorind să fie mai aparte, femeile umblau după formele de lipidee până pe lângă Făget.

Lucru la război trebuia încheiat până în postul Paștelui, când pânza de cânepă și bumbac se întindea la soare, la albit. Tot în postul Paștelui începea cusutul și brodatul hainelor, care odinioară să făcea în casă, de femei. Fetele erau învățate de mici să lucreze la război, să facă cipcă și să brodeze. Cioarecii erau, cum am menționat deja, croiți și cusuți de bărbați.

Forme de lipidee țesute în război

Uscatul poamelor

În Căprioara a fost obiceiul de a se usca poame. Oamenii aveau „coșeri” speciale, în care se puneau prunele, merele și perele tăiate pentru a fi uscate, pentru iarnă.

Fiertul țuicii

Prunele sau celelalte fructe se puneau în căzi la fermentat și după ce făceau scoarță erau duse la căldare. Timpul de fermentație depindea de temperatura de afară, uneori, când era mai cald fermentau mai repede, alteori mai târziu.

Ca și în alte sate din Banat, țuica se distila o singură dată. Între războaie ea era lăsată la 25-28 de grade, pentru ca acum să fie adusă la 38 de grade.

Tăiatul și preparatul porcului

Porcii în sat se taie de obicei înainte de Crăciun. Chiar dacă nu se respectă tăierea de Ignat, în modul de desfășurare a activității se păstrează, cu mici schimbări, vechiul scenariu arhaic de sacrificare a animalului ritual.

Porcul era junghiat dis de dimineață. Înainte se pârlea cu paie, numai în ultima vreme a început să fie folosită butelia. După ce-l pârleau, îl curățau cu un cuțit, îl spălau și-l frecau cu paie și cu apă caldă. Se crăpa pe spate și se scotea șira spinării întreagă. Apoi se tăia capul și se scoteau celelalte bucăți, slănina, șuncile din spate, șuncile din față. Mațele le spăla bătrâna casei, ajutată de noră sau de vreo vecină. Alea subțiri le răzuiau cu cuțitul, pe cele groase, de sânjereți, le frecau, bine, cu sare, cu ceapă, cu bicarbonat sau oțet și le spălau în mai multe ape, „*ca să nu miroase*”.

Seara, când lucrul era gata, se făcea pomana porcului. Neamurile și cei care au ajutat erau serviți cu varză, carne friptă, răchie.

Un alt obicei, care se păstrează și azi este acela de a duce la vecini să guste, „*o bucătură de cârnaț, pecie și jumări*”.

Din porc în sat se fac cârnaț, sânjereți, tobă și mai rar maioș. De obicei și ficatul se punea, împreună cu alte opărituri, la sânjereți. Sânjereții și toba erau fierte într-o căldare, puse la răcit și apoi, după 2-3 zile, la fum, ca să nu se strice. Carnea de la cap și urechile se tăiau mărunt și se puneau la tobă. Pentru tobă se folosea stomacul de la porc. „*Slănina și aște ... făcem murătoare, ... le punem într-o cadă și punem sare până stă ou sus ... ca să ca să nu să strâce. Carnea o punem și pă ea în sare, primele alea dă la porc și coastele și picioarele din față și ale le băgam în murătoare. Da le scotem când scotem slănina și le punem și pă ele la fum mai târzău pă tâte și slănina și șonca.*

Carnea o punem tătă la fum, nainte nu erau congelatoare, ș-atunce stăcea mai bine”..

Când afumau, făceau foc cu lemn dă carpen sau se punea rumeguș, ca să ardă mocnit.

Carnea se păstra peste an afumată. Ea ținea cam până prin august.

Făcutul pâinii

În Căprioara, la dospitul pâinii s-a folosit mai ales drojdia, deși, vara, mai luau spumă de pe cadă, când erau prunele să fiarbă, însă pâinea nu creștea ca și cu drojdie.

Coacerea s-a făcut în cel mai arhaic sistem cunoscut, și anume în *țăst*,²⁴⁴ un obiect de forma unui clopot, cu care se acoperea pâinea pusă într-o tepsie de pleu, pe vatra încinsă.

Însăși denumirea de *țăst*, care vine din cuvântul latin „*testum*” (vas de lut, capac de argilă), indică vechimea lui.

Sistemul de coacere a pâinii în *țăst* sau *țest* a cunoscut în trecut o largă răspândire în întreg spațiul sud-est european.²⁴⁵ În România îl găsim practicat în sudul țării și în Banat.

Dacă inițial acest *țăst*, nelipsit din gospodăriile din Căprioara, era din pământ, ulterior el a fost înlocuit cu *țăstul* din fontă, mult mai rezistent.²⁴⁶ Pe lângă pâine, în *țăst* mai coceau și plăcinta cu brânză.

Făcutul mierii de prune

Mnerea de prune se făcea din prune bistrițe. Cei care aveau cazan cu lanț făceau *mnerea de prune* în cazan. Se fierbea mult, până se îngroșa, și două zile, până stătea lingura în ea. Se învârtea tot timpul, să nu se prindă.

Făcutul săpunului

Săpun să face „*din rămăsături*”, din untură, cu apă și cu sodă caustică. Se fierbea vreo 2 ore. Când era bine făcut, se punea într-o troacă și când se răcea se tăia bucați și se punea la uscat, să stea până toamna.

²⁴⁴ Cel mai vechi *țest* descoperit pe teritoriul județului Olt – comuna Fărcașele – datează din secolul al X – lea.

²⁴⁵ Așa cum rezultă din etimologia cuvântului și din faptul că și grecii îl foloseau pentru coptul pâinii, *țestul* a avut o arie de răspândire foarte întinsă care cuprinde Illyria, Bosnia, Muntenegru, Bulgaria, Albania, partea sud-vestică a câmpiei Pannonice, România, fiind cunoscut până în Caucaz. <http://olteniaistorica.blogspot.com/>

²⁴⁶ Inf.Pavel Avramescu, n. 1926.

Port popular

Costumul popular femeiesc

Femeile și fetele de măritat au purtat în trecut spăcel și poale. Spăcelul era despicat în față și avea mânecile prinse din gât. Uneori în partea de jos a spăcelului era cusută o „adougătură”, ca să-l lungească. Gâtul era fără guler, doar cu o bentiță brodată cu ață colorată. Mânecile în partea de jos erau încrețite la încheietură și lăsate libere în jos (cu fodor). Spăcelele de sărbătoare erau lucrate din pânză cu cinar (bumbac țesut în două ite, din care unele fire mai groase) sau din pânză de bumbac limpede și erau ornamentate pe mâneci cu broderie plină, albă, neagră sau colorată. Peste spăcel, la sărbători, se lua un laibăr scurt din catifea bordo sau neagră, puternic răscroit la gât. Peste partea răscroită era aplicată o panglică plisată de culoare roz sau roșie. De asemenea, în trecut, la sărbători, în Căprioara, femeile și fetele de măritat au mai purtat și șaluri din mătase cu flori mari imprimate, de diferite culori, și cu ciucuri, care se legau la spate.

Poalele de sărbători erau din aceeași pânză cu cinar sau din bumbac ca și spăcelul. Ele erau largi, plisate, și aveau în partea de jos broderie plină și cipcă lată, lucrată în casă. Fetele de măritat purtau pe dedesupt încă câteva rânduri de poale, ca cele de deasupra să fie cât mai înfoiate. Peste poale, în față și în spate, se puneau doi lați, cusuți cu fir, cu diverse motive florale, sau doar o „cotrânță” mai lată, în față. Mijlocul era legat cu un brâu colorat, din lână. Din secolul XX a apărut și „*sumna*” (fusta) din mătase.

Ca podoabe, fetele mari, purtau la gât mărgelile de sticlă iar pe cap o salbă de bani („*bani pe cap*”). Aceasta era confecționată dintr-o pânză, pe care se cosea patru rânduri de monede de argint, iar printre ele mărgelile de sticlă. În față această „*partă*” avea cusuți zulufi („*cocori din păr*”), răsuciți cu agrafe de os. Salba se lega la spate cu panglici. Părul fetei era împletit într-o „*cică*” lăsată liber pe spate, peste care se puneau alți bani, cusuți tot așa pe o pânză.

Nevestele tinere purtau un an de la nuntă balțul din mătase sau cașmir primit de la mire, peste care puneau banii de cap. Sub balț, părul era legat și acoperit cu ceapța pusă pe cap în noaptea nunții.

Iarna, la sărbători, peste spăcel se lua un cojocel scurt, ornamentat pe toată suprafața cu flori din lână roșie, și, deasupra, o șubă. Șuba de sărbătoare era șiniorită, adică ornamentată la guler, pe piept, mâneci, buzunare și la spate cu ornamente din șinior negru.

La lucru, vara, fetele și femeile umblau desculțe iar iarna încălțate cu opinci. Piciorul era învelit în obdele de lână. La sărbători, vara se încălțau cu păpuși, iarna cu ghete.

Costumul popular bărbătesc

Costumul bărbătesc de vară era confecționat din pânză albă, cu ornamente puține executate în arămizi. Cămeșea era lungă până la jumătatea pulpei iar la mâneci avea pumnari. Era ornamentată la guler, pe piept și mâneci cu broderie. Gulerul îngust prezintă o cusătură specială în formă de potcoavă, care coboară și pe piept, la despicătura, ce se închide cu bumbi mici și deși. În față, în partea de jos, cămașa era plisată. Izmenele, până la gleznă, erau confecționate din aceeași pânză, din mai mulți lați și erau călcate plisat. Se terminau cu cipcă sau broderie spartă. Cămeșea era strânsă la mijloc cu o curea lată din piele, cu mai multe cataramе, și cu bumbi aurii (ținte). Deasupra cămășii se purta un laibăr de habă (lână) vânăată, denumită „gheneral”, cusut la Făget și ornamentat cu diferite modele din șnur negru.

Iarna se purtau *cioareci*, din stofă de lână, ornamentați uneori cu aplicații verticale de șnur negru. Peste cămașă se îmbrăca cojocul de tip *lugojenes* *cu zbici* și *coțobaica*, un fel de căbat, mai scurt, făcut tot din pănură albă și ornamentat cu șinioare negre.

Bătrânii au mers până prin 1966 și la biserică cu opinci, la care aveau câte două obiele de lână. În partea de jos, la opincă, puneau obiele albe iar pe gleznă „în coțche”, din lână colorată. La sărbători bărbații se încălțau cu bocanci sau pantofi iar tinerii cu cisme negre de box.

În cap purtau pălării negre vara și căciuli negre din blană de miel, îndoite pe o parte, iarna.

Laibăr făcut la Făget, de culoare albastru „gheneral”

Bărbat și femeie în costum de sărbătoare

Persoane mai în vârstă
în port popular

Spăcel și poale ornamentate
u ață neagră

Detaliu de ornament

Îmbrăcămintea copiilor

Copii până la vârsta școlară umblau, în trecut, mai mult într-o cămașă lungă, din pânză țesută în casă. Când începeau să meargă la școală, erau îmbrăcați în port popular, croit pe mărimea lor.

Copii în haine de iarnă

Nelu a lu Garase, copil, în port popular

Obiceiuri calendaristice

Postul Crăciunului

Postul la ortodocși începe în 14 noiembrie și ține până în ziua de Crăciun. Este un interval de curățenie sufletească și trupească, în care sunt interzise nunțile, balurile iar în trecut și jocul duminical.

Oamenii mâncau mâncare de post. În săptămânile de post, atât dubașii cât și stelașii se întâlneau la gazdele lor, care trebuiau să-i învețe colinzile și versurile de mulțumire, ce urmau să fie spuse în seara de Ajun și în prima zi de Crăciun, când se umbla la colindat prin sat. Ei trebuiau să știe textele integral, ca să le spună, în casele în care erau primiți, fără greșală. În săptămâna dinaintea Crăciunului se face curățenie mare. Odinioară se văruia și se muruia în camere.

Ajunul și prima zi de Crăciun

Femeile coceau *pițărâi* și *cinari* (din aluat ca niște aripioare, și se băga în el un ban) pe care, după ce îi sfințeau în Ajun, dimineată, la Panhida mică,²⁴⁷ îi dădeau, acolo la biserică, copiilor de pomană pentru morții din familie.

Tot în Ajun, în Căprioara, la fel ca în toate localitățile din jur, de pe Valea Mureșului, copii de până la 13-15 ani umblă prin sat cu Steaua, iar feciorii de peste 16 ani umblă la Colindat cu duba. Ambele obiceiuri sunt foarte vechi și în legătură cu ele în sat existau reguli precise, atât în modul de constituire a cetelor cât și în comportamentul copiilor (feciorilor) pe timpul când erau în ceată. O regulă era și aceea ca cel ieșit de la stelași, trebuia să întrerupă un an, ca pe când intra în ceata dubașilor „*să se arate că-i bărbat*”, fiindcă altfel fetele nu jucau cu el.²⁴⁸

Umblatul cu Steaua

Cu steaua umblau și umblă și acum numai băieții de vârstă școlară. Pot să fie stelași numai până la vârsta de 16 ani, după care încep să meargă cu duba.

Băieții încep să se organizeze în Postului Crăciunului. Odinioară ei își alegeau o gazdă, care să-i învețe colindele și versurile de la Stea. În funcție de rolurile de la Stea, erau 7 stelași: Irod, Voltezar, Melchior, Gașpar, Îngerul, Ozia și Iscoada, la care se adăugau gazda și iapa. Îmbrăcați în stihare, ei au o recuzită specială: o stea, săbii, comănace și clopoței.

Din mărturiile rămase, în 1939, au umblat cu Steaua: Pavel Popovici – 13 ani (Irod), Adam Drăgan – 14 ani (Melchior), Gheorghe Vețan – 15 ani (Voltezar), Pavel Dobrei – 14 ani (Gașpar), Aurel Lucaci – 12 ani (Ozia). Gazda lor, în acel an a fost Ioachim Popoviciu, de 27 ani, iar iapa, Ion Tripon, de 65 ani. În acel an, ei au plecat prin sat cu Steaua în Ajunul Crăciunului, la ora 13, și au terminat în ziua de Crăciun, la ora 14²⁴⁹.

Pe drum, stelașii sună din clopoței. Când ajungeau la o casă, gazda de stelași sau îngerul întreba: „*Aveți voie de stelași?*”. Stăpânul casei, de pe fereastră, zicea: „*da*” sau „*nu*”. Dacă zicea „*da*”, stelașii cântau la ușă „*Nașterea*” apoi intrau în casă. În casă interpretau piesa cu craii, cu nașterea Domnului și spuneau orațiile și colindele învățate.

²⁴⁷ Slujba avea loc pe la 8-9, special pentru sfințirea colacilor rituali ce urmau să se dea de pomană. Se făcea și o ectenie la morți

²⁴⁸ Inf. Ioan Ardelean, zis „Nică sau Nelu lu Gărase”, n.1944

²⁴⁹ Inf. culese de Ion Simion, cl.IV,(1939), în *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.494.

Ca daruri, în trecut, au primit: colac, cârnați, rachiu, bani, după cum voia omul să dea. Stelașii mulțumeau cântând:

*„Stați voi dieci de-a cînta
Că gazda măreț ne-o da,
C-o limbuță ne-o cinsti
C-un sfîntac ne-o dărui,
Colacu ni l-o aduce,
Făr de-un cîrnaț nu ne-om duce,
Lîngă cîrnaț se cuvine,
Vreo cinci litri de vin pline,
Și vreo doi fonți de untură,
Să ne ungem pe la gură,
Că noi atîta am postit,
Pînă toți am răgușit.
Păcurarii de la oi
Strigă și ei de napoi.
Sopon de borbă ne dați,
Să nu rămănem nerași
Să trăiți la mulți ani! ”*

Stelașii și dubașii mergând împreună

Apoi își luau ziua bună de la gazdă cășii și plecau mai departe.

A doua zi, după ce au terminat de umblat prin sat, făceau la gazdă conacul, împărțeau frățeste tot ce au adunat apoi ceata se spărgea.²⁵⁰

Azi lucrurile sunt mult simplificate.

Umblatul cu duba în Căprioara

Obiceiul colindatului cu duba este la fel de vechi și el s-a transmis în sat din generație în generație până astăzi. Grupul este format dint-o *gazdă a dubașilor*, doi *căprari*, unul „*di colinzi*” și unul „*di daruri*”, o *iapă* și mai mulți *dubași*, care, obligatoriu, trebuie să fie feciori. Singur gazda dubașilor este om însurat.

Vechea ceată de dubași din sat

Dreptul de a ocupa un loc mai central la casa gazdei îl oferea vechimea în ceată. Noii intrați stăteau pe lângă ușă. Căprarii se alegeau numai dintre dubașii mai în vârstă, cu o anumită experiență. Unul dintre căprari era pentru colinde, iar celălalt pentru daruri (el strigă darurile). Iapa era de obicei un fecior mai sărac.

²⁵⁰ Inf. Ioachim Popovici, gazda stelașilor. Culese de Ion Simion, cl.IV,(1939), în *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.494.

Ceata de dubași. În față căprarii și gazda de dubași

Dubașii erau îmbrăcați în trecut în portul popular de iarnă, adică în cămașă, laibăr, cioareci și coțobaică și căciulă neagră de miel, împodobită cu fire, pene de fazan și flori de hârtie. Azi din recuzita de odinioară se mai poartă doar coțobaica și căciula împodobită.

Dublele erau făcute din piele de vițel, de câine, de oaie.

Gazda de dubași căpărea muzicanții, care însoțea ceata prin sat. Dacă muzicanții erau veniți din altă localitate, ei trebuiau să învețe cele 4 marșurile ale dubașilor din Căprioara.

Coborând în timp, din mărturiile care s-au păstrat, în anul 1939, în sat au fost opt dubași: Pavel Lăpugeanu, 19 ani, Ioachim Ivănaș, 20 ani, Pavel Teodorescu, 19 ani, Petre Lăpugeanu, 18 ani, Ioan Stanciu, 19 ani, Pavel Bercea 18 ani, Petru Dobrei, 16 ani și Ioan Dragoman, 17 ani.

Dintre aceștia, Pavel Lăpugean și Ioachim Ivăneanțu au fost căprarii iar Ionel Munteanu, de 16 ani, iapa. Ca lăutari au fost tocmiți în acel an: Vasile Spiridon de 54 ani, Dumitru Bănășanu, 36 ani, Iosif Mărosu 42 ani, Iosif Tinca, 22 ani.

Dubașii se adună și acum, ca și în trecut, la casa gazdei de dubași, care are obligația să-i învețe dansurile dubii și cele 32 de colinzi ale satului.²⁵¹

²⁵¹ Inf. Ioan Ardelean, „Nică”, n.1944

Acasă la gazda de dubași

De prin anii 1981 până în 2008 gazdă de dubași a fost Ion Ardelean zis „*Nelu a lu Garase*”. La el se adunau „copii.” Trebuind să căpărească muzica, se înțelegeau cam până la cât puteau să căpărească, pentru că banii se adunau de la feciori. Cum satul avea 4 marșuri, nu puteau chema pe oricine, aduceau muzică de la Făget. Mergeau la Făget să o căpărească. „*Partiile*” stăteau vinerea în piață să fie căpărite. Se tocmeau. Căpăritul la Crăciun se făcea pe 4 zile. Formația era compusă din suflători, taragotist, saxofon, acordeon și tobă.

Muzicanții erau cunoscuți după poreclă: *Tolceri, Dinte de aur, Dorel a lu Poamă, Jerdea, Tulică*, etc.

În ziua de Ajun, pe la 10 dimineața, muzicanții din Făget se adunau la casa gazdei de dubași și învățau marșurile apoi se mai făcea o repetiție cu dubele iar pe la ora 15 porneau cu muzica și cu dubele prin sat. Pe drum, lăutarii cântă cele 4 marșuri (*Simpla, A mielului, A cerbului și Dupla*) iar dubașii bat pe dubele. Singurii care n-au dube sunt căprarii și gazda de dubași. Căprarii merg înainte, ținând în mână bastoane împodobite, bat la fereastră și întrebă dacă sunt primiți.

Dubașii pornind prin sat de la gazda de dubași

Primul drum îl fac și azi, ca odinioară, la preot. Acesta le face „o *slujbă de călătorie*”, fiindcă vreme de două zile și două nopți, ei sunt călători prin sat.²⁵²

Ceata îl colindă. Ei cântă la început câteva colinde speciale pentru preot, precum „*Porunca Sfântă Măria/La sfânta duminică*” apoi, la cerere, dacă preotul avea fată mai cântau colinda pentru fată, dacă avea băiat, colinda pentru fecior.

Colinda fetei

– Noi fică că am venit-u

Dalba-i ficioriță

La curțile tale

Și noi ți-am d-adus-u

Furchiță pestriță

Fus vărui

Cu tort de argint,

Prisnărel de vânt.

– *Dacă mi-ați d-adus-u*

Furchiță pestriță

²⁵² Inf. Preotul Laurențiu Suba, paroh în Căprioara

*Cu fus de argint-u,
Prisnărel de vânt-u
Și eu v-am d-adus-u
Cămeașă de mir,
Guler de timir,
Cu ciotori de fir.
Ce te-ai veseli-re
Fiicuță micuță
Noi o d-ancinam-u
Dalbă-i sănătate.*

Colinda junelui

*Tare marea s-o lăudat
Junelui bun,
Nime-n lume nu va trece
-Ba io mareo, te-am trecut,
Și nimic nu m-am udat
Nu m-o rânsă din pintin
Nici aia n-aș fi udat-o
Numai murgu-o poticnit
Într-o peană de morun.
Ș-ai fi vesel, domnu bun,
Ș-ai fi june veselit,
Ș-o-ncinăm cu sănătate²⁵³*

.....
O altă Colindă a junelui, care s-a cântat în ultimii 30 de ani, începe cu
„Pă poiana cu flori dalbe/ Joacă on june calui-i bunu.”²⁵⁴

De la preot, în vremea când Căprioara a fost comună, dubașii mergeau să-l colinde pe primar. Aici începeau cu Colinda primarului:

Colinda primarului

*„Doi, roagă-se, roagă,
Domnule primari
Doi, roagă-se, roagă,
Juni colindători,
Pă iei să-i slobozi*

²⁵³ Varianta cântată în 1939.

²⁵⁴ Inf. Ioan Ardelean, n.1944

În curtea dumitale.
Zău, că bine-ar sta-re!
Pă iei să-i slobozi
Cuina dumitale,
Zău, că bine-ar sta-re!
Masa-i dumitale,
Păharul de argint,
Zău, că bine-ar sta-re!
D-oi, roagă-se, roagă,
Pă iei să-i slobozi
În casa dumitale.
Zău, că bine-ar sta-re!
Murgu-i dumitale,
Codrii-s dumitale,
Cerbii-s de-a vâna-re,
Zău, că bine-ar sta-re!
Murgu-i dumitale,
Leagăn de palcin,
Ce te-ai legăna-re
Dumneta cu doamna!
Noi o d-ăncinăm
Dalba-i sănătate!”²⁵⁵

Apoi, la fel ca și la casa preotului, și la cea a primarului, se mai cântau, după caz sau la cerere, și alte colinde din repertoriul local:

Miorița zărândană
Întorcu mi se-ntorcu
Pe câmpii la noi
Trei turme de oi
Iai Domnului Doamne
Trei îs păcurari
Doi îs veri primari
Unu-i străinelu
Mic și frumușelu
Ceia doi primari

²⁵⁵ Inf. Ioan Bota, culeasă de Ion Simion, cl.IV (1939), publicată în *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.487.

*Ei să voroveau
Ca să mi-l omoare
La apus dă soare
Pă cea mai mic
Streienel voinic
Inde să-l îngroape
În stâna oilor
Glasul mieilor
Toporașul lui
Inde să i-l pună
În mâna lui cea dreaptă
Fluierașul lui
Inde să i-l pună
În mâna lui cea stângă
Vântu va suflare
Toporu tăiare
Fluiera va zice
Oile s-or strânge
La mormânt și-or plânge
Cu lacrimi de sânge...”*

Colinda păcurarului

*El s-o lăudat, doamne,
Dalbu-i păcurari
Că el că mi-ș are
Oi multe, mai multe
Câte flori pe munte
Câți luceferi,
Atâția-s berbecei
Câte stelușele,
Atâtea mielușele.
El s-o lăudat
Că el le-o vâra
În ostrov de mare.
Marea s-au lăudat
Că el va volba
Oi dalbe va-neca,
El s-o lăudat*

*Că el că mi-ș are
 Doi-ș berbecei
 Cu lanțuri de aur;
 În coarne vor plesni,
 Lanțu-o sdrăncăni,
 Marea va stărpi,
 Oile vor trece
 Unde iarba-mi crește
 În trei se-mpletește
 Nime n-o cosește
 Întreagă-m putrezește,
 Unde lemnul crește,
 Nimeni nu-l cioplește,
 Întreg putrezește.
 Ce te-ai veseli-re,
 Noi o dă-ncinăm
 Dalba-i sănătate!*

Colinda Ilenei

*Poruncit-a poruncit
 Hoi Leană, fată dalbă,
 La mirel, la tinerele
 Facă-și mire-atîta bine
 Să mi-ș vină pîn' la mine
 Ca soarile prin senin.
 Să nu vină prea cu mulți,
 Ca soarile printre munți.
 Cu optzeci de călărași,
 Mai pre-atâția pedestrași.
 -Inceata-ți, Leano, lacrimile,
 Să mi-ș scadă vadurile,
 Să-mi treacă șireagurile,
 Să nu-m ude steagurile.
 Și-ai fi, Leano, veselită,
 S-o-ncinăm cu sănătate²⁵⁶.*

²⁵⁶ Inf. Ioan Bota, culese de Ion Simion, cl.IV (1939), în *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.487.

De la primar se mergea la casa dascălului. Acolo colindau:

*Șede-m bine ăst domn bun
D-ales flori dalbe de măr
Numai el cu doamna sa
Cam de lătura de ei.
Șăd-îm, zău, coconi ai lor
Toți ciciți, împodobiți,
Comănace-s peruiți
Și-n minte-s mohoriți.
Cam de lătura de ei șăd-îm, zău cocoane-a lor,
Tot cicite, împodobite,
În cătrințe-s lănțuite
Și-n percice-s grămăgice.
Cam de lătura de ei
Șăde-m sfînta duminică
Și-m se-mpoartă îngerește
Și-m grăiește suflecește:
– Țiie domnu ț-o ajuta
Pe feciori de-i însura,
Fetele l-ei mărita,
Mai departe, prin dolate,
Mai aproape prin vecini.
La cel măr cel bovnic
Primăvara-i de-nflorit
Mez de vară-i grămădit
Toamna –m pică gi-u rodit
Din rodit, din mărgărit.
Ș-oiu fi, domn bun, veselit
Ș-o-ncinăm cu sănătate.²⁵⁷*

În perioada comunistă dubașii mergeau de la preot, la președintele C.A.P-ului, azi merg la consilierii locali.

După ce sunt colindați oamenii „ăi mai mari”, se iau casele la rând, de la nr. 1, dinspre Căpâlnaș, și sunt colindați toți care îi primesc. Prima colindă se cântă afară, apoi se intră în casă și dubașii se așează după vechime și după funcțiile pe care le au în ceată și încep să colinde. Colinda de intrare începea cu:

²⁵⁷ Inf. Ioan Bota, culese de Ion Simion, cl.IV (1939).

„Pinde am umblat
 Tăt am întrebat
 Curtea lui Crăciun
 Și-a lui Domnu bun
 Acia p-acia
 Ba la altă casă
 Stau boieri la masă..”

Pe drum, dubașii sunt însoțiți de feciori și fete din sat, care intrau și ei în case încât în multe locuri se stătea 2-3 ore. Adeseori și din rândul celor ce priveau erau unii care plăteau, să le fie cântată o colindă anume. Dacă la casă era o femeie văduvă se cânta **Colinda văduvei** („*Colo sus mai sus/Sus la drumu mare/Cine să dumbrește/ O ghizdovă nevastă*”).

Din repertoriul local, format din 32 de colinde mai făcea parte **Colinda pomului**, **Colinda Sf.Petru** și colinda **La curțile lui Crăciun**.

Colinda Sf.Petru

*Petru-n rai își purcedea
 Petru-n rai își purcedea
 Raiu mândru luminos.
 Prin mijlocul raiului,
 Nime-nlume nu-l vedea
 Numai dragul Tatăl său,
 El din graiu așa grăia:
 – Petre, Petre, fiul meu
 Am eu loc în rai ori n-am?
 Petru din graiu îi graia:
 – Ba tu loc în raiu că n- ai,
 Că birău fostu-ți-ai,
 Pe săraci ai asuprit,
 Și așa raiul ai pierdut.
 Petru-n rai își purcedea
 Prin mijlocul raiului,
 Nimen-nlume nu-l vedea,
 Numai dragă maică-sa,
 Maică-sa din graiu grăia:
 – Petre, Petre, fiul meu*

*Am eu loc în rai ori nu?
Petru din graiu îi graia:
– Ba tu loc în raiu că n– ai,
Crâșmăriță fostu-ți-ai
Iții goale datu-ți-ai
Și așa loc în Rai nu ai.
Petru-n rai își purcedea
Prin mijlocul raiului,
Nimen-nlume nu-l vedea,
Numai dragă soră-sa
– Petre, Petre, frate meu
Am eu loc în rai ori nu?
Petru din graiu îi graia:
– Ba tu loc în raiu că ai,
Ți-a fost casa lângă drum,
Pe cei goi i-ai îmbrăcat,
Cei flămânzi i-ai săturat,
Pe setoși i-ai adăpat,
Loc în rai ai câștigat.
S-o-nchinăm cu sănătate.*

La curțile lui Crăciunu
*La curțile lui Crăciunu
Domnului Doamne
A lui Crăciun
Celui bătrân
Domnului Doamne
Veste în țară s-o vestit
C-o născut un domn tânăr
Domnului Doamne
Tânăru-i ca Dumnezeu
Și nu știu din ce-o născut
Domnului Doamne
Din ce țară sub ce soare
Sub ce roz de răsărit*

*Mândru-i domnu di-adormit
Sub on pom mândru-nfloritu...*²⁵⁸

În sfârșit, deși în sat nu sunt țigani, mai ales noaptea, se mai cântau la cerere și două colinde țigănești²⁵⁹, „di glumă”:

Colindă țigănească

*„Plecă Data la vânat
Cu arcușul încordat
Sa sa sa baba cânco cânco va, holo holo dânc
Și vână un pițiguș
Și făcură o zamă rară
Sa sa sa baba cânco cânco va holo holo dânc
Când gustară tăț crăpară
Când sorbiră tăț orbiră
Sa sa sa baba cânco cânco va holo holo dânc
Toți trăgeau pe lângă foc
Numa Dada n-are loc
Să fii Dado veselit
Să cinăm cu sănătate.”*

A doua colindă țigănească începea astfel:

*„Plecă Dada la pădure
Hero pacale mandale haina daina nu ți-l dau
Cu-n firez și c-o săcure
Hero pacale mandale haina daina nu ți-l dau
Și tăie on lemn slinos
Hero pacale mandale haina daina nu ți-l dau...”*²⁶⁰

După ce terminau de colindat, muzica cânta de joc și toți jucau. Gazda cășii le dădea dubașilor colac, cârnaț, rachiu și bani. Dacă dubașii scurtau colinzile, la fiecare scurtare, gazda rupea din cârnaț.

„Căprarul di daruri” mulțumea pentru fiecare dar primit:

²⁵⁸ Inf. Ioan Ardelean, n.1944

²⁵⁹ Colinde țigănești au fost culese și de Sabin Drăgoi în 1923, din satul Ilteu, semn că erau agreate de țăranii din zonă.

²⁶⁰ Inf. Ioan Ardelean, n.1944

Grăirea colacului²⁶¹:

Hei, feciori mari
Feciori tari,
Feciori de boieri,
Feciori de cimpoieri,
(și bat pe dube o dată)
Ridicați-vă-n capetele oaselor
În tălpile picioarelor,
(bătaie pe dubă)
S-aveți în știre
Că ne-o dăruit gazda cu gazdărița întâiu dar
(bătaie)
Un colac, mare,
(bătaie)
Frumos
Ca comîndare
Frumos, frumos,
Ca pelița lui Hristos,
(bătaie)
Noi în picioare stăm
În pălmi ne ținem
De după el nu ne vedem
(bătaie)
Cîtă ploaie l-o plouat,
Cîtă rouă l-o rouat,
Cîte păsări or sburat,
Tăce din el or mîncat (or gustat)
Dar și nouă ne-or lăsat
(bătaie)
Ei, să-l primiți bucuroși,
Și să-l mîncăți sănătoși
(bat pe dube prelung)

Grăirea cârnațului

Hei, feciori mari
Feciori tari,

²⁶¹ În Grăirea colacului se face trimitere la colacul ritual copt special de Crăciun, care, prin puterea cuvântului ce urează, primește o funcție fertilizatoare.

Feciori de boieri,

Feciori de cimpoieri,

(bătaie)

Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al doilea dar

(bătaie)

Cu șoldu

Boldu,

(bătaie)

Dar nu-i șoldu

Boldu

Ci-i porcu

Cu totu

(Bătaie)

Dă-i mai mult la dumnealui în pod

(Bătaie)

Las să fie,

Că i se cuvine,

Că dumnealui l-o iernat,

Dumnealui l-o vărat,

Din iel n-o gustat

Pînă și nouă ne-o dat

(Bătaie)

Poate că o gustat

Dar și nouă nea lăsat

(Bătaie)

Ei, să-l primiți bucuroși

Și să-l mîncăți sănătoși.

(Bat prelung pe dube)

Grăirea rachiului

Hei, feciori mari

Feciori tari,

Feciori de boieri,

Feciori de cimpoieri,

Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al treilea dar.

C-o buce mare crăiască,

Ca dumnezeu să-l trăiască,

Și pe dumnealui, da și pe dumneavoastră!

*Bucea fu legată cu șapte cercuri,
 Ca să ne fie de marți pînă miercuri.
 Feciorii de bucurie,
 Luară bucea în chirie.
 Apucară fundurile,
 Bundurile,
 Cercurile,
 Bercurile,
 Doagele,
 Sfirloagele.
 Iar cinstitul domn își făcu mîna pungă,
 Ba se sufulcă pînă la cot,
 Scoase altă buce mare, crăiască,
 Ca dumnezeu să-l trăiască,
 Și pe dumnealui, da și pe dumneavoastră!
 Ei, s-o primiți bucuroși,
 Și să o beți sănătoși.
 (Bat prelung pe dube)*

Grăirea banilor

*Hei, feciori mari
 Feciori tari,
 Feciori de boieri,
 Feciori de cimpoieri,
 Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al patrulea dar.
 Cu doi, trei
 Tălerei,
 Din pungă ce ieșiră să tune,
 Să răsune,
 La tăce tîrgurile,
 La tăce vadurile.
 Nu gi draci
 Numa gi bani.
 Voi nu știți,
 Din ce-s făcuți banii,
 Numa eu știu:
 De doi țigani,
 Moțocani*

*Cu picioarele sucite
Cu mustățile pârlite
Cu ciocanele dădeai
Scânteii săreau
Pă picioare să ardeau
Țăganu stătea pă nicovală
Să uita la țaganca goală....²⁶²*

(dubașii bat pe dube ca să nu se înțeleagă cuvintele mai departe)

În casele mai cu pretenții, gazda de dubași era cel care „strâga darurile.” Iapa punea rachiul într-o damigeană iar colacul și cârnațul într-o straiță. În prezent se dau mai mult bani.

După ce totul se termina, se mai cânta o colindă, apoi dubașii își luau rămas bun de la gazdă și plecau mai departe. După ce trecea de miezul nopții, când intrau, cântau colinda:

*„Ia te scoală domnu-i bun
Măhăruț cu floris dalbe
Scoală-ți fii și fetile
Să măture curțale
Cu gurguiul cizmelor
Cu colțul cătrânțelor... ”²⁶³*

Din 2008 până în 2010 au fost gazde de dubași Ciofu, Crin și Lucaci. Și în prezent, în prima zi, dubașii colindă jumătate de sat, după care, pe la 2-3 noaptea, se duc să se odihnească și reiau umblatul cu duba în ziua de Crăciun, tot de pe la ora 15.

De data aceasta umblă până termină toate numerele de casă rămase. La casele dubașilor nu se dădeau bani, dar erau așteptați cu mâncare și prăjituri.

A doua zi de Crăciun

În Căprioara doar a doua zi de Crăciun se face slujbă la biserică.²⁶⁴ Conform tradiției, dubașii vin la biserică cu muzica, care rămâne afară, și după terminarea liturghiei, colindă biserica și, la cerere, mai cântă și alte colinzi. Este o ocazie pentru cei, care nu i-au primit noaptea în casă, să le dea acum bani.

După masa se făcea joc. Fetele, când veneau de la biserică, nici nu se mai dezbrăcau, își dădeau jos numai cotrânța, cât mâncau, fiindcă la ora 14

²⁶² Inf. Ioan Bota, gazda de dubași, n.1912. Culegeri făcute de Ion Simion, elev în cl.IV (1939). Publicate în *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.487.

²⁶³ Inf.Ioan Ardelean, n.1944

²⁶⁴ În prima zi de Crăciun Sf.Liturghie se ține la Valea Mare

începea jocul. Jocul era deschis de ceata de dubași, cu arhaicul dans fecioresc „*A Dubii*”. Prin felul în care se mișcă, dubașii refac în jocul lor semnul infinitului.

Conacul

Conacul, adică petrecerea de spargerea cetei, se ține în prima zi de după sărbători, tot la gazda dubașilor.²⁶⁵ Obiceiul era să se adune toți dubașii la gazdă, cu muzica și cu iapa. Odinioară o parte din darurile primite se dădeau lăutarilor și iepei, iar restul se consumau în colectiv la casa gazdei. Banii rămași se împărțeau între dubași. De multe ori însă dubașii se hotărâu să facă bal de Anul Nou și atunci nu luau banii ci plăteau cu ei, din nou, muzica, pentru bal.

După conac, în trecut, era obiceiul ca dubașii să-i petreacă pe muzicanți, apoi ceata se spărgea până la următorul Crăciun. Totuși între cei din ceată rămânea o solidaritate și chiar dacă nu mai acționau ca grup cu funcții rituale, ei continuau să se implice în organizarea jocului și a balurilor din sat.

Anul Nou

Ca în toate satele, în noaptea de Anul Nou, se pușca cu teascuri. Dimineața începeau să vină pruncii să facă urări.

Ajunul Bobotezei

Preotul umblă cu crucea prin sat, ca să sfințească casele, în 5 ianuarie. El este însoțit de cantor, de un crâznic și de doi dieci(copii). La fel ca în trecut și acum oamenii îi pun preotului „*câte o țără de fasole și bani*”; „*mazăre în farfurie și bani, 5 lei, 2 lei, care cât putea.*” La plecare, popa lasă câte un fir de busuioc, pentru fetele din casă, de noroc.

Boboteaza

Mai demult, apa nu s-a sfințit în biserică ci afară, la o cruce lângă care era un izvor. Oricât de frig ar fi fost oamenii participau la această sfințire. După aceea se duceau în biserică.

Sâmbăta Sântoaderului– prima sâmbătă din Postul Paștelui

Numită și Sâmbăta Morților, în această zi, „*să cară apă la ultoare, să pune o cană-două și să fac cătărigi, care să dau dă pomană.*”²⁶⁶

²⁶⁵ În 1939, conacul s-a ținut în 28 dec. Informații. culese de Ion Simion, cl. IV, (1939) vezi *Ce-am în inimă și-n gând*, volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, Timișoara, 1968, p.492.

²⁶⁶ Inf. Mărioara Popovici, n.1941

În trecut se credea că din această zi, vreme de o săptămână, era interzis să stai seara să torci, fiindcă „*iceau că vin caii lu Sântoader.*”²⁶⁷ Azi femeile nu mai pot să spună ce făceau acești cai, poveștile din alte zone despre feciorii străini, care intrau pe ușă și le jucau pe fetele strânse la șezătoare până le omorau, fiind necunoscute în Căprioara. Memoria colectivă a păstrat doar numele temuților justițiar, care ordonau torsul: „*Or vorbit dă Caii lu Sântoader. Era o babă bătrână aicea, torceam, și ne prinde 10-11 și dacă trece dă 11 zâce* „, *na acuma șidem să treacă 12, să treacă Caii lu Sântoader.*”²⁶⁸

40 de mucenici

La „*Sfinți*” în Căprioara era obiceiul să se facă foc în grădini și să se afume cu el casa, grajdul, ca să nu iasă șerpia. Se zicea:

„*Să faci foc în grădină*

Să nu baje sfinții dă vină.”

Femeile coc, din mălai sau din grâu, un fel de turte în formă de 8, făcute cu *țeva de la răboi*. Ele se consumau în familie.

Sf. Gheorghe

În ajun de Sf. Gheorghe se pune la ușa grajdului și la ferești un fel de „*jireapăn*” și făceau cruce cu smoala de la osia carului, ca să ferească animalele de strigoaie²⁶⁹.

Postul Paștelui

Când începea postul se spălau vasele și se puneau în pod și erau coborâte alte vase, folosite numai în post. Mâncarea se făcea cu oloi de sămânță (dovleac).

Sâmbăta Floriilor

Mai demult în sâmbăta Floriilor copii erau duși de cantor de la școală după sălcii. Eu aveam un fel de prapur mai mic, pe care îl duceau cu ei. Sălciile erau duse la biserică unde erau sfințite.

Floriile

După slujba de Florii, oamenii luau și duceau acasă crengi de salcie sfințită, „*pântru ca să fie casa ferită*”.

²⁶⁷ Inf. Marica Sinaci, n.1933.

²⁶⁸ Inf. Mărioara Popovici, n.1941

²⁶⁹ Inf. Pavel Avramescu, n.1925.

Săptămâna mare

Și astăzi în sat se păstrează obiceiul ca o familie „să dea paștile”. În anii când nu se anunța nimeni, oamenii puneau împreună cele necesare.

„Paștile”, adică cele șapte pâini rituale să făceau în trecut, miercurea, la casa prescurăriței. Cum oamenii coceau pâinea în țest, pentru coacerea „paștilor” a fost construit special un cuptor de pâine, la casa presurăriței. La aluat se folosea 50 kg de făină, prescurărița trebuind să fie ajutată la frământat și la copt de alte câteva femei iertate. Focul se făcea, potrivit tradiției, cu nuiele uscate. Erau suficiente 2-3 brațe de nuiele. Înainte de a le băga în cuptor, prescurărița puneă pe fiecare pâine pristolnicul. Când erau gata, coapte și răcite, paștile erau duse la biserică, în procesiune, cu prapurii, pentru a fi sfințite.

Odinioară, coșurile cu aceste pâini rituale erau purtate spre biserică de copii de la școală apoi, mai târziu, de fete curate sau de bătrâne iertate. Se sfințeau joia. Familia care dădea paștile (adică cele 50 kg. de făină) mai dădea 1 kg. de tămâie, vinul de împărțășanie pentru tot anul (7 sticle), 5 kg. de lumânări și lumânarea mare, care ardea în biserică la Paști până se termina. Dacă familia era mai înstărită, „mai făloasă”, dona și un rând de veșminte pentru preot sau o cădelniță.

În sfârșit, mai era obiceiul era ca familia, care a dat paștile, să dea o masă, de post, la care erau invitați preotul, cantorul, cântăreți, rude, femeile care au ajutat. Azi paștile sunt coapte la brutărie.

Ouăle se vopseau sâmbăta. Femeile foloseau la vopsit coji de ceapă uscată.

Prima zi de Paști

După liturghie oamenii se salutau cu „*Hristos a înviat*” și ciocneau, pe uliță, ouă. În prima zi de Paști nu era joc.

A doua zi de Paști – Paștele morților

A doua zi de Paști, considerată Paștele morților, se iese la cimitir. După ce participă la Sfânta Liturghie, credincioșii merg în cimitirul de pe deal. În trecut, aici, preotul, însoțit de câțiva cântăreți și de un grup de copii îmbrăcați în dieci, înconjurau cimitirul de trei ori cântând troparul „*Hristos a înviat din morți*”, după care urma o slujbă de pomenire a morților și binecuvântarea bucatelor (colaci cu lumânări, ouă roșii, prăjituri, vin) aduse de fiecare pentru pomana morților din familie. Tradiția este și azi să se dea copiilor de pomana

pentru morți câte o cană. Demult acestea erau de pământ, azi sunt cumpărate din comerț și sunt umplute cu bomboane.

Ispasul

La Ispas se face slujbă la eroi în curtea bisericii, la crucile ridicate de familiile celor morți în al doilea război mondial.

Rusaliiile

De Rusalii, biserica este împodobită cu frunze de tei. Credincioșii duc din acestea acasă și le păstrează vreme de un an, pentru a feri casa și gospodăria de lucruri rele.

În această zi se sfințește grâul, apoi se iese cu prapuri la țarină. Prapuri aveau prinse, la crucea de sus, cununi de grâu. Azi se iese doar la troița de la capătul satului dinspre Valea Mare. Obiceiul este ca să se pună și la troiță o coroniță de grâu.

Cunună de sânziene pe poartă

Sânzienele

La Sânziene se culeg florile cu același nume, se fac coronițe și se pun pe porțile caselor.

Sf. Petru și Pavel

De Petru și Pavel erau coapte „merele lui Sâmpetru”, mici și dulci.

În această zi, în Căprioara se face parastas pentru morți în cimitirul din țarină. Femeile duc colivă și farfurii cu prăjituri care, după ce sunt sfințite de preot, sunt date de pomană.

Precupu și Sf. Ilie

În calendarul popular cele două zile sunt considerate zile grele. În trecut, adică „până la colectivă”, nu se lucra în aceste zile, fiindcă sfinții se mâniau și aduceau furtuni cu fulgere și tunete. Prin sat circulă și azi povestea unuia, care n-a ținut Precupu, și și-a pierdut recolta:

„Cum iera Precupu o fost aicea unu Kempka²⁷⁰ și avea oameni la lucru, i-o mânat la lucru și oamenii n-or vrut să margă că-i Precupu și-i rău dă duruite și nu-i bun, și dă trăznete și așa, și el « Ce Precupu.. » și când o fost

²⁷⁰ Administratorul moșiei

după amneaz o început să duruie și să vină o vijelie și o luat parii dă grâu și o dat cu i aci în Barcău, pinde-i balta, că mai dăm mult p-aici o fost Murășu."²⁷¹

Ziua Crucii

În această zi, odinioară, preotul umbla prin sat să sfințească casele.

Sf.Paraschiva

La Cuvioasa Paraschiva în Căprioara se tine sărbătoarea de hram a bisericii. Odinioară în această zi avea loc și ruga în sat, cum era și firesc.

Hramul bisericii era considerat în trecut cel mai important praznic al comunității bisericești și se sărbătorea cu mare solemnitate, în prezența a numeroși credincioși din sat și oaspeți, a mai multor preoți, uneori chiar a episcopului. Se sfințirea biserica și se înconjură de trei ori, ca aducere aminte a actului târnosirii ei. Înconjurarea se făcea în procesiune, cu cântări și troparul hramului. În după amiaza zilei se făcea horă, de obicei în curtea bisericii, la care participa nu numai satul întreg ci și alți oameni veniți din satele vecine, mai ales tineret. Organizarea horei intra în sarcina epitropului iar banii încasați cu acest prilej intrau în casa bisericii. După instaurarea comunismului, atribuția epitropiei în organizarea rugii a scăzut treptat până la dispariția totală.

Umblatul cu băbăruța

Obicei fără o dată fixă, umblatul prin sat cu băbăruța avea loc doar în timp de secetă. Atunci un grup de fete, „*cu niște verbi pă lângă ele*” umblau prin sat cântând „*Băbăruța ruță*” și dansând, ca, prin cântec și dans ritual, să aducă ploaia, iar femeile le stropeau ritual cu apă, ca prin similitudine cerul să înceapă să se sloboadă. Pentru dans și cântat fetele primeau câte un bănuț.

În ultimii 30 de ani s-au făcut băbăruțe țigănci tinere din Căpâlnaș.

Ocazii de socializare

Oamenii din Caprioara se întâlneau cu cei din satele vecine la târguri, la piață și la rugi. Comunitatea locală în schimb se aduna împreună la biserică, la joc, la baluri, la șezători și clăci. Acestea erau de altfel și principalele ocazii pentru tineri să se cunoască.

²⁷¹ Inf.Maria Popovici, n.1941

Târgurile

Cei din Căprioara obișnuiesc să meargă pentru toate treburile importante la Făget. Acolo își făceau în trecut curelele cu ținte, cizmele de foi, laiberele și coțobăicile. Tot acolo mergea gazda dubașilor să câpărească muzica.

Alte drumuri la Făget fac în zilele de târg, când merg să cumpere sau să vândă animale, cereale, etc. La aceste târguri se adunau oameni din toate satele din jur. Dincolo de negoțul pe care îl făceau, aceste întâlniri erau ocazii de a schimba informații, de a face cunoștințe noi.

Al doilea centru de întâlnire este Săvârșinul. Mai ales femeile din Căprioara merg și azi la Săvârșin, cu bicicletele, joia, când este piață, cu lapte, brânză, ouă. Odinioară făceau drumul pe jos.

De asemenea, cei din Căprioara merg la Săvârșin în zilele de târg, care se ține tot la două luni (ianuarie, martie, mai, iulie, septembrie, noiembrie), în ultima joi din lună. Aici se întâlneau cu cei din satele de la nord de Mureș.

Jocul duminical

O importantă ocazia de întâlnire a tinerilor și a celor proaspăt căsătoriți a fost și jocul duminical sau cel de la sărbătorile mari. Ca să poată intra în joc, fetele erau învățate să joace, acasă, de către mame. Jocul s-a ținut în fiecare duminică, la cămin sau, vara, afară: „*pi la Cămin, vara, pi su lemne, pi drum. Era aicea la noi în sat unu cu broanca(Serafin), unu cu lauta(Ion), unu c-on clarinet (Gheorghe) și dăloc să duceau dă făceau jocu. Jucam doi încoaci doi înclo.*”²⁷²

„*În tătă duminica era joc, pă inde-i buticu lu Lente.*”²⁷³

Când n-au mai avut muzicanți în sat și pretențiile tinerilor au crescut au început să tocmească muzica de pe la Făget și Căpâlnaș. Mergeau doi feciori la Căpâlnaș și vorbeau cu muzicanții să vină și se înțelegeau pă câți bani vin. Erau două partii, din care „*una a lu Siminică...ăsta o cântat la taragot*”. De obicei veneau 4-5, 2 prime, o torogoată, un clarinet, o broancă. Banii îi strângeau copiii(feciorii). Plăteau și fetele.

Bătrânii întrebați spun că, mai demult, în sat se jucau numai ardelene. Cum odinioară erau mai multe fete decât copii, la un joc fiecare fată juca cu mai mulți. Jocul începea la ora 14 și se termina la ora 19, datina, respectată cu sfințenie, fiind ca, la asfințit, fetele nemăritate să meargă acasă.

²⁷² Inf.Maria Sinaci, n.1933

²⁷³ Inf.Ioan Ardelean, n.1944

Ruga

Odinioară, ruga s-a ținut în 14 octombrie, la Cuvioasa Paraschiva, de hramul bisericii. Obiceiul era ca în acea zi să fie aleși un copil (tânăr) și o fată, despre care ziceau că sunt *mirei*. Și mai erau aleși doi tineri, care ziceau că-s *nănași*. Cei patru tinerii mergeau după masa la biserică și ieșea preotul în curte și făcea o mică slujbă, după care jucau toți Hora, apoi începea jocul. El era deschis de mirei. Jocul ținea de pe la ora trei până noaptea. „*Veneau și de pe alte sate dar nu erau șetre. Fetele când sfințea soarele trebuiau să plece. Rămâneau la joc numai cei însurați*”²⁷⁴.

Ulterior ruga a fost mutată în august, adică înainte de începerea școlilor, ca să participe și tinerii din sat, care erau plecați în octombrie pe la școli la oraș.

Șezătorile

Iarna când nu era joc fetele se strângeau la câte o casă și torceau. Toate aduceau la casa la care se adunau petrol, să nu consume petrolul gazdei. „*Atunci nici pe copiii nu-i găseai în birt*”²⁷⁵.

Clăcile

La anumite munci mai grele, cum era împrăștiatul gunoiului pe holdă sau adusul lemnului și a pietrei pentru casă, în sat, se făceau clăci. Când se termina munca, oamenii care au lucrat erau serviți cu mâncare și băutură (sarmale, friptură, rachiu) și se mai plătea și câte un muzicant din sat să cânte. Era chemat „*Momu a lu Ciutăraia*” cu lăuta, Lucaci cu contrabasul sau „*Constandin a lu Rujină*” tot cu lăuta.

Obiceiuri de familie

Nașterea și botezul

Ca și în alte sate din Banat, în Căprioara oamenii nu făceau prea mulți copii, 2-3, maxim 4, într-o familie. Nici nu mergeau cu ei pe la doctori, fiindcă erau oameni săraci, încât „*ce o fost bun di o rezistat o trăit, ce o fost rău s-o dus*”²⁷⁶. Copiii care mureau nebotezați nu erau îngropați în cimitir ci în grădina casei.

Mai demult femeia însărcinată nu avea voie să fure de la vecini fructe fiindcă ziceau că pruncul se va naște cu semn.

²⁷⁴ Inf. Maria Sinaci, n.1933

²⁷⁵ Ibidem

²⁷⁶ Inf. Pavel Avramescu, n.1925.

Odinioară femeile nășteau acasă, ajutate de moașă. Aceasta tăia buricu' la micuț și îi făcea și prima scaldă. În apa de scaldă puneau un ban, busuioc și ceva verdeață. După scaldă arunca apa la ultoni.

Datina era și ca moașa să ducă, trei zile, „*cu cotorița în cap, cu sarme, zamă, prăjituri, colac*” la femeia care a născut. A treia zi când ducea mâncarea puneau și „*dă ursători*”, într-o cameră, în farfurie, și lăsa farfuria acolo, pentru ursătoarea care venea noaptea „*să-i ursască*” la copil.

Până la botez, pruncul nu era scos din casă. Ca să nu fie pocit, de cei ce veneau să îl vadă, i se puneau la mână, într-o cârpă, un cățel de usturoi.

La plecare, ca să nu-i ia somnul, vizitatorii trebuiau să lase un fir din haină, în leagăn.

La botez, moașa era aceea care ducea micuțul la biserică și îl dădea nănașei, care aștepta acolo cu lumânarea. În vreme ce copilul era botezat, mama lucra acasă „*di tăte celea*”. Dacă era fată, cosea, spăla, lucruri femeiești, dacă era băiat, cosea, țesăla vacile ca, prin similitudine, copilul să fie harnic.

Când se întorceau acasă de la biserică, copilul botezat era dat mamei, pe fereastră. Masa, care se servește la botez, se numește „*omenie*”. Dacă oamenii erau mai înstăriți, la masă erau invitați nănașii, moașa, neamurile și vecinii. Se servea sarme, laște, carne, prăjituri.

Copilul îl duceau „*pă masă, naintea lu moașă și aclo puneau pă iel bani să fie di noroc. Și hăinuță îi aduceau.*”²⁷⁷

Căsătoria

Cele mai multe nunți se făceau în Căprioara iarna, în Cășlegi. Odinioară ele începeau duminica și țineau până marți. Nuntă din bătrâni a avut loc în două case.

Fata și copilul se cunoșteau la joc. Mai demult mireii erau din același sat: „*Rar să ducă o fată d-aici în Birchiș sau în Căpâlnaș.*”²⁷⁸

Dacă tinerii se plăceau și voiau să se căsătorească, și familia băiatului era de acord, dacă o găsea pe fată potrivită²⁷⁹, trimitea vorbă că urmează să vină în peșit: „*Videț că vinim mâne sară pă la voi*”.

Peșitul, tocmeala și anunțul

Tradiția era să vină în peșit tatăl copilului, mai cu un neam, chiar dacă îl trimitea pe copil ginere. La început povesteau una alta și abia după un timp se trecea la subiect: „*Uită pântru ce am vinit noi la voi. Videm că copii ăștia le place unu dă altu, dacă vi-s dă acord să ne daț fata noră....*”

²⁷⁷ Ibidem

²⁷⁸ Inf.Maria Popovici, n.1941

²⁷⁹ Ca avere și ca familie, cu familia lor

Dacă familia fetei era de acord, urma tocmeala în legătură cu ce urmau să dea fiecare familie tinerilor. De obicei se dădea jumătate de jugăr/ un jugăr de pământ iar fata, dacă mergea noră, trebuia sa aducă un dulap pentru haine, perne de pus pe pat și lipidee. Căpară pentru fată nu se dădea.

Cu trei săptămâni înainte de nuntă tinerii se duceau la primărie, unde puneau o înștiințare și după aceea la preot. Acesta anunța căsătoria, 3 duminici la rând, în biserică, cerând ca cei ce știu vreun motiv, care ar împiedica unirea tinerilor, să-l spună.

Chemarea la nuntă

Cu o săptămână înainte, doi *dolieși*, ai miresei și al mirelui, îmbrăcați cu cioareci și coțobăici, cu tricolor, și cu o *dolie*, împodobită cu hârtie creponată, plină cu rachiu, mergeau pe jos să invite la nuntă, fiecare separat, pe invitații miresei sau a mirelui. Ei intrau în casă și ziceau:

*„Bună ziua, bună ziua
 Noi am intrat în casa dumneavoastră
 Cu o veste nouă și nu prea
 Până duminică s-o vedea
 Între aceste cuvinte sfinte
 De la Sfinții Apostoli înainte
 De la înălțatul mire cutare
 De la înălțata mireasă cutare
 Ei seara s-au culcat
 Dimineața s-au sculat
 Pă față s-au spălat
 La Dumnezeu s-au rugat
 Ceas de căsătorie
 Zi de veselie
 Și Cristos la nuntă a fost chemat
 Și nu s-a apărat
 În loc de apă vin i-au dat.
 Aicea am o rătie
 De la gazda nost Văsălie (sau cum l-o temat)
 Aici îi rătie dă la Godinești
 Dacă bei bine vorbești
 Io tăt am băut și bine am vorbit
 Dacă beți și dumneavoastră
 Mai bine vă veți veseli la nunta noastră
 (închină și unii și alții, beau, apoi dolieșul zice)*

*Pă mine mă teamă...
Sănătate bună oi lua
Da dumneavoastră ce răspuns mi-ți da
Da sau ba?*²⁸⁰

Și atunci cei invitați mulțumeau frumos și spuneau dacă vor veni sau nu.

Nunta

În sâmbăta dinaintea nunții, la băiat acasă, se făcea steagul de nuntă. Îl făcea un om din sat, care știa să coase, din baticuri adunate de la fete. Steagul era împodobit și cu hârtie creponată.

Duminica, pe la 10-11, *uspătonii* se adunau fiecare la casa cui l-a chemat: la fată sau la băiat. În amândouă casele era tocmită muzică, sau, dacă formația era mai mare, la înțelegere, se împărțea în două. Nănași avea și mirele și mireasa, dar dacă copilul mergea ginere principali erau nănașii fetei iar dacă fata mergea noră, nănașii copilului.

Dacă nănașii aveau pretenții, se mergea cu muzica după ei. După ce veneau cu nănașii, se prânzea. Uspătonii miresei prânzeau la casa ei. Apoi, pe la 4-5 după masa, de la fecior veneau toți, cu stegarul în frunte, după mireasă. Stegarul trebuia să știe să joace steagul, după marșul care se cânta pe drum. Alături de stegar era *givărul*, o rudă de-a băiatului, un om mai destoinic.

Mirei din Căprioara. În stânga givărul

Pentru a fi recunoscut, avea prinse peste piept în cruce două ștergare. Alteori avea și mireasa givăr.

Când ajungeau la casa miresei, cei de acolo ieșeau în drum și se făceau că lucrează, că taie lemne, le spuneau nuntașilor să meargă mai departe, că aici n-au ce caută, că ei nu au ce le trebe lor. După insistențe și schimburi de cuvinte între cei doi givări sau între givărul băiatului și nuntașii fetei, *uspătonii* băiatului intrau în curte. Acolo era o masă cu un ciubăr cu apă și un mănunchi de busuioc. Mirelul rămânea lângă masă, iar givărul mergea „să scoată mireasa la ciubăr”. Prima dată venea cu o babă și atunci mirelul zicea că nu i-o trebuie, că nu-i place de ea. Apoi mai aduceau una, „*altă ciură*” și era respinsă și aceea.

²⁸⁰ Inf. Pavel Avramescu, n.1925

Scosul miresei la ciubăr. Doi dolieși și doi givări

Colac de nuntă împodobit cu flori și panglici de hârtie

Mirei din Căprioara. În spate stegarul cu steagul de nuntă

Când era scoasă mireasa adevărată, muzica cânta „*Mulți ani trăiască*” iar mireasa lua busuiocul și îi stropea pe toți cu apă. Uspătonii ei veneau „*să le dea cu busuiocul în palmă*”. Ei aruncau câte un ban în ciubăr. Apoi givărul și cu mireasa turnau apa din ciubăr la un ultoni după care intrau toți în casă. Aici mai jucau, apoi plecau la biserică.

De la biserică veneau toți la casa miresei. Pe drum femeile descântau. La casa miresei iar jucau, după care se strigau cinstile pentru invitații miresei, apoi aceștia jucau mireasa pă bani. Jocul se numea *groșiță* și el ținea mult, fiindcă toți cei care plăteau o jucau. Când se termina, *mireii*, nănașii și invitații mirelui mergeau la casa acestuia, unde se mânca. Uspătonii miresei rămâneau la casa ei și acolo li se servea mâncarea.

Potrivit tradiției locale, la nunți se serveau sarmale, friptură cu cartofi și cu prune uscate, fierte, pe post de garnitură, iar spre dimineață zamă acră. Mâncarea era făcută de o bucătăreasă, care era ajutată de neamuri și de vecine. Una dintre femeile care a făcut mâncare la multe nunți din sat a fost Mărioara lu' Mihai.

De băut se bea rachiu. Prăjituri nu se serveau, decât a doua zi „*după ce să străgau cinstile*”.

La petrecerea de la casa mirelui, givărul trebuia să păzească mireasa, să nu-i fure nuntașii pantoful, fiindcă trebuia să îl plătească (răscumpere) cu

bani sau cu băutură. Dacă nunta ținea două zile, la mire se strigau cinstele a doua zi. Uspătonii se adunau din nou pe la ora 11, fiecare unde a fost invitat și mâncau, după care, *cerfarii*, invitații miresei, mergeau cu muzica la casa mirelui la *cerfărit*. Aici erau așteptați în stradă de ceilalți și invitați în casă.

În această zi era mai mult distracție. Se făceau glume. Se mima bărbieritul, unii luau caru și umblau cu el prin sat.

Seara se striga cinstea. Givarul era ajutat de un alt om, care îl îngâna. Givărul striga de pildă: „*Hai să știe, că gazda nost o mai avut un unchi, care cinstește tinerii cu on colac mare...*” și celălat repeta după el. Alteori givărul zicea „*Mireasa nu mîncă, nu bea, numai bani vrea*” și continua „*Hei, aveți de știre că X. o cinstit mireasa cu 100 sau 200 lei. „Hei, că la mireasă îi mai treabă și o cârpă...*” Mătușile cinsteau mireasa cu o sumnă, cu o pătură. Uneori se striga și găina.

Pe lângă alte daruri, toți aduceau și câte un colac găurit, împodobit cu 4-5 trandafiri de hârtie creponată. Stăteau la rând cu colacii. În gaura de la colac, se punea o tăpsie cu prăjituri. Din acești colaci se puneau 2-3 pe masă în față la miri și nănași, restul se dădeau în spate, la bucătărie, se tăiau și se serveau la masă de către uspătoni.

Se juca și aici groșița, apoi la mireasă „*îi coseau conciu și îi puneau pe cap balțul*”. În vremea aceea îi puneau pe genunchi un copil mic, ca să aibe prunci. După aceea jucau cu ea ca nevastă.

A treia zi, marți, se făcea o masă mai mică pentru cei ce au ajutat la nuntă, care se numea „*pă calea întoarsă*.”

Mirii aveau obligația să dea ceva la nași fiindcă „*nașii se plăteau*.” De asemenea, odinioară, mireasa trebuia să dea câte un mic cadou la cei doi dolieși, la stegar, la soacră, la socru, la cumnat, cumnată.

După nuntă, lumânările de la nuntă se pun și azi în geam, unde se țin o săptămână, apoi se duc la biserică.

Moartea și înmormântarea

Și astăzi se crede în sat, că, dacă cântă cucuveaua sau câinele începe să latre lung, va muri cineva din casă.

Dacă se întâmpla, că un om bolea de multă vreme și nu putea să moară, era chemat preotul să facă pe el o slujbă de ușurare a sufletului.

Potrivit datinii, când cei din jur observă că muribundul își dă ultima suflare îi aprind o lumânare. După ce a murit, opresc ceasul și, în încăperea în care urmează să fie ținut, acoperă oglinda. Cineva din familie merge să anunțe clopotarul, să tragă clopotele după mort.

Familia începe să pregătească mortul pentru drumul fără întoarcere. El este spălat de cineva mai în vârstă din casă sau de un neam, o vecină. Apa după mort se aruncă „*la ultoni*” (la rădăcina unui pom). Apoi mortul este îmbrăcat și așezat în copârșeu. Copârșeul se pune pe un scaun special, numit șireglă, pe care se așezau lipidee și trei perne, umplute cu paie, cu fețe cusute la capete cu ornamente florale.

Dacă se întâmpla ca cel mort să fie un tânăr sau o tânără nenunțiți, ei erau îmbrăcați în haine de mire sau mireasă.

Odinioară aceste copârșeie, la fel ca și crucea, erau făcute de meșteri din sat. Tot ei săpau pe cruci, cu dalta, numele, celelalte date ale mortului și anumite inscripții, care, potrivit datinii, nu puteau să lipsească: „*Aici odihnește x ...fie-i tărăna ușoară*” sau „*Aici se odihnește x....Slăvit să fie Domnul Isus Hristos.*”

De la biserică se aduce un sfeșnic și se pune la cap o lumânare, care arde tot timpul. De asemenea, din ceară se face o lumânare lungă și subțire, de mărimea mortului, numită *stat*, care se răsuțește sub formă de spirală și i se pune pe pieptul mortului, cu capătul ridicat. Tot din ceara aceea se mai face o cruciță, care se pune în mâna mortului.

Moartă așezată în sicriu

Cruce de lemn pregătită la mormânt

Prohodul, din curte

În drum spre cimitir

În trecut, era obiceiul să se pună în sicriu mac, nisip, praf de pușcă iar picioarele mortului erau legate cu un fir de rug, ca să se împiedice și ca să nu mai vină acasă. Azi puțini oameni mai cred în strigoi.

Câtă vreme era ținut acasă, noaptea se făcea priveghi. În timpul priveghiului bărbații sunt serviți cu rachiu. Mai demult în sat se jucau jocuri de priveghi. Nelu a lu Garase își amintește cum legau mâna mortului cu o ață și o trăgeau și ea se ridica spre groaza femeilor.

Femeile din familie bocesc mortul, însă arhaicul obicei de a se cântă, dimineața, la fereastră, zorile, a dispărut în sat.

Prohodul are loc în curtea casei, unde mortul este scos, conform tradiției, cu picioarele înainte. Nimeni din familie nu ține de el. După scoaterea lui din casă se întorc scaunele, se închid ușile și ferestrele. Paiele din pernele, care au fost sub mort, se ard ulterior în grădină.

Mortul era dus la cimitir mai demult cu *șiregla* (scaunul pentru morți) de către 6-8 bărbați, care aveau, fiecare, prins pe umăr, la spate, un *tindeu* (ștergar țesut în casă). Pe drum, ei făceau cu schimbul, „*pre rânduială*”. Ulterior, mai ales cei înstăriți, au început să ducă mortul cu carul. Cortegiul funerar se oprește la răscruți, uneori și în dreptul casei rudelor, și preotul citește din Evanghelie. În funcție de numărul de opriri, adică de stâlpi, se plătește ulterior o taxă la biserică. O femeie mai bătrână, cu o cântă, vărsa apă la fiecare oprire.

Când bagă mortul în mormânt, se aruncă bani în groapă. Dacă mortul a iubit mult pe cineva, ca să nu vină sa-l ducă și pe acela cu el, se taie un ban în două și jumătate se aruncă în groapă iar jumate rămâne la cel viu. Este un rit de separare prin care i se dă motrului de înțeles că nu mai are de împărțit nimic cu cei din lumea aceasta.

În timp ce se aruncă pământul peste sicriu se cântă „*În câmpul înflorit.*”

*În câmpul înflorit
O floare am fost și eu
Și azi mă duc mîhnit
Să-mi ocup locul meu.*

*Merg în mormîntul rece
Trist și n-tunecat
Unde mă voi preface
Dintru ce am fost luat*

*Omule pe pămînt
Ești numai călător
Și praf bătut de vînt
Un simplu muritor*

*Deci asta n-o uita
Omule muritor*

*Că moartea-i soarta ta
Ești un trecător.*

*Nu ai pe acest pământ
Trai liniștit, senin
Ci zbucium și frământ
Necaz, dureri și chin*

*Dar nici eu n-am gândit
De vestea ce-a venit
Că eu așa curînd
Să mă bag în mormînt.*

*Rămîneți dar fericiți
Ai mei cei prea iubiți
Eu merg la loc curat
Căci Tatăl m-a chemat.*

La gropășii li se dă colaci. De la cimitir rudele, preotul, cei mai apropiați vin acasă unde se face o masă de pomană. Preotul face sfeștanie, în camera în care a stat mortul.

La pomană în trecut să se dea rachiu, sarme, zamă. Dacă este post se făceau „sarme dă post” sau fasole groasă cu ulei de sămânță.

Odinioară mai era obiceiul ca 3 zile să se lase mâncare pentru mort, dar azi nu mai lasă nimeni.

Cultul morților

Slobozirea apelor

Ritualul slobozirii apelor practicat în sat trebuie pus în legătură cu *setea mortului*.

Pomana de apă în Căprioara se putea face numai de la un Ispas la altul²⁸¹. Pentru asigurarea eficienței ritualului, cea care căra apa trebuia să fie o fată cuminte sau o femeie iertată. Ea trebuia să care 44 de cânți de apă neînceptută din care 43 în sat, pe la vecini, mai ales la oameni sărmani sau bolnavi. A 44 era dusă la Mureș. Aici se dădea drumul pe apă unei plute făcută din „bâte de tului” (din tului de porumb), presărată cu petale de trandafir, care avea la colțuri 4 lumânări aprinse și în mijloc un colac. A 44 cantă se vărsă, cu olcuța cu care s-a măsurat apa care s-a dus în sat, în spatele plutei.

²⁸¹ Inf.Mărioara Popovici, n.1941

În alte sate în momentul când se dădea drumul plutei pe apă se spunea:

*Să fie vămile plătite
Și izvoarele slobozite
La mortul cutare...*²⁸²

În Căprioara, Lena lu Dobre a fost ultima care a dat drumul plutei pe Mureș. Ritualul slobozirii apei se practică și azi, în forme simplificate. Acum se duce apă la nouă zile, la nouă căși.

Parastasul

În trecut și la 9 zile, azi doar la 6 săptămâni se făcea panaghia, parastas pentru mort, ocazie cu care se împărțeau de pomană colivă și colaci.

Mitologie populară

Din folclorul românesc, mitologia populară a suferit cele mai mari pierderi și uitări. Pe de o parte pentru că generațiile tinere nu mai cred și nu mai sunt interesate să transmită poveștile, pe care le-au auzit, pe de alta fiindcă bătrânii s-au ferit să vorbească cu străinii(etnologi) despre „lucrurile necurate ” încât multe credințe au dispărut odată cu ei.

În trecut țăranii credeau însă în puterile magiei și vrăjitoriei și în existența unor oameni cu puteri, care puteau strica om, holdă sau un animal din gospodărie, care se transformau noaptea în animal sau care morți se făceau strigoi și se întorceau acasă.

Bătrânii din Căprioara recunosc și acum că au auzit de priculici, de femei care știau să ia laptele de la vacă, de caii lui Sântoader și relatează cu o oarecre sfială anumite întâmplări, experiențe neobișnuite, care au avut loc, cândva, aici în sat, trăite de familia lor sau la care au fost chiar ei martori.

Puse unele lângă altele, aceste mărturii se constituie într-o mitologie a locului.

Mic repertoriu de narative și credințe din sat

Despre priculici

*„Auzeam vorbindă priculici. Nu știi cum iceau, că să transformă în câne.”*²⁸³

²⁸² Gheorghe Enache, *Călătorie cu roua-n picioare, cu ceața-n spinare*, Ed.Paideia, București,2006, p.281-282.

²⁸³ Inf. Maria Sinaci, n.1933

„Spuneau(despre priculici-n.n) că aveau zâle când trăbuiau să să întâlnească la dealul Homorodului. Nu știu inde-i acela. Și zăceau că ăia oameni care erau așa, aveau un sămn dă coadă și când aveau dă mârș, dispăreau di acasă o zî sau două și când vineau di aclo, vineau năpoi.”²⁸⁴

„Priculiciu zăceau că-i om care are coadă și o dată pă an să strâng la Muntile Homorod, și zăceau că pă ăia îi înfiera când murea că umblau și mâncau marvă.”²⁸⁵

Despre femeile care știu lua laptele de la vacă

„Era vorba și di vrăjitori, care luau laptele di la vacă”²⁸⁶.

„Iceau că ierau femei care știau să ia laptele di la vacă. Îmi amintesc că tata și bunica s-or dus să cumpere o vacă, or vindut una să cumpere alta și or găsât una care le-o plăcut, la o femeie mai în vrâstă. Și cum s-or târșit pângă vacă or văzut că vaca-i găurită la un corn. Și atunci s-or gândit că să n-o ieie, că le dă numa vaca și laptele nu. Da baba o zâs cătă i: Da ce vă uitaț. Da bunica o zâs cătă ia, nu știm s-o luăm să n-o luăm. Ce semn îi acela, că ne dai numa vaca și laptele nu. Auzi, fii cuminte, ia-o și te învăț și pă tine. Și făcuse tata multă vreme, mai avea obicei, zăcea când fată vaca prima dată, da tata mai o făcut și altă dată, că avem aici o vecină, care te mirai dă ea, că vinea în ocol, o fâtat vaca voastă să mă bag în grajd, tata icea n-ai după ce, ori să ia on pai ori să calce cu picioru în balegă, că o mai găsât-o tata vinind dă la lucru, că tata că iera zidar, p-aicia iera on gard dă nuiiele și vinind dă la lucru o găsit-o bosocorind pingă gardu dă nuiiele. Da ce făce tata. Sfridilea vaca, la trii zile după ce o fâtat. Si atuncea tăia dă la undia dă la vacă cruciș. Da, Doamne, cât o-ncăput acolo, că făce o gaură la vacă cu sfredelu, și păr dă la vacă tăt cruciș și tăt felu dă sămânțuri, câte oțără și o astupat cu ceară și trăbuie să zâci:

Doamne sfinte Doamne

Când astea ies dă aici

Atunci și nici atunci

Să-i poată face cineva ceva.

Și tata mai făcea. Și țân minte că bunica mea s-o dus la un neam, mai înclo în sat. Aia venea și să plângea că vaca ii când vine dă la iarבă să duce la hailaltă vecină, păstă drum, cum or fost căsile bătrâne, să duce până la aia la vatra focului și în continuu zbiera și lapte nu mai da, mulje sânje din

²⁸⁴ Inf. Pavel Avramescu , n.1925

²⁸⁵ Inf. Ioan Ardelean , n.1944

²⁸⁶ Inf. Pavel Avramescu , n.1925

ie. Și atunci s-o dus bunica și i-o făcut bunica așa, și fân minte că povestea – noi eram mai copii– bunica, că tăta noaptea o visat că o zdrobit-o aia, care o făcut lucruri din alea, vecina lu aia cu vaca. Tăt o zdrobit-o și dimineața tăt o zâs că s-o sculat ca bătută, cum tăt o strâns-o și o zdrobit-o și o zâs«Ce ai făcut mă, că m-ai făcut rău »”²⁸⁷.

Despre casa bântuită de strâgoni

„La noi în sat era vorba di unu, da o fost în satu vecin în Căpâlnaș. Și cum era atunci înainte dă război, ne pregăteau, un fel dă premilitari, așa eram noi, ne pregătea la Căpâlnaș, și aclo era vorba dă unu că îi strâgoi, umbla și iceau să învârte mașina dă cusut, stai și te uiți la ea și ea să învârte, ba că auzi ușa, să dășchide și nu intră nime. Și atunci ne poveste un preten că or zâs ei: Hai că noi premilitari, la 18 ani, noi merem aclo...și-l prindem. S-or dus aclo or stat la povești și hai că nu-i nimica.Când îi dă după mnezu nopți să dășchide ușa și nu intră nime, mașina dă cusut începe a să învârte, ce să prinzi, să ridică pălăria la noi pă cap și ieșirăm unu după altu și dute”.²⁸⁸

Despre strâgoni

„Auzeam povești că o umblat și că l-o văzut... că o murit și o vinit strâgoni și s-o culcat cu femeia. O fost on caz, când l-o dăzgropat, la Toc, că zăceau că mor vacile, l-o dăzgropat și zăceau că tăt o fost plin dă sânje, îi mult d-atunci vo trizăci dă ani”.²⁸⁹

„Untioania o vinit. Mergând la capre ea zăce câtă mine da ție ți urât dă strâgoni? Urât la dracu!Ce-s aceia strâgoni?Na, lasă că-i vide tu că o vini ceva la tine, da n-o zâs că când moare ea. O trecut 4-5 ani și iacă o murit și io nu mă duc la ea la înmormântare că s-o pocăit și nu mă duc că aveam dă lucru și după aia când s-o îngropat, a doua sară, bărbatu meu băga motoreta în ocol și era așe di cu toamnă cam și îndețasă, nu mai erau fluturi pă vremea aia, ea spusă să lasă ca-i vide tu că la o adică vine un fluture câtă tine...că până la urmă iacă vine on fluture...pă mine mă lasară picioarile, mâinile... și vine șșșș pă la urete așa...și să arată în fluturele ăla capu ii...după ce am văzut io tăta treaba asta, pă la șasă săptămâni noaptea o dat în fereastră aci la noi, dege cu pumnu ca și cum o vre sparje, da n-o mai vinit dă atunci, am dat cu tămâie.

²⁸⁷ Inf. Marica Sinaci, n. 1933

²⁸⁸ Inf. Pavel Avramescu , n.1925

²⁸⁹ Inf.Ioan Ardelean, n.1944

Da când muri nană Ileană, asta d-aci, îi zăceam Peleaga că n-o avut păr pă cap, șasă săptămâni n- o duruit aci în pod?

Și mămica o vinit, Doamne hodinește-o aclo, și ea o vinit. Aveam cai, aveam o iapă și on mânz și el zăce că mânzu o dat cu picioru și o dăschis ușa la grajd. Da ea m-o spus fată io dacă mor nu-ț fac altceva numa dășchid ușa la grajd. Și așa o fost."²⁹⁰

Despre duhuri necurate

*„...să spune că ieste ceva, ieste o putere necurată. Ieram copil mic, zăcea că iera una Șuta lu Iancu, s-o măritat atuncea și în timpu ăla di la masă cum ierau meseni, mirile, ice că ea trăbă să margă până afară și o ieșit și absolut nimeni n-o mai văzut-o din momentu ăla nici moartă nici vie. Era o peșteră, Peștera lu Dușu, cum meri aclo pă Valea Fundăți, ice că ar fi zâs cineva că ar fi văzut-o aclo sus. Da în noaptea aia ice că ar fi fost oameni la vaci și ăia ar fi spus că ar fi auzât ceva, pă sus, și ăia toți s-or îmbolnăvit care or spus. Popi or dus aclo d-or făcut slujbă.”*²⁹¹

Despre cei ce deocheau

*„Cred că ieste și om greu la uitătură, să uită la copii mici și îi diotea, plângea până venea la el să-i descânte.”*²⁹²

Medicina magică

Vindecare prin descântec

Ca în toate satele românești și în Căprioara au existat, în trecut și mai există și azi femei care știu să descânte la oameni și la animale, de deochi.

O asemenea descântătoare, a fost, între cele două războaie, Veta lu Adogatu: „Or fost descântătoare în sat. Descântau la vaci. Că tata când s-o dus odată, când o făcut casă, s-a dus după lemne cu vacile, da s-o dus sus în partea aia di deal, și s-o dus prin sat cu carul și s-a dus până într-on loc...și vacile or fost frumoasă și ujeru o fost frumos, și dîntr-un loc vacile n-or mai putut mere, atâta s-o umflat ujeru la iele dă n-or mai putut mere, o trăbuit să –ntoarcă caru napoi și le-o băgat în grajd da n-or făcut nimica numa nici n-or putut apropia picioarele di olaltă cât s-o umflat ujeru la veci și atunci țân minte că s-o dus mama la una, Veta lu Adogatu, aicea inde să dăspart

²⁹⁰ Inf. Mărioara Ardelean, n.1952

²⁹¹ Inf.Ioan Ardelean, n.1944

²⁹² Ibidem

*drumurile, și aceia le-o dăscântat și o vinit și le-o udat cu apa cu care le-o dăscântat și s-o dăzumflat ujeru la iele.”*²⁹³

Azi, printre cele ce știi să descânte se numără și nevasta lui „*Nelu lu Garase*”. Procedura este arhaică, furată de la alte descântătoare, fiindcă descântecul, ca să fie eficient, trebuia furat: „*Se pune apă neînceptută, de la fântână, de la izvor, ce ai, într-on șol și un cățal di ai(usturoi), on fir dă mătură, o peană di găină, dacă ai neagră să fie și trei tăciuni pui acoloa și atunci iei un cuțit și dai păstă șol de trei ori așa(face semnul crucii) și zâci:*

Amin, Amin, Cosmădin

La Mărioara sa-i fie de leac

De descântecul meu dă la Dumnezeu

Ieși buba bubilor

Ieși buba ciurilor

Ieși și o lasă curată

Ca sfânta cruce ce-i botezată

Ieși seceră arsă

De la strigoni

De la strigoane prin inimă trasă

*Și atunci îi dai să beie pă tri locuri, di tri ori și puni cuțatu la țâțana ușii. Cu tăciunile și cu aiu faci cruci pe frunte, pe piept, la încheieturile mâinilor și picioarelor. Apa de descântat se aruncă după asfințit către stele și se zice: Leac să deie Dumnezeu!”*²⁹⁴

Medicina empirică

Cum odinioară nu mergeau oamenii decât în cazuri foarte grave la doctor, în localitate exista un repertoriu de remedii verificate, pe care toți le cunoșteau și le puneau în practică după caz. De pildă la copturi puneau ceapă friptă, la tăieturi pișat, etc.

Ca să avorteze, femeile „*lucrau cu niște buruieni, se otrăveau*”.

Tămăduitoarea

Pentru alte situații: scrânteli, deplasări de oase, de stomac, se apela la tămăduitoare, adică o femeia care știa să ungă, să tragă oasele și să întoarcă stomacul.

²⁹³ Inf.Marica Sinaci, n.1933

²⁹⁴ Inf. Mărioara Ardelean, n.1952

„Era o muiere care știa să întoarcă stomacu, că și stomacu să mai deplasează, și era o muiere care știa să te frece pă somac până îl pune la loc.”²⁹⁵

Alimentație tradițională

Masa festivă

Mâncare care nu lipsea la sărbători, nunți, botezuri și înmormântări erau sarmalele. La acestea se adăuga zama cu laște și friptura.

Hrana cotidiană

Lumea fiind mai săracă, în trecut, în sat mâncau în loc de pâine mai mult mălai, preparat în diferite feluri. Pregăteau aluatul în troc, ca pe aluatul de pâine, și îl coceau în tepsie. De asemenea se mai făcea *mălai zăcut*.

Odinioară, membrii familiei mâncau, în tindă, dintr-o tăpsie, încingând mălaiul în saftul de la carnea friptă sau în mâncare sau dint-un ceavn, fiecare cu lingura lui.

Mâncarea de post

Postul implica nu numai anumite restricții de la mâncatul de dulce ci și un anumit comportament. În această privință regulile postului în Biserica Ortodoxă au fost încă din secolul XVIII deosebit de severe, iar românii ortodocși din Banat, potrivit mărturiilor rămase, le-au respectat cu strășnicie: „*Românii postesc miercurea și vinerea. Sâmbata și în toate zilele săptămânii ei mănâncă și carne, dacă nu e în timpul postului. Românii țin posturile mari deosebit de riguros. Nu numai că se hrănesc doar cu pâine, garnituri de legume și păstăioase, ba unii merg cu înfrânarea atât de departe, încât nu se apropie de soțiile lor și, mai mult, nici nu îngăduie să li se ia sânge dacă s-ar îmbolnăvi*”²⁹⁶.

Tăpsie în care se pune pâinea sub țăst.

²⁹⁵ Inf.Marica Sinaci, n.1933

²⁹⁶ Fr, Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Ed. Facla, Timișoara. 1984, p.177-179.

În Căprioara oamenii mâncau *mazăre* (fasole) cu ulei de dovleac. Cum nu era oțet în sat, aveau mâncarea cu chisăliță. Femeile luau de la cazan, când fierbeau, rachie din aia curată și o băgau într-o cadă cu prune și, după ce rachiul se așeza, se ridica deasupra mustul de chisăliță pe care îl strângeau pentru a-l folosi pe post de oțet.

Tradiția orală

Legenda de întemeiere

Legenda, care circulă printre oamenii din sat, spune că numele satului se trage de la o căprioară, care venea în fiecare dimineață pe țăncurile de piatră de deasupra satului și zbiera²⁹⁷.

Poveștile despre haiduci

Amintirea haiducilor din pădurile Căprioarei s-a transmis și ea în sat pe cale orală, până azi. În aceste povești, repetate de bărbați în serile lungi de iarnă, la clacă și prin birturi, vreme de mai bine de o sută șaptezeci de ani, s-au păstrat și câteva date precise: numele haiducilor și, la doi dintre ei, câteva date biografice, azi, în absența documentelor, greu de verificat. Ca toate poveștile din bătrâni, ele sunt pe de o parte puternic mitizate, accentul fiind pus pe calitatea de erou invincibil dar în același timp sunt și vagi, acțiunile justițiare ale haiducilor având loc într-un timp neprecizat. Puținele date înserate, sunt azi un indiciu că aceste povești, adunate de Ioachim Popovici din Căprioara, sunt construite pe întâmplări reale. Prezența grofilor localizează poveștile în perioada austro-ungară iar alte date prin anii 1825–1827.

Potrivit acestor povești, în pădurile Căprioarei, au trăit cândva ascunși haiducii Marin Hodoru, Gheorghe Toma, Ioachim Marta, Duțu Ioachim și Dimitrie Dimitrie. Oamenii povesteau că Dimitrie s-a născut într-un sat din apropierea Lugojului, a stat ascuns în pădurea Crăișorul și ar fi murit spânzurat la Lugoj. Din cântecul despre el se mai cunosc doar două versuri, legate de prinderea sa:

„*Dimitrie Dimitrie
Te-au suit domni-n cocie...*”

Față de ceilalți, haiducul Duțu Ioachim, care a trăit ascuns în peștera ce-i poartă azi numele, din perimetrul localității Căprioara, s-a bucurat în zonă

²⁹⁷ Pr.Mili Mihai, *Istoricul parohiei din Căprioara și istoricul bisericii din parohia Căprioara*, mss.

de un prestigiu deosebit, în primul rând datorită dreptății, pe care încerca să o facă oamenilor. Tradiția spune că s-a născut în satul Fintoaga din județul Hunedoara și că în ceata sa au fost oameni din Căprioara, Bulza și Toc. Se ascundeau de poteră într-o peșteră din Valea Fundății²⁹⁸.

De asemenea se mai povestește că Duțu cu ceata sa treceau Mureșul cu bărcile și dădeau lovituri la curțile grofilor din Petriș și Săvârșin.

Una din povești vorbește despre un stejar din parcul caselului de la Petriș, cunoscut cu numele de *stejarul dreptății*, fiindcă aici i-ar fi judecat Duțu pe grofi pentru abuzurile pe care le făceau țăranilor²⁹⁹.

O altă poveste spune că Duțu și oamenii lui l-ar fi răpit pe fiul³⁰⁰ grofului Forray Andras din Săvârșin, pentru a-l obliga să meargă la Budapesta și să ceară schimbarea unei legi nefavorabilă iobagilor. Duțu ar fi fost prins, după o altă poveste, în urma trădării unuia din ortaci.

Alături de povești, în sat se păstrează și balada lui Duțu. Autorul cântecului a rămas, ca la toate baladele, necunoscut, însă cel care l-a compus, poate unul din ortaci, l-a cunoscut pe Duțu.

Balada haiducului Duțu

*Când eram micuț băiat
Nici când nu ieșeam din sat
Stăteam la taica-n ogreadă
Tot cu maica mea cea dragă
Când ajunsei ficioraș
Voinicel și harimbaș
Văzui sărăcie multă
Și bogații mari la burtă
Și mai văzui multe rele
De dragul inimii mele
Și mă mâniai pe grofi
Că ne țin să le fim robi
Luai drumul codrului
Dreptatea haiducului
Vreau să trâmure domnia
Vițeșpanii și grofia.*

²⁹⁸ Valea Fundata desparte Căprioara de Pojoga.

²⁹⁹ În istoricul castelului se spune că sub acest stejar se țineau judecățile domnești. Explicația oamenilor este că Duțu i-a pedepsit pe grofi sub stejarul în care îi pedepseau ei pe țărani.

³⁰⁰ Forray Andras a avut un singur fiu, Ivan, născut în 1817.

*Foicică brândușea
 Peștera e casa mea
 Acolo când oi intra
 Pandurii nu m-or afla
 N-am palate mari grofești
 N-am nici flori albe-n ferești
 Am un locușor al meu
 Ce mă apără de rău
 Fie ploaie, fie vânt
 Eu stau sub piatră și cânt
 Cântul meu l-aude steanul
 Lui îi spun cine-i dușmanul
 Haiducie, haiducie
 Dragă mult îmi ești tu mie
 Din fragedă tinereată
 Până în adâncă bătrâneată
 Versavio, nevasta mea
 Adu-mi tu o floricea.
 Floare roșie de piatră
 Să nu te uit niciodată
 Eu pe tine te-am lasat
 Și la codru am plecat
 Nu mă plânge că trăiesc
 Dar pe grofi nu îi slujesc.
 Mamă, tată și nevestă
 Puneți flori roșii –n fereastră
 Floarea ce o îndrăgea
 Duțu la joc când mergea.³⁰¹*

Alte povești despre sat și din sat

Întâmplări cu regele

„Regele o umblat mai dă mult pă gial pă aicea cu mașina, iceu pă Calea Morii. Și n-o putut să mai coboare. Și l-a ajutat un om, care când l-o văzut i-o zis «Cucoare dracu te-o adus pă aicea». După ce o venit aicea iară apu o întrebat după acela”³⁰².

³⁰¹ Primită de la Ioachim Popovici din Căprioara și păstrată de Dobrei Pavel, brigader silvic.

A fost moștenită de fiul acestuia

³⁰² Inf. Maria Sinaci, n.1933. Povestea, adaptată, circulă în toate localitățile din zonă, fiecare sat și-o revendică.

„În 47 o plecat, că o trecut pă aci pă la Săvârșin și o vrut să-și ieie rămas bun și nu l-o lăsat Securitatea să coboare . O făcut numa cu mâna din vagon și să dusă. Cu patru vagoane o fost.”³⁰³

„Anțărț or vinit dă or dus dă Paști daruri pi la oameni și apu am fotografie cu regele aci în drum. Margareta dară o făcut. Că dară regele ne-o trimis și nouă. În vo doi ani o vinit până aicea. «Apu haida», io cum să mă duc ?, că tăt o făcut fotografii. «Lasă-mă că io mis bătrână». «Vină lângă mine». Când m-am fotografiat țânându-mă dă rege. «Lasă-mă că io mis bătrână». «Și io mi-s bătrân» ”.³⁰⁴

Legionarii din sat

„Aici inde o fost școala bătrână aici să adunau. Îi zăceau cuib. Erau îmbrăcați normal. Noi ieram copii di vo 12 ani. Mergeam acolo că ne plăcea, că de câte ori să strângeau acolo cântau:

Noi legionarii lui Codreanu

Din muncă ne-am făcut un crez

Din toate părțile pornitau

Echipele de cămeși verzi

Într-una zi de sărbătoare

La dealul negru am pornit

Să ajutăm pe moșii care

Atât de mult au suferit

Cam la trii seri să întâlneau. Și în fiecare sară jurau: Jur cu mâna pe inimă că nu voi trăda niciodată legiunea și căpitanul. Era unu aicea care era șef dă cuib, Uscat Ioachim.

Și s-o dăsfîințat nu mai știu cum. După aia or fost persecutați. O fost on partid foarte revoluționar. Am fost la on târg la Săvârșin, să încolonau așa pă patru rânduri și mergeau și cântau și trăbuia să fugi dân calea lor. Și dacă zăceai ceva dăloc te luau. Or fost periculoși.”³⁰⁵

Inundațiile din sat

„Or fost inundații. Ai dă mine, în 70 o vinit apa până la biserică, on lac dă apă o fost. În capātu ăla din clo s-o băgat apa pă ferești la oamini. În 75 o fost și mai mare. Da or fost două inundații acuma. O fost și în 32, o vinit apa până aci în capātu grădinii la vecinii ăștia o vinit Mureșu. În 70 iară până

³⁰³ Inf. Pavel Avrănescu, n.1925

³⁰⁴ Inf. Maria Sinaci, n.1933.

³⁰⁵ Inf. Pavel Avrănescu , n.1925

*aci o vinit. S-o necat on om. Vrosie. O vinit un mistreț pă apă ca să iasă în deal aclo și el o zâs că în apă îl poate prinde și s-o aruncat în apă după el și gata o fost, s-o dus.*³⁰⁶

Porecle

Oamenii din Căprioara, când vorbesc unii despre alții, încă folosesc supranume sau porecele. Întrebați, nu mai știu care este originea acestora, cum de o anumită familie a primit acea poreclă, însă toți le cunosc pe ale tuturor, semn ca acest sistem de supranumire este încă viu și funcțional în cunoașterea neamurilor. De asemenea, în cazul femeilor măritate, porecele contribuie la cunoașterea familiei în care a intrat aceasta.

Printre porecelele din sat le găsim și pe acestea:

Moșu Naiba
 Dan a lu Sinesie
 Simon a lu Fuxin
 Mărica lu Strigoniu
 Nelu lu Gărase
 Vetuța lu Ristuța
 Mărica lu Poncea
 Serafina lu Covaciu
 Ion a lu Covăcel
 Lena lu Rujină
 Cimu lu Gărvasin
 Bia lu Ciutăraină
 Ghiță lu Baronu
 Nicu lu Cucărel
 Pavelu lu Ioșca
 Viorica lu Fârțu
 Liliana lu Simon Toma
 Fimea lu Iedu
 Marica lu Cristoane
 Mărica lu Porfie
 Vică lu Leonte
 Lulu lu Bengu

³⁰⁶ Ibidem

Lenuța lu Curca
Puiu lu Ciculă
Lenuța lu Meșceru
Măriana lu Babă Daie
Mărica lu Lazăr
Pavel a lu Ciuloi
Pavel a lu Jiga
Viorel a lu Homorod
Viorel a lu Duma³⁰⁷

³⁰⁷ Inf. Mărioara Căucar, n. 1956

Capitolul VII

VIAȚA BISERICESCĂ

Creștinismul în Banat

Răspândirea creștinismului în Banat, după promulgarea Edictului de toleranță de la Milano, de către Constantin cel Mare (313) – este confirmată de numeroase mărturii arheologice.

Urmele paleocreștine descoperite în diferite părți ale Banatului (Cenad, Lipova, Tibiscum, Sacoșul Turcesc) constituie o dovadă că în secolul V. d. Hr. creștinismul era răspândit pe întreg teritoriul provinciei.

Prezența centrelor episcopale de la Oescus, în Dacia Ripensis, sau Remesiana (azi Bela Palanka, în Serbia) susțin ipoteza că la sfârșitul secolului al VI-lea în Banat exista o organizare bisericească.

Creștinismul s-a răspândit în Banat în limba latină, în conformitate cu hotărârile Sinodului I Ecumenic de la Niceea.

După expulzarea ucenicilor lui Chiril și Metodiu din Moravia, misionarismul creștin în părțile Banatului s-a întărit.³⁰⁸ Din acea vreme s-a păstrat la Sânnicolaul Mare cunoscuta comoară, îngropată poate la venirea ungarilor, fostă a jupanilor locali Builă și Bataul, având pe o ceașcă inscripția în limba greacă, „*prin apă ne introdu, Doamne, în viața veșnică*” – formulă din slujba veche bizantină a sfințirii apei. Referitor la acest aspect, Răzvan Theodorescu afirmă că vasele din tezaur sunt, „*recipiente de cult*” ce au oglindit ultima fază a unor relații anterioare victoriei catolicismului în secolul al XI-lea³⁰⁹.

Odată cu cristalizarea primelor formațiuni politice (voievodatul lui Glad), pe teritoriul Banatului putem vorbi despre existența unor episcopi statornici, fiecare conducător politic dorind să aibă în reședința sa un episcop, care să-și întindă sfera cârmuirii și păstoriei duhovnicești peste preoții și credincioșii din hotarele sale³¹⁰.

³⁰⁸ A. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. I, Iași, 1880, p. 451.

³⁰⁹ R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976, p.105 și 146.

³¹⁰ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980 p. 260.

Conform „*Vieții Sfântului Gerhard de Cenad*” voievodul Ahtum fusese botezat, după credința bizantină, în cetatea Vidinului: „*primind de la greci putere, ridică în zisa cetate a Mureșului (Morisena) o mănăstire întru slava fericitului Ioan Botezătorul, punând acolo un stareț și călugări greci, după rânduiala și obiceiul acelora*”³¹¹.

Acest document ne dezvăluie existența unui început de organizare bisericească, specifică mănăstirii. După înfrângerea lui Ahtum de către unguri, călugării vor fi mutați la Maidan, unde se va construi o nouă mănăstire, care va continua să funcționeze ca mănăstire de rit grecesc până în secolul al XIII-lea, când trece în mâinile benedictinilor, după cum susține bizantinologul maghiar Moravcsik Gyula. Același bizantinolog susține că, înainte de invazia mongolă din 1241, numărul mănăstirilor de rit răsăritean din sudul Ungariei era de 600, dintre care au fost localizate 400. Cifrele date de Moravcsik sunt semnificative, deoarece dezvăluie cât de răspândită era ortodoxia în partea de sud a regatului feudal maghiar³¹².

În perioada stăpânirii regatului maghiar, în Banat a existat o intensă viață religioasă, stârnită de încercările, mai mult sau mai puțin eficiente, de catolicizare a ortodocșilor, întreprinse de regatul maghiar.

Secolele XVI-XVII au adus evenimente hotărâtoare în istoria Banatului, cu consecințe deosebite și pentru viața bisericească din teritoriu. În primul rând, este vorba de pătrunderea tot mai accentuată a otomanilor în Balcani și în hotarele istorice ale provinciei. Aceste cuceriri au declanșat imigrarea unei populații sârbe și a altor neamuri creștine din Balcani în Banat și în Ungaria. Or imigrarea sârbilor și macedoromânilor ortodocși a însemnat întărirea elementului ortodox în zonă.

În timpul ocupației turcești din 1552-1716, în viața religioasă a românilor bănățeni s-a produs o relativă schimbare în bine, turcii manifestând o anumită toleranță religioasă. Ortodoxia s-a putut dezvolta, rezultatul fiind întărirea organizării bisericești a bănățenilor, cu scaune vlădicești stabile și cu sesii parohiale acordare sau recunoscute de diete la începutul ocupației otomane. Turcii preferau supuși ortodocși, pe ai căror șefi bisericești supremi îi aveau sub stăpânire³¹³. S-a permis construirea de bisericii (numai din lemn) și nu mai înalte decât moscheele. De asemenea, legăturile cu centrele religioase din sudul Dunării și Țările Române s-au reluat și s-au intensificat. Este tot la

³¹¹ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 45.

³¹² I.D.Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p.44.

³¹³ Gh. Ciuhandru, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri, cu un excurs istoric până la 1750 și însemnări istorico-politice ulterioare*, Arad, 1940, p. 14.

fel de adevărat că în decursul ocupării cetăților din Banat, turcii au jefuit, ars și devastat și multe lăcașuri de închinăciune, fie mănăstiri, fie biserici, mai ales în locurile unde li se opunea rezistență.

Imediat după ocuparea provinciei Banatului de către habsburgi, credincioșii ortodocși români au intrat sub jurisdicția Bisericii sârbe, care se bucura de privilegiile date de împărații Imperiului habsburgic, privilegiile recunoscute și de Cancelaria ungară, și care va apăra pozițiile ortodoxiei în aceste părți, mereu amenințate de catolicism.

Veniturile și starea materială a preoților

Pe teritoriul Banatului, în secolul al XVIII-lea, statutul preoților a fost reglementat prin privilegiile ilirice, care stabileau atribuțiile și obligațiile acestora, ei având în Banat o poziție mai avantajoasă decât cea asigurată clerului și religiei ortodoxe în principatul Transilvaniei, unde erau recunoscute „*trei națiuni și patru religii recepte*”³¹⁴.

Încă de la începutul stăpânirii habsburgice, preoții care erau în funcție au fost scutiți de dări, pentru sesile parohiale. Cei care erau supranumerari, nu.

Baza întreținerii preotului era gospodăria lui, el fiind ajutat, la muncă, de sat, în conformitate cu contractul pe care îl angaja parohia, prin clacă. Contract se înnoia în fiecare an, la Sângiorz sau Sântoader. Satul îi lucra și sesia ca o parte a simbriei lui. Altă parte din venituri o formau dările în natură (bucate) și contribuția fixată în contract pe fiecare casă (familie), anual.

De asemenea, preotul trebuia să încaseze și darea pentru episcop, care era în bani, reprezentând câte 30 de crițari pentru sidoxie și 7 crițari ca taxă pentru fiecare casă pe an. (Episcopul mai încasa taxe pentru singhelie, vizitații canonice, sfințirea bisericilor, pentru antimise, mir și dispense. Pentru diferite abateri, taxele erau percepute de către protopopi³¹⁵).

În timp, venitul preoților, a fost reglementat în funcție de diferite servicii religioase de care beneficiau credincioșii. Aceste servicii erau de două feluri: anuale și ocazionale. Darea anuală putea fi achitată în produse sau în lucru. Dările ocazionale, proveneau din serviciile religioase (cununie, înmormântare, botez), pe care preotul le săvârșea credincioșilor.

Deoarece parohiile erau în general mici, puține aveau peste 50 de case, preotul era nevoit să trăiască din munca sa, cultivând pământul moștenit, cumpărat sau luat în arendă, așa că situația sa materială nu se deosebea prea

³¹⁴ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.298.

³¹⁵ Șt. Lupșa, *Istoria Eparhiei Aradului*, Ed. vol I, f. 393, 399.

mult de a enoriașilor. Acest statut umilitor al preoților, prejudicia grav gradul său de cultură, modul cum se achita de înaltele îndatoriri pastorale pe care le impuneau canoanele bisericești. Preoții mai înstăriți își făcuseră avere nu din slujba preoțească ci, prin faptul că preoția era transmisă de regulă din tată în fiu, moștenindu-se nu numai patrafirul ci și averea părintească, sporită din generație în generație.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, reformismul austriac a adus o seamă de îngrădiri, prin cele trei regulamente emise în deceniul opt, prin care introducea un control mai strict al autorității de stat asupra ierarhiei și administrației Bisericii ortodoxe, delimitând mai precis veniturile și jurisdicția bisericească.

Se avea în vedere, în primul rând, reglementarea veniturilor clerului superior și inferior, în vederea curmării abuzurilor existente și în al doilea rând, ușurarea situației contribuabililor. Regulamentul clerical din 1770, desființează dările în bani și în natură către înaltul cler, reglementează taxele cu prilejul vizitelor canonice ale episcopilor, interzicând orice dări suplimentare ale credincioșilor către aceștia. Dispozițiile acestea au fost întărite prin constituția ecleziastică din 16 iulie 1779, care prevedea ca pe viitor treptele clericale să se dea fără nici un fel de plată și care reglementa ca taxa de singhelie să fie de 30 de crițari de fiecare număr de casă. Taxa ce se cuvenea episcopului pentru sfințirea bisericii era redusă cu 9 taleri, iar pentru sfințirea antimisului cu 3 taleri. Sidoxia, „*ca dare plătită anual de către preoți episcopului, câte 3 crițari de fiecare casă din parohie*”. În articolul 32 se prevedeau și obligațiile preoților față de protopopi. Fiecare preot era obligat să dea protopopului câte 100 ocale de grâu sau 2 florini, „*după voia preotului*.” Preoții și rudele lor de sânge, ce trăiau împreună cu ei în aceeași gospodărie și „*în comuniune de bunuri*”, erau scutiți de orice dare sau prestații (art. 40), nu puteau fi pedepsiți cu bătaia, legarea sau alte munci iobăgești (art.51). Regulamentul din 1779 a adus o serie de precizări noi față de cele din 1770 și 1777. Nu se mai recunoștea drepturile clerului ortodox asupra bunurilor de mână moartă, se ordona inventarierea bunurilor bisericești și evidența lor strictă, se făcea distincție între veniturile personale ale ierarhilor și cele ale bisericii³¹⁶.

În perioada posteroară monarhiei luminate, o serie de reglementări prelungesc linia reformatoare în sensul ridicării calitative a statutului social al clerului. Articolul dietal XXVII din 1791, recunoștea confesiunea ortodoxă din Ungaria.

³¹⁶ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Pre-sa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.301.

Împărțirea administrativă se încadrează în organizarea de stat austriacă până la 1779, când sinodul de la Sremski Karlovci a stabilit principiile fundamentale de organizare a Bisericii Ortodoxe din Ungaria, cunoscute sub numele de „*Rescript declaratoriu*”³¹⁷.

Rescriptul declaratoriu din anul 1779 stabilește numărul preoților în activitate, luându-se din nou, ca bază de calcul, numărul caselor. Astfel în parohiile cu până la 130 de case cu locuitori ortodocși, nu putea funcționa decât un singur preot, iar în cele unde numărul de case trecea de 250 de case numai doi preoți. În parohiile unde numărul caselor era cu mult peste 250 puteau funcționa și câte trei preoți, dar depășirea numărului respectiv se putea face numai cu aprobarea autorităților imperiale. Cu toate măsurile luate, numărul preoților era cu mult mai mare decât nevoile spirituale ale satelor, împovărând membrii comunității³¹⁸.

Parohia ortodoxă română din Căprioara

Parohii organizate au existat în spațiul cercetat, încă din secolul al XIV-lea, după cum atestă descoperirile arheologice (Cladova, Vărădia de Mureș), sau documentele care menționează existența de biserici și preoți din acea perioadă³¹⁹. În anul 1727, localitățile din Banat situate la sud de Mureș făceau parte, din punct de vedere ecleziastic, din protopopiatul de Lipova.

Protopopiatul Lipova cuprindea 44 de localități organizate în 21 de parohii și 23 filii cu 1040 de case și aproape 5200 de suflete. În general satele aveau între 6-76 de case, un procent de 92,5% aveau sub 50 de case și numai 7,5% peste 50 de case. Cea mai mare parohie era Lipova (76 case), oraș și sediu de protopopiat, urmată de Căpâlnaș (61 case) și Alioș (52 case). Cele mai mici erau Groși (6 case) și Bulza (7 case), amândouă filii ale parohiei Căpâlnaș³²⁰.

Cea mai veche atestare a bisericii din Căprioara apare în Conscripția parohiilor din eparhia Timișorii, datând din 11 iunie 1767³²¹.

³¹⁷ Prot. 1B. Mureșianu, *Un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1976, nr.5-8, p.522

³¹⁸ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.270.

³¹⁹ Ibidem, p.203.

³²⁰ I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 170.

³²¹ Documentul face parte din evidențele cerute de Curtea Vineză celor două eparhii bănățene, a Timișoarei și Caransebeșului, și era semnat de episcopul Timișoarei, Vicențiu Ioanovici Vidak.

Redactată în limba latină, conscripția cuprinde parohiile din eparhia Timișoarei orânduite pe districte, cu parohia și numele preoților care o păstoresc, cu localitatea în care s-au născut.

Satul Căprioara făcea parte, în anul 1767, din districtul Lipova iar în localitate funcționau doi preoți: Marian Popovici, și Mihail Bresichi, ambii născuți în Căprioara,³²² ceea ce demonstrează un număr relativ mare de credincioși și o anumită prosperitate a oamenilor, ce le permitea să susțină doi preoți.

Într-un alt document și anume în Statistica parohiilor și preoților din eparhia Timișoarei, din anul 1776, localitatea apărea inclusă în protopopiatul Lipova. Satul avea 138 de case și un preot, același Marian Popovici conșcris și în 1767, și care fusese hirotonit conform specificației introduse în document, la 27.04.1749³²³. După anul hirotonirii, Marian Popovici este cel mai vechi preot în slujbă din cadrul protopopiatului (doar protopopul din Lipova a fost hirotonit înaintea sa).

Nici unul din cele documente nu oferă informații despre biserică.

Căprioara a funcționat cu două parohii ortodoxe române, până în anul 1883, când, în urma regulamentelor emise de ierarhia ecleziastică, pentru ca preoții din mediul rural să fie mai bine plătiți, au fost reduse la o singură parohie.

Și atunci, ca și acum, preoții au avut și importante atribuții de conducere din punct de vedere administrativ. Dacă într-o parohie erau mai mulți preoți, unul din ei era ales paroh, având obligația să țină în ordine scriptele și registrele din cancelaria parohială, administrarea corectă a averilor bisericești. În această sarcină era ajutat de epitropi.

De asemenea, tot sub îngrijirea parohului erau și arhiva parohială, matricolele bisericești, protocoalele de circulare și sigiliul. Doar atunci când era suspendat, responsabilitatea este transferată celui alt preot.

Începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, preoții redactau în mod curent acte și întrețineau o intensă corespondență cu autoritățile ecleziastice³²⁴.

Un ordin din 1777 venit de la Mitropolia de la Carloviț, cerea introducerea obligatorie a Protocoalelor circulare, obligând pe toți preoții, sub amenințarea

³²² I D Suciuc – Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, p. 314.

³²³ Ibidem, p. 374.

³²⁴ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.287.

unor pedepse grele, să le gestioneze în cea mai deplină rânduială³²⁵. În acest protocol se consemnau toate ordinele venite de la protopopiate, care la rândul lor le primeau de la Consistoriul Eparhial. După ce erau transcrise în protocol, circularele erau trimise la parohia învecinată, care, la rândul ei, proceda la fel. Citirea fiecărei circulare în biserici, câteva duminici la rând, le facilita intrarea în mecanismele culturii orale țărănești, bazată pe memorare, pe ascultare și repetiție³²⁶.

De asemenea prin *Rescriptul declaratoriu* din anul 1779, li se cerea preoților parohi să țină matricolele parohiale (de botez, cununie și deces). Dar acest ordin a fost anticipat de mitropolitul Vichentie Ioanovici Vidak (1774-1780), care a introdus formularele pentru înregistrarea botezurilor, cununiiilor și a înmormântărilor încă din 1776³²⁷.

Pe parcursul existenței ei, în parohia Căprioara, s-au succedat un lung șir de preoți, după cum reiese din matricolele bisericesti și din cercetările efectuate:³²⁸

Pascu	1727
Marian Popovici	1745-1779
Mihai Bresichi	1767-1788
Samson Popovici	1779-1788
Tănase Popovici	?
Constantinovici	?
Petru Gavrilovici	1788-1802
Solomon Popovici	
Ioan Popovici	1788-1802
Ioan Dobrei	1802-1808
Partenie Păiușan	1808-1834 ca paroh
Ioan Dobrei	1808-1834 capelan
Partenie Dobrei	1834-1840
Matei Dobrei	1834-1840
Petru Lăzărescu	1856-1915
Iuliu Lăzărescu	1915-1920 capelan 1920-1943 paroh

³²⁵ I.D.Suciu, R. Constantinescu, *Documentele Mitropoliei Banatului*, vol.I p.331.

³²⁶ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.288.

³²⁷ Pr. Dr. Silviu Anuichi, *Relații bisericesti româno-sârbe din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, în B.O.R., București, an XCVIII (1979), nr.7-8, p.986.

³²⁸ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 15. mss

Boris Bolza	1943-1945
Grigorie Iacob	1945-1960(?)
Eugen Popovici	1960-1975
Mihai Mili	1975-(1982)
Albu Tiberiu	
Crișan Ionel	† 2006
Suba Laurențiu	2007

În secolele XVIII-XX, în multe parohii, preoția se moștenea din tată în fiu, încât întâlnim adevărate dinastii de preoți, familii în care preoția s-a transmis de la o generație la alta.

Ca urmare „*toți feciorii de popă care au mers pentru hirotonire la Arad și n-au știut să-și arate altă noblețe familială, decât că tați li-s popi, pe toți i-a numit Popovici; așa că 90% din preoți purtau în prima jumătate a secolului al XIX-lea numele de Popovici*”³²⁹.

Și în parohia Căprioara întâlnim mai multe generații de preoți într-o familie, ca de exemplu „preoții din familia Dobrei”, care au funcționat între anii 1802-1856 (ca preoți parohi sau preoți capelani) sau cei doi preoți din familia Lăzărescu, Petru și Iuliu, între anii 1856-1943.

Adunarea parohială și comitetul parohial

Pentru buna desfășurare a activității bisericești, preotul avea în preajma sa un anumit număr de colaboratori laici.

Ajutoarele preotului (cântăreți, epitropi, crâsnici), aleși dintre mireni, contribuiau prin atribuțiile lor specifice la buna servire a credincioșilor. În calitatea lor de colaboratori ai preotului, credincioșii erau de mai multe categorii. Unii erau colaboratori de drept (membrii adunării și comitetului parohial), iar pe alții îi alegea preotul.

Toți membrii parohiei, majori, care își îndeplineau datoriile de parohieni, făceau parte din adunarea parohială, care avea atribuția de a alege comitetul parohial, pe paroh, capelan, învățător și pe epitropi; de a aproba proiectele comitetului parohial pentru zidirea, repararea sau înzestrarea bisericii, a școlii a casei parohiale sau a altor proiecte bisericești, școlare sau fundamentale; de a aproba salarizarea preotului și a învățătorului; de a alege deputații pentru sinodul eparhial.

Cât privește lista membrilor adunării parohiale, aceasta se întocmea de către preot, după criterii clare, se citea în biserică, apoi se afișa la oficiu

³²⁹ Șt. Lupșa, *Istoria bisericească a românilor bihoreni*, Oradea, 1935, vol. I, p. 73-74.

parohial și la biserică. După 14 zile, perioadă în care se puteau depune contestații, lista este supusă aprobării consiliului parohial, iar după aprobare acestuia se trimetea un exemplar la oficiul protopopesesc de la Lipova³³⁰.

Lista membrilor adunării parohiale pe anul 1960 a parohiei Căprioara

Nr. crt.	Numele și prenumele	Starea civilă	Vârsta	Ocupația	Nr. casei	Observații
1	Iacob Grigorie	Căsătorit	48	preot	117	
2	Nistor Ioachim	Căsătorit	68	cântăreț	94	
3	Avrămescu Samuilă	Căsătorit	62	agricultor	15	
4	Avrămescu Pavel	Căsătorit	33	agricultor	15	
5	Ardelean Pavel	Căsătorit	44	agricultor	105	
6	Ardelean Eugen	Căsătorit	45	agricultor	164	
7	Bercea Adam	Căsătorit	51	agricultor	95	
8	Bercea Vasile	Căsătorit	46	agricultor	74	
9	Bota Ioan	Căsătorit	48	agricultor	146	
10	Blaj Alexandru	Căsătorit	53	agricultor	98	
11	Crișan Aurel	Căsătorit	52	agricultor	65	
12	Crișan Pavel	Căsătorit	26	agricultor	65	
13	Crista Samuilă	Căsătorit	53	agricultor	118	
14	Canariu Simion	Văduv	60	agricultor	119	
15	Cerean Pavel	căsătorit	53	agricultor	11	
16	Cojan Ioan	Căsătorit	40	agricultor	80	
17	Bălanu Pavel	Căsătorit	34	agricultor	11	
18	Cojan Ioan	Căsătorit	34	agricultor	130	
19	Crețu Gheorghe	Căsătorit	68	agricultor	126	
20	Crețu Ioachim	Căsătorit	39	agricultor	126	
21	Crișan Eugen	Căsătorit	58	agricultor	122	
22	Ciondar Ioachim	Căsătorit	55	agricultor	102	

³³⁰ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, anexa 1. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

23	Bugiu Petru	Căsătorit	58	agricultor	64	
24	Bercea Samuilă	Căsătorit	44	agricultor	90	
25	David Ioan	Căsătorit	50	agricultor	146	
26	Deheleanu Ioan	Căsătorit	56	agricultor	16	
27	Deheleanu Simion	Căsătorit	57	agricultor	120	
28	Dobrei Dumitru	Căsătorit	39	agricultor	21	
29	Dobrei Vasile	Căsătorit	61	agricultor	15	
30	Dobrei Vasile	Căsătorit	77	agricultor	134	
31	Dobrei Pavel	Căsătorit	30	agricultor	15	
32	Drogan Gheorghe	Căsătorit	69	agricultor	165	
33	Dobrei Ioan	Căsătorit	75	agricultor	1	
34	Deheleanu Gheorghe	Căsătorit	55	agricultor	21	
35	Dobrei Pavel	Căsătorit	49	agricultor	134	
36	Dobrei Dumitru	Căsătorit	46	agricultor	144	
37	Droganu Ioan	Căsătorit	41	agricultor	157	
38	Dobrei Ioan	Căsătorit	27	agricultor	144	
39	Dobrei Serafim	Căsătorit	38	agricultor	133	
40	Deheleanu Gheorghe	Căsătorit	50	agricultor	17	
41	Ivănașu Ioachim	Căsătorit	40	agricultor	141	
42	Hanciu Dumitru	Căsătorit	48	agricultor	24	
43	Herbei Ioan	Căsătorit	53	agricultor	40	
44	Ivănașu Ioachim	Căsătorit	69	agricultor	66	
45	Ivănașu Ioan	Căsătorit	67	agricultor	30	
46	Ivănașu Ioachim	Căsătorit	62	agricultor	84	
47	Lăpugean Petru	Căsătorit	38	agricultor	182	
48	Lăpugean Pavel	Căsătorit	47	agricultor	119	
49	Lăpugean Ioachim	Căsătorit	49	agricultor	112	
50	Lucaci Ioachim	Căsătorit	53	agricultor	136	
51	Lucaci Aurel	Căsătorit	32	agricultor	136	
52	Lăpugean Petru	Căsătorit	26	agricultor	93	
53	Lăpugean Ioan	Căsătorit	30	agricultor	112	

54	Marta Serafim	Căsătorit	72	agricultor	32	
55	Mihuț Ioachim	Văduv	73	agricultor	41	
56	Mihuț Serafim	Văduv	77	agricultor	31	
57	Mihuț Ioan	Căsătorit	23	agricultor	31	
58	Moiescu Dumitru	Căsătorit	57	agricultor	175	
59	Moiescu Pavel	Căsătorit	41	agricultor	151	
60	Nistor Ioachim	Căsătorit	41	agricultor	94	
61	Nistor Ioachim	Căsătorit	40	agricultor	50	
62	Nistor Serafim	Căsătorit	64	agricultor	79	
63	Nistor Pavel	Căsătorit	31	agricultor	79	
64	Patrașca Ioan	Căsătorit	52	agricultor	111	
65	Popescu Serafim	Căsătorit	44	agricultor	87	
66	Popescu Eugen	Căsătorit	27	agricultor	87	
67	Popescu Vasile	Căsătorit	78	agricultor	19	
68	Bocșeru Iosif	Căsătorit	34	agricultor	19	
69	Popovici Eugen	Căsătorit	48	agricultor	142	
70	Popovici Pavel	Căsătorit	22	agricultor	142	
71	Popovici Ioachim	Căsătorit	59	agricultor	135	
72	Popovici Pavel	Căsătorit	34	agricultor	135	
73	Popovici Pavel	Căsătorit	50	agricultor	125	
74	Popovici Simion	Căsătorit	30	agricultor	125	
75	Popovici Pavel	Căsătorit	25	agricultor	114	
76	Popescu Ioachim	Văduv	60	agricultor	114	
77	Popescu Pavel	Căsătorit	40	agricultor	107	
78	Popovici Petru	Căsătorit	39	agricultor	102	
79	Sârbu Ioan	Căsătorit	71	agricultor	123	
80	Sârbu Pavel	Căsătorit	46	agricultor	123	
81	Șoimoșan Ioachim	Căsătorit	72	agricultor	102	
82	Spinanțu Eugen	Căsătorit	62	agricultor	22	
83	Spinanțu Iuliu	Căsătorit	53	agricultor	56	
84	Spinanțu Iuliu	Căsătorit	22	agricultor	56	
85	Sinaciu Dumitru	Căsătorit	51	agricultor	71	

86	Stanciu Gheorghe	Văduv	67	agricultor	72	
87	Stanciu Pavel	Căsătorit	27	agricultor	64	
88	Sas Marian	Căsătorit	52	agricultor	195	
89	Petrescu Vasile	Căsătorit	28	agricultor	195	
90	Suciu Serafim	Văduv	99	agricultor	151	
91	Sinaciu Ioachim	Văduv	41	agricultor	28	
92	Sinaciu Ioachim	Văduv	62	agricultor	28	
93	Sere Aurel	Căsătorit	45	agricultor	101	
94	Tamșa Ioan	Căsătorit	60	agricultor	27	
95	Tamșa Alexandru	Căsătorit	52	agricultor	68	
96	Tamșa Ioachim	Căsătorit	49	agricultor	130	
97	Todirescu Ioachim	Căsătorit	47	agricultor	88	
98	Toma Dumitru	Căsătorit	50	agricultor	161	
99	Pădurar Constantin	Căsătorit	32	agricultor	161	
100	Toma Gheorghe	Căsătorit	71	agricultor	97	
101	Tripon Ioan	Căsătorit	48	agricultor	143	
102	Toma Struan	Căsătorit	70	agricultor	173	
103	Blidaru Ioann	Căsătorit	33	agricultor	173	
104	Toma Ioan	Căsătorit	47	agricultor	14	
105	Dobrei Eugen	Căsătorit	25	agricultor	14	
106	Tripon Samuilă	Căsătorit	53	agricultor	145	
107	Toma Ionel	Căsătorit	42	agricultor	25	
108	Toma Ioan	Căsătorit	33	agricultor	7	
109	Uscatu Petru	Căsătorit	57	agricultor	128	
110	Uscatu Iulius	Căsătorit	30	agricultor	128	
111	Uscatu Ioachim	Căsătorit	53	agricultor	93	
112	Vug Arsenie	Căsătorit	54	agricultor	89	
113	Vețanu Gheorghe	Căsătorit	35	agricultor	115	
114	Vețanu Gheorghe	Căsătorit	60	agricultor	131	
115	Preda Serafim	Căsătorit	59	agricultor	176	
116	Toma Alexandru	Căsătorit	45	agricultor	97	
117	Moiescu Virgil	Căsătorit	48	agricultor	8	

118	Dobrei Serafim	Căsătorit	48	agricultor	33	
119	Pedrațehi Matei	Căsătorit	68	agricultor	32	
120	Spinanțu Pavel	Căsătorit	56	agricultor	160	
121	Popescu Vasile	Văduv	66	agricultor	200	
122	Deheleanu Ioan	Căsătorit	37	agricultor	105	

Adunarea parohială alegea membrii comitetului parohial, care împreună cu preotul, asigura buna chivernisire a bisericii și buna îndeplinire a unora din funcțiile ei practice, sociale. Comitetul parohial urmărea și participa la gospodărirea averii bisericești, la întreținerea și înzestrarea lăcașului de cult, a cimitirului, la buna economisire și întrebuințare a bunurilor, la activitatea caritabilă și culturală din comună.

Cu drept de vot, membrii comitetului parohial nu erau subordonați voinței preotului, ci obligați să facă numai cele legale, în spiritul și interesul Bisericii. Ei puteau face preotului opoziție sau îi puteau fi de un real ajutor în servirea instituției. Preotul nu putea lua decizii fără ei.

Fiind aleși pentru evlavie și buna lor purtare, ei aveau obligația să fie pildă și îndemn pentru ceilalți credincioși. Aveau îndatorirea să participe regulat la serviciile religioase și să contribuie la ridicarea nivelului religios-moral al parohiei.

În parohiile de peste 2500 de suflete, comitetul consta din 30 membri; în parohiile de până la 2200 de suflete, comitetul consta din 25 membri; în parohiile de până la 2000 de suflete, comitetul consta din 20 membri; în parohiile de până la 1500 de suflete, comitetul consta din 15 membri iar în parohiile de până la 1000 de suflete, comitetul consta din 10 membri.

În anul 1959 comitetul parohial al satului Căprioara avea în componența sa pe următorii:

Preot Grigorie Iacob – președinte
 Ioan Bota – membru
 Ioachim Ivăneanțu – membru
 Ioachim Crețu – membru
 Gheorghe Vețanu – membru
 Arsenie Vug – membru
 Pavel Nistor – membru
 Ioan David – episcop.

Din rândul membrilor comitetului parohial se alegeau episcopii bisericii. Încă din secolul al XVIII-lea ei erau aleși de credincioșii parohiei fiind numiți

în funcție de protopopul locului. Numărul epitropilor era și el în funcție de mărimea parohiei. În parohiile de până la 1000 de suflete se alegeau 2 epitropi; în cele de până la 2500 de suflete se alegeau 3 epitropi; iar în cele de peste 2500 de suflete se alegeau 4 epitropi. Aceștia erau aleși dintre cei mai evlavioși credincioși și din persoanele de vază ale comunității, care aveau o mare autoritate și influență asupra enoriașilor. După alegerea și recunoașterea lor de către protopop, primeau de la comitetul parohial inventarul și toată averea mișcătoare și nemișcătoare a bisericii și a școlii, și fondurile pe care erau obligați a le administra conform hotărârilor comitetului parohial.

Epitropii, în fiecare an, aveau obligația să prezinte în fața autorităților locale și în fața întregii comunități situația veniturilor, cheltuielilor și a soldului de bani la sfârșitul anului.

Lista epitropilor cunoscuți din parohia Căprioara³³¹

Ioachim Spinanțu	1890-1912
David Avram	1912-1924
Ioachim Sinaciu	1924-1939
Serafim Ienciu	1939-1945
Roman Hanciu	1945-1949
Serafim Ienciu	1949-1957
Ioan David	1957-19(?)

Cântăreții

La fel de necesari preotului în parohie erau și cântăreții și crâșnicii. La sate, cântăreții se pregăteau din timp, făcând ucenicie pe lângă cântăreții bătrâni. Ei aveau o mare importanță în biserică. Prin chiar locul care-l ocupau, adică între altar și naos, ei formau o legătură organică între preot și credincioși, devenind ajutoarele preotului în activitatea liturgică și pastorația din parohie. Preoții aveau tot interesul să aibe cântăreți bine pregătiți, care să știe rânduilele slujbei, să cânte frumos și să nu greșească.

Crâșnicul era ajutorul preotului în altar. El era cel care se ocupa de cutrătenia și ordinea în care erau așezate toate, de starea odăjdilor preoțești, a obiectelor de cult, a cărților, de aspectul curții bisericii, al cimitirului.

Ei aprindeau candelile și lumânările, trăgeau clopotele la sfintele slujbe religioase sau după mort, se îngrijeau de foc (jar) pentru cadelniță, de vin și apă pentru Sfânta Liturghie.

³³¹ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p. 10. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale.

Viața culturală din jurul bisericii

La Căprioara a existat la început un cor bisericesc, care dădea răspunsurile la slujbele religioase, despre care nu se știe nimic concludent.

În anul 1932, beneficiind de prezența ilustrului dirijor Atanasie Lipovan³³² se reînființează sau se activează un nou cor, în componența căruia au intrat 36 de membri și care a fost condus ani mulți de localnicul Ioan Tomșa.

Printre cântăreții ce au activat cu dăruire și evlavie în corul bisericesc enumerăm pe următorii: Roman Hanciu, Ioachim Nistor, Ioachim Toma, Serafim Jelecuțanu, Eugen Spinanțu, Iulius Spinanțu, Samuilă Avramescu, Serafim Nistor, Pavel Sârbu, Ioan Catincia, Ioan Pătrașca, Aurel Lucaci, Ioan Bota, iar cântăreți oficiali cunoștem pe Ioan Tamșa (1940-1957) și Ioachim Nistor (1957-19)³³³.

Vizite canonice la parohia Căprioara

La 14 noiembrie 1948, la ora 9 a sosit în satul Căprioara, I.P.Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Vasile al Banatului însoțit de consilierul referent Traian Coșeru și diaconul Valeriu Perian. Mitropolitul și suita sa a fost întâmpinat la intrarea în sat de autoritățile comunale, care l-au escortat până în fața bisericii, unde au fost întâmpinați de protopopul Traian Barzu, de parohul locului preotul Grigorie Iacob, de preotul Alexandru Siniteanu din Sălciua, de preotul Eugen Popovici din Valea Mare, de preotul Gheorghe Căldărușe din Pojaga și de mulțimea de credincioși. S-a săvârșit slujba de sfințire a bisericii și apoi s-a servit Sfânta Liturghie de către I.P.S. S Vasile, Mitropolitul Banatului împreună cu soborul de preoți prezenți. Cu această ocazie s-a încheiat un proces verbal de constatare a stării bisericii și vieții religioase din parohie³³⁴.

Lăcașurile de cult

Prima biserică de lemn din secolul al XVIII-lea

Potrivit tradiției orale, pe vremea cătunelor, ar fi existat o biserică, de la care ar fi rămas până astăzi numele de Valea Bisericii, dată văii pe care trecea

³³² Atanasie Lipovan, compozitor, dirijor și culegător de folclor din Banat și Crisana, s-a născut în 1874 la Sannicolaul Mare și a murit în 27 apr. 1947 la Timișoara.

³³³ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 11. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale.

³³⁴ Ibidem, p 8.

drumul ce lega aceste cătune. Dincolo de această tradiție, se știe că biserica satului din secolul XVIII era situată la poalele dealului, vizavi de fosta școală confesională³³⁵, pe unde trece drumul spre satul Pojoga. Parohia ortodoxă română din Căprioara este de fapt și astăzi proprietara acestui teren³³⁶.

Această biserică veche, era servită în anul 1727, de un oarecare preot Pascu.³³⁷

Informațiile despre biserică sunt însă și azi controversate. Potrivit istoricului arădean pr.Pavel Vesa, care citează documente din Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Arad, vechea biserică cu hramul Cuvioasa Paraschiva ar fi fost construită de lemn. Ajungând într-o stare foarte rea, ar fi fost renovată și sfințită, în anul 1777,³³⁸ de către episcopul Moise Putinc al Timișoarei.

După preotul Grigorie Iacob, autorul Cronicii parohiei Căprioara din 1959 –care a luat informații despre vechea biserică de la bătrânul Serafim Suciu, născut în anul 1863– aceasta ar fi fost zidită din piatră și acoperită cu șindrilă.³³⁹

Cert este însă că, în anul 1886, biserica ajunsese din nou într-o stare foarte proastă, motiv pentru care credincioșii au trimis o adresă episcopiei, cerând aprobare de refacere a ei sau de reconstruire a alteia noi.³⁴⁰

De altfel, se spune că, în 1887, autoritățile administrative au și sigilat lăcașul de cult, care era gata să se surpe, lucru ce s-a și întâmplat în anul 1890.

Vechea casa parohială

Despre casa parohială din secolul XVIII sau XIX nu avem informații. Se știe însă că în anul 1924, în timpul păsorii preotului Grigore Iacob, școala confesională, construită după spusele unor bătrâni din sat în anul 1859³⁴¹,

³³⁵ Devenită ulterior, după construirea școlii de stat, casă parohială

³³⁶ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 1. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

³³⁷ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcoplia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.590

³³⁸ Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Ed.Mirador, Arad, 2000, p.116

³³⁹ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 1-2. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

³⁴⁰ Pavel Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Ed.Mirador, Arad, 2000, p.116

³⁴¹ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 9. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

a fost scoasă din uz și a fost transformată în casă parohială. Această școală confesională, așezată la aproximativ 250 de metri de vechea biserică, era construită din piatră și cărămidă și acoperită cu șindrilă.

Casa parohială, amenajată în ea, avea 16 m lungime și 8 m lățime, fiind compusă dintr-un antreu, o bucătărie, două camere și o sală mare, fostă sală de clasă. Grădina din jur avea o suprafață de 0,43 ha, și era trecută la cartea funduară sub nr 30 și alături de casă, înscrisă la nr. 29.

Biserica nouă

Arhitectura

Biserica actuală, tot cu hramul Cuvioasa Paraschiva, a fost edificată în centrul satului, anii 1885-1889, în timpul păstoririi preotului Petru Lăzărescu, în parte cu bani strânși de la credincioși .

Ea este așezată, lângă clădirea Căminului cultural, în spate învecinându-se cu proprietatea familiei Bumbu.

Biserica ortodoxă din Căprioara. Exterior

Interior

Lăcașul este construit din piatră și cărămidă, în formă de cruce, în stil baroc vienez, cu o frumoasă boltă semicilindrică și cu turn din cărămidă. Clopotele, patru la număr (un clopot mare cu o greutate de 250 kg. și un

diametru de 80cm, un clopot cu o greutate de 180 kg. și un diametru de 60cm, un clopot cu o greutate de 120 kg. și un diametru de 40cm și un clopot mic, cu o greutate de 80 kg. și un diametru de 25 cm) au aparținut vechii biserici, fiind mutate la terminarea construcției, la biserica nouă. Ele au fost rechiziționate în timpul primului război mondial și au fost înlocuite cu cele actuale în 1929, la prețul de 120.000 lei.

Pardoseala în biserică este din ciment³⁴².

Nu se cunosc nici proiectanții, nici meșterii constructori, nici nu s-a găsit consemnată în arhiva bisericii valoarea lucrării. Din istoricul scris de pr. Mihai Mili pentru edificarea bisericii s-au ars 15.000 de cărămizi, s-au transportat 480 mc de piatră de stâncă, s-a adus nisip și s-a ars cca 4 vagoane de var.

Noua biserică a fost sfințită imediat după terminare. La sfințirea ei, care a avut loc în anul 1889, episcopul Aradului Ioan Meșianu a dat un antimis³⁴³ cu următoarea inscripție: „*Acest antimis s-a sfințit pentru nesângeroasa jertfă de Episcopul Ioan Meșiani în anul 1889 dat parohiei Caprivar cu hramul Cuvioasa Paraschiva*”³⁴⁴.

De-a lungul timpului biserică a suferit mai multe lucrări. Acoperită inițial cu șindrilă, aceasta a fost înlocuită în anul 1931 cu tablă zincată, de către maestrul Vațeg Ludovic din Săvășin, lucrarea costând 18.000 lei. Bani au fost colectați de la credincioșii satului.

O renovare s-a făcut și în anul 1947, când s-a făcut și gardul bisericii, cu suma de 7.000.000 lei. La 14 noiembrie, ea a fost sfințită din nou de I.P. Sfințitul Vasile, Mitropolitul Banatului. Cu această ocazie a fost încheiat un proces verbal păstrat printre documentele parohiei, în care se consemnează:

„*Proces verbal încheiat astăzi 114 noiembrie 1948, cu ocazia vizitei canonice făcută în această comună. s-a constatat următoarele: Biserica sfințită astăzi este în curățenie ținută, pictura foarte frumoasă și iconostasul*

³⁴² Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 7. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale.

³⁴³ Antimisul este o bucată p[trată de pânză de in, cânepă sau mătase, de aproximativ 0,60 m², având pe una din fețe, la mijloc imprimată icoana „*Punerii în mormânt a Domnului Iisus Hristos*”, în cele patru colțuri, pe cei patru evangheliști (Matei, Marcu, Luca și Ioan), iar pe margini, imagini ale unor momente legate de scena „*Răstignirii*”. În partea de sus, antimisul poartă în căptușeală părțile de Sfintele Moaște, iar sub icoana „*Punerii în mormânt*” se află inscripția cu numele episcopului, timpul și hramul bisericii pentru care a fost sfințit. În fiecare antimis se află un burete necesar preotului pentru a aduna fărâmiturile de la Sfânta Împărtășanie.

³⁴⁴ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 6. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

bine lucrat. Credincioșii frecventează mulțumitor biserica și cântăreții în număr impresionant participă la serviciile religioase. Corul tineretului condus de cântărețul Ioan Tamșa a dat răspunsurile la Sf. Liturghie cântând frumos. Registrele matricole au fost găsite în ordine. Situația casei este următoarea: 3594 lei sold la 13 noiembrie.

d.c.m.s. Arhiepiscop și Mitropolit (ss) Dr. Vasile Lăzărescu, (ss) Dr. Traian Coșeru, consilier referent, paroh (ss) preot Gr. Iacob³⁴⁵.

În anul 1950 a fost reparată biserica în exterior, de către maestrul Constantin Ionescu din Birchiș. Lucrarea a costat 10.000 lei, plătiți prin contribuția credincioșilor din sat³⁴⁶.

Următoarea renovare, care a vizat și pictura interioară, a avut loc, potrivit pisaniei de lângă ușă, în anul 1968. Lucrările de pictură au fost executate de pictorul de biserică Iulian Toader din Arad, ajutat de Totoreanu: „Această Sf. Biserică a fost renovată în Anul Domnului 1968 sub păstoriarea Înalt. Preasf. Teoctist, Episcop al Aradului Protopop V. Pereteatcu Lipova, Preot E. Popovici Epitrop I. David, Cantor I. Tamșa, Cu concursul Consiliului și Comitetului parohial și cu contribuția credincioșilor din Căprioara. Evidențiați Sîrbu. P. Popescu E. Pictori Toader I. Totodean I Arad .”

În sfârșit, ultima renovare s-a făcut în anul 1995. La terminarea lucrărilor pe perețele dintre naos și pronaos a fost scrisă, în semn de amintire, următoarea pisanie: „Acest Sf. lăcaș a fost renovat în Anul Domului 1995 sub păstoriarea P. S. Dr. Timotei Episcop al Aradului Protopop V. Păcurar Preot I. Crișan Cantor P. Avramescu . Cu concursul Consiliului și Comitetului parohial și cu contribuția credincioșilor din Căprioara. Evidențiați I. Cîrți I. Streianu.”

Pictura

Biserica nouă a fost pictată prima oară, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de cunoscutul pictor bănățean Filip Matei.³⁴⁷

Este repictată în anul 1932, de pictorul de biserică autorizat Theodor Zarma din Turnu-Severin, pentru suma de 35000 lei. Pictura este în ulei, icoanele de pe iconostas sunt detașabile și sunt realizate în stil baroc, iar marginile icoanelor de pe iconostas sunt aurite.

³⁴⁵ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 3. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale.

³⁴⁶ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p 6. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

³⁴⁷ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.590

Vechiul iconostasul, pictat de Filip Matei a fost vândut parohiei din Lalașinț.³⁴⁸ Comunitatea religioasă din această parohie ar fi plătit pentru icoanele de pe iconostas 27000 lei, pe timpul preotului Leontin Ghenadie Lăzărescu, fiul preotului Iuliu Lăzărescu din Căprioara³⁴⁹.

Iconostasul nou, din lemn, cu o înălțime de 5,25 m, în centru, și cu o lățime de 8,12 m, a fost realizat de sculptorul Constantin Antonescu din Iași, de unde, după ce a fost terminat, a fost transportat la Căprioara.

Pe iconostas se găsesc următoarele icoane, începând de sus în jos:

1. Răstignirea Domnului
2. Sfântul Apostol Ioan
3. Maica Domnului
4. Cei 12 prooroci ai Vechiului Testament
5. Sfânta Treime
6. Cei 12 apostoli
7. Iisus Hristos Arhiereu
8. Intrarea în Biserică
9. Bunavestire
10. Pogorârea Sfântului Duh
11. Învierea Domnului
12. Întâmpinarea Domnului
13. Nașterea Domnului
14. Cina cea de taină
15. Botezul Domnului
16. Intrarea în Ierusalim
17. Înălțarea la cer
18. Schimbarea la față
19. Nașterea Maicii Domnului
20. Adormirea Maicii Domnului
21. Cuvioasa Paraschiva
22. Arhanghelul Gavril
23. Domnul Iisus Hristos
24. Sfânta Fecioară Maria
25. Sfântul Arhidiacon Ștefan
26. Sfântul Ioan Botezătorul
27. Potopul

³⁴⁸ Pr. Grigorie Iacob susține în Cronica parohiei că s-a vândut cu 5000 de lei

³⁴⁹ Pr. Dr. Pavel Vesa, *Din trecutul parohiei Lalașinț*, în „Altarul Banatului,” Timișoara, serie nouă, 1998, nr. 1-3, p.126.

28. Izgonirea din rai
29. Bunavestire
30. Iona depus pe mal de chit
31. Moise primește tablele legii

Textul inscripțiilor de pe icoane sunt scrise cu caractere latine³⁵⁰.

Pentru lucrare i s-a plătit sculptorului Constantin Antonescu suma de 75000 lei.

Obiecte sfinte din biserică

Printre obiectele care au aparținut vechii biserici și care au fost mutate în cea nouă, pe lângă prețiosul antimis din 1777³⁵¹ și de cărți, s-au numărat și două cununi, fără inscripții, făcute din sârmă, panglici și mărgelile colorate și o parte din ușa împărătească, având pictată pe ea Bunavestire, fără vreo inscripție.

Puținătatea acestor obiecte a obligat comunitatea bisericească să înzestreze noul lăcaș cu cele necesare desfășurării în bune condiții a serviciilor divine. În timp s-au remarcat anumiți locuitori ai satului, care prin donații au înzestrat biserica cu cele trebuincioase, încât pe timpul slujirii preotului Grigorie Iacob biserică deținea următoarele obiecte de cult: un *potir* cu toată garnitura de metal aurit, fără inscripție; un candelabru cu șase lumini din metal ornamentat; trei candelă de metal; șase șfeșnice de lemn; un chivot de lemn, făcut de preotul Ioan Stoica și dăruit bisericii; șapte odăjdii din stofă specială pentru ornate cu toată garnitura; șase prapuri, dintre care pe unul apare inscripție: „*Dăruit de Alexandru și Elisaveta Lăpugean, 1958*”³⁵².

*Cărțile vechii biserici*³⁵³

Biserica veche din secolul al XVIII-lea a avut mai multe cărți de trebuință serviciului religios. Cea mai valoroasă dintre acestea a fost Chiriadromionul din 1699, „variante ardeleană” a cazaniei lui Varlaam, tipărită la Bălgrad (Alba Iulia) de Mihail Ișvanovici, tipograful trimis de Brâncoveanu.

Pe filele cărții se păstrează o însemnare deosebit de valoroasă, referitoare la războiul turco-austriac din 1716, scrisă de un contemporan al acestuia, de popa Iosif ot Dobra: „*An 1716 mes. iulie 12 zile și iar într-această vreme iară*

³⁵⁰ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p. 5. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

³⁵¹ Azi el nu se mai găsește la biserică.

³⁵² Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p. 7. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

³⁵³ Predat în 1979 Episcopiei Ortodoxe Române din Arad.

să tulbură pace întră nemți și întră turci și trecu cu Ober Căpitanu prin Vad păstă hotar cu cătanele și s-au bătut oștile cele mari la Petro Varadin și au bătut nemții pă turci și au descălecat nemții supt Timișoara. Pisaz pop Iosif ot Dobra.”

Chiriacodromul a fost cumpărat, după cum apare scris pe fila de titlu, de Samson Popovici, preot în Căprioara³⁵⁴, cu 11 bani.

În anul 1895 cartea a fost „reparată” de crâsnicul Simion Tripona.

Alături de această tipăritură rară, în stranele de la Căprioara au ajuns și alte cărți produse în tipografiile de la București și Râmnic, toate aduse clandestin prin „*vămile cucului*” de negustori și de preoți plecați la hirotonisire.

Aducerea cărților din Țara Românească, oprită de curtea de la Viena prin rescriptul din 1767, apare de altfel semnalată și într-un document din 15 noiembrie 1785, descoperit la începutul secolului XX, de Gheorghe Alexici, în Arhiva Consiliului Locotenențial din Buda, în care se arăta că „*poporul de rit gresesc... își aduce cărțile rituale din Valahia Turcească*”.³⁵⁵

Abia spre finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea comunitățile bisericești acceptă să cumpere și cărți de la Blaj, Buda și Viena.

O asemenea carte, recomandată de protopopiate să fie cumpărată, a fost și Adunarea Cazaniilor, tipărită la Viena în 1793. La doi ani de la apariție, parohia Căprioara cumpărase deja un exemplar.

Multe dintre aceste tipărituri, precum Mineele, apărute în Tipografia Crăiască de la Buda, reprezentau reeditări ale unor cărți din Țara Românească, care s-au bucurat la apariție de o mare faimă.³⁵⁶

Dintre cărțile vechii biserici s-au păstrat până azi:

- Chiriacodromion, Bălgrad, 1699
- Penticostar, București, 1743
- Liturghier, București, 1746
- Triod, București, 1746
- Octoih, Râmnic, 1750
- Antologhion, Râmnic, 1752
- Penticostar, Râmnic, 1767
- Adunarea Cazaniilor, Viena, 1793

³⁵⁴ Samson Popovici a fost preot în Căprioara în perioada 1779-1788

³⁵⁵ George Alexici, *Hârtii vechi din arhiva statului*, în *Biserica și Școala*, Arad, 1903, nr.7, 8, 10, 11.

³⁵⁶ Ele sunt o reeditare a Mineielor de la Râmnic(1779-1780), în a căror prefețe apar idei înnoitoare, iluministe.

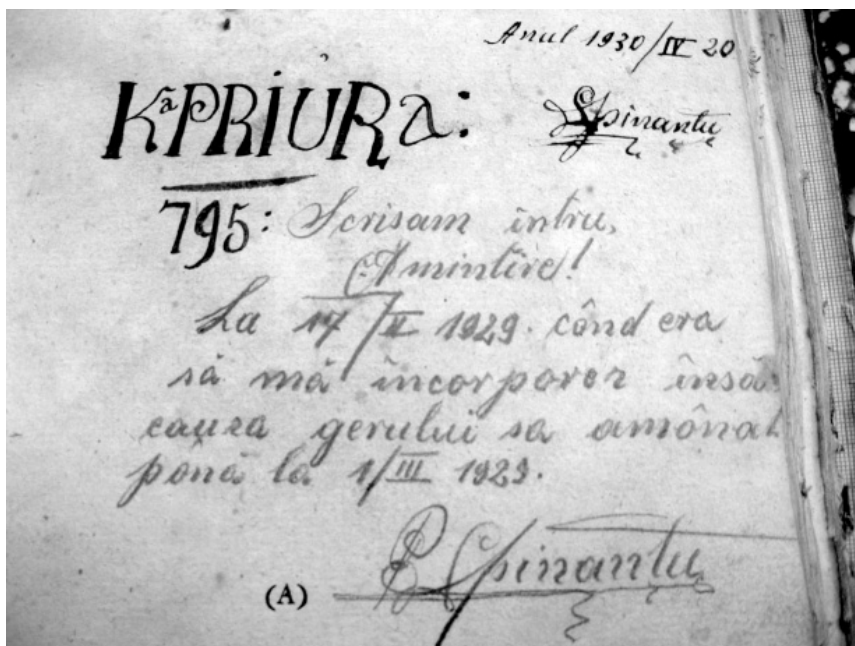
Penticostar, Blaj, 1808
 12 Mineie, Buda, 1804-1805
 Polieleu, Buda, 1814

Octoih cu catavasier, Buda, 1826, 2 ex.

Cei care cumpărau aceste cărți au fost unori preoți, precum Samson Popovici, însă de cele mai multe ori cumpărarea s-a făcut de tot satul și prin strângere de bani. Prețul mare al cărților îl făcea pe preot să le lege de biserică cu grele blesteme.

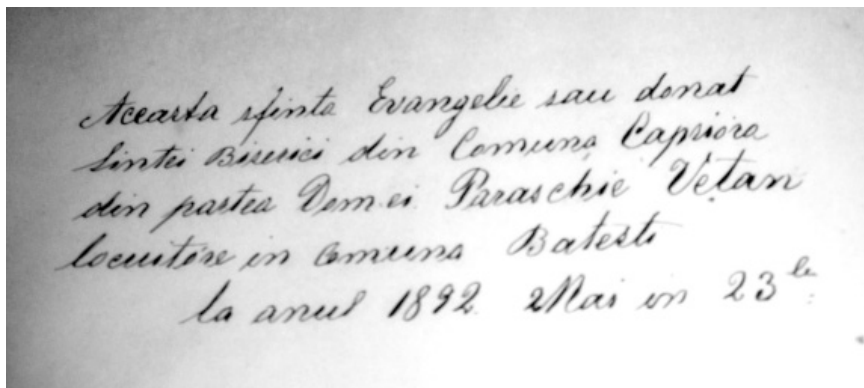
Încă de la cumpărare, cei care au lucrat cu ele, (preotul, dascălul, cântăreții) s-au obișnuit să noteze, pe filele albe de la început și de la sfârșit, diferite evenimente din viața lor, a parohiei, a satului, rezultaul fiind mici cronici locale.

De pildă, Pavel Spinanțu³⁵⁷ nota pe Adunarea Cazaniilor, în 1929: „*Scrisam întru Amintire. La 17/II 1929 când era să mă încorporez, însă din cauza gerului s-a amânat până la 1/III 1929. P.Spinanțu*”

Însemnare scrisă pe Adunarea cazaniilor (Viena, 1793)

³⁵⁷ Pavel Spinanțu, născut în 15 iunie 1907

Însemnare de danie scrisă pe Evanghelia (Sibiu, 1856)

Cărțile de cult donate de Dumitru Maț pentru parohia Căprioara³⁵⁸.

N r. crt	Denumirea cărții	Unde s-a tipărit	Anul când s-a tipărit	Observații
1	Sf. Evanghelie	Sibiu	1909	Litere latine
2	Apostolul	București	1925	Litere latine
3	Octoihul	București	1925	Litere latine
4	Triodul	București	1925	Litere latine
5	Penticostarul	București	1925	Litere latine
6	Cazania	București	1925	Litere latine
7	Mineul Ianuarie	București	1925	Litere latine
8	Mineul Februarie	București	1925	Litere latine
9	Mineul Martie	București	1925	Litere latine
10	Mineul Aprilie	București	1925	Litere latine
11	Mineul Mai	București	1925	Litere latine
12	Mineul Iunie	București	1925	Litere latine
13	Mineul Iulie	București	1925	Litere latine
14	Mineul August	București	1925	Litere latine
15	Mineul Septembrie	București	1925	Litere latine
16	Mineul Octombrie	București	1925	Litere latine
17	Mineul Noiembrie	București	1925	Litere latine
18	Mineul Decembrie	București	1925	Litere latine

³⁵⁸ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p. 12. mss, aflat la Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Cronici parohiale

19	Liturghier mare	București	1925	Litere latine
20	Evhologin mare	București	1925	Litere latine
21	Tipic	București	1925	Litere latine
22	Ceaslov	București	1925	Litere latine
23	Carte de tedeum	București	1925	Litere latine
24	Liturghier mic	București	1925	Litere latine
25	Octoih bogat	București	1925	Litere latine

Toate aceste cărți tipărite la București în anul 1925 sunt legate în pânză și cartonate și pe fiecare este inscripția „*Donată de Dumitru Maț pentru parohia din Căprioara*” cu litere aurii.

O altă donație, și anume cea a Evangheliei (Sibiu 1859) tipărită de Șaguna, care se găsește și azi pe tetrapod, în biserică, a fost donată bisericii din comuna Căprioara, în 1892 de Paraschia Vețan din Bătești.

Valoarea tuturor obiectelor de cult și a cărților vechi din bisericile eparhiei, au determinat Episcopia Aradului, încă din 1918, să solicite păstrarea lor, chiar dacă erau scoase din uz.

Autoritatea ecleziastică eparhială Arad a emis, în acest sens, în data de 8/21 mai 1918, o circulară, către toate protopopiatele, prin care cerea o mai mare grijă față de obiectele de cult și de cărțile vechi existente în biserici: „*Arad 8/21 mai 1918. Tuturor protopopiatelor și administratorilor protopopești din districtul Consistoriului arădean. Obiectele din sf. biserici și rechizitele cultului divin nu numai că formează lucruri impresionante de evlavie a credincioșilor, da sunt totodată obiecte prețioase de artă ori monumente istorice de cea mai mare valoare. Nu este deci indiferentă soarta acestor obiecte și rechizite. După ce însă legislația statului nostru nu s-a îngrijit de soarta acestor obiecte, rechizite și monumente, drept aceea în vederea faptului că mai vârtos în timpurile nouă tot felul de agenți cearcă să spolieze pentru prețuri de nimic bisericile de obiectele lor vechi și eventual scoase din uz; prin aceasta oprim vinderea, dăruirea și schimbul tuturor obiectelor și rechizitelor bisericesti și dispunem ca nici un atare obiect să nu se înstrăineze, să nu se vândă ori să se schimbe fără știrea noastră.*”

Recomandările de păstrare vor fi reluate mai târziu și de Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artei, Comisiunea Monumentelor Istorice. Astfel, în adresa nr. 887 din 12 iulie 1935 se comunică: „*Din cercetările noastre am putut constata că persoane străine de rosturile Bisericii și de preocupările noastre de a păstra odoarele lăsate de ctitori pentru folosirea exclusivă a bisericilor, ridică fără autorizația C.M.I. obiecte de artă sub diverse pretexte și în numele a diferite autorități. Alții, sub cuvânt că donează un obiect nou,*

*o icoană, cruce etc. înlocuiesc vechile obiecte cu altele noi, fără valoare artistică și lipsite de orice gust. Ca atare, Vă rog să binevoiți a da ordin tuturor parohiilor și mănăstirilor din eparhie să nu înstrăineze nici un obiect ce aparține bisericii sau mănăstirii respective, fără autorizație scrisă a C.M.I.”*³⁵⁹.

În ciuda acestor recomandări, din vechile odoare ale bisericii bătrâne la actuala biserică nu mai găsim aproape nimic. Cărțile vechi au fost transferate la Arhiepiscopia Aradului iar o parte din matricolele bisericii la Arhivele Naționale. Filiala Arad.³⁶⁰

Crucile de eroi din curtea bisericii

În curtea bisericii, de o parte și de alta a unei troițe de piatră se găsesc două cruci de eroi, ridicate de familiile celor uciși în luptă, pe fiecare figurând 2 morți. Pe crucea din stânga, pe care sunt montate fotografiile morților, în costum popular, e scris: „*Pomeniți fie numele eroilor căzuți pe câmpu de luptă 1942 Bucur Ioachim eta.25 ani și Cucar Alexandru etate 33 ani.Crucea este ridicată din partea soții Bucur Mărișca și fiul Cucar Alexandru.*”

Pe crucea din dreapta, cei doi morți apar în costum militar iar sub fotografia scrie: „*Ridicată în amintirea eroilor căzuți pe câmpul de luptă în anii 1943-1944 Toma Petru în etate de 27 ani Caucari Pavel în etate de 31 ani.Crucea este ridicată din partea fiului Toma Petru și ficei lui Popovici Elisaveta ridicată*”.

La aceste cruci se face la Ispas slujba la eroi.

A doua casă parohială

A început să fie construită în anul 1983, pe vremea preotului Mili, în apropierea actualei biserici.Este o casă în vinclu, în care o încăpere reprezintă biroul preotului iar celelalte sunt folosite ca locuință.

Culte neoprotestante din Căprioara

În Căprioara alături de ortodocși trăiesc astăzi și câteva familii de baptiști și penticostali.

³⁵⁹ Pr. Dr Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*,Ed. Pre-sa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.456.

³⁶⁰ Matricola botezaților 1852-1904 ; Marticola căsătoriți 1853-1934 ; Matricola decedați 1853-1928.

Odinioară numărul baptiștilor a fost mai mare, ceea ce le-a permis să-și construiască o casă de rugăciune pe ulița ce duce spre cimitirul din țarină. Azi însă din cauza numărului mic, nu se mai servește aici decât ocazional. Puținii baptiști din sat sunt transportați, în zilele când este serviciu religios, cu un microbus, la biserica din Căpâlnaș.

Penticostalii, apăruiți în sat mai recent, se adună pentru rugăciuni la casa uneia dintre membrele grupului, Dobrei Mariana.

Biserica baptistă din Căprioara

Capitolul VIII . ÎNVĂȚĂMÂNTUL

Școala românească din Banat

În vremurile de demult, preoții au fost și dascălii copiilor de la sate. De lângă biserică funcționa o școală confesională, în care copiii învățau rugăciunile, cetania cărților bisericești, cântarea psaltirei, rânduiala bisericească și ceva socoată. În multe sate, la început sala de clasă era chiar tinda bisericii.

Procesul de organizare a învățământului pe noi baze a început în întreg Imperiul habsburgic de la mijlocul secolului al XVIII-lea și a durat până în primul deceniu al secolului al XIX-lea., când în fiecare localitate bănățeană exista o școală organizată și un învățător³⁶¹.

Această necesară dezvoltare a învățământului a primit un cadru legislativ odată cu elaborarea regulamentului „*Regulile directive pentru îmbunătățirea învățământului din școlile elementare sau triviale românești și sârbești neunite*”, aprobat de împărăteasa Maria Tereza la 24 mai 1774. Acest act normativ cuprindea: reguli privitoare la pregătirea învățătorilor; materiile de învățământ (citirea, scrierea, religia); reguli privitoare la clădirile școlare, frecventarea școli, constituirea fondului școlar și controlul școlilor. De asemenea, prin el se dispunea traducerea unor cărți și manuale și se recomanda studierea unor materii practice suplimentare (albinărit, creșterea vitelor)³⁶².

Apoi, odată cu noua concepție a despotismului luminat, aplicată în timpul lui Iosif al II-lea, pornind de la filosofia iluministă, statul trebuia să-și manifeste prezența în toate sectoarele vieții economico-sociale. Conform noii viziuni, statul subordonează biserica, încercând în același timp să pună în slujba sa și educația, care devine în această perioadă o problemă de politică internă.

³⁶¹ V. Țârcovnicu, *Contribuți la istoria învățământului din Banat*, București, 1970, p.56

³⁶² I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 360

Învățământul, bisericesc și laic, este supus și el interesului statului, care dorește să înființeze, în toate localitățile din imperiu, un învățământ de stat.

Prin „*Ratio educationis*” (Organizarea educației), apărut în 1777 se pune accentul pe învățământul elementar, școala trebuind să crească înainte de toate buni contribuabili, buni soldați, buni cetățeni, fără deosebire de neam și confesiune³⁶³. Chiar dacă inițial acest demers s-a înscris în politica habsburgică, mai târziu „*primele instituții naționale legal recunoscute românilor bănățeni – școala și biserica vor deveni cei mai importanți factori de educație națională*”³⁶⁴.

Ratio educationis din 1777 cuprindea în mod cert elemente cu orientare progresistă. Prevederile, ca fiecare națiune să fie instruită în școli naționale, conduse de învățători pricepuți, ca predarea să se facă în limba maternă, ca învățământul elementar să fie unic și egal pentru toți cetățenii, indiferent de religie și de starea socială, erau progresiste.

Cu privire la școli se arată că în fiecare comună unde este parohie să fie și școală. Construirea localurilor de școală și întreținerea lor cădea în sarcina comunelor, lemnele necesare pentru construirea școlii trebuind să le dea administrația domeniilor erariale, iar poporul să dea mâna de lucru. Se stabilea ca plata învățătorului să fie fixă, comuna urmând să dea „*naturaliile*” (produsele agricole) și plata în bani.

Plata era stabilită de regulamentul școlar, în felul următor: satele care au până la 60 de numere de casă să plătească pe învățător cu 40 florini anual, cele care au mai multe numere de case să-i dea 60 florini anual. Administrația civilă era obligată să dea învățătorului trei lanță de pământ arabil. De asemenea regulamentul școlar prevedea ca învățătorului să i se asigure o cameră la școală pentru locuință, separată de sala de clasă. Angajarea învățătorului trebuia să se facă prin contract scris, în care să se prevadă drepturile și obligațiile învățătorilor și ale comunei. Toate aceste prevederi stabileau, mai precis, sfera de atribuții a organelor administrative în problemele școlare și fixau mai clar modul de organizare și funcționare a școlilor.

Cu aplicarea acestor prevederi a fost însărcinat Teodor Iancovici de Mirevo, secretarul episcopului ortodox din Timișoara, care la 6 februarie 1773 fusese numit director al școlilor greco-ortodoxe din Banat³⁶⁵.

³⁶³ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 362

³⁶⁴ N. Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p.122

³⁶⁵ A funcționat ca director al școlilor românești și sârbești în perioada 1773-1782, interval în care a înființat multe școli.

Retribuția învățătorilor era stabilită în funcție de orele prevăzute în programa școlară care oscilau în acord cu mărimea localității și numărul elevilor. În anul 1785 a fost dată o împărțire a localităților pe trei clase de retribuire a dascălilor, în funcție de numărul caselor, după cum urmează: I localitatea cu peste 500 de case – 50 fl.; II localitatea între 300-500 case – 35 fl.; III localități până la 300 case – 25 fl.

Ne referim doar la suma de bani pe care comuna era obligată să o dea învățătorului, asupra produselor în natură nu insistăm.³⁶⁶

În anul 1779, Banatul a fost încorporat Ungariei, iar Camera Aulică a vândut mai multe moșii unor particulari, care n-au arătat nici un interes pentru susținerea școlii populare. Clădirile unor școli au fost ocupate în mod abuziv de notarii și funcționarii administrativi și transformate în locuințe personale, alte clădiri au fost luate de moșieri și transformate în grajduri³⁶⁷.

Într-un memoriu asupra rechizitelor școlare, necesare pentru toate școlile triviale ilirice neunite din circumscriptiile provinciale ale Banatului Timișorean, conform înaltei ordonanțe emise la 1 octombrie 1776, se precizează ca fiecare școală din localitățile compuse din 100 de case trebuie să fie aprovizionate cu 12 ustensile de scris, 12 table de calcul, 6 foarfeci pentru hârtie, 6 bricege, 36 de creioane și un sul de hârtie; iar școlile din localitățile cu mai mult de 100 de case, cantitatea de rechizite să se dubleze.

În 1789 directorul regesc școlar Vasile Nicolici din Timișoara, a încheiat un contract cu fiecare comună pentru susținerea școlii din comuna respectivă. Prin acest contract, antistia comunală era obligată să susțină școala. Contractele s-au semnat „în prezența unui dirigătoriu comitatens, „carele încă a contra-signat contractul spre validare legală și publică, ca să se edifice școala din material solid și să se provadă cu cele de lipsă ustesili, să fie sub un acoperământ sala de învățământ și cvartirul corespunzătoriu pentru locuința învățătorului”³⁶⁸.

Prin urmare, contractul a fost semnat de judele comunei, cumeții (jurații) comunali, domnul de pământ (șpăiungul) și de directorul regesc școlar Vasile Nicolici.

³⁶⁶ Ioan Boroș, *Organizarea școalelor naționale românești în comitatul Carașului la 1785-1786*, Caransebeș, 1914, p.25-28

³⁶⁷ V. Țarcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat*, București, 1970, p. 54.

³⁶⁸ Pr. Emilian Micu, *Două acte vechi de mare valoare pentru istoria școalelor noastre bănățene din anii 1789 și 1809*, în „Foaia Diecesană”, Caransebeș, XIX, nr 13, 28 martie 1904, p. 5-6

O piedică importantă în dezvoltarea învățământului românesc și sârbesc la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea o constituia lipsa de învățători pregătiți. Pregătirea profesională a învățătorilor era slabă. Pentru a ridica nivelul acestei pregătiri, Deputația ilirică a propus ca inspectorul școlar Iancovici să organizeze cursuri de pregătire cu durata de cinci luni. Propunerea a fost acceptată, iar Iancovici, după ce a fost instruit în probleme metodice și după ce a alcătuit un manual metodic, și-a început cursurile la Timișoara. Cursurile au constat în explicarea manualului scris de Iancovici. Se discutau atât problemele de metodică predării, cât și conținutul obiectelor de studiu pe baza manualelor școlare. Cursurile erau predate în limba sârbă de T. Iancovici și în limba română de Mihai Roșu, ele fiind cunoscute sub denumirea de norme sau cursuri de normă³⁶⁹.

Conducerea de stat austriacă ținea cu strășnicie ca în toate școlile elementare din imperiu să se folosească aceeași metodă de învățământ, considerând că și acesta este un mijloc de întărire a unității statului. Aceste cursuri s-au ținut la Timișoara și mai târziu, dar nu destul de organizat, schimbându-și conținutul după împrejurări.

La începutul secolului al XIX-lea, Banatul a înregistrat semnificative mutații pe plan economic, cu influențe benefice și în sfera culturală a românilor, la aceasta contribuind și măsurile luate de autoritățile austriece din acea vreme, în spiritul epocii luminilor, pentru educarea supușilor lor.

Cum nu exista o instituție care să pregătească dascăli, s-au inițiat cursuri de calificare a învățătorilor, cu durata de patru luni pe an, ținute de directorii școlari.

Apoi, în 1812, împăratul Francisc I înființează la Arad, prima școală românească de învățători, avându-i ca profesori pe Dimitrie Țichindeal, Contantin Diaconovici Loga, Iosif Iorgovici și alții.

Din totalul absolvenților acestei școli între 1812-1918, 75% dintre elevi erau originari din Banat³⁷⁰.

Printre acești bănațeni absolvenții ai Preparandiei din Arad, 6 erau născuți în Căprioara:

George Bercea în anul 1814,
Nicolae Dobrei în anul 1815,
Theodor Popovici în anul 1815,
Tripon Marcu în anul 1833,

³⁶⁹ V. Târcovnicu, *Contribuți la istoria învățământului din Banat*, București, 1970, p.53

³⁷⁰ Dr. Teodor Botiș, *Istoria școlaei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p.414-500

Partenie Tripon în anul 1840
Mursa Coriolan în anul 1900³⁷¹.

Nici unul dintre ei nu a ajuns însă învățător în satul natal.

Cât privește retribuția dascălilor, în anul 1816 ea se făcea pe cele trei clase, stabilite în 1785 și era de 80,60, 50 fl.

Pe lângă retribuția în bani, învățătorii primeau din partea obștei o locuință, precum și produse în natură³⁷².

Remarcăm la începutul secolului al XIX-lea creșterea interesului pentru învățatură și la nivelul oamenilor simpli. Preocupările pentru buna educare a tineretului de către dascăli calificați se generalizează în cuprinsul satelor bănățene. La aceasta au contribuit hotărâtor preoții care s-au aflat statornic în primele rânduri ale luptei pentru emanciparea culturală și națională, biserica constituind multă vreme principala instituție culturală la sate, iar după înființarea școlilor „triviale” principalul sprijin al acestora și un pilon al conștiinței de neam³⁷³.

După anul 1867 odată cu compromisul dualist, este emisă o nouă lege pentru învățământ, legea XXXVIII din 1868.

Această lege stabilea următoarele: autoritățile care dobândeau prin lege, dreptul de a înființa școli erau confesiunile, societățile publice, comunitățile și statul. Autoritățile care înființau școli, asigurau și baza materială a instituțiilor educative și stabileau și limba de predare.

Ca urmare, în toate școlile înființate de stat, limba de predare a devenit maghiara.

Totuși, după restabilirea Mitropoliei Ortodoxe a românilor din Transilvania, a fost recunoscut și principiul autonomiei bisericești și școlare. În virtutea acestui principiu, școala confesională românească din Transilvania și Banat și-a menținut caracterul național, devenind un factor de dezvoltare a conștiinței naționale.

Pe baza Statului Organic a fost elaborat, în 1870, regulamentul, „*Organizarea provizorie a învățământului confesional în Mitropolia gr. ort. a românilor din Ungaria și Transilvania*”, tipărit în anul 1872.

Baza materială a școlilor confesionale era asigurată de comitetele parohiale. Îndrumarea învățătorilor se făcea de către protopopul tractual, care îndeplinea funcția și atribuțiile de inspector școlar. Obiectele de învățământ

³⁷¹ Ibidem

³⁷² Virgil Grădinaru, *Școli și dascăli bănățeni în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea*, în *Mitropolia Banatului*, 1987, nr.1, p.78

³⁷³ Ibidem, p.79.

studiate în școala confesională erau: religia, citirea, scrierea, aritmetica, cunoașterea măsurilor, gramatica, exerciții de limbă, geografia și istoria, fizica și istoria naturală, agricultura, drepturile și datoriile cetățenești, cântul bisericesc și național și gimnastica³⁷⁴.

La începutul secolului al XX-lea, activitatea desfășurată în școlile românești a fost serios perturbată de prevederile legii învățământului din 1907, numită și „Legea Apponyi”, care nesocotea dreptul naționalităților din imperiu de a educa tineretul în limba sa maternă și în spiritul istoriei și tradițiilor naționale. Aplicarea legii a constituit o grea povară pentru comunitățile susținătoare de școală³⁷⁵.

Ca urmare, apărarea școlilor confesionale considerate „*temelie a vieții naționale*” a devenit un element esențial al luptei românilor, determinând o adevărată coeziune a forțelor socio-politice. De la mulțimea țăranilor până la reprezentanții proeminenți ai intelectualității, între care conducătorii bisericii naționale ocupă un loc important, toate categoriile sociale și-au înmănuncheat strădaniile în această acțiune³⁷⁶.

După terminarea celui de-al doilea război mondial, școala românească a cunoscut alte reforme. Prin Legea învățământului din 3 august 1948, învățământul a devenit exclusiv de stat, școlile particulare și cele confesionale fiind desființate; educația religioasă a fost interzisă; programele analitice modificate, pentru a corespunde cu noua ideologie.

Unele dintre aceste neajunsuri grave, total contrare școlii tradiționale, vor fi înlăturate prin legile învățământului din 13 mai 1968 și din decembrie 1978.

Treptat, s-a revenit la învățământul de 12 clase, a fost generalizat învățământul primar de opt clase, s-a diversificat rețeaua școlară punându-se accent pe orientarea practică și formativă.

În sfârșit, revoluția din decembrie 1989 a produs o nouă schimbare, radicală, în conținutul și orientarea procesului de învățământ în școli.

Școala din Căprioara

Școala din Căprioara, apare consemnată în documentele școlare ca funcționând din anul 1769.

³⁷⁴ *Episcopia Aradului*, Arad, 1989, p.192

³⁷⁵ *Ibidem* p.199

³⁷⁶ Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Timișoara, 1992, p.27.

În răspunsul la chestionarul privind situația școlilor din protopopiatul Lipova³⁷⁷, se menționa că, în satul Căprioara, funcționa o școală confesională organizată, la care, în anul 1770, învățau 12 elevi.

Un control efectuat în 1776 la școlile greco-neunite din Banat, în legătură cu dotările de care dispuneau acestea, găsește Căprioara, (înregistrată cu 136 de case), fără rechizitele necesare unei bune funcționări. Ca urmare ea va fi trecută pe lista localităților propuse să primească rechizite școlare³⁷⁸.

Potrivit ordinului imperial din 1 octombrie 1776, la numărul de case pe care îl avea, școala urma să primească 24 de ustensile de scris, 24 de table de calcul, 12 foarfeci, 12 bricege, 72 de creioane și 2 suluri de hârtie.

Într-un alt raport din 1777 al aceluiași director școlar din Timișoara, Teodor Iancovici, adresat guvernului, cu privire la starea școlilor din eparhia Timișoarei, satul Căprioara din protopopiatul Lipova figura cu parohie dar fără clădire școală.³⁷⁹

Situația nu s-a schimbat nici în 1785, când școala din Căprioara apare consemnată, tot fără clădire, ca funcționând în cercul Căpâlnaș.³⁸⁰

În conscripția școlilor din 1791 localitatea era înscrisă ca școală comună cu Bulza. Din cei 222 de copii de vârstă școlară cât aveau cele două sate în 1791 doar 18 frecventau școala. Învățător era Ioan Bercea³⁸¹.

Situația școlară la Căprioara la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea a fost următoarea:

– în anul școlar 1788-1789 în școală se predă în limba română și au frecventat școala 16 elevi (15 băieți și o fată), iar la sfârșitul anului calificativul obținut la învățatură a fost bun (bonus).

– în anul școlar 1791-1792 au frecventat școala 17 băieți și 1 fată

– în anul școlar 1795-1796 au frecventat școala 2 băieți și 5 fete

– în anul școlar 1801-1802 au frecventat școala 42 de băieți și 22 de fete³⁸²

³⁷⁷ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 333.

³⁷⁸ *Propunerea despre rechizitele școlare, care sunt necesare tuturor școlilor triviale ilirice neunite din districtele provinciale ale Banatului Timișoarei, conform ordinului din 1 oct. 1776* întocmită de directorul școlar Teodor Iancovici

³⁷⁹ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 381.

³⁸⁰ În 1785 în cercul Căpâlnaș aveau clădiri școlare proprii doar 4 localități. V. Târcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat*, București, 1970, p. 146

³⁸¹ P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, p. 259.

³⁸² *Ibidem*, p. 240.

– în anul școlar 1823-1824, 63 de elevi.³⁸³

Din clasificarea stabilită la 1816, în vederea retribuirii învățătorilor, localitatea Căprioara era cuprinsă în clasa III de retribuție.

Cât privește clădirea școlii, ea s-a construit la începutul secolului XIX, din piatră de stâncă,³⁸⁴ lângă vechea biserică, care s-a prăbușit la sfârșitul secolului al XIX-lea.

La Școala din Căprioara s-au păstrat multă vreme registrele vechi din anul 1898, cataloage și procese verbale ale consiliului parohial privitoare la administrarea școlii. Potrivit acestor documente școlare, toți elevii au fost români de religie ortodoxă.

*Învățătorii școlii din Căprioara din perioada 1888– 2011*³⁸⁵

1.Ioan Lupescu	1888-1899
2.Iuliu Lăzărescu	1900-1919
3.Vasile Niculescu	1919-1922
4.Petru Nichita	1922-1923
5.Dumitru Budiu	1923-1936
6.Maria Stan	1936-1939
7.Ioan Căruntu	1939-1950
8.Vasica Mite	1939-1950
9.Zeno Moldovan	1950-1953
10.Ilie Rusu	1953-1958
11.Cornel Drogan	1958-
12.Brănuț Valeria	
13.Szrnka Ida	
14.Lugojanu Anuța	
15.Crașovan Mirela	
16.Ciule Gheorghe	
17.Drăgan Corneliu	
18.Gerlinde Edith	
19.Crișan Alexandru	
20.Bălan Nicoleta	
21.Constantin Carmen	

³⁸³ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821-1867*, Arad, 1979, p.39

³⁸⁴ Mihai Mili, *Istoricul parohiei din Căprioara și istoricul bisericii din parohia Căprioara*, 1983, mss.

³⁸⁵ Conform listei lăsate de Pr.Grigore Iacob, actualizată de înv.Carmen Constantin

Situția frecvenței elevilor în perioada 1898-1950.³⁸⁶

Anul	Nr. elevi înscriși	Nr. elevi care au frecventat școala
1898	87	87
1900	89	88
1910	87	87
1919	93	93
1925	84	83
1935	81	81
1944	84	83
1950	48	45

În ciuda frecvenței bune, analfabetismului în satul Căprioara atingea în anul 1900 un procent de 49%. Astfel din 989 de suflete, la recensământ, doar 443 au declarat că știu să scrie și să citească. Dintre aceștia 47 cunoșteau și limba maghiară. 10 ani mai târziu din 986 de locuitori știau să scrie și să citească 556 și cunoșteau limba maghiară 77. În sfârșit, situația era cam aceeași și în anul 1921, când din cei din cei 872 de locuitori trecuți de 7 ani, aproape jumătate erau analfabeți. Abia în 1930, procentul celor care nu știau să scrie și să citească a scăzut cu 10,5%, ceea ce indică o creștere a interesului pentru școală.³⁸⁷

În anul 1925, locuitorii satului au ocupat cu forța casa baronului Adalbert Nemeș, transformând-o în școală. Această școală este numită azi, de cei care au învățat în ea, „școala bătrână”.³⁸⁸ Vechea școală, de la începutul secolului XIX, a fost transformată în casă parohială.

În perioada 1925-36, Școala era de VII clase și avea între 75-83 de elevi. Toți învățau într-o singură sală de clasă mare. Dascăl era Dimitrie Budiș din Căpâlnaș, care venea, pe orice vreme, în fiecare dimineață, pe jos.

Se studia 6 ore pe zi, de la 8-12 și de la 14-16.

În 1962, școala bătrână s-a transformat în sediu C.A.P. iar pentru școală s-a construit o clădire nouă.

³⁸⁶ Pr. Grigorie Iacob, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, p.18, mss

³⁸⁷ Traian Birăescu, *Aspectul reformei agrare în jud. Severin*, în Banatul de altădată, Timișoara, 1944, p.659.

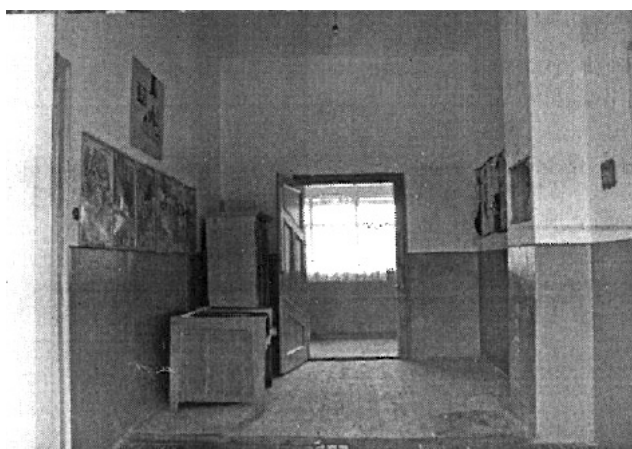
³⁸⁸ Ulterior a devenit sediul C.A.P.

Astăzi în Căprioara funcționează o Școală cu clasele de predare I-IV, care ține de Grupul Școlar Săvârșin. Învățătoare este Carmen Constantin iar școala are 11 elevi (cl.I 3, cl.II 3, cl.III 3, cl.IV 4). Directorul școlii este din 2006, Vesa Nicolae.

În anul 2010 numărul total de elevi școlarizați la Grupul Școlar Săvârșin a fost de 530 de elevi, care îi include și pe cei de la Școala din Căprioara.

Școala veche, exterior

Școala veche, interior

Elevii participand la Proiectul „Pregăteșteți viitorul”

Spectacol școlar de Crăciun

Capitolul IX

FII SATULUI, OAMENI DE SEAMĂ

Preotul Iuliu Lăzărescu

Absolvent al Academiei Teologice din Arad, Iuliu Lăzărescu a activat în Căprioara ca învățător în perioada 1900-1916 și ca preot în perioada 1916-1945.

Fiu al satului, născut din părinții Petru, preot în sat și Maria, a fost un slujitor activ atât în domeniul școlii cât și al bisericii, precum și un bun român, contribuind din plin la ridicarea spirituală și materială a satului.

Preot Leontin Lăzărescu

Fiul al lui Iuliu și al Victoriei Lăzărescu, absolvent al Academiei Teologice din Arad, a plecat din Căprioara la Lalașinț, unde a slujit ca preot.

Victor Lăzărescu

Al doilea fiu al lui Iuliu și al Victoriei Lăzărescu, doctor în drept, a funcționat din anul 1942 ca avocat la Lugoj. În această calitate a apărut biserica din Căprioara gratuit în mai multe procese.

Preotul Grigorie Iacob

S-a născut 10 ianuarie 1913 în satul Onițeani– Orhei din părinții, Nifon și Marta, tatăl fiind preot. După terminarea școlii primare, în anul 1924, a urmat cursurile Seminarului teologic din Chișinău, pe care l-a terminat în

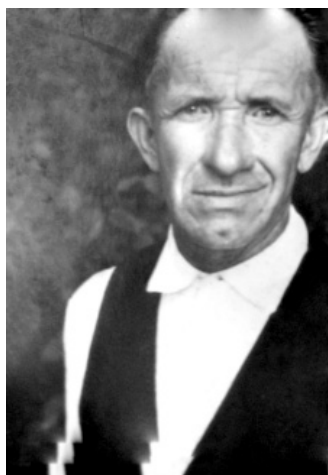
anul 1932. Imediat s-a înscris la Facultatea de teologie și după trei ani de studii, în anul 1935, la 20 iulie, a fost hirotonit preot, de către Mitropolitul Gurie, la parohia din satul natal.

S-a căsătorit cu Maria Dumitrescu, născută în 26 octombrie 1913. A funcționat ca preot în Onițeani până în anul 1940, 17 septembrie, când a fost numit la parohia Gârla-Mare din Eparhia Craiovei. Din anul 1941 a funcționat iarăși la parohia din Onițeani până în anul 1944, când a fost nevoit să se refugieze în Banat.

Din anul 1945 este numit preot în parohia Căprioara. În toată perioada cât a slujit în această parohie s-a achitat cu cinste de toate îndatoririle ecleziastice și comunitare. Sub conducerea sa s-a reparat biserica și casa parohială din Căprioara și s-a făcut gardul bisericii din cărămidă arsă. Interesul și dragostea sa pentru acest sat și pentru această parohie l-a determinat să cerceteze actele din arhiva parohială și să scrie Cronica parohiei, pentru cei care urmau să vină după el. Cu toate că a fost bucovinean prin naștere, activitatea sa plină de osârdie pentru biserica și satul Căprioara îl înscriu printre oamenii remarcabili ai locului.

Ioachim Popovici (1912-1995)

Ioachim Popovici s-a născut în 12 februarie 1912, într-o familie de țărani care, cu pământurile pe care le dețineau și cu casa mare de cărămidă, se situau printre fruntașii din sat.

A urmat doar 7 clase la școala din sat, însă având și modelul mamei, a continuat să citească, devenind un autodidact: „*El o citit dă când o fost copil.*”³⁸⁹ Cei ce l-au cunoscut spun că a avut o voce frumoasă și în plus, că a luat lecții de vioară de la un profesor.

În timpul regimului Legionar a fost șef de cuib în Căprioara, apoi, pentru a scăpa de persecuții, s-a reorientat trecând la comuniști.

În 1960, la 59 de ani, îl găsim printre membrii consiliului parohial, declarându-se „*agricultor*”. A lucrat o vreme la Preventoriul din Căpâlnaș, într-un spațiu încărcat de istorie.

³⁸⁹ Inf. Mărioara Popovici, flica

A avut casa plină de cărți și a continuat să cumpere cărți și să citească, până la moartea sa, survenită în 1995. A fost înmormântat în comuna Margina (jud. Timiș) unde s-a mutat după 1990.

În satul său a fost un fel de Moromete, care le știa pe toate. Dar marea sa pasiune a fost istoria locului. A făcut singuri unele cercetări, a citit, a adunat documente și povestea oricui voia să asculte despre „cetatea” Căprioarei, despre luptele cu tătarii, despre scheletele descoperite în vatra satului. Oamenii l-au apreciat și l-au respectat pentru cunoștințele sale, și îl pomenesc și azi, când povestesc la rândul lor despre trecutul satului.

Ionel Crișan

Tot un fiu al satului a fost și Ionel Crișan. Părinții săi, Eugen și Elena Crișan, au fost agricultori. El a funcționat la Arad ca și contabil.

Alături de aceștia, satul a dat și câțiva oameni a căror prestigiu a depășit limitele județului. Primul dintre ei a fost Alexandru Marta.

Dr. Alexandru Marta

S-a născut în satul Căprioara (în estul cercului pretorial al Birchișului din fostul comitat Caraș-Severin) la 9 decembrie 1869, ca fiu a lui Ioachim

Marta³⁹⁰. Originea familiei coboară, potrivit arborelui genealogic, până la un țăran iobag, în anul 1754³⁹¹. Ioachim Marta a locuit împreună cu familia sa într-o „casa mare”, cea mai impozantă din sat (care încă există), la poalele unui versant abrupt („*Stean*”), în fața sa aflându-se un izvor cu o apă foarte bună.

Alexandru Marta a început școala în satul natal, după care a urmat liceul la Arad, fiind printre cei mai buni elevi. Studiile superioare le-a făcut la Universitatea Regală Maghiară din Budapesta. În anii 1888/89, 1889/90, 1890/91,

³⁹⁰ Ioachim Marta, tatăl lui Alexandru, era născut în anul 1832

³⁹¹ Inf. furnizată istoricului Vali Corduneanu de către Minerva Bocșa, nepoata lui Alexandru Marta, care a moștenit documentele unchiului ei.

1891/ 92, 1892/93 sem.I, a frecventat, cu o bursă Emanuil Gojdu, Facultatea de Drept și Științe Politice. Tot aici și-a susținut și Doctoratul în Științe juridice, în 2 aprilie 1897.³⁹²

Apoi, după ce a făcut practica de stagiar în cele mai bune birouri avocațiale din Arad, și-a început practica de avocat în Lipova. Fiind apreciat, a fost numit consilier la Curtea de Apel din Szeged; a fost singurul avocat român care a ajuns într-o astfel de funcție. Devenit indispensabil, este scutit de serviciul militar.

După terminarea Primului Război Mondial, la adunarea de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, a fost ales în Marele Sfat Național Român (a fost menționată calitatea sa de jude de tablă – consilier – la Seghedin).

Ulterior a fost instalat în funcția de secretar general al Resortului Justiției (condus de Aurel Lazăr) din Consiliul Dirigent de la Sibiu, unde a avut ca scop, în condiții extrem de precare, organizarea justiției românești din Ardeal și Banat – numărul magistraților români fiind de 38, plus 31 de stagiaari, dintr-un necesar de 1 400 de posturi rămase fără titulari.

În februarie 1920 a înființat Asociația Magistraților din Ardeal și Banat, al cărui președinte era încă în anul 1939.

După desființarea Consiliului Dirigent (4 aprilie 1920) a fost numit prim-președinte la Curtea de Apel Oradea, pentru scurt timp, după care, vreme de 17 ani a fost primpreședinte la Curtea de Apel Timișoara. A locuit pe strada Iosif Gal nr. 1 (în apropiere de Piața Sf. Maria, perpendiculară pe str. Doja).

În toamna anului 1929 a inițiat ridicarea unui monument cu bustul avocatului Emanuil Ungureanu, dezvelit în 28 iunie 1931. În același an (1931)s-a implicat în opera de înființare a Institutului Social Banat-Crișana, la care a îndeplinit funcția de președinte al Secției Juridice.

A fost întemeietorul și președintele Cercului Juridic Bănățean, asociație care a editat din 1932 o revistă proprie, fondator al Casei Magistraților din stațiunea Sovata.

În calitatea sa de președinte al Cercului Juridic Bănățean, Alexandru Marta a sprijinit mutarea osemintelor lui Vincentiu Babeș la Hodoni și ridicarea bustului luptătorului bănățean (2 octombrie 1938), operă a sculptorului Romul Ladea. A înființat Societatea de Patronaj, una din cele mai bine organizate din țară, înzestrând-o cu 10 iugăre de pământ, cu un azil, amenajat, cu tot confortul, pe strada George Pop de Băsești nr. 23, și un atelier, în care minorii puteau învăța o meserie.

³⁹² Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj, 2000, p. 364.

În vara anului 1939 a fost ales în Comitetul Regionalei Timișoara a proaspăt înființatului Institut de Cercetări Sociale a României, în urma dizolvării Institutului Social Banat-Crișana.

De asemenea a depus strădanii pentru înființarea Episcopiei din Timișoara, a Asociației Astra și a ziarului său „Dacia” (primul număr – 20 iulie 1939).

În vederea înființării Episcopiei Timișorii, Alexandru Marta a trimis, încă din 11 septembrie, invitații la o adunare dedicată înființării episcopiei de Timișoara. Adunarea s-a ținut duminică, 22 septembrie 1935, la Prefectura Timiș-Torontal, și ea a prefațat Congresul Național Bisericesc de la Sibiu, care urma să ia o hotărâre în acest sens, în 14 octombrie.

Un amănunt interesant, semnalat în cotidianul „Vestul” este că Sever Bocu, unul din promotorii proiectului, nu a figurat inițial pe lista invitaților, el fiind sunat de Al. Marta doar cu o seară înainte. A refuzat să participe, iar articolele din ziar, chiar dacă îl criticau pe inițiator, îi recunoșteau meritele de magistrat eminent.

Al. Marta a deschis conferința, după el luând cuvântul mari personalități: Avram Imbroane, Cornel Corneanu, Anton Bogdan, fost prefect, Caius Brediceanu, ambasadorul României la Viena, George Dobrin, fost prefect de Severin etc.

Adunarea a adoptat o moțiune, prin care se cerea înființarea, printr-o lege urgentă, a Episcopiei Timișoara. Evenimentul a avut însă loc abia în 7 noiembrie 1939, când va fi adoptat Decretul-Lege nr. 3 998, Andrei Magieru, episcopul de Arad fiind însărcinat cu organizarea noii episcopii.

La prima ședință a comitetului de organizare, din data de 16 decembrie 1939, a participat și rezidentul regal Al. Marta, alături de primarul Emil Țieranu și de prefectul col. Virgil Popovici.

În perioada 13 august 1938 – 20 septembrie 1940, a fost rezident regal al ținutului Timiș. Numirea s-a făcut în cadrul unei fastuoase ceremonii. În data de 13 august 1938, la ora 12,30, la Palatul Regal din București, în cadrul unei festivități, la care au participat toți membrii Guvernului condus de patriarhul Miron Cristea, cei zece rezidenți ai ținuturilor administrative, majoritatea militari de carieră, neimplicați politic, au depus jurământul. Apoi, Regele Carol II i-a felicitat și a stat de vorbă cu fiecare în part, după cum informa săptămânalul „Cuvântul Satelor”. Ținutul Timiș, format din județele Timiș-Torontal, Arad, Caraș, Severin, Hunedoara, urma să fie condus de Al. Marta, pe o perioadă de 6 ani; secretar general al ținutului a fost desemnat Gheorghe Ciupe, consilier la Curtea Administrativă Timișoara. Rezidentul regal a fost instalat o săptămână mai târziu, în cadrul unei festivități, precedată de un

serviciu divin oficiat de episcopul de Arad Andrei Magieru, la care au luat parte premierul Miron Cristea și ministrul de interne Armand Călinescu, precum și alte personalități locale, inclusiv din cele cinci județe – prefectul col. Gheorghe Praporgescu, primarul gen. Rodrig Modreanu, Liviu Gabor, Coriolan Băran, Coriolan Baltă, foști primari, episcopul Vasile Lăzărescu, episcopul Augustin Pacha, etc.

Cu acest prilej, Al. Marta a declarat: „*Nimic nu este mai străin sufletului meu decât strâmbătatea, ilegalitatea, nedreptatea, imoralitatea și lipsa de milă față de cel slab și abandonat*”.

Rezidența Regală și-a avut sediul în Palatul Prefecturii din Timișoara, transferat în proprietatea Ținutului (Piața Unirii). Imediat, Al. Marta a trecut la aplicarea treptată a legii administrative. La începutul lui septembrie a înființat trei noi servicii în cadrul Ținutului – Cultural (condus de Emil Țieranu), Economic (Ervin Stanca), Personal (Emil Petrovici), pe lângă cele existente (Administrativ, Apărare Pasivă, Financiar, Contencios). De asemenea, a întocmit bugetele Ținutului și județelor. Ziarele au anunțat și unde urma să fie noul sediu al Rezidenței Regale: în clădirea în roșu a Școlii de Menaj (actualul Palat Administrativ), care urma să primească o despăgubire de 9 milioane de lei, pentru a-și ridica alt local.

În 21 decembrie 1939, la împlinirea vârstei de 70 de ani, Alexandru Marta a fost sărbătorit în cadrul unei solemnități desfășurată la Curtea de Apel.

Cu această ocazie dr. Ioan Doboșan, prodecanul Baroului Timișoara, spunea: „*Sărbătorim astăzi o viață plină de muncă rodnică, cinstită și conștiințioasă – o activitate prodigioasă a unui om de o bunătate și amabilitate pilduitoare, sărbătorim astăzi pe bănățeanul sobru, caracterizat prin finețea sufletului și blândețea inimii, care întotdeauna sever, dar drept, a acumulat recunoștința tuturor. Fiind chemat pe vremuri de Ministerul Justiției maghiare de a ocupa postul de consilier la Curtea de Apel din Seghedin, avocatul român, modest, dar harnic și priceput, a fost pus la încercare de a-și arăta și valida cunoștințele sale juridice, repartizându-i-se anume procesele cele mai grele și mai complicate; prin rapiditatea și temeinicia soluționărilor date în cauzele ce vi s’au încredințat, Excelența voastră, ați câștigat admirația și respectul colegilor și al președintelui Curții, și cari astfel au fost înfrânți în așteptarea lor.*”

Toate cuvântările rostite au fost publicate în primul număr din anul 1940 al Revistei Cercului Juridic Bănățean, dedicat lui Al. Marta.

La sfârșitul lunii iulie 1940 a fost implicat în problematica transferării Universității din Cernăuți la Timișoara.

După abdicarea regelui Carol II și venirea la putere a generalului Ion Antonescu, Ținuturile au fost desființate (știrea este anunțată de „Cuvântul Satelor” din 29 septembrie 1940); județele și-au recăpătat personalitatea juridică. Ca urmare, sâmbătă, 21 septembrie, noul prefect, prof. Ilie Ghenadie, a depus jurământul în fața Conducătorului Statului, fiind instalat după două zile.

Între timp – semn al noilor vremuri – în 22 septembrie, Alexandru Marta a participat la parastasele pentru legionarii morți.

În anul 1942, el a acceptat, împreună cu primarul Coriolan Băran, să conducă Banca Timișoarei la insistența ministrului militar de finanțe, generalul Stoienescu.

Al. Marta a scăpat de rigorile regimului de după 6 martie 1945, grație ajutorului dat unui evreu în perioada în care legionarii se aflau la putere.

În anul 1950 continua să funcționeze în calitate de consilier în Consiliul de administrație al Băncii Timișana.

Moare în anul 1965, la 96 de ani, în casa sa de pe strada Severin nr. 1, în apropierea intersecției străzilor 1 Decembrie 1918 – Cluj.

Deasupra patului său era o fotografie, astăzi dispărută, înfățișându-l în postura de rezident regal, îmbrăcat în uniforma de culoare bleu jandarm, cu nasturi aurii.

La 3 aprilie 1965 dr. Alexandru Marta a rostit ultimele sale cuvinte: „*E timpul când trebuie să plec alături de cei dreپți... Presimt că zilele s-au sfârșit, dar plec cu sufletul împăcat că am făcut tot ce a depins de mine pentru țară.*”³⁹³

A fost înmormântat în cimitirul din str. Cosminului, în cimitirul vechiului cartierul timișorean Iozefin, (azi închis), alături de alte personalități bănățene: Coriolan Băran, Coriolan Baltă, generalul Gheorghe Domășneanu, Iuliu Coste, Emil Țieranu.

La înmormântare sicriul a fost purtat de patru bărbați veniți din Căprioara, îmbrăcați în frumoase costume naționale, pentru a mulțumi astfel pentru eforturile depuse de Al. Marta pentru satul natal (ridicarea bisericii, alocarea banilor necesari cumpărării localului Căminului cultural, împrumutarea satului cu un plus de 500 iugăre de izlaz și pădure). Pe crucea albă de marmură sunt trecute doar anul nașterii și al morții.

Alexandru Marta nu a avut urmași direcți dar a crescut cinci copii. După moartea avocatului din Lipova al cărui stagiar a fost, s-a căsătorit cu văduva

³⁹³ Aurel Banciu, *Să ne aducem aminte de dr. Alexandru Marta*, În „Învierea,” Timișoara, 1996, nr 10, p.4

acestui, Hermina Lazăr, născută Papp (1868-1949), care avea trei copii: Valeria (căsătorită Cuteanu), farmacistă, fără descendenți; Romi, dispărut la un moment dat, fără a se mai ști nimic de el; Alexandrina, cea care pe la vârsta de 14-15 ani s-a îmbolnăvit de scarlatină și a rămas cu deficiențe de auz, căsătorită cu Arcadie Luchin.

Pe lângă aceștia, Alexandru Marta a mai crescut încă doi copii, cei ai fratelui său Gherasim: Ioachim, născut în anul 1888, tatăl doamnei Bocșa, (locotenent în Primul Război Mondial, combatant pe frontul italian, participat la adunarea de la 1 Decembrie 1918, ca reprezentant al Căprioarei) și Susana (Sanica), care a trăit în Arad, căsătorită cu preotul Martir Ioan Ciordaș, iar ulterior cu Alexandru Furnică.

Prin activitatea sa, prin viața sa, Alexandru Marta a fost simbolul viu al bănățeanului mândru de originea sa, de credința și de chemarea sa. Postul înalt pe care l-a ocupat, l-a onorat cu mare demnitate, reușind să influențeze în mod hotărâtor pe bănățeni, să săvârșească fapte vrednice de trecutul neamului românesc.

Pavel Dehelean

Vrednicul fiu al acestei străvechi așezări, Pavel Dehelean, s-a născut în Căprioara la 19.05.1951, pe vremea când satul aparținea regiunii Arad, raionul

Lipova. Localitatea, situată într-o depresiune înconjurată de dealuri (unele chiar stâncoase), traversată la marginea nordică de râul Mureș, a fost înconjurată de un peisaj mirific, care va deveni pentru copilul și maturul Pavel o oază de tihnă, sănătate și reculegere în decursul existenței sale.

Nașterea acestui fiu și care va fi unicul, le-a produs părinților, Ionel și Mărioara, o mare bucurie, pe care tatăl le-a împărtășit-o generos și funcționarilor de la primărie, care se ocupau cu înregistrarea nașterilor, așa explicându-se faptul că l-au înregistrat cu o zi înainte de a se naște. A urmat școala primară la Căprioara, avându-l ca învățător pe Cornel Drăgan din Valea Mare, iar clasele 5-8 și liceul le-a urmat la Săvârșin, director fiind prof. Doina Stanoiev. La examenul de admitere în liceu a obținut nota 10 la proba de matematică,

fiind una din cele 5 note maxime obținute în regiunea Banat. A absolvit liceul în anul 1970, cu rezultate printre cele mai bune din clasă, matematica fiind materia lui preferată. În perioada 1970-1972 a urmat cursurile Școlii postliceale de alimentație publică la Arad. Apoi s-a înscris la Facultatea de Matematică a Universității din Timișoara, pe care a absolvit-o în anul 1978.

În timpul facultății și după absolvirea acesteia, a activat în formațiile de teatru ale Casei de Cultură a Municipiului Timișoara, cu care a susținut spectacole atât pe scenele din Timișoara cât și în alte localități din jud. Timiș și Caraș-Serverin. A urcat pe scenă alături de actori amatori cunoscuți – Corneliu Lupu, Liviu Satmar – și chiar actori de la Teatrul național din Timișoara – Vladimir Jurascu, Daniel Petrescu, Anatolie Cobet.

Tot în perioada studenției a lucrat la Casa de Cultură în funcții administrative, iar după absolvirea facultății a lucrat ca referent, cu probleme de educația adulților, până în anul 1980, când i s-a cerut transferul în funcția de inspector de specialitate în cadrul Comitetului de Cultură al județului Timiș, al cărei președinte era d-na Anca Augusta³⁹⁴.

Aceasta este arhiva profesională a tânărului Pavel Dehelean, bagajul de cunoștințe și de pregătire, de care a beneficiat în cursul vieții și în munca viitoare, acesta este fundamentul solid pe care și-a clădit ireproșabil o carieră pilduitoare.

Matematicianul riguros, cu imaginația bine strunită de legi, teoreme și calcule, s-a transformat în perioada 1980-1984 în activistul cultural de bună factură.

Dar să-l lăsăm pe Pavel Dehelean să zugrăvească acest momentul de cotitură, în cariera și viața sa:

„Deși îmi doream o carieră de doctor, (ca titlu academic) perioada anilor 1980-1984, cât am lucrat la Forumul județean de cultură mi-a schimbat în totalitate direcția profesională. În această perioadă am fost implicat în inițierea și organizarea unor acțiuni și manifestări culturale importante în jud. Timiș, întâlniri cu scriitori și artiști plastici (Nichita Stănescu la Teremia Mare, serbări câmpenești precum: Valea lui Liman, Vatra de olari la Jupânești, Grindul Petrii la Sacoșul Turcesc, Serbările de la Periam Port și Bogda, Timișoara muzicală, Festivalul dramaturgiei românești etc.) A fost o perioadă bună pentru cultura bănățeană. De altfel însuși secretarul cu propagandă al județului Timiș, Eugen Florescu, deși comunist convins, dar cu un nivel de cultură mult peste nivelul semenilor săi, și-a dat seama că activul

³⁹⁴ Cunoscut om de cultură, care după 1989 a pus bazele Universității Tibiscus, cea mai renumită unitate particulară de învățământ superior din vestul României.

său de partid din sistemul propagandei comuniste cu origine muncitorească nu putea stăpâni fenomenul cultural adevărat, de aceea ne-a implicat pe noi, cei de la Comitetul de Cultura, în inițierea unor întâlniri cu intelectualii comunelor. Astfel, spre satisfacția mea și a colegilor mei, Coriolan Babeț (fost ministru adjunct al culturii după 1990), Ghiță Todor, Mihai Ziman, Octavian Gog, Iosif Tussinger și alții, am reușit să îi implicăm activ în activitatea culturală din județ. Din păcate, din cauza faptului că fenomenul luase o anumită amploare, ce ieșea din canoanele propagandei comuniste, d-na Anca Augusta a fost nevoită să renunțe la funcția de președinte al Comitetului de Cultura, iar eu am hotărât să părăsesc această instituție”.

La 1 mai 1984 a preluat conducerea Casei de Cultură a Municipiului Timișoara, poziție pe care o are și în prezent. Perioada anilor 1984-1989 a fost o perioadă dificilă, deoarece instituțiile de cultură erau obligate să se autofinanțeze, în condițiile în care baza o constituia Festivalul „Cântarea României”. Împreună cu colegii, pe care i-a avut la Casa de Cultură, și cu colaboratorii, în special oameni de cultură, cadre didactice din învățământul superior, precum și profesorii universitari (Traian Sencu, Vasile Crețu, Mircea Ciugudean, Doru Luminosu), a reușit să mențină instituția în peisajul cultural al patrimoniului spiritual al Timișoarei.

După revoluție, pe lângă munca de director al Casei de Cultură, a lucrat cu jumătate de normă la Inspectoratul pentru Cultură al județului Timiș, acesta fiind condus de d-nii Adrian Dinu Rachieru, Gheorghe Luchescu și Viorel Boldurean. La Casa de Cultură a reușit să obțină performanțe deosebite sub egida Consiliului Local și a Primăriei Municipiului Timișoara și a inițiat o serie de proiecte de succes precum: Festivalul Inimilor – sărbătoarea folclorului mondial, Festivalul de operă și operetă în aer liber, Ruga Timișoarei, Salonul anual de artă etc. De asemenea, împreună cu prestigiosul colectiv al Ansamblului folcloric „Timișul”, ce s-a dovedit a fi un veritabil ambasador al artei tradiționale românești în lumea întreagă, a avut privilegiul de a organiza și efectua numeroase turnee în străinătate, în țări ca Franța, Germania, Italia, Spania, Elveția, SUA, Canada etc.

În plan personal, familial, s-a căsătorit în anul 1978 cu d-na Ance și împreună au o fiică, Paula Roxana, născută în anul 1982.

În 1989, Pavel Dehelean și-a pierdut tatăl, care și-ar fi dorit să vadă căderea comunismului din România. După moartea tatălui, a încercat să-și determine mama, să se mute la Timișoara. Dar, cu înțelepciunea ei, aceasta l-a convins că e mai bine să nu se despartă de pământul din Căprioara.

Pavel Dehelean a rămas în sufletul său tot țăran, nu și-a renegat ci dimpotrivă și-a proclamat, cu mândrie, originea sănătoasă, de os țărănesc: „*Cu toate că am avut posibilitatea să călătoresc și să văd multe locuri, atât în țară cât și în străinătate, sufletul meu a rămas mereu în satul meu natal. Sunt legat organic și spiritual de Căprioara și de aceea încerc să mă implic, atât intelectual cât și material, în dezvoltarea acesteia*”.

Carierea lui Pavel Dehelean reprezintă o operă de muncă construită cu abnegație, cu talent și demnitate profesională, care duce firească, la succes.

Pregătirea exemplară în școli, munca tenace și temeinică, entuziasmul cu care și-a împodobit faptele, secretul comunicării în varii domenii și cu diferiți interlocutori și cultul familiei sunt reperle cardinale ale existenței sale.

Nicolae Ioțcu

Nicolae Ioțcu s-a născut în frumoasa comună Săvârșin, în satul Căprioara, la data de 18.10.1967. Copilăria a petrecut-o în satul natal, urmând Școala

generală din comună. A plecat mai apoi la liceu, absolvind Liceul Chimic și a urmat cursurile Facultății de Management Turistic și Comercial, la Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Timișoara. În anul 2006 a absolvit Colegiul Național de Apărare.

Profesional, a lucrat pentru început în cadrul Combinatului Chimic. După absolvirea universității, a deținut, pe rând, o serie de funcții în mediul privat. Implicarea lui în viața socială și politică a comunității a făcut ca în anul 2004 să fie ales consilier județean, ulterior devenind senator, în urma alegerilor parlamentare din același an. Din anul 2008 este președinte al Consiliului Județean Arad.

Modificarea legii privind alegerile locale, respectiv introducerea votului uninominal pentru funcția de președinte al Consiliului Județean în anul 2008, dar și activitatea desfășurată de-a lungul anilor, alături de implicare și devotament în ceea ce face, seriozitate și nu în ultimul rând, curaj, au fost factori care au contribuit la depunerea candidaturii la funcția de președinte

al acestei instituții. Astfel, Nicolae Ioțcu este primul președinte de Consiliu Județean ales prin vot direct, secret și liber exprimat.

În exercitarea atribuțiilor care îi revin, Nicolae Ioțcu s-a remarcat ca fiind o persoană activă, dinamică și energică, dând dovadă de o bună pregătire profesională, bune aptitudini de comunicare, un grad ridicat de analiză a situațiilor și luare a deciziilor. Este o persoană responsabilă, fiind caracterizat prin seriozitate, corectitudine și onestitate. Cei care îl cunosc s-au convins că o strângere de mână a omului Nicolae Ioțcu reprezintă garanția că vorbele se transformă în fapte.

De la preluarea mandatului de președinte al CJ Arad și până azi, iulie 2011, Nicolae Ioțcu și-a propus o serie de obiective clare în ceea ce privește dezvoltarea județului Arad. Consiliul Județean Arad a ajuns la performanța, invidiată de majoritatea județelor din țară, de a derula fonduri europene de peste 200 de milioane de euro la care se adaugă și susținerea proiectelor accesate de către primăriile din județul nostru.

Aradul este printre primele județe din țară care au accesat fonduri externe, prin Programul Operațional Sectorial Mediu, cu două proiecte ce acoperă întregul teritoriu al județului. Se află în implementare masterplanul Deșeuri, un program de colectare selectivă a deșeurilor, concomitent cu asigurarea de pubele ecologice pentru toți cetățenii și condiții moderne de colectare, transport și depozitare a gunoiului. Proiectul de extindere și modernizare a rețelei de apă și apă uzată, investiție în valoare de peste 139 de milioane de euro se află, de asemenea, în derulare la nivelul județului.

Se poate constata de către oricine că aproape în fiecare localitate există un șantier și se lucrează pentru un anumit obiectiv: fie la introducerea rețelelor de apă curentă și de canalizare, fie se reabilitează școlile sau căminele culturale, se asfaltează străzile, se modernizează iluminatul public, se construiesc parcuri și locuri de joacă pentru copii sau chiar sedii ale instituțiilor publice sau de utilitate publică.

Dacă ar fi să dăm exemple concrete, putem afirma că în anul 2011 se vor finaliza lucrările de modernizare a Drumului Județean 708 Julița-Mădrigești, peste 24 de km de drum reabilitat, investiție care va face legătura directă, peste Munții Zărandului, între Valea Mureșului și Valea Crișului Alb. Dincolo de faptul că vor fi legate cele două mari culoare rutiere ale județului Arad, traseul noului drum județean va pune în valoare și localitățile din imediata lui vecinătate, contribuind astfel la dezvoltarea economică, turistică și culturală a acestei zone. Prin urmare, Munții Zărandului nu vor mai reprezenta o barieră naturală pe relația nord-sud a județului din punct de vedere rutier.

Un alt drum vital pentru județ, DJ Arad – Curtici în lungime de peste 12 km, se va reabilita anul acesta. Mai putem vorbi despre podul rutier pe care Consiliul Județean Arad îl va construi la Pecica, peste râul Mureș, investiție majoră care va lega bazinul Secusigiului de zona Pecica-Nădlac, facilitând accesul direct al cetățenilor și agenților economici de aici. Dacă am vorbit despre podul rutier de la Pecica, trebuie să menționăm și podul de la Săvârșin, inaugurat în 2008, deosebit de important pentru această zonă, apoi șoseaua către Moneasa, deosebit de frecventată de către arădeni și nu doar de ei, unde s-a ajuns cu modernizarea până la Seleuș, urmând ca în perioada următoare să se modernizeze și tronsonul Arad-Seleuș. La fel putem vorbi despre podul peste Crișul Alb de la Bocsig, drumul de legătură dintre Vladimirescu și Horia, drum dat în folosință în anul 2010, și ca să sintetizăm, cei peste 188 de kilometri de drumuri județene care au fost modernizați doar pe parcursul anului 2010.

Dincolo de partea de infrastructură, în mandatul președintelui Nicolae Ioțcu s-a aprobat Strategia Culturală a județului Arad pentru perioada 2010-2014 și se lucrează la elaborarea strategiei turistice pentru perioada următoare. În acest fel vor fi puse în valoare tradițiile județului nostru, folclorul arădean, portul tradițional, cântecele și jocurile populare, meșteșugurile și produsele culinare tradiționale. Avem tradiția colindelor de Crăciun prin „Caravana Datinilor și Tradițiilor”, a festivalurilor de folclor „Autentic Fest – Festival concurs al tinerilor interpreți de muzică populară”, „Festivalul Românilor de Pretutindenii”, „La izvor de joc și cântec” s.a. Avem tradiție și în promovarea produselor culinare tradiționale, prin expoziții naționale și internaționale, produse adevărate brand-uri, care în curând își vor spune cuvântul pe piața europeană din această parte a continentului nostru.

Situarea geografică a județului, în partea de vest a țării, cu câmpii de grâu și dealuri cu struguri și munți cu pădure, oferă privitorului imagini de neuitat. Județul dispune de un potențial turistic deosebit, iar Consiliul Județean Arad și președintele Nicolae Ioțcu depun eforturi pentru a-l promova și a-i dezvălui adevărata valoare. Se poate spune că un vis devine realitate în aceste zile, prin derularea proiectului de reabilitare a Drumului Vinului. Peste 24 de km de drum, inclusiv realizarea unei centuri de ocolire pentru comuna Șiria, au intrat în proiectul „Drumul vinului: Păuliș, Ghioroc, Covâșânt, Șiria” accesat prin POR Axa prioritară 2, Domeniul major de intervenție 2.1 – „Reabilitarea și modernizarea rețelei de drumuri județene, străzi urbane – inclusiv construcția / reabilitarea șoselelor de centură”.

Există o strânsă legătură între toate acestea. Infrastructura de drum și apă, căminele culturale și case de cultură, bazele sportive, parcuri și locuri de joacă pentru copii, bisericile și lăcașele de cult sunt componente ale strategiei de dezvoltare și promovare, care să aducă recunoaștere națională și internațională județului nostru, centru de referință pentru toată zona de vest a țării.

„Sunt mândru că sunt român. Sunt mândru că sunt arădean și sunt mândru că m-am născut aici, în satul Căprioara, unde mama mea locuiește și astăzi. Sunt mândru să vin la mine acasă, să fiu alături de oamenii cu care am crescut și am copilărit, alături de cei cu care am bătut drumurile și am colindat văile. Mă încarc cu energie de fiecare dată când vin în satul meu, când strâng mâna oamenilor cu care mă întâlnesc și privesc drept în ochii lor. Și am credința că Dumnezeu mi-a fost alături și îmi va fi în continuare și îmi va da puterea de a face bine și de aici înainte, de a duce lucrurile mai departe”, a declarat Nicolae Ioțcu, vorbind despre persoana sa.

Și toate acestea sunt făcute pentru comunitate, pentru oameni, pentru țară.

Țara, Biserica și familia sunt călăuzele lui Nicolae Ioțcu în viață. Și tot ceea ce a făcut, a făcut din suflet și din inimă, cu dăruire, cu devotament, cu dragoste, arătându-ne forța de care dispune și dorința de a contribui la bunăstarea tuturor.

Capitolul X.

CĂPRIOARA-PREZENT ȘI VIITOR

Căprioara are un Cămin Cultural, subordonat Casei de Cultură din Săvârșin, a cărui director este Pavel Ionel, în care se organizează nunți și discoteci, cu posibilități de dezvoltare a activităților culturale.

De asemenea, proiectele aplicate în ultimul deceniu de comuna Săvârșin au inclus și satul Căprioara, care a beneficiat de o serie de investiții.

În primul rând este vorba de investiții și de fondurile alocate pentru modernizare:

- A fost asfaltat DC 707 A, în lungime de 1,956 km, lucrare pentru care s-a plătit 1.296.795 lei.
- A fost asfaltată strada principală, în lungime de 1,4 km, lucrare pentru care s-a plătit 476,460, 53 lei.
- Au fost efectuate reparații la școala din sat (fațada și înlocuire tâmplărie cu PVC) în valoare de 21.855 lei.
- Au fost efectuate reparații exterioare și interioare la Punctul sanitar din sat, în valoare de 77.837, 72 lei.
- Este în curs de desfășurare construcția unui Cămin de bătrâni, lucrare estimată la 2.564.169 lei
- Urmează să se efectueze regularizarea Văii Căpriorișca și să se decolmateze balta Barcău, pentru care s-au alocat 4.527.000,086 lei. (lucrările sunt în faza de licitație).

Alături de aceste investiții, menite să îmbunătățească condițiile de viață ale locuitorilor satului, o importantă sursă de venit o constituie pe viitor potențialul turistic al satului, care are în hotar mai multe peșteri și lacuri cu pește.

Relieful Carstic de la Căprioara reprezintă o atracție pentru toți cei care iubesc lumea subpământeană și misterioasă a peșterilor. Pot fi vizitate peștera lui Sinesie din satul Căprioara, izburile și izvoarele din zonă, apoi interesanta peșteră a lui Duțu, aflată pe o vale situată între satul Căprioara

și Pojoga. În interiorul peșterii se găsesc stalagmite și stalactite cu forme deosebite precum și un tunel de forțare a apei.

Tot la Căprioara se poate vizita vechea carieră de marmură, actualmente părăsită.

În prezent, cea mai importantă investiție în servicii de turism este făcută de SC.CIBMARK SRL, care a construit un Complex Agroturistic (Pensiunea Patrimara), în valoare de 704.005,10 lei.

Pensiunea oferă 18 locuri de cazare în 3 camere, un apartament și 5 căsuțe. Turiștii pot practica pescuitul sportiv și pot vizita peștera din apropiere.

Bibliografie

- *** *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol VIII, București, 1989
- Achim, Viorel, *Adunările obștești ale districtului Caransebeșului în secolul al XIV-lea*, în „Banatica”, 9, Reșița, 1987
- Albert, Carmen *Documentele Institutului Social Banat-Crișana*, vol. II, Corespondența, Timișoara, 2009
- Alexici, George, *Hârtii vechi din arhiva statului*, în „Biserica și Școala”, Arad, 1903, nr.7, 8,10,11.
- Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Budapest, 1977
- *** *Aradul, permanență în istoria patriei*, Arad, 1978
- Ardelean, Victor, Zăvoianu, Ion, *Județul Timiș*, București, 1979
- Armbruster, Adolf, *Romanitatea Românilor; Istoria unei idei*, Editura enciclopedică, ediția a II-a, București, 1993
- Banciu, Aurel, *Să ne aducem aminte de dr. Alexandru Marta*, în „Învierea”, Timișoara, 1996, nr. 10
- Bassa Benjamin, *Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX*, în Sargetia VII, Deva, 1970
- Bejan, Adrian, *Bogățiile Daciei preromane*, în „Tibiscus”, Timișoara, 1974
- Bejan, Adrian, *Evoluția societății românești din Banat în sec. III / IV–XIV. Repere evolutive fundamentale*, în Studii de istorie a Banatului XVI (1992), Timișoara, 1993, p.127-156
- Bejan, Adrian, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995
- Berciu Ioan, Băluță, C.L., *O zeitate fluvială la Apulum*, în „Apulum”, XII, 1974
- Birăescu, Traian, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1934
- Bizerea, Marius, *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români*, în „Tibiscus” III, Timișoara, 1975

Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986

Boroneanț, Vasile, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000

Boroș, Ioan, *Organizarea școalelor naționale românești în comitatul Carașului la 1785-1786*, Caransebeș, 1914

Botezan, Liviu, Enea, Constantin, *Ațiuni revoluționare ale țărânimii din județul Arad în preajma Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia*, în „Ziridava”, VII, Arad

Botiș, Teodor, *Istoria școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922

Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1939

Braniște, Valeriu, *Amintiri din închisoare*, Editura Minerva, București, 1972

Brote, Eugen, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895

Calincof, Eleonora, *Atestări documentare privind caracterul anti-habsburgic al răscoalei populare din Banat din anii 1737-1739*, în „Banatica”, VI, Reșița

****Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică, București, 1968

****Călători străini despre țările române*, 3, București, 1971

Corduneanu, Vali, *Un magistrat distins – Alexandru Marta, rezidentul regal al Ținutului Timiș*, Banaterra, 2008

Cotoșman, Gheorghe, *Rezidentul regal Alexandru Marta în slujba Banatului*, Caransebeș, 1940

Chițescu, Lucian, *Cetăți de lemn și de pământ-centre ale unor formațiuni statale românești în sec. VI-IX*, în „Analele Banatului”, I, Timișoara, 1981

Ciuhandru, Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940

Csanki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Huniadiak korában*, vol. I, Budapesta, 1890-1912

Densușianu, Nicolae, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I/2, Editura Academiei Române, București, 1887

*** *Documente privind istoria României*, Seria C – Transilvania, I, București, 1951

****Documenta Romaniae Historica D.R.H C Transilvania*, vol. X, București, 1977

Dordea, Ioan, *Aspecte ale transportului sării pe Mureș în veacul al XVIII-lea*, în Sargeția, XV, Deva, 1981

Dragalina Patriciu, *Din istoria Banatului Severin*, vol. II, Editura autorului, Caransebeș, 1900

Dragomir, Silviu, *Câteva urme ale organizației de sat slavo-române*, în Dacoromânia, I, 1920-1921, Cluj, 1921

Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, București, 1965

Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988

Ehler, Johann Jakob, *Banatul de la origini până în prezent*, 1774. Editura Facla Timișoara, 1982

Enache, Gheorghe, *Călătorie cu roua-n picioare, cu ceața-n spinare*, Editura Paideia, București, 2006

Feneșan, Costin, *Câteva documente din timpul stăpânirii turcești în Banat*, în Tibiscus, 4, Timișoara, 1975

Ferenczi Ștefan., Barbu Mircea, *Cercetările arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în Ziridava, X, (număr festiv), Editura Muzeului Județean Arad, 1978, p.67-80

Gheorghiu Teodor Octavian, *Locuirea tradițională rurală în zona Banat-Crișana*, Eurobit, Timișoara, 2008

Glück Eugen, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum*, în „Ziridava”, VI, 1976

Grădinaru, Virgil, *Școli și dascăli bănățeni în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea*, în „Mitropolia Banatului”, nr.1, 1987

Griselini, Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Editura Facla, Timișoara, 1984

Groza, Liviu, *Cetatea Făgetului în scrisorile și planurile contelui Marsigli*, în La curțile dorului, Făget, 1996

Hațegan, Ion, Savulov, Lucia, *Banatul medieval*, în „Analele Bantului”, V, serie nouă, Timișoara, 1997

Horedt, Kurt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, Editura Academiei R.P.R., București, 1959

Iacob, Grigore, *Cronica parohiei Căprioara*, 1959, mss.

Ionaș, Vasile *Convenția referitoare la corăbierii de pe Mureș, încheiată în 10 ianuarie 1721*, în Sargeția, XI-XII, Deva, 1974-1975

Iordache, Gheorghe, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României, Studiu Etnologic*, Scrisul românesc, Craiova, 1985

Iorga, Nicolae, *Notes d'un historien relatives aux evenements de Balcan*, Academia Română, Bull. Sect. Hist: I, 1913

Iorga, Nicolae, *Histoire des roumains et de leur civilisation*, București, 1922

*** *Istoria României* (tratat), vol.II, Editura Academiei R.P.R București, 1962

Kakucs, Lajos, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 1998

Kovách Géza, *Aspecte demografice în părțile Aradului până în secolul al XVIII-lea*, în *Ziridava*, XI, 1979

Kovách Géza, *Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII-lea*, în *Ziridava*, XII, 1980

Lazarovici, Gheorghe, *Despre eneoliticul timpuriu din Banat*, în „Tibiscus”, serie nouă, IV, istorie-arheologie, Timișoara, 1975

Lotreanu, Ion, *Monografia Banatului*, Timișoara, 1935

Luca, Sabin, *Arheologie și istorie II. Descoperiri în Banat*, Editura Economică, Sibiu, 2005

Lupșa, Ștefan, *Istoria bisericească a românilor bihoreni*, Oradea, vol. I, 1935

Macrea, Mihail, *Viața în Dacia Romană*, București, 1969

Marghitan, Liviu, *Banatul în lumina arheologiei*, vol.II, Editura Facla, Timișoara, 1980

Medeleț, Florin, Ion Bugilan, Ioan, *Contribuții la problema și repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în „Banatica”, Reșița, 1987

Márki, Sándor, *Aradvármegyé és Arad szabad királyi város története*, Budapest, I– II, 1892, 1895

Medeleț, Florin, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, epoca Latene*, în *Analele Banatului*, serie nouă, arheologie-istorie, III, Editura Museion, București, 1994

Micu, Emilian, *Două acte vechi de mare valoare pentru istoria școalelor noastre bănățene din anii 1789 și 1809*, în „Foaia Diecesană”, Caransebeș, XIX, nr 13, 28 martie 1904

Mili, Mihai, *Istoricul parohiei din Căprioara și istoricul bisericii din parohia Căprioara*, mss.

*** *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, vol. I, Budapesta, 1909

Motogna, Victor, *Banatul românesc în epoca migrațiunii popoarelor barbare*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, Timișoara, iul-aug., 1943

Munteanu, Ioan, Zaberca, Vasile Mircea, Sârbu, Marian, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Timișoara, 1992

Mureșan, Augustin, Popovici, Ioan, *Sigilii sătești și comunale din comitatul Arad și împrejurimi (secolele XVII-XIX)*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2009

Mureșan, Augustin, Sinaci Doru, Colta, Rodica, Oarcea, Felicia, *Micălaca – Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2010

Mureșianu, I.B., *Un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1976, nr.5-8

Panaiteșcu, Petre.P, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964

Pascu, Ștefan, Hanga Vladimir, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol.II, Feudalismul, Editura științifică București, 1958

Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei I*, Cluj-Napoca, 1971

Pataki, Iosif, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973

Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980

Păclișanu, Zenovie, *Propaganda catolică între românii din Ardeal și Ungaria înainte de 1500*, în „Cultura creștină”, 1920

Păiușan, Radu, Sav, Corneliu, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în SIB, 9, 1983

Păiusan, Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Editura de Vest, Timișoara, 1993

Pesty Frigyes, *Krasso varmegye története*, vol.III, Budapesta, 1882

Petrescu Camil, *Condiția învățătorului din școala populară bănățeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Studii de istorie a Banatului, XXI-XXII(1997-1998), Timișoara, 2000, p.293-300

Pop, Ioan Aurel, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XVI*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991

Popeangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821-1867*, Arad, 1979

Radu, P., D. Onciulescu, D., *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977

Rădulescu, Alexandru, *Cetatea medievală a Făgetului (II)*, în *Clio*, II, 1-2 Timișoara, 1993

Răuț, Octavian., *Originea toponimului Timișoara și a hidronimului Bega* în „Studii de limbă literatură și folclor”, vol.III, Caietele „Banatica”, Editura Societatea de științe filologice din România, Filiala Reșița, Seria filologie, Reșița, 1977

Răuț, Octavian, *Drumuri romane în Banat*, în „Banatica”, vol.IV, Editura Muzeului Județean Caraș-Severin, Reșița 1977

****Repertoriul arheologic al Mureșului inferior; județul Arad*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999

Retegan, Simion, *Dieta românească a Transilvaniei.1863-1864*, Cluj-Napoca, 1979

Roz, Alexandru, Kovách Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1997

Rusu, Adrian.A., *Geneza domeniilor cetăților din Transilvania (sec. XI-XIV)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie XXIII*, 1980, Cluj-Napoca, 1980

Săcară, Nicolae, *Valori ale arhitecturii populare românești*, Editura Facla, Timișoara, 1987

Săcară, Nicolae, Ban, Florin, *Considerații administrativ-fiscale cu privire la perioada ocupației otomane în Banat (1552-1716)*, în *Vilaetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002

Sârbu, Ion, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, Timișoara, 1976

Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj, 2000

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1880. Transilvania, Editura Staff, 1997

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania, Editura Staff, 1999

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania, Editura Staff, 1999

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1941. Transilvania, Presa Universitară Clujană, 2002

Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, A-N, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967-1968

- Suciu, I. D. *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977
- Suciu, I.D., Constantinescu, Radu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I –II, Timișoara, 1980
- Suciu Viorica, Anghel Gheorghe, *Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă*, Alba Iulia, iunie 2008
- Surdu, Bujor, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, XIII, Cluj, 1970
- Șandru, Dumitru, *Evoluția lucrărilor de expropriere și împroprietărire operate în baza legilor de reformă agrară din 1921*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 25, nr. 2, București, 1972
- Teleguț, Mircea, *Fântâni țărănești în Banat*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975, p.107-116
- Theodorescu, Răzvan, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos*, București, 1976
- Tomole, Ioan, *Românii din Banat în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2000
- Tomoni, Dumitru, *Cetatea Făgetului în timpul stăpânirii otomane*, în *Vilaetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002
- Țăranu, Nicolae, *Tipologia locuinței țărănești de tradiție arhaică*, în Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1975, p.87-106.
- Țârcovnicu, Victor, *Contribuți la istoria învățământului din Banat*, București, 1970
- Țintă, Aurel, *Colonizări habsburgice în Banat 1716-1740*, Editura Facula Timișoara, 1972
- Țintă, Aurel, *Contribuții în cunoașterea agriculturii și populației din Banat în secolul al XVIII-lea*, în Populație și societate. Studii de demografie istorică, 2, sub redacția Acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, f.a. p.51-107
- Ursulescu, Petru, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2005
- Velcea, V., Velcea, I., Oct. Mândruț, Oct., *Județul Arad*, București, 1979
- Vertan, Maria, *Sigilii de sate, comune și târguri din Banatul istoric (secolele XVIII-XIX)*, Editura Brumar, Timișoara, 2006, fig.110; Vertan, Maria, *Sigilii sătești din comitatul Caraș în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea*, în Hrisovul XII (serie nouă).
- Vesa, Pavel, *Din trecutul parohiei Lalașinț*, în „Altarul Banatului”, Timișoara, serie nouă, 1998, nr. 1-3

Vesa, Pavel, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad, 2000

Vesa, Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1706-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006,

Xenopol, Alexandru, *Istoria Românilor*, vol. I, Iași, 1880

Zaberca, M, *Satul bănățean*, Reșița, 1990

Anexe

Documente bisericesti

1.Statistica eparhiei Timișoara din 1767 Districtul Lipova*

Parohia	Numele preotului	Locul nașterii
Lipova	Georghe Milailevici protopop Moise Gheorghevici Gheorghe Nicolaevici Atanasie Gheorghevici Iosif Pavlovici Dimitrie Ioanovici	Lipova Lipova Lipova Lipova Lipova Lipova
Chesinț	Simion Popovici Ioan Stancovici Toma Popovici	Bărăteaz Săcădat Utvin
Sinicolaul Mic	Dimitrie Obranovici Petru Ilievici	Brădiceni Tauț
Aradul Nou	Gheorghe Popovici	Battonya
Fiscut	Procopie Popovici Constantin Popovici Nicolae Radievici	Săcădat Fiscut Fiscut
Firiteaz Firiteaz	Dimitrie Popovici Luca Popovici	Firiteaz Firiteaz
Fibiș	Toma Clepeț Ioan Ștefanovici Toma Ștefanovici	Săcădat Săcădat Fibiș
Alioș	Gheorghe Popovici Hristofor Petrovici Ioachim Pavlovici Ioan Popovici	Alioș Alioș Alioș Alioș

Buzad, Nadăș	Mihail Popovici	Hodoș
Herneacova	Lepădat Stanciovici	Vălcani
Stanciova	Ioan Conda	Unip
Teș	Ioan Popovici	Boz
Brestovăț	Vasile Popovici	Hodoș
Hodoș	-	-
Găvojdia	Ilie Ștefanovici	Săcădat
Șiștarovăț	Dimitrie Șimonovici	Măgura
Șiștarovăț	Ioan Pasculovici	Alioș
Coșarii	Mihail Popovici	Chizdia
Secaș și Checheș	Iosif Micuțov	Chizdia
Vizma, Crivobara, Spata	Dimitrie Popovici Petru Lazarovici	Vizma Vizma
Bara	Petru Popovici Constantin Subici	Bara Bara
Lăpușnic	Gheorghe Tocateovici	Lipova
Rădămănești	Martin Popovici	Rădămănești
Ohaba	Florea Ianoșevici	Ususău
Bruznic, Zăbaț	Marcu Putici	Bruznic
Dorgoș, Pătârș	Gheorghe Popovici	Dorgoș
Ususău	Dimitrie Popovici Sava Popovici	Ususău Ususău
Chelmac	Zaharia Popovici Hristofor Blidaru	Brezova-Hățeg Chelmac
Belotîț	Nicolae Popovici	Prisaca
Lalașinț	Damian Blagoievici	Lalașinț
Bata	Ioan Țarghiș	Sebiș
Țela	Petru Popovici	Dezești
Bacăul de Mijloc	Nistor Avramovici	Lăpușnic
Ostrov	Petru Popovici	Ostrov

Birchiș	Gheorghe Popovici Ioan Popovici	Ostrov Miniș
Căpâlnaș	Jivan Ștefanovici Petru Ursovici	Căpâlnaș Căpâlnaș
Valea Mare	Isac Popovici	Giulița
Căprioara	Marian Popovici Mihai Bresichi	Căprioara Căprioara
Groși	Gheorghe Nestorovici	Pojoga
Pojoga	Constantin Popovici	Pojoga
Sălciua	Sava Tomașovici	Sălciua
Săvârșin	Ioan Popovici	Drăguș
Satu Mic	Gheorghe Popovici	Drăguș

2. Statistica parohiilor și preoților din eparhia Timișoarei din 1776**

Protopopiatul Lipova

Parohia	Nr.case	Preoți	Data hirotonisirii
Lipova	465	Gheorghe Popovici, protopop	14.07.1744
		Moise Popovici	10.06.1756
		Atanasie Gheorghevici	30.05.1756
		Gheorghe Nicolaevici	10.06.1756
		Iosif Popovici	26.12.1756
		Dimitrie Ioanovici	02.08.1758
Ususău	107	Sava Popovici	01.07.1764
Dorgoș și Pătârș	86 44	Iosif Popovici	25.03.1773
Chelmac	91	Teodor Popovici	15.01.1772
Belotinț	112	Blagoe Jivanovici	07.01.1772
Lalașinț	135	Iosif Popovici Ioan Ianoșev	01.07.1772 diacon

Bata	210	Iosif Stoianovici Ioan Popovici	20.03.1773 01.03.1773
Țela	122	Petru Popovici	06.08.1745
Bacău de Mijloc	68	Nestor Avramovici	01.01.1769
Ostrov	56	–	
Birchiș și Viriș Mort	189 36	Gheorghe Popovici Ioan Popovici	01.03.1760 24.02.1766
Căpâlnaș	251	Petru Ursulovici Pascu Mihailovici Isaia Ioanovici	20.03.1760 04.03.1773 05.04.1772
Valea Mare	72	Iosif Petrovici	15.01.1768
Căprioara	138	Marian Popovici	27.04.1749
Poșoga	96	Constantin Popovici	01.02.1765
Sălciua	71	Sava Ioanovici	01.08.1765
Bulza	33	–	
Groși	48	Gheorghe Nestorovici	16.01.1764
Bruznic și Zăbalț	101 59	Marcu Putici Ioan Gheorghevici	25.10.1765 22.06.1771
Ohaba	100	Jivco Mihailovici	01.08.1772
Rădămănești	102	Martin Popovici	25.03.1769
Lăpușnic	142	Avram Popovici	16.06.1772
Bara	180	Nedelcu Biricici Ioan Popovici	01.06.1772 diacon
Vizma	114	Dimitrie Popovici	08.04.1754
Spata	60	Petru Lazarevici	01.08.1768
Crivobara	47	Petru Lazarevici	
Secaș	85	–	
Checheș	40		
Labașinț	96	Ioan Staicovici	18.04.1770
Șiștarovăț	118	Dimitrie Simionovici	01.11.1763
Chizdia	157	Milovan Popovici Atanasie Popovici	01.05.1765 01.06.1772

Cuveșdia	172	Petru Nicolaevici Petru Gavrilovici	03.08.1770 14.06.1773
Hodoș	86	Dimitrie Radulovici	20.12.1772
Brestovăț	82	Vasile Popovici	11.11.1773
Teș	85	Ioan Popovici	01.01.1769
Godinova și Stanciova	95	Alexie Popovici	01.06.1772
Nadășul Dubeștilor	58	–	
Herneacova	99	Lepădat Stanciulov	27.03.1769
Buzad	83	Mihail Popovici	27.08.1753
Fibiș	260	Toma Clipet Ioan Ștefanovici	16.01.1745 01.05.1752
Firiteaz	171	Avram Nicolaevici Lazăr Avramovici	06.07.1771 20.06.1773
Fiscut	161	Procopie Popovici Nicolae Radivoievici	12.01.1753 01.04.1762
Sinicolaul Mic	161	Petru Ilievici Arsenie Jivcovici Petru Popovici	27.05.1756 01.03.1769 01.03.1769
Alioș	322	Hristofor Popovici Ioachim Pavlovici Iosif	03.07.1752 15.03.1769 diacon
Chesinț	258	Toma Popovici Despot Popovici	01.01.1766 01.09.1772

* și ** I.D.Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 313– 314; 374-376

Documente școlare

Raportul directorului școlar din Timișoara, Teodor Iancovici, către guvernul, privind starea școlilor din eparhie în 1777

Protopopiatul Lipova*

Parohii cu școli: Lipova, Căpâlnaș, Cuveșdia, Sinicolaul Mic, Chesinț

Parohii fără școli: Ususău, Dorgoș, Pătârș, Chelmac, Belotinți, Lalașinți, Bata, Țela, Bacăul de Mijloc, Ostrov, Birchiș, Virișmort, Valea Mare, Căprioara, Poșoga, Sălciua, Bulza, Groși, Bruznic, Zăbalț, Ohaba, Rădmănești, Lăpușnic, Bara, Vizma, Spata, Crivobara, Secaș, Checheș, Labașinț, Șiștarovăț, Chizdia, Horoș, Brestovăț, Teș, Godinova, Stanciova, Nadăș, Herneacova, Buzad, Fibiș, Firiteaz, Fiscut, Alioș.

*I.D.Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.379-380

Consignatio scholarum graeci ritus non uniti nationalium, 1791

Nr. crt.	Localitate	Nume învățător	Ce limbi cunoaște	Copii ați de școală băieți	Copii ați de școală fete	Copii care frecv. școala băieți	Copii care frecv. școala fete
1	Agadici	Alexie Gheorghievici	româna	47	24	15	-
2	Berliște	Ștefan Lungovici	româna	80	70	25	10
3	Bogodinț	Vucmir Marianovici	româna	83	32	20	9

4	Broșteni	Adam Georgevici	româna	190	101	43	12
5	Bata	Ioan Popovici	româna	115	13	23	2
6	Traian Vuia cu Seceani	Nicolae Pelanovici	româna	50	25	39	-
7	Bichiș	Martin Gradovici	rom., mag. latină	26	16	17	-
8	Bocșa	Constantin Iancovici	rom. germ. sârbă	100	65	76	-
9	Bărbosu	Mihai Popovici	româna	40	20	21	-
10	Biniș	Jivoin Cozac	româna	84	60	20	-
11	Bara	Ioan Radulovici	româna	60	25	12	-
12	Bătești	Isaia Iancovici	româna	20	14	12	-
13	Brănești, Jupânești, Baloșești	Ioan Silaghi	româna magh.	81	51	30	-
14	Bucovăț	Martin Paulovici	româna	35	23	25	-
15	Bunea, Pădurani	George Mihailovici	româna	35	9	17	-
16	Brebu	Demetriu Ianovici	româna	65	35	30	-
17	Bârna, Sărăzani	Teodor Mihailovici	româna	30	21	12	-
18	Boldur	Constantin Folzan	româna	101	60	12	-
19	Moldova Nouă	George Teodorovici	româna	84	32	52	12
20	Ciclova română	Simion Oprovici	româna	87	193	30	15
21	Cireșu, Măguri	Alexie Moiscovici	româna	97	58	18	-
22	Țerova	Luca Miclovici	româna	54	45	52	-

23	Ciclova montană	Iancu Georgevici	româna	60	42	43	-
24	Ciortea	Ștefan Iancovici	româna	22	14	10	-
25	Țela, Bacău de mijloc	Ioan Berța	româna	61	25	20	-
26	Ciuchici	Gruia Popovici	româna	90	60	41	12
27	Ciudanovița	Lazăr Petrovici	româna	23	28	14	5
28	Doman	Agram Lupulovici	româna	48	51	20	16
29	Doclin	Iancu Adamovici	româna	100	90	42	20
30	Dognecea	Mihai Gheorghevici	rom. germ.	70	23	44	23
31	Dubești	Filip Popovici	româna	33	12	18	-
32	Delinești, Ohabița, Apadia, Valeadeni	Nicolae Popovici	româna	103	48	17	-
33	Drăgsinești, Mitnic	Teodor Teodorovici	româna	36	12	26	-
34	Dezești	Grigore Popovici	româna	87	40	10	-
35	Drincova, Jurești, Bălești	Martin Ianculescu	româna	36	12	26	-
36	Ezeriș	Ioan Gavrilovici	româna	176	162	43	-
37	Forotig	Andrei Martinovici	româna	107	83	40	-
38	Făget, Begheiu Mic, Povârgina	Demetriu Crișan	româna	100	50	32	-
39	Fârliug	Ghiță Adamovici	româna	178	115	30	-
40	Fizeș	AtimGeitia	româna	160	110	60	-
41	Fădimac	George Ianoșevici	româna	35	15	18	-
42	Fârdea, Hăuzești	Martin Bușleu	româna	25	40	22	-

43	Greoni, Petrovăț	Mihai Petrovici	româna	85	40	10	-
44	Goizești, Tomești, Fărășești	Vasile Popovici	româna	33	15	21	-
45	Gavojdia	Petru Popovici	româna	86	44	25	-
46	Goruia	Pavel Trailovici	româna	162	47	66	18
47	Gârliște	Nicolae Bogdanovici	româna sârbă	48	30	18	15
48	Hodoș	Alexandru Vesovici	româna	53	28	25	17
49	Herendești, Satu Mic	Păun Stancovici	româna	116	91	20	-
50	Honorici	Ioan Jifcovici	româna	110	51	12	-
51	Hezeriș, Valea Lungă	Dimitrie Ioanovici	româna	72	21	-	-
52	Iertof	Moise Calina	româna	45	17	18	8
53	Jam	Vidu Dracilov	româna	50	38	16	-
54	Izgar	Martin Sârbu	româna	39	35	11	-
55	Ilidia	Ștefan Popovici	româna	209	173	75	26
56	Căprioara, Bulza	Ioan Bercea	româna	126	96	18	-
57	Câlnic	Moise Mințovici	româna sârbă	137	77	39	-
58	Grădinari	Pavel Gaitovici	româna	94	37	50	2
59	Cârnecea	Pavel Petrovici	româna	44	40	26	10
60	Comoriște	Damaschin Botoș	româna	106	73	32	-
61	Căpâlnaș, Valea Mare, Groși	Mihai Tomici	rom. sârbă Germ.	106	49	38	-
62	Crivina, Pietroasa, Poieni	Vasile Mihailovici	româna	70	50	20	-
63	Curtea, Românști	Iosif Ianoșevici	româna	150	48	52	-

64	Cuptoare	Matei Popovici	româna, sârbă	50	25	28	10
65	Coșava, Homoșdia	Filip Popovici	româna	35	11	27	-
66	Calina	Nicolae Nestorovici	româna	42	46	12	-
67	Căvăran	Ioan Ianoșevici	româna	35	36	14	-
68	Coștei, Nemeșești, Coșevița	Vocmir Popisc	româna	48	20	15	-
69	Cliciova, Nevrincea	Iosif Popovici	româna	79	34	15	-
70	Criciova	Petru Popovici	româna	135	55	18	-
71	Cladova, Cutina	Ioan Popovici	româna	54	30	12	-
72	Ticvanu Mic	George Ianovici	româna	68	82	30	15
73	Lugoj	Constantin Protici	rom. sârbă germ.	380	268	79	9
74	Lugojel	Nicolae Iancovici	româna	108	48	15	-
75	Luncani	Ianoș Lazarevici	româna	20	9	10	-
76	Lalașinț	Solomon Iosifovici	româna, sârbă	48	26	18	-
77	Lăpușnic, Dobrești	Nicolae Popovici	româna, sârbă	44	16	22	-
78	Leucușești, Remetea	Matei Filipovici	româna, sârbă	50	17	15	-
79	Mercina	Trăilă Ioanovici	româna	72	70	37	17
80	Monion	Ioan Pârvu	româna	22	25	12	-
81	Brădișoru de Jos	George Gruia	româna, sârbă	52	41	30	-
82	Mâtnic	Martin Cornean	româna, sârbă	91	56	14	-

83	Margina, Zorani	Ioan Popovici	româna, sârbă	38	19	31	11
84	Macoviște	Nic. Constantinovici	româna	55	39	33	22
85	Milcoveni	Iacob Jurcovici	română	50	39	37	25
86	Nicoliniț	Iancu Trailovici	română	41	23	15	-
87	Coșteiu Mare, Coșteiu Mic, Silha	Ilie Belanovici	româna, sârbă	219	132	30	-
88	Zorlențu Mare, Zorlencior	Andrei Popovici	romană mag. germ.	198	85	50	-
89	Ticvanu Mare	Petru Ianovici	română germ.	135	96	50	19
90	Oravița română	George Nedici	română germ. sârbă	81	59	51	10
91	Oravița montană	Constantin Stanovici	română germ. sârbă	70	31	11	-
92	Ohabamâtnic	Ilie Danilovici	română	49	26	14	-
93	Oloșag	Teodor Petrovici	română	60	42	24	-
94	Potoc	Constantin Popovici	română	40	28	31	11
95	Pojoga, Sălciva	Ioan Ioanovici	română	140	64	25	-
96	Prisaca	Zaharia Jujanu	română sârbă	92	64	15	-
97	Peștere, Maciova	Martin Filipovici	română	113	93	25	-
98	Birchiș, Ostrov, Viriș Mort	Chiril Popovici	română	161	92	13	-
99	Petrilova,	Petru Serbanivucu	română	25?	12	32	8
100	Pogănești	Ioan Popovici	română	28	17	12	-

101	Păru Gruieni	Petru Radulovici	română	57	28	17	-
102	Răcășdia	Ioan Iancovici	română	132	100	60	19
103	Răchitova	Ioan Derca	română	46	22	21	6
104	Reșița	Atanasie Nicolaevici	română germ. sârbă	54	64	36	17
105	Răchita, Mănăstur	Petre Dragoilovici	română	75	35	51	-
106	Ramna	Costea Musteț	română sârbă	120	80	80	-
107	Rusova nouă, Rusova veche	Nicolae Filipovici	română sârbă germ. mag.	81	30	44	-
108	Rădămănești, Spata	Jivan Popovici	română	40	20	20	-
109	Sudriaș, Jupani	Ianoș Nicolaevici	română sârbă germ. mag.	81	39	44	-
110	Surducu Mare	Pavel Popovici	română	162	100	60	-
111	Surducu Mic, Botinești	Marcu Gruiovici	română	49	16	14	-
112	Sasca germană	George Alexandrovici	română sârbă germ.	97	56	51	14
113	Sasca română	Trăilă Mihailovici	română sârbă	125	62	68	-
114	Slatina Nera	Sava Savici	română sârbă	74	53	40	10
115	Socolari	Ștefan Trailovici	română	86	73	45	12

116	Scăiuș, Dragomirești, Remetea	Maxim Popovici	română germ. mag.	288	115	42	-
117	Secășeni	Arsenie Lorinț	română sârbă	80	76	80	10
118	Subotița	Ioan Teodorovici	română	62	24	28	15
119	Sacu	Abraham Popovici	română	75	32	15	-
120	Sălbăgel	Zamfir Grosovici	română	70	40	29	-
121	Tapia, Armadia	Dimitrie Popovici	română	81	58	13	-
122	Târnova	Petru Popovici	română	75	57	52	30
123	Temeșești	Iosif Popovici	română	50	36	16	5
124	Tincova	Ieremia Ioanovici	română	58	38	9	-
125	Topla, Ierșnic, Ohaba	Teodor Lobonț	română magh.	27	26	20	-
126	Ususău, Dorgoș	Damaschin Iancovici	română	102	57	18	-
127	Vasiova	Drăgoi Iancovici	română sârbă	74	18	72	-
128	Valeapai	Drăgoi Petrovici	română	50	36	16	5
129	Vrăniinț	Ioan Georgevici	română	116	20	38	12
130	Visag	George Popovici	română	191	76	16	-
131	Vrani	Petru Muntean	română	90	73	23	19
132	Vermeș	Vasile Popovici	română	119	76	14	-
133	Valea Mare	Martin Petrovici	română sârbă	46	29	12	-
134	Păltiniș, Jupa, Rugi	Ioan Popovici	română	75	75	12	-
135	Berzovia	Pavel Popovici	română sârbă	90	60	30	-
136	Jabăr	Atanasie Popovici	română	45	22	14	-

137	Zgribești	Nicolae Petrovici	română	125	41	26	-
138	Jitin	Jivan Gruia	română	41	15	15	-
139	Zăgujeni	Mihai Stoicovici	română	42	30	17	-
140	Zolt, Gladna	Ioan Prodanovici	română mag. germ.	70	15	36	-
141	Jdioara, Crivina	Petru Dragoiescu	română	203	108	20	-
142	Jena	Nicolae Popovici	română	43	21	19	-
143	Giurgiova	Ioan Ianovici	română	63	57	20	5
144	Belinț Târgoviște	Toma Popovici	română sârbă	70	40	12	-

*Victor Țărcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1978, 147-150

Un manuscris inedit³⁹⁵

*Amintiri din prietenia mea cu Dr. Ioan Suciu din Șiștaroveț,
fost ministru și apoi notar public în Chișineu-Criș³⁹⁶*

[Alexandru Marta]

Prima mea întâlnire cu Dr. Ioan Suciu³⁹⁷ a fost în anul 1887 în Arad. În acest an eram student licean în gimnaziul de stat cu caracter confesional romano-catolic, în a 7-a clasă, în etate de 17 ani.

Iată ce întâlnire a fost ! Eu, când eșam la ora 12 din școală, parcurgeam strada Petófi [azi strada Unirii]– unde era liceul – apoi treceam prin strada Deak Ferencz [azi Eminescu] spre a mă duce la prânz la familia evrei/as/că, unde aveam viptul ca contravaloarea instrucției ce i-o dădeam băiatului din clasa 2-a de liceu cu numele de Mairovitz Bertalan³⁹⁸.

În cursul acelor multe treceri prin strada Deak Ferencz aveam prilej să trec pe lângă școala civilă sau superioară de fete română, unde era și un internat [astăzi sediul Protopopiatului ortodox român din str. Mihail Eminescu 30]. După multe treceri prin fața internatului am păstrat imaginea unei tînere fete care își scotea capul pe fereastră și primea bucuroasă privirea trecătorilor. I-am apucat interesul de a o vedea zilnic. Și am auzit de la evreica – mama văduvă bătrână a studentului elev al meu și a altor doi băieți eșiți de sub tutela mamei [lor], la fel, [de la] două fete mari și una minoră – cine ar fi internista ce își scotea capul pe fereastra internatului, că e română, [de-asemenea că] e fiica unui notar comunal din comuna Curtici, cu numele Lucreția Tămășdan,

³⁹⁵ Explicațiile de la note îi aparțin istoricului arădean Dan Demșea

³⁹⁶ Complexul Muzeal Arad, Fondul Dr. Ioan Suciu (prescurtat C. M. A., F. I. S.), nr. inv. 218; pe plicul însoțitor al manuscrisului evocator, autorul, în vârstă de 94 de ani a scris în creion negru: „Pentru Viorel Suciu, Arad, B-dul Republicii Nr. 63”.

³⁹⁷ În anul 1887 Ioan Suciu se afla în ultimul an de studenție la Facultatea de drept din Budapesta.

³⁹⁸ Familia arădeană Mairovitz era angajată în valorificarea industrială a resurselor litice de pe teritoriul fostelor comitate Arad, Timiș și Caraș-Severin în cursul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, atât de necesare dezvoltării transporturilor, construcțiilor de edificii cât și taluzării și consolidării malurilor râului Mureș (Cf. Serv. Jud. Arhiv. Naț. Arad, Fondul Tribunalul Jud. Arad, Secția Comercială).

soră cu Liviu Tămășdan [avocat în Arad³⁹⁹], prieten bun al meu de mai târziu. Simpatia se forma de la sine prin vesele revederi, fără să fi făcut cunoștință și să știm unul de altul cine suntem.

Nu mai știu când a fost, dar îmi amintesc că a fost odată, că trecînd pe lîngă internatul amintit mai sus, la fereastră stătea Lucreția, simpătia mea, iar sub fereastră, în stradă, stătea un tînăr voinic cu înfățișare frumoasă, cu aspect de om matur conversînd cu internista. Interesîndu-mă de tînărul curtenitor, am aflat că e un tînăr avocat, se numește Dr. Ioan Suciu, cu domiciliul în Arad⁴⁰⁰ și, probabil că tînăra fiind de la părinți cu bună stare materială, ar voi să o ceară de soție. Așa a și fost. A cerut-o, dar a fost refuzat, căci domnișoara nu era mulțumită numai cu un avocat; pretindea [un] descendent din[tr-o] familie aleasă. L-a și găsit în fiul notarului public Dimitrie Bonciu din Arad [notarul șef al comitatului Arad de la înființarea acestuia în anul 1875], fost deputat în parlamentul unguresc, între oamenii de frunte românești de pe aceia vreme⁴⁰¹.

Am auzit că s-a măritat cu tînărul Bonciu, a avut cu el o fetiță, azi soția D-lui Dr. Silviu Dragomir, profesor, fost ministru român, apoi [Lucreția] a divorțat și s-a măritat cu Iuliu Herbay [avocat, născut la Ilia – Hunedoara, ale cărui începuturi funcționărești au găsit un teren potrivit în rețeaua bancară din municipiul Arad⁴⁰²], cu care a avut cinci fete, una mai vrednică [decît] /f. 2/ ceialaltă, [toate] semănînd pe tatăl lor.

Dr. Ioan Suciu a pierit [temporar – nota editorului] din cunoștința mea. S-a mîngăiat, căci a luat în căsătorie pe Hortensia Paguba – fiica judecătorului din Tribunalul [de la] Arad – simpatia studenților liceali, o frumuseță răpitoare, de

³⁹⁹ Cf. Serv. Jud. Arhiv. Naț. Arad, (prescurtat S. J. A. N. A.), Fondul Despărțământul ASTRA-Arad, Dos. 211/1910, f. 1.

⁴⁰⁰ Tocmai pe când Alexandru Marta se afla în anul I la drept în Budapesta, Ioan Suciu intra în cancelaria renumitului avocat Mircea Vasile Stănescu (1888) din Arad, în calitate de candidat de avocat. Cf. Doru Bogdan, Dr. Ioan Suciu – părinte al patriei, Arad, 1999, p.16.

⁴⁰¹ Dimitrie Bonciu, fiul unui meșter tăbăcar din orașul liber regesc Arad, se număra printre membrii Asociațiunii Naționale Arădane pentru Cultura Poporului Român; Cf. Serv. Jud. Arhiv. Naț. Arad, (prescurtat S. J. A. N. A.), Fondul Despărțământul ASTRA-Arad, Dos. 187/ 1894, f. 1 v.

⁴⁰² Cf. C. M. A., Colecția de istorie medievală și modernă, Registrul candidaților de avocați ai Camerei Avocaților Arad. Descendent dintr-o familie mic-nobiliară românească hunedoreană, tînărul Iuliu Herbay (de viță din Herpeia-Hunedoara) era înscris între membri Societății pentru Fond de Teatru Român, (prescurtat S. F. T. R.); Cf. Serv. Jud. Arhiv. Naț. Arad, (prescurtat S. J. A. N. A.), Fondul Despărțământul ASTRA-Arad, Dos. 187/ 1894, f. 2.

care [Dr. Ioan Suciu] după procrearea unui băiat (botezat cu numele Eugen⁴⁰³, copil frumos ca și părinții lui) a divorțat⁴⁰⁴.

4 ianuarie 1961 [data redactării acestor rememorări].

A doua întâlnire am avut-o cu Dr. Ioan Suciu în anul 1894. Eram avocat stagiar înscris la practică în biroul din Arad al lui Dr. Ștefan Cicio Pop [începând din 16 oct. 1894 până în 21 ianuarie 1896⁴⁰⁵]. Biroul acestuia avea o cauză de reprezentat la desbaterea locală în comuna – așa cred – Socodor. D-l Cicio Pop, principalul – cum li se zicea patronilor din partea stagiarelor – era ocupat în altă parte. Deci m-a trimis pe mine la desbatere. Și cum eram cu totul neinițiat în ale ținutei obligatorii ca apărător al interesului clientului, am cerut informațiuni de la șef. Le-am primit, dar și îndrumare cum să mă port față de avocatul adversar, care era Dr. Ioan Suciu, vechiul meu cunoscut de la distanță, care își disputa întâietatea [profesională] între Cicio și el. N-a fost nici un incident. Atît, că am fost luat cu oarecare receală pentru, și pe motivul că între cei doi avocați era raportul rece, poate chiar și dușmănos.

În anul 1897, Iulie 2, am fost promovat la Facultatea de drept din Budapesta „doctor iuris” și am primit diploma recerută de legea facultății.

În legea de organizare a profesiunii de avocat s-a stabilit că, după obținerea diplomei de doctor juris, încă un an trebuie candidatul de avocat să rămână în praxa acestei profesiuni. Și numai după ce a trecut cu bine și a dovedit cu certificat eliberat de patron, putea fi admis la examenul de avocat [ceea ce s-a întîmplat la sfîrșitul anului 1898, după cum se va vedea mai jos].

Eram în praxă în biroul avocatului român, la George Lazaru⁴⁰⁶, în orașelul Vinga. În această cancelarie am făcut praxa advocaturei în[tr-un] mic cerc juridic, dar folositoare, căci aveam posibilitatea de a lucra independent.

⁴⁰³ Eugen Suciu, după terminarea Facultății de medicină la Budapesta s-a stabilit la Timișoara; Vezi Complexul Muzeal Arad, Fondul Dr. Ioan Suciu (prescurtat C. M. A., F. I. S.).

⁴⁰⁴ Nepotul de soră al Hortensiei Pagubă, inginerul George Sârbu (donator al unor portrete fotografice ale acestei familii către Muzeul Județean Arad prin anii 80 ai secolului al XX-lea) își amintea că tânărul Ioan Suciu, în cei aproape 13 ani de căsnicie cu „Hortense” avea comportamentul unui soț extrem de gelos.

⁴⁰⁵ C. M. A., Colecția de istorie medievală și modernă, Registrul candidaților de avocați ai Camerei Avocaților Arad, vol. I, p. 314.

⁴⁰⁶ Originar de la Beiuș, George Lazăr, absolvent al Academiei Regale de Drept din Oradea, figura începând din anul 1881 în evidențele Camerei Avocaților din Timișoara; Cf. Lazăr Gruneanțu, Istoria baroului Timiș, Timișoara, 2010, p. 227. A ajuns mai târziu avocat în Arad unde a decedat în jurul anului 1905. A figurat între membri fondatori ai Asociațiunii Naționale Arădane; Cf. Serv. Jud. Arhiv. Naț. Arad, (prescurtat S. J. A. N. A.), Fondul Despărțământul ASTRA-Arad, Dos. 187/ 1894, f. 2 v.

Căştigasem cunoştinţe practice suficiente şi nu mai era nevoie de a băători acest cerc, acest teren⁴⁰⁷. Mă gândeam să plec la oraş, unde advocatura se profesa în mai vast teren şi se căştigau cunoştinţe mai vaste. Mă gândeam să mă reîntorc la Arad. Mi-a venit ocasiunea⁴⁰⁸ să intru în cutare cancelarie cu nume bun al patronului, care era Dr. Ioan Suciu, cunoscutul meu rival de promenadă de sub fereastra Lucreţiei Tămăşdan.

/f. 2 v./ M-am prezentat la D-l Ioan Suciu şi l-am rugat să mă primească în practică, făgăduindu-i că mă voi purta bine, sârguincios şi voi depune în[tru] binele cancelariei toată cunoştinţa mea juridică. M-a primit [începând din decembrie 1897] şi m-a plătit cu 50 floreni lunar. I-am pus în vedere, în mod franc, că dacă nu ne vom înţelege ne vom despărţi fără multe discuţii. Îmi amintesc de privirea lui, ce mi-a fixat-o în faţă fără răspuns, ceia ce a însemnat că l-am atins în demnitatea lui. Ce o fi gândit, nu ştiu dar presupun că a fost mirat de îndrăzneala şi francheţea mea.

Am intrat în cancelarie şi i-am fost adiunctul credincios şi hipersârguincios. Discutam împreună chestiunile ce survineau. El examina lucrările mele scriptoristice, eu pe ale lui. Într-o cauză de moştenire testamentară Domnia Sa făcuse un script vast, [pe care, apoi] mi l-a dat spre cetire şi apreciere. Eu l-am criticat aspru – cum îmi era şi firea – el s-a opus de a-l modifica în sensul propus de mine. Răspunsul meu a fost următorul: puteţi să contrasemnaţi actul redactat de Dv. Şi aveţi ori cinstea ori oprobiul; eu nu voi răspunde dacă veţi suferi un blamaj. A trântit scriptul în faţa mea pe masa la care lucram: „poftim dară, fă-l D-ta dacă ştii mai bine ca mine”. Domnia Sa avea reputaţia celui mai bun civilist în Arad. Am primit scriptul, l-am prelucrat insistând asupra simplei chestii că cei doi martori testamentari, prevăzuţi în legea testamentelor, trebuie să vorbească limba testatorului, iar în lipsa acestei cunoştinţe aduc cu ei invalidarea testamentului. Scriptul-apel îndreptat în contra sentinţei forului al II-[lea] a fost înaintat la Curia maghiară, care a

⁴⁰⁷ Conform deducerii noastre, pe baza hiatusului cronologic din registrul candidaţilor de avocaţi al Camerei arădene, reieşea că Alexandru Marta a sălăşluit în oraşelul Vinga, în cadrul Biroului avocaţial al lui George Lazăr de la sfârşitul lunii ianuarie 1896 până spre sfârşitul anului următor 1897, deci aproape doi ani, figurând ca atare în evidenţele Camerei Avocaţilor din Timişoara; Cf. Lazăr Gruneanţu, *Istoria baroului Timiş, Timişoara*, 2010, p.50.

⁴⁰⁸ Începând din 19 decembrie 1897 a fost înscris în calitate de candidat de avocat în Biroul avocaţial din Arad al lui Ioan Suciu; Cf C. M. A., *Colecţia de istorie medievală şi modernă, Registrul candidaţilor de avocaţi ai Camerei Avocaţilor Arad*, vol. I, p. 314. Precizăm că fiecare stagiar (cât şi fiecare avocat deplin) era înscris exclusiv pe o singură pagină de registru.

acceptat în totul susținerile mele, dând câștig de cauză șefului meu și urmînd decenii [de atunci încolo] același principiu juridic.

Șeful meu [Dr. Ioan Suciu] m-a felicitat, bucurîndu-se de câștigarea procesului și nemaisusținînd principiul avut anterior. Și nu ne mai supăram unii pe alții când aveam diferite păreri și nici [nu] ne [mai] provocam la duel cum fusese cazul în vro două rînduri, că șeful jignea adjuncții, cari apoi îi cereau satisfacție cu arma săbiei, /f. 3/ săbii pe care apoi le-am moștenit eu de la șef. N-am avut nici un duel deși aveam faima de bun scrimior, poare chiar de aceea. I-am câștigat însă prietenia, ce mi-o dăruise până la moartea lui din 1939⁴⁰⁹ sau 1940 primăvara.

16 ianuarie 1961, A. M.

Am încheiat și al treilea an de practică și era timpul să mă pregătesc de examenul de avocat-magistrat, [în] anul 1898, [în 3 februarie când i-a fost aprobată înscrierea acolo⁴¹⁰]. La despărțire de Dr. Ioan Suciu, cerîndu-i certificatul convenit spre a fi înăintat cu celelalte două certificate: primite de la avocatul Dr. Ștefan Cicio Pop și Gheorghe Lazaru. Dr. Suciu mi l-a pregătit, încercîndu-l cu laude, elogiul despre comportarea, sîrguința și pregătirea mea juridică, terminînd cu cuvintele: Dr. Al/exandru/ M/arta/ va fi un decor al avocaților viitori.

Am trecut cu bine examenul în 16, 17 și 18 decembrie 1898, în Budapesta, în fața comisiei mixte – staționară în palatul Curiei – compusă din înalți magistrați din cadrul Curiei și avocați cu renume.

A urmat una lună de odihnă după trenda ce a trebuit să o pun timp de trei luni, studiind zilnic 16-18 ore.

În aceasta lună am căutat localitate spre a mă așeza. Se înțelege că l-am consultat și pe Dr. Ioan Suciu, binevoitorul meu șef. Mi-a recomandat orașelul Lipova, vecin cu satul lui natal, Șiștarovețul. El făcuse praxă în acest orașel scurtă vreme, părăsindu-l apoi și mutându-se la Arad. A ramas urmă de dînsul, înființînd acolo banca [cu activitate de institut de credit și economii] „Lipovana” [în anul 1893]⁴¹¹. Și ca să am de lucru și câștig mi-a predat gratis 20 cauze din ale lui – în bună parte din satele Șiștaroveț și Lăbășinți, încercate cu rude familiare [sic !] ale lui.

⁴⁰⁹ Decesul lui Ioan Suciu a survenit în primăvara anului 1939.

⁴¹⁰ Cf. C. M. A., Colecția de istorie medievală și modernă, Registrul candidaților de avocați ai Camerei Avocaților Arad, vol. I, p. 314.

⁴¹¹ „Calendarul Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria”, Anul I, Arad, 1913, p. 150. Vezi fotografia conducerii „Lipovanei” executată în jurul anului 1906; Cf. Muzeul de istorie și artă al orașului Lipova, Colecția Ștefan Crișan-Lipova.

Pe deasupra, mi-a garantat cătră fabricantul de mobile din Arad, Reinhardt Fülöp, prețul mobilelor – cumpărate cu plata în rate a prețului – pentru birou: o cameră, dormitor-pat înzestrat cu saltea de spirale, dolap pentru rufe și haine, masă cu scaune, două fotolii și alte lucruri trebuincioase.

Astfel înzestrat, la 16-19 febr. 1899 am deschis cancelaria advocațională în Lipova⁴¹², într-un local nepotrivit, căci fusese local pentru comerț și deci puțin convenabil pentru prestigiul unui avocat. La spatele acestei camere era o cameră transformată în dormitor.

17 ianuarie 1961, A. M.

/f. 3 v./

Părinții lui Dr. Ioan Suciu aveau patrimoniul lor în Șiștaroveț, o casă mare cu patru camere parter înalt și dependințe, grădină și extravilan, rămășițe de la părinții mamei – o blîndă și harnică mamă, fiica brigadierului silvic. La scurtă vreme după așezarea mea în Lipova și-au măritat fiica, pe frumoasa Victoria cu ruda lor, îndepărtată, adv./ocatul/ Dr. Vasile Avramescu. La nuntă am fost și eu oaspe.

La o anumită dată m-am trezit în cancelaria mea cu Dr. Ioan Suciu, V. Avramescu, Victoria Suciu măr./itată/ Avramescu și Iulian Suciu [fratele mai mic al lui Ioan Suciu]⁴¹³, precum și tatăl lor: Milentie [Suciu]. La întrebarea mea, cum de îmi fac marea cinste ? Mi-au respuns unisono, că vreau să se împartă pe averea ce o capătă de la părinți. Partajul s-a făcut, parte în bani numărați, în parte în imobile. Lui Ioan S. i s-a dat o casă în Lipova /.../, pe o stradă care se deschideadin strada principală și ducea pînă la Mureș, care stradă, mai tîrziu s-a numit str. Dr. Ioan Suciu drept recunoștință pentru activitatea lui națională, economică – întemeierea băncei „Lipovana” și apoi „Mureșanul” din Radna⁴¹⁴ – și [nu în ultimul rînd pentru activitatea sa] politică.

⁴¹² De fapt, în 6 februarie 1899 el era înscris în evidența Camerei Avocaților din Timișoara; Cf. Lazăr Gruneanțu, Istoria baroului Timiș, Timișoara, 2010, p. 232. În primăvara anului 1899, dr. Alexandru Marta fusese ales între mireni Sinodului eparhial ortodox român din Arad pentru zona Birchișului împreună cu mai vîrstnicul dr. Eugen Mocioni, „mare proprietar în Căpălnaș”; Cf. „Calendar pe anul de la Christos 1902”, Arad, p. 28. Eugen de Mocioni era membru fondator al S. F. T. R., avînd o contribuție de excepție, în valoare de 3700 de coroane; Cf. „Revista Teatrală”, Brașov, Anul I, noiembrie-Decembrie 1913, nr. 6, p. 423. De-altfel, Alexandru Marta figura între membri ordinari ai S. F. T. R.; Idem, p. 439.

⁴¹³ Destinul lui Iustin Iulian Suciu s-a croit pe linia celibatului clerical. Născut în 18 februarie 1873 la Șiștarovăț, a urmat gimnaziul de stat la Sibiu. În anul 1897 primea titlul de doctor în filozofie la Universitatea din Cernăuți; Cf. C. Sigmirean, op. cit., p. 687, poz. 7099. A fost înmormîntat la mănăstirea Hodoș-Bodrog.

⁴¹⁴ Întemeiată în anul 1897.

Celorlalți frați li s-a donat imobilele din Șiștaroveț. Victoria și-a primit zestrea în bani, cari apoi au fost întrebuințați pentru ridicarea unei frumoase case [cu] parter înalt în Radna [azi cartier al orașului Lipova], domiciliul lui Avramescu și Victoria, unde și-a format / / o frumoasă gospodărie, întemeiată și condusă de vrednicul avocat și gospodar [în persoana lui Avramescu].

După aceea, lungă vreme n-am mai avut contact cu prietenul Ioan S/uciu/, care mereu își augmenta prestigiul ca avocat și impunător activist politic.

Într-un proces civil de la Tribunalul [comitatens din] Arad am devenit apărătorul pîrîtului, împröcesuat prin avocatul I. Suci. Nu știu care din noi a început a întrebuința ironii în vreun script procesual la adresa adversarului. Cum prietenul I. S. era mai pasionat în satiră, era și mai violent. La o violență a lui i-am răspuns distinsului meu șef din trecut cu un proverb unguresc, care susținea „ki nem gyözi okokkal, közbe vág botokkal” (pe românește: „cine nu câștigă cu argumente, intervine cu lovituri de bastoane”). Pentru această critică s-a supărat. /f. 4/ Și aflându-mă pe sala tribunalului, [el] mi-a venit din spate și mi-a dat un pumn prietenesc în spate. Întorcîndu-mă să văd cine mă atacă îl văzui pe prietenul I. S. și întrăbîndu-l: „dece ?” îmi răspunsă: „da! Așa știi tu să vorbești în scripte avocațiale cu mine? Am făcut-o pentru că nici eu n-am meritat să mă tractezi to în script avocațial !” Împăcarea a fost făcută. Și între noi divergență n-a mai fost.

I-am privit activitatea publică. Cînd venia pe la Lipova să se ducă la părinți, venea și pe la mine. Și discutam chestiuni particulare, românești politice. Ajunsesem să particip la alegerile sinodale – chiar la începutul advocaturei [în primăvara anului 1899] – și grație stăruinței mele și a nouilor prieteni din circumscripția electorală Lipova, [el] a fost ales deputat în „sinodul eparchial din Arad”. Ca atare, a aranjat întrarea cu mare paradă în Arad a noului episcop Iosif Goldiș. Paradă filmată, cu banderii și multă, multă lume [în anul 1899].

19 ianuarie 1961, A. M.

Au trecut cîțiva ani pînă cînd am ajuns iarăși în contact cu dînsul [recte dr. Ioan Suci]. Acest prilej a fost dat de viața politică generală a românilor din /Austro-/Ungaria, care în 1905, luna aprilie 5, a decretat eșirea din pasivitate în ședința din Sibiu. La această adunare am luat parte și eu ca delegatul românilor din circumscripția electorală a Lipovei. O ședință de mare importanță, cînd l-am întîlnit pe amicul I/oan/ S/uciu/. Apoi a urmat adunarea poporală din 1905, vara, din Lipova, convocată de mine și prietenii din acest orașel, la care au fost așteptați cu banderiu și trîmbițe foștii mei șefi avocați, Cicio /Pop/ și I. Suci, cari au ținut cuvîntări cu informări date publicului pentru eșirea din pasivitate și îndemnarea la activitate și program național românesc.

A urmat apoi o întâlnire din luna mai –așa cred – a anului 1906, pe când a fost fixată o alegere de complectarea de deputat la parlament în circumscripția Lipovei. Cetățenii acestei circumscripții, îndemnați și de ordinul partidului național central, au hotărât să-și pună candidatul lor aproape numai pentru „onoarea steagului”. Această onoare am oferit-o lui Aurel Vlad din Orăștia [azi Orăștie], fost candidat în Radna [azi cartier al orașului Lipova] în alegerile din anul 1905 /f. 4 v./ și lui Victor Bontescu din Hațeg⁴¹⁵. Ambii au refuzat să primească candidatura. Pentru a nu rămânea cercul fără candidat a trebuit să fac eu jertfa, negăsindu-se între intelectualii circumscripției amatori. La adunarea de candidare a fost prezent amicul [dr. Ioan]Suciu care a susținut propunerea făcută de cei prezenți pentru mine. A luat apoi parte la turneul de agitare în comunele circumscripției împreună cu colegii lui deputați aleși în 1905, Cicio [Pop], [și Vasile] Goldiș. Rezultatul a fost descurajator, căci majoritatea alegătorilor s-a pronunțat pentru candidatul guvernului: Baron Daniel [.....]. Astfel Lipova a rămas fără deputat național, iar eu am rămas cu cheltuială destul de mare față de punga mea săracă – eram avocat tânăr (1898-1906). S-a liniștit viața de agitații electorale, lumea își căuta de lucrul necesar vieții de toate zilele.

Suciu a debutat în parlamentul unghuresc ca deputat național, învingător în alegerea din 1905, din circumscripția Boroș-Ineu [azi Ineu, în județul Arad] față de Baron Solymosy, mare proprietar din Apateleak [azi Mocrea].

15 februarie 1961, A. M.

Despreviața și activitatea amicului din timpul ce l-a petrecut în Ineu, eu nu știu nimic, sau aproape nimic, poate despre activitatea ca deputat în parlamentul ungar. Despre aceasta scrie Teodor V[ictor] Păcățean [recte Păcățian] în „Cartea de Aur”. Deci pe cititorul acestor îsemnări îl îndemn să consulte „Cartea de Aur” dacă vrea să-l cunoască pe Dr. I. S. din această vreme.

Țin totuși să-mi aduc aminte că își cumpărase o casă frumoasă cu parter înalt de la avocatul Teodor Burdan, nepot prin alianță al episcopului de mai târziu: [Romul Roman] Ciorogariu.

Aici îl ajunsesă războiul mondial prim, cu începutul 28 iulie 1914. A fost internat [în anul 1916] – ca om periculos pentru unghurime – lângă Șopron [azi în Ungaria]. Am corespondat cu el. Dovada internării nu o știu. Ajunseserăm să între România în război cu Puterile Centrale. Internarea i s-a făcut în cursul începutului acestui război cu România.

⁴¹⁵ Avocatul și doctorul în drept Victor Bontescu era membru ordinar pe viață al S. F. T. R. cu o taxă de 100 de coroane; Cf. „Anuarul S. F. T. R. pe 1910-1911, vol. XV, p. 108.

Când au început să se clatine Puterile Centrale, a fost eliberat și el, reîntorcându-se la Ineu.

Când în parlamentul unguresc slovacii din nordul Ungariei prin deputații lor au făcut marea și importanta declarație că se desfac de Ungaria, eu eram consilier la Curtea de Apel din Seghedin [azi municipiul Szeged din Ungaria] încă din 11 octomvrie 1915, post câștigat pentru mine și prin intervenția din 1913 [a] amicului /Dr. Ioan/ Suciu la consilierul Curiei maghiare, Dr. Georgiu Plopu [fiu de învățător, născut în Semlacul Aradului], intervenientul și protectorul meu la guvernul ungar.

/f. 5/

Priveam din postul /meu/ liniștit de consilier evenimentele din lumea mare și [cele] ungurești. Și când slovacii făcuseră declarațiunea amintită mai sus, iar românii tăceau chitic, nu m-am putut răbda să nu-i scriu amicului [Dr. Ioan] Suciu. L-am întrebat dacă știe despre activitatea parlamentară a slovacilor /.../: „Voi ce stați pe gîdere, ce așteptați ?” La care întrebarea mi-a răspuns cu o epistoală informativă la Seghedin, că a primit scrisoarea mea chiar în momentul cînd se urca pe trăsura ce-l ducea la gara trenului care avea să-l ducă la Oradea, unde era convocată adunarea reprezentanților poporului român din „Transilvania” și că au luat dispoziție, că declarația pregătită în aceia adunare să fie cetită în parlamentul unguresc de /căt-re/ deputații români în sensul celeia ce a fost pronunțată de slovaci, că românii se desfac de Ungaria.

Inima mea de român îmi bătea să-mi sară din piept.

16 februarie 1961, A. M.

Ce/ea ce/ a urmat se știe. Declarațiunea compusă în Oradea de /căt-re/ reprezentanții neamului românesc [din cuprinsul împărăției austro-ungare]: Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Ioan Suciu, Aurel Lazar (și alți prezenți), în casa căruia din Oradea s-a ținut conferința – [Declarația] a fost cetită de Vaida în parlamentul unguresc în 18 oct. 1918 spre marea revoltă a ungarilor.

Suciu îmi povestise despre această revoltă, cum Vaida, în huiduielile ungarilor/prezenți/, după cetire se îndreptase printre băncile sălii parlamentului spre eșire, cum îl urmăriseră unii deputați și cum el – Suciu – le-a stat în cale și cum s-a îmbrîncit cu ei, trântindu-i la poalele sălii; și împedcînd astfel să-l poată ajunge, eșînd cu acest ajutor în stradă și scăpînd de urgia sălbaticilor.

Iată un act românesc din partea lui Suciu între cele multe altele.

A urmat apoi adunarea din 1 Decembrie 1918, în cursul căreia și Suciu și-a avut rolul important; și primind din marea adunare [recte Marele Sfat Național de la Alba Iulia] de cel puțin 100.000 de români [din preajma sălii

Adunării Naționale, veniți pe platoul „Romanilor” din toate fruntariile] însărcinarea de șef al resortului de organizare al Ardealului și Banatului pe teme național românesc.

/f. 5 v./ Eu în 1 Decembrie 1918 eram în pat bolnav de gripa spaniolă, deci în pericol /de/ moarte și n-am putut lua parte la marele act național spre marele meu năcaz. Toată ziua am petrecut-o plângînd și scriindu-i o scrisoare lui [Vasile] Avramescu [la Radna], cumnatul lui Suciu, despre jalea mea.

După declararea unirei, la cîteva zile am primit de la [Ioan] Suciu o epistoală, în care își exprimase dorința de a mă avea alături de dînsul în calitate de secretar general. I-am răspuns că regret nespuse de mult dar nu-i pot împlini dorința ce era și a mea, de a colabora cu iubitul și stimatul meu fost șef, deoarece eu mă angajasem să colaborez cu Aurel Lazar, devenit șeful resortului justiției [din cadrul Consiliului Dirigent care se mutase la Sibiu], care îmi ceruse ajutorul încă înainte de adunarea de unire, [Alexandru Marta – semnatarul acestor rînduri], luînd parte în Oradea la vreo trei consfătuiri pentru discutarea modalităților de organizare a serviciului justiției în teritoriul eliberat de unguri /recte de administrația și justiția ungară/.

/Un/ astfel de refuz i-am trimis și lui Dr. Emil Hațiegan, șeful resortului codificării.

I. Suciu și-a căștigat un ajutor /în calitate de/ colaborator – apoi în persoana fostului /său/ candidat de avocat în biroul advocațional, Avramescu Vasile, cumnatul /său/.

27 februarie 1961, A. M.

Eu în 1 martie 1919 am putut pleca din Seghedin, de unde fusesem mereu reclamat prin epistoale și telegrame [venite din partea Consiliului Dirigent de la Sibiu] să-mi ocup postul de secretar general, iar în 4 sau 5 martie am depus jurămîntul de funcționar al statului român mărit cu Transilvania, Bucovina, Basarabia, Dobrogea și Banatul.

Activitatea lui I/oaan/ S/uciu/, desfășurată ca șef al *resortului de organizare*, nu o prea cunosc în timpul de la 1 decembrie 1918 pînă pe la 4-5 martie 1919. De aci înainte știu că el a fost activ, așa *cum* îi era firea, *cum* viața îi cerea o muncă asiduă, pricepută și energică, de mare valoare națională, *cum* fusese [de pildă] compunerea *regimentului Horia* pe *linia demarcațională* dintre părțile de țară deslupite de Ungaria /a/ ceea care le-a rămas ungarilor, *linie demarcațională* în al cărui teritoriu „banda de tîlhari secui” a măcelărit 17 preoți români, ea [linia demarcațională] fiind apoi salvată de *regimentul Horia* al lui I/oaan/ Suciu.

Mă întîlneam cu el în unele ședințe ale *Consiliului Dirigent*.

Timpul acesta – de la 4-5 martie 1919 pînă la desființarea *Consiliului Dirigent* – a fost pentru mine umplut de o activitate de /f. 6/ organizare a serviciului justiției, activitate desfășurată ziua-noaptea, susținută și de colaboratorii mei, consilierii ministeriali Dr. Ioan Papp, Dr. Cornel Crăciunescu, Dr. Victor Andru la început iar mai târziu, Dr. Georgiu Plopu, fost consilier la Curia Ungară și chemat la serviciu/ /românesc la Sibiu și Cluj al resortului justiției, precum și Dr. Ștefan Ladai, fost ministru bolșevic al Ungariei după rescoala ungarilor în contra regimului moșierilor din aceia țară.

În aprilie 1920 *Consiliul Dirigent* a fost desființat de guvernul /generalului/ Averescu și toate serviciile de stat au fost aduse în legătură strînsă cu guvernul central al /regatului/ României, iar pentru a face legătura între acesta și organizația Ardealului și Bănătului etc s-a constituit *Comisia centrală de unificare* sub preșidenția lui I/oan/ Suciuciu. Eu fusesem numit de guvernul central ca *șef al justiției* foste pe teritoriul revenit de la Ungaria. Nu voiam să primesc această însărcinare, dar la insistența amicului meu I/oan/ S/uciu/ – care mă ocărîse pentru acest refuz cu vorbele lui aspre: „unde eu sunt poți fi și tu, nu ți se va știrbi prestigiul” – am primit funcția, am depus jurămîntul către rege și patrie, am devenit șef al acestui serviciu autonom, cu buget independent, pînă la septembrie 1920, cînd m-am reîntors la magistratură. Suciuciu și-a dat mai de grabă demisia din preșidenția *Comisiei de unificare*.

Din evenimentele petrecute la *Comisia centrală pentru unificare* de sub preșidenția lui I. Suciuciu, găsesc că merită să fie amintite ținuta dîrză a președintelui Suciuciu în chestia unificării administrației și legislației. Toți funcționarii trimiși în Transilvania de /cătrel/ vechiul Regat pentru a face legătura între Transilvania și guvernul central se erijaseră ca mari oameni de guvernare și voiau să supună Transilvania sub conducerea lor cu titlul că *ei fac unificarea*, deși se dovediseră lipsiți de cultura juridică superioară a lui Suciuciu și a colaboratorilor săi, luați din/tre/ oamenii transilvăneni. Suciuciu le spunea: da, da, unificare, dar nu cum îl taie capul pe fiecare, căci asta ar însemna „unificare cu furca”, la /ceea/ ce el nu se preta. Și fiindcă mereu se insista din partea regătenilor și guvernului central pentru unificare, Suciuciu și-a dat demisia de la preșidenția Comisiei, numindu-se ca președinte Dr. Teodor Mihali, fost deputat în parlamentul unguresc și președinte al asociației deputaților naționalităților (români, slovaci, sîrbi și sași) din parlamentul ungar.

A rămas de /la/ Suciuciu „verba volantă”: unificare cu furca, de care s-au folosit transilvănenii în apărarea ținutei lor.

/f. 6 v./

Părăsind S/uciu/ postul de președinte al Comisiunii centrale de unificare din Cluj, s-a înscris în Baroul avocațial din Cluj. Aici, colegii l-au ales cu unanimitate decan al baroului, unde /el/ a făcut ordinea convenită unei instituțiuni de seamă a vieții de stat și socială. Era nevoie de conducere energetică. Și lui Suciuciu nu i-a lipsit această energie, ci avîndu-o s-a folosit de ea, căci într-un moment de ceartă cu avocatul cu numele Moisi (Misiciuciu) [?] [corectură greu lizibilă în creion a lui Viorel Suciuciu, cel de-al doilea fiu al lui Ioan Suciuciu, după anul 1963, când a primit aceste rînduri memorialistice] s-au încăerat și S/uciu/ fiind mai voinic, i-a succes să-l înpingă afară din birou pe bătașul adversar. Așa mi-a povestit el întîmplarea.

Cît timp a stat în Cluj în calitate de decan, sau și numai ca avocat, nu știu. Dar după cîtiva ani m-a cercetat în Timișoara, unde /eu/ din 13 mai 1921 îndeplineam slujba de prim-președinte al Curții de Apel. [Ioan Suciuciu] era certat încă din 1920 cu partidul național, mai bine zis cu Iuliu Maniu. [Ioan Suciuciu] trecuse la [Partidul Poporului al lui] Averescu, dar activa fără mare ispravă pînă nu s-a certat și cu averescanii. [El] venisă la Timișoara și Caransebeș cu rugăminte cătră episcopul Miron Cristea să-l ajute a fi numit notar public în Timișoara spre a-și vedea asigurată viața ce se înclina cătră bătrînețe. și era lipsit de căștig. Episcopul [Miron] Cristea însă sprijinise apoi, la acest post, nu pe Suciuciu ci pe soțul nepoatei lui. Așa că un mic avocat dar cu bună proptă i-a trecut înăntea marelui naționalist și om de seamă al neamului, cu merite neperitoare pentru neam (între altele: /în perioada neoactivismului politic parlamentar românesc/ alegerea de deputat în Beiuș a lui Vasile Lucaciuciu, iar în Lugoj a protopopului Dr. Gh/eorghe/ Popovici în parlamentul ungar cu program național românesc). Dar (că) episcopul Cristea totuși l-a sprijinit [sic !], adresîndu-se guvernului Maniu, că „nu înțelege să i se facă greutăți lui S/uciu/ de a obține numirea într-un oarecare post de notar. Reflectase astfel [după acest episod] la postul de notar în comuna Ciacova din Banat, dar și de aici a fost respins căci a fost numit Dr. Ștefan Rozvan, omul lui Alex. Vaida-Voevod. În fine, tot în urma sprijinului lui Miron Cristea, a fost numit la Chișineu Criș ca notar. Partidul național, mai bine zis /Iuliu/ Maniu, nu putea tolera numirea lui /Ioan/ Suciuciu. Și a trimis un magistrat de la Curtea de Casație să cerceteze „afacerea numirei lui Suciuciu de notar, în special, dacă a fost numit în baza unui concurs publicat în «Monitorul Oficial». Consilierul cercetător [care] nu cunoștea /f. 7/ legea notarilor mi se adresă să-i dau informațiunea precisă a modului cum e reglementată o astfel de numire. Eu o cunoșteam. Căci cunoșteam legea XXXV din 1874 a notarilor, care nu cerea publicarea concursului. Și [astfel] numirea era validă dacă aceasta a fost recomandată

de *Camera notarilor* din circumscripția cu vacanța de notar. Eu bucuros de situația fostului meu șef de odinioară în postul ce-l avea fără greș de formă, i-am recomandat consilierului cercetător să raporteze că totul e în regulă și numirea e inatacabilă. Așa a și ramas. /Ioan/ Suciu a decedat în Chișineu-Criș ca *notar public* în /anul/1939, primăvara, în vîrstă [de 78 de ani], cînd și la stăruința mea – adresată prefectului județului Arad – și la ceia a prefectului [de Timiș] i s-au făcut *funeralii naționale* în cursul cărora a fost transportat cu car mortuar la Arad, catafalcat în catedrala ortodoxă, slujit prohodul de /către/ doi episcopi și înmormîntat în *cimitirul Eternitatea*. Am fost prezent la prohodul din Chișineu [azi orașul Chișineu-Criș] și /la cel/ din catedrală. La ordinul meu, dat în calitate de *resident /regal/*, panegiricul l-a rostit secretarul /meu/ general, Dr. Gheorghe Ciupe. În cimitirul *Eternitatea*, la înmormîntare, am fost și eu prezent. D-zeu să-i acorde odihnă pentru viața lui sbuciumată.

4 martie 1961, A. M.

La înmormîntare au luat parte și cîțiva țărani din comuna sa natală, Șiștarovețul cîntat de dascălul Gheorghe Bocu, cu al cărui fiu – Sever Bocu, autotribunul Banatului de mai tîrziu – prietenul meu /Ioan/ Suciu, afirmativ, a avut și un duel.

Mai amintesc că l-am consultat [pe Dr. Ioan Suciu] în timpul sbuciumului meu de a primi sau nu slujba de *resident /regal/* oferită. Sfatul ce mi l-a dat pe cînd își făcea cura în Buziaș-Băi, unde l-am cercetat, afost încurajator. L-am urmat, spre neplăcerea ce a trebuit să o suport mai tîrziu din acest motiv, suprimîndu-mi-se în două rînduri pensia.

Cînd /Ioan Suciu/ plănuiise să se căsătorească a doua oară, mi-a cerut sfatul, arătîndu-mi în prealabil că a fost /prezent/ la o petrecere (bal) în comuna Selișteea Sibiului. Și și-a găsit aleasa, pe care o cucerise, făcînd ca concurentul la tînără, avocatul din Arad, Dr. Cornel Iancu, să fie refuzat. O povestea – această /f. 7 v./ cucerire – cu mult haz. Sfatul i-l dădusem astfel: „Dragă Niță, dacă ție îți place, cere-o în căsătorie de la părinții ei – despre care spunea că sunt oameni înstăriți – ceea ce nu fusese cazul la prima căsătorie [cu frumoasa domnișoară Hortensia Pagubă] – și caută să-ți faci un cuib plăcut”. Au trecut poate una-două săptămâni și am primit știrea despre căsătoria cu „selișteanca”, în ciuda lui /Cornel/ Iancu.

Eu regret că multele eminente însușiri a/le/ lui I. Suciu n-au avut darul să-i lege împreună pînă la moarte. Că el sau soția a cerut divorțul nu știu. Din căsătorie s-a născut Viorel [în anul 1907], care la îndemnul tatălui său a continuat și continuă și azi bunele raporturi prietenești cu mine.

Aceste fragmente, puse pe hârtie în /cel de-/al 92-lea an al vieții mele, pentru Viorel le-am scris așa cum memoria m-a ajutat. De va fi ceva nu chiar exact în toate timpurile, despre care am scris câte ceva, să am ertare dacă am greșit.

Eu îl îmbrățișez pe Viorel⁴¹⁶ și îi doresc viață lungă și liniștită. Cu drag de la nenea Marta [Alexandru]⁴¹⁷. 5 martie 1961. [Aici se încheia scrisoarea evocatoare a figurii lui Ioan Suciu și a epocii sale].

⁴¹⁶ Pe ultima pagină a manuscrisului, rămasă liberă [vezi f. 7 v.], destinatarul Viorel Suciu a scris grijuliu, în creion negru: „Primit în mână dela nenea Alexandru la 2 noembrie 1963”, semnându-se ilizibil. Viorel avea pe atunci 56 de ani, încercând să-și augmenteze pensia într-un atelier de ascuțit lame de bărbierit.

⁴¹⁷ Juristul bănățean Lazăr Gruneanțu în a sa *Istorie a Baroului Timiș*, Timișoara, 2010, la p. 48 creionează o succintă biografie a avocatului și magistratului bănățean dr. Alexandru Marta.

Poeziile în grai bănăţean

Pentru locuitorii satului Căprioara trecuţi de cincizeci de ani, primele poezii învăţate „în casă” – de la bunicii cu mustăţile răsucite sau de la străbunicii cu pletele pe spate – au fost poeziile în grai bănăţean. Acestea se predau şi la şcoala din sat, fiind recitate de elevi la serbările pe care dascălii de odinioară le pregăteau pentru marile sărbători de peste an. Ele au un farmec aparte, graiul bănăţean excelând în ceea ce priveşte compunerea lor. Am considerat că Monografia localităţii Căprioara ar fi incompletă dacă nu am pomeni măcar despre ele şi, pentru a stimula apetitul tinerei generaţii de căprioareni, publicăm două poezii în grai bănăţean, scrise de unul dintre ilustrul nostru vecin, dr. Gheorghe Gârda, avocat în Făget în perioada interbelică.

Uicie, Ioanie, izâmbanu⁴¹⁸

Uicie, Ioanie, izâmbanu,
Mă, trăzni-l-ar Dumniezău,
Aşa joavină-nşierată,
N-am văzut dă când mi-s ieu !

Uicie lampa albă-n fruncie,
S-uicie coşu în spinare,
Uicie şie dă căşi în coadă,
Şie pişioarie scurcie are !

Uicie, niemţî cum scot capu,
Şi niemţoalice cum să uită,
Oare cum de nu să-mburdă,
Cu atâta lumie multă ?

⁴¹⁸ Gheorghe Gârda (1879-1948), născut la Mănăştiur, judeţul Timiș, avocat în Făget, doctor în Drept (Budapesta, 1907).

Da-i strâns păstă piept și foale,
 Tăt cu fierie-ncârligacie,
 Și cum fujie-alunecând,
 Pă pișioarie-nverigacie !

Pufăie pă nări într-una,
 Gâfăie lung și-nghiesat,
 Și-așa buie dă năpraznic,
 Ca un drac împielițat.

Mă, hai iucie să ne-ascungiem,
 In pădure, sus pă coastă,
 Că d-apucă pă cărare,
 Vai și-amar dă pielea noastră !

Tăt paore-i mai binie⁴¹⁹

Bași Giorgie șăgie lîngă foc
 P-un scamn cu tri pișioare,
 Iar Solomie în tîrnaț
 Îndrugă la fuioarie:

– „Tu Solomie! – dzîșie iel –
 Io tarie mi-s pă gînduri,
 Că dascălu m-o dat un sfat,
 M-o dat d-atîcia rînduri;

Să-l dăm pă Giță la ușcoli,
 Că tarie fi cumincie,
 Să-nvieță mult, să-nvieță limbi,
 Să miargă înăince!

⁴¹⁹ Gheorghe Gârda (1879-1948), născut la Mănăștiur, județul Timiș, avocat în Făget, doctor în Drept (Budapesta, 1907).

Că arie cap, că dîn bufari.
Iel dzîşie tăt d-a rostu
Şî şcie cătichistu-ntrieg
Cum şcie Tatăl nostru.

La izămient oraşia
Ca apa iel Ț-o spunie
Şi grămătica ha măi griă
O dzîşie dă minunie!

Să-l faşiem domn, la v-un oraş
Ca să trăiască binie,
Să nu mai umblie morşiolit
Sî cinuit ca minie!”

– Mă, planu vost ar fi frumos!
Răspungie Solomie,
Dar carie domn ar fi măi bun?
Ce rog să-m spuni şî mie.

– „D-apăi nisi dascăl n-ar fi rău,
Că arie plată bună,
Şî arie marie sintie-n sat
Şî banii-i vin la lună.

Da’ popă, cried c-ar fi măi bun,
C-arie pămînturi mulcie
Şî fie moarcie, o bociedz,
Lui tăt vinit i-aduşie.

Ori doftor d-ăi cu ocelari,
La carie ori şie boală
Îi varsă banii-n bugilari
Cum torni păsula-n poală.

Dar fi mai marie-un arvocat,
Că umblă în căruţă
Şî pîntru-o vorbă la beţic
Iă-ndată şinşi băncuţă!

– „Tu ieși bărbat, tu fă și vrei,
Grăiește Solomie,
Dar io cu mincea mea îți dzic:
Niși una să nu fie!

Că viedz că dascălii dă az
Cam tăț mor dă oftică;
Și popă dă și să mi-l fac,
Dacă nu-l fac vlăgică?

Iar doftor d-ăia din ișpitari,
Spurcat d-atficia boalie;
Nu-l fac, pădzască Dumniedzău,
Să știu că mor dă foamie!

Ș-apăi dă arvocat nu-l dau
Să vină și-mpăratu,
Că arvocați-s bielitori
Și-i blastămă tăt natu.

Dă și să-l dau d-aiși d-acas,
Să crească-n căș străinie?

.....
Dăcât un domn dă hăi d-ai spus,
Tăt paore-i mai binie!